James Hawes

hayatınızı mahvetmeden önce neden KAFKA okumalısınız

Türkçesi: Suğra Öncü

SEL

hayatınızı mahvetmeden önce neden KAFKA okumalısınız • James Hawes

HAYATINIZI MAHVETMEDEN ÖNCE NEDEN KAFKA OKUMALISINIZ *

JAMES HAWES. Romancı ve Kafka üzerine çalışmalar yapan bir akademisyendir. *A White Merc with Fins, White Powder Green Light, My Little Armelite* ve *Speak for England* adlı romanların yazarıdır. Hawes, Oxford'da lisans eğitimini sürdürürken, Kafka'nın *Şato* romanının orijinal müsveddelerine inceleme fırsatına sahip olmuştu. Yazar halen Cardiff'te yaşıyor.

* **SEL** YAYINCILIK

***SEL** YAYINCILIK
Piyerloti Caddesi, 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel.: (212) 516 96 85 Faks: (212) 516 97 26
http://www.selyayincilik.com
E-mail: posta@selyayincilik.com

ISBN 978-975-570-450-0

***SEL** YAYINCILIK: 434

HAYATINIZI MAHVETMEDEN ÖNCE NEDEN KAFKA OKUMALISINIZ
James Hawes

Türkçesi: Suğra Öncü

Kitabın özgün adı:
Why You Should Read Kafka
Before You Waste Your Life

© Anatolialit aracılığıyla Sel Yayıncılık, 2010

Birinci Baskı: Mart 2010

Kapak: Sermin Yavuz

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

James Hawes

Hayatınızı mahvetmeden önce neden Kafka okumalısınız

Türkçesi: Suğra Öncü

Beni Goethe'nin dilindeki neredeyse her şeyi sevecek ve
Gotha Almanağındaki neredeyse hiç kimseye
güvenmeyecek biçimde yetiştiren,
kızlık soyadı Fry olan annem Janet Hawes'e

İÇİNDEKİLER

Teşekkürler 9

Giriş 13

I
Bir Zamanlar Her Şey Nasıldı 23

II
Kilitli Kitaplığın İçinde 63

III
Efsanenin Oluşması 85

IV
Efsanenin Aşamaları 117

V
Kafka ve Felice: Cinsellikle Hiç İlgisi Yok 153

VI
Kafka ve Milena: Tamamen Cinsellikle İlgili 187

VII
Efsane Neden Son Bulmalı 207

Sonuç
Bir Son ve Bir Başlangıç 225

Notlar 237

Okunacak Başka Kaynaklar 239

Dizin 241

TEŞEKKÜRLER

Beni söyleyecek bir şeylerim olduğu konusunda ilk başından teşvik eden ve anlatılmaz derecede cömert yardımlarıyla beni daha sonra birçok dil yanlışına düşmekten kurtaran (geriye kalan bütün yanlışlar kuşkusuz bana aittir) Oxford, St. John's College'den Profesör Ritchie Robertson'a,

Yıllar önce Kafka'nın romanları konusunda öğrencilere yönelik bir el kitabı yazmam için beni tutan UCL'den Profesör Martin Swales'e; ben bu kitabı hiç yazmadım ve bunun kendisinin güvenine verilen gecikmiş bir karşılık olmasını umarım,

Bu kitabı, büyük maddi desteğiyle icra memurlarını kapıma getirtmeden yazmamı sağlayan Galler Sanat Konseyi'nin Galler'de Yaratıcılık programına; bu desteği sağlamama yardımcı olan Andrew Davis'e ve Profesör Peter Stead'e,

Yazmakla en ufak ilgisi olmayan meseleler moralimi bozduğunda yaptığı inanılmaz öneriden dolayı yine Andrew Davis'e, ben ne yazık ki önerisine karşılık verememiştim ama onun bu olağanüstü cömertliği kötü zamanlarımda bana ilaç gibi gelmişti,

Hiç tanımadığı biriyle yazışıp ona can alıcı bir noktada öğüt vermeye hazır olan Kafka'nın en önemli biyografıcisi, Özgür Berlin Üniversitesi'nden Profesör Peter-André Alt'a,

Bütün o sohbetler, ziyaretler ve aydınlatıcı görüşler için çok sevdiğim dostlarım Sheffield'den Dr. Peter Thompson'a ve Oxford, New College'den Dr. Karen Leeder'e,

Ben bu kitabı yazarken üç oğlumuza bakmak için kendi mesleğini bir kenara bırakan hayat arkadaşım Nerys Lloyd'a,

Bu kitabın aklımıza gelmesine vesile olan öğle yemeğini düzenleyen temsilcim Stephanie Cabot'a ve büyük ya da küçük birçok yanlışımı yakalayan editörlerim Saint Martin's Press'ten Daniela Rapp'a ve Quercus'tan Richard Milbank'a,

Yıllar önce beni *Prager Tagblatt* ile tanıştıran ve Arthur Schnitzler'in babası ile ilgili hikâyeyi veren anneme,

I. Bölüm'den 6. Bölüme kadar giriş sayfalarında ve Sonuçta yer alan *Prager Tagblatt*'tan alınma görüntüler için Avusturya Ulusal Kitaplığına teşekkürlerimi sunarım.

Biyograficiler insanlara şimdiki kimliklerini
kazandıran şeyin eskiden de onlara kimliklerini
kazandıran şey
olduğunu varsayma eğilimindedirler.
Tarihçiler bundan o kadar emin değildir.

— JAMES SHAPIRO,
1599: A Year in the Life of William Shakespeare
(*1599: William Shakespeare'in Yaşamından Bir Yıl*)

Bir sanatçı aslında yapıtının içinde ve
içinden doğup büyüdüğü
ön koşuludur, ana rahmidir, toprağıdır ve
kimi zaman gübresidir—
ve bu yüzden eğer yapıtın tadına varmak isterseniz
çoğunlukla unutmanız gereken şeydir...
Homer Akhiles, Goethe de Faust *olsaydı*, ne Homer Akhiles'i,
ne de Goethe Faust'u yaratabilirdi.

— FRIEDRICH NIETZCHE,
On the Genealogy of Morals: iii, 4
(*Ahlâk Tarihçesi: iii*, 4)

GİRİŞ

YÜZ, GERÇEKLER VE PORNO, YA DA NEDEN GEÇMİŞİ ÖNEMSEMEMEKTEN VAZGEÇMELİYİZ

Efsanenin İkonu

Kafka'nın Yüzü

Benim bahsettiğim yüzü bilirsiniz, kuşkusuz. Herkes bilir. Dr. Franz Kafka'nın (1883-1924) birçok fotoğrafı vardır ama Prag hediyelikleri ve İngilizce biyografiler söz konusu olduğunda, sanırım var olan tek fotoğraf budur.

Aslında bu bir yazar için alışılmadık bir şeydir. Geçmişte yaşamış orta sınıfın üst kesiminden rastgele seçilmiş erkeklerin oluşturduğu bir kimlik geçit resminde Flaubert'i, Stendhal'ı Dostoyevski'yi, James'i, Conrad'ı ve Proust'u parmakla gösterebileceğini kim iddia edebilir? Ayrıca neden kimse böyle bir şeye girişsin ki? Onlar kitaplarından dolayı anımsanırlar, görünümlerinden dolayı değil. Dickens'in akılda kalan bir saç biçimi olduğu doğrudur ve birkaç başka modern yazar fotoğrafı bu yazarların terk ettikleri kentlerin yerel turistik ikonları haline gelmiştir (Dublin James Joyce ile eskilere dayanan bir çabada bulunurken, Swansea da Dylan Thomas ile aynı şeyi dener) ama Kafka farklı bir uluslararası ligde yer alır. Shakespeare'in dışında hiçbir yazarın görüntüsü, Kafka'nın yazdığı tek bir sözcüğü bile okumamış bir sürü insanın onun görüntüsünü bildiği kadar iyi bilinmez. Kafka'nın yüzü gerçekten bir marka haline gelmiştir.

Kafka'nın bu ünü hak etmediğini söylemiyorum. Eğer insanlık yıldızlara ulaşırsa, gezegenler arasında gidip gelen insanlar onun yapıtlarını bilecektir. Ben hayatımın on yılını bu yapıtları inceleye-

rek, üniversitelerde öğreterek, bunlarla ilgili yazılar yayınlayarak geçirdim ve bir on yıgeçirmenin bundan daha iyi yolunu da bilmiyorum.*

Ama Kafka'nın ünü tuhaftır. Dante, Shakespeare, Goethe, Keats, Flaubert, Dickens, Chekhov, Proust hepsi kendilerinden *alıntı yapılan* yazarlardır. Geçerli olan onların *sözcükleridir,* zaten arkalarında yalnızca sözcükleri bıraktıkları için bu durum oldukça mantıklı görünür. Kafka'nın sözcükleri, onun seviyesindeki herhangi bir yazarınkilerden muhtemelen daha az alıntılanmaktadır: O dünyada kurduğu *hayallerle* ünlüdür.

Bunun nedeni anlaşılabilir: Adamın biri sabah uyanınca böcek olduğunu görür. Hiçbir kabahati olmayan bir adam, dünyanın neredeyse bütün tavan aralarında kurulu garip bir mahkemenin önünde canını kurtarmak için savaşır. Bir makine tam anlamıyla insanların ölüm fermanını yazar. Bir adam sonsuza dek gizemli bir şatoya girmeye uğraşır. Bir adam yaşam boyu Mahkeme Kapısı önünde boşuna bekledikten sonra ölünce ona bu kapının yalnızca kendisine ait olduğu söylenir. Bu hayaller dünyayı, kendinin bilincinde başka hiçbir modern yazarınkilerin olmadığı kadar sık yoklar. Kitabı Mukaddes'te Eski Ahdin ilk beş kitabının kayıp bir tomarının anlaşılmaz parçalarındaki ya da düş kırıklığı yaratan yarısı korunmuş bir Yunan efsanesindeki gizemli güce sahiptir.

Ama hiçbir görüntü yalnızca Yüce Bir Kavram olduğu için ölümsüzleşmez. Edebiyat çöplüğü, yazılı oldukları zarfların arkalarında güzel görünen düşüncelerin enkazıyla doludur. Yarım yamalak bir kültüre sahip her Batılı Don Kişot ve onun yel değirmenleri hakkında en azından belli belirsiz bir şeyler duymuştur ama eğer Cervantes bunu zekice söylenmiş tek satırlık bir söz gibi ortaya koymuş olsaydı bugün kimse bu hayali bilmeyecekti. Bu hâlâ zihinlerde yaşar

* Bakınız (ısrarlıysanız) J.M. Hawes, *Nietzche and the neo-Romantic Dilemma in Kafka, the Brother Mann, Rilke and Musil,* Frankfurt (Lang) 1993; 'Blind Resistance? A Reply to Elizabeth Boa's reading of Kafka's *Auf der Galerie' Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwisseschaft und Geistesgeschichte 69.Jahrgang, Heft 2/Haziran 1995, s.324-36;* The Pyschology of Power in Kafka's *Der Process* and Heinrich Mann's *Der Untertan, Oxford German Studies* 17/18 (1990), s.119-31; *Faust* and Nietzche in Kafka's *Der Process, New German Studies* 15/2, 1989.

çünkü *onu ilk kez okuyan insanların aklında kalan* bir bütünün parçasıdır ve bu yüzden, aynı fikirde olan daha sonraki kuşaklara da geçirilmiştir.

Başka bir deyişle, önemli olan, yalnızca öykünün kendisi değil ama aynı zamanda öyküleniş idir. İşte K.- efsanesi burada işin içine girer, ya da daha çok araya girer. Sürekli olarak çağdaşları tarafından neredeyse görmezden gelinen yalnız bir Orta Avrupalı Nostradamus'un ya da gizemli bir dâhinin Yahudi Soykırımını ve Gulag Takımadalarını önceden görmek üzere yarı-aziz niteliği taşıyan kendi ruhunun anlaşılmaz derinliklerine daldığı fikrini zorla kabul ettirir. Kafka'nın düşünceli yüzü bu K.- efsanesinin ikonu haline gelmiştir ve yazım bakımından Batı'dan Ren Nehri'ne kadar herkese dayanılmaz gelen adı (*canım, o gizemli Z, o öylesine Batılı olmayan çifte K!*), suçsuz insanların kâbus gibi bürokratik bir açmaza düştüklerinde kullanılan Kafkamsı terimi dünya dillerine girmiştir.

En basit biçimiyle, bunun yalnızca bir efsane olduğunu görebiliriz. Yazarın hiç kuşkusuz en önemli görüntüsü, Prag'ın uluslararası markası olan o resim aslında (yazarın yıllarca geri dönmek için can attığı) Berlin'deki büyük bir mağazada çekilmişti. Aynı zamanda onun çekilmiş son resmidir. Bu biraz zar tutmaya benzer. Şimdi Kafka'nın yüzü diye bildiğimiz resmi,ölümünden sekiz ay önce, sonunun geldiğini mantığıyla bilmesine rağmen (Berlin'e taşınmasını Napolyon'un Rusya'yı işgaline benzetmiştir) hâlâ gerçekten insanca bir yaşam ve sevgi bulabilmek konusunda mantık dışı umudunu henüz yitirmediği bir zamanda çekilmişti.

Bu zihinsel konum a) yazılarına özgü bir durumdu ve b) kim olursa olsun onu derin kmaya yatkındı.

Ama yine de o kadar derin değildi. Efsanevi Kafka koleksiyoncusu ve yayıncısı Klaus Wagenbach, ellilerin başında S.Fischer Şirketi ressamlarının Kafka'nın gözlerine istenen parıltıyı vermek için bu resme rötuş yapmalarını seyrettiğini anımsar. Ve bu işe yaramıştır. *Kâhin benzeri Kafka* günümüzde *Aziz benzeri Che Guevara* kadar ünlü ve gizemlidir ve tarihsel yönden neredeyse onun kadar kesindir.

Yüzler yalnızca yüz değildir; öyküler taşır. Evrim dikkatimizi en ince ayrıntısıyla onların anlattıklarına yöneltmiştir. Yıldızlık konu-

mundaki iletişim araçlarının görselliğin yönlendirdiği o modern sirki tümüyle, yüzün inanılmaz derecede kesin ayrıntılarını fark etmeye ve değerlendirmeye yarayan çok eski insansı içgüdülerimize dayanır. Bu yüzden eğer Kafka'nın tek bir sözcüğünü okumamış olsanız bile, ikonunu bildiğinize göre kendinizi onunla ilgili bir şey biliyormuş gibi hissedersiniz, böyle hissetmeden edemezsiniz.

Bildiğim kadarıyla, İngilizce konuşanların çoğu Kafka'nın yazdıklarını belli belirsiz bir Edgar Allan Poe, *The Fly (Sinek)*, Philip K. Dick ve *1984* karışımı bir şey beklentisiyle alırlar. Başka hiçbir yazarın yapıtları böyle bir önyargıya hedef olmaz. Bu şu demektir: Okurlar Kafka'ya, her şeyden önce onun var olan sözlerini unutup adamı (sözüm ona) zaten bilerek gelirler.

Ama miktar bakımından mütevazı bir toplama ulaşan yapıtlarının çevresinde toplanmış tam anlamıyla sonsuz sayıda akademik yorumu bir yana bırakırsak, bir sürü biyografi, el kitabı ve deneme yazma kılavuzu vardır (edebiyat araştırmaları tarihinde bugüne kadar hiç bu kadar az şey hakkında bu kadar çok şey yazılmamıştır). Böylece hiç kuşkusuz, Kafka'nın yapıtlarının derinine inmeden yazar hakkında daha çok şey öğrenmek kolaydır. Herhalde bu 'gerçeklerden' kimilerini zaten biliyorsunuz:

- Kafka'nın vasiyetnamesi bütün yapıtlarının yok edilmesini emreder.
- Kafka kısmen yapıtlarını yayınlamak konusunda çekingen davrandığı için hayattayken neredeyse hiç tanınmıyordu.
- Kafka kaba saba babasının karşısında dehşete kapılıyordu.
- Kafka hiçbir yere varmayan bürokratik bir işin altında ezilmişti.
- Kafka sonunda kendisini kaçınılmaz ölüme götüreceğini bildiği veremden yıllarca çok çekmişti.
- Kafka yaşamındaki kadınlarla ilgili başarısızlığı konusunda inanılmaz derecede dürüsttü, fazla dürüsttü.
- Kafka Prag'daki Almanca konuşan bir Yahudi olarak çifte bir gettoya hapsolmuştu: Bu, operet benzeri yıkılmakta olan saçma bir imparatorluğun ortasındaki bir azınlığın içindeki bir azınlıktı.
- Kafka'nın yapıtları bir Yahudi olarak yaşadığı deneyimlere dayanıyordu.

- Kafka'nın yapıtları esrarengiz bir biçimde Auschwitz'i önceden görür.
- Kafka'nın yapıtları Naziler tarafından yakılmıştır.

Bunlar K.- efsanesinin yapı taşlarıdır. Ne yazık ki, bunların hepsi saçma sapandır, öylesine saçma sapandır ki günümüzde Kafka'nın sözüm ona yaşamı hakkında ne kadar *az* şey bilirseniz olağanüstü yazılarından o kadar *çok* zevk alma şansınız olduğunu söylemek çok ağır kaçsa da gerçektir.

Bu, Kafka konusunda okulda ya da üniversitede eğitim gören çoğu insan için de geçerlidir. Çoğu kurumda öğretilenler yukarıdaki saçmalığın bir çeşididir. İki kuşaktan hayran biyografiler ve kuramlar üreten akademikler (kitapları harekete geçiren) kusursuz bir insani derinlik imgesi ile (araştırmaların önerilerini kabul ettiren) derinliği ölçülemeyen bir yazınsal/ruhbilimsel karmaşıklık üretmişlerdir.

Bu kişiler gerçek Dr. Franz Kafka'yı (1883–1924) temsil etmekle ilgilenirler mi? Hayır, sanmıyorum. Aslında onlar Prag'daki turistik eşya satıcılarıyla aynı oyunun içindedirler. Onların bütün istediği K.'dir, Kafka'nın yazdıklarını hiç okumamış insanları dükkânlarının ve konferans salonlarının kapılarından içeri onlara getirecek bir yüzve-isim ikonudur, işlerini ve kuramlarını üzerine asacakları bir markadır.

Son birkaç yılda, en iyi Kafkacılar sonunda bu rahatsız edici saçmalığa karşı çıkmaya başladılar. Bu kitap en derinden onlara adanmıştır.* Öte yandan bu çok çetin bir iştir.

Araştırmaya dayalı tartışmalar kolaylıkla (ve çoğunlukla çok da haklı olarak) bu işin içindekilerce burs, iş ve araştırma olanakları için yapılan bir hamle diye gözden çıkarılabilir. Kafka'nın yazdıklarında yinelenen bir düşünce varsa o da akılcı savların, nesnel yönden ne kadar doğru olurlarsa olsunlar bizim inanmak *istediğimiz* öyküler karşısında geri teptiğidir.

* Bakınız *Başka Okuma Kaynakları*. Bunların en önemlisi (benim kaç kez değinmemden anlaşılacağı gibi) Peter-André Alt'ın *Der ewige Sohn*'udur. Öbürlerinin hepsini geçersiz kılan bu müthiş biyografinin İngilizcesinin hâlâ bulunmayışı deliliktir.

Kendi durumu açısından K.- efsanesi öylesine göz boyayıcı bir biçimde yapaydır ki birçok insanın aslında gerçekler yerine bu efsaneyi *istedikleri* sonucuna varmak zorunda kalırız. Ve insanların çok sevdiği bir kimsenin peşindeyseniz, felsefe yapmanın tek yolu Kafka araştırmalarının buz tutmuş denizini bir çekiç, ya da Nietzsche'nin imgesinden çok Kafka'nınkinden yararlanarak bir balta ile kırmaktır.

Öyleyse bu kitap K.- efsanesinin bizim Kafka ve onun yapıtları hakkındaki görüşümüzü çılgınca çarpıttığını *tartışmayacaktır*. Hiç kimsenin, en iyi modern Alman araştırmacıların bile daha önce kullanmadığı çok eskiden yitip gitmiş bir dinamiti gerektiği yerde kullanarak bu efsaneyi *ortaya çıkaracaktır*.

Kafka'dan dolayı ödüllendirilen yüzlerce ya da binlerce doktora sahibine rağmen, K.- efsanesinin araştırmacıları nasıl körelttiğini ve bunlardan *hiçbirinin*, en son Alman araştırmacıların bile Kafka'nın en ünlü tek imgesinin- *o* böceğin – James Joyce'nin *Ulysses*'in* başında *Hamlet*'in açılış sahnesini alıntılamasının kültürel eşdeğeri olduğunun farkına varamadığını göreceğiz.

Kafka'nın kendisinin, Dickens'i 'düpedüz taklit ettiğini' ve gözlem yöntemini Sherlock Holmes'den aldığını söylediğini göreceğiz. Kafka yirminci yüzyılın bütün romanlarının açılış cümlelerinin en ünlüsünü okurken bunun, yazarın ilk dinleyicilerini (ve de kendisini) kahkahalarını tutamaz hale getirdiğini göreceğiz. Yazarın güçlü bir edebiyat eleştirmeni tarafından zorlandığını göreceğiz. Kafka'yı, Çekçe konuşulan bir ülkeyi idare eden, tam anlamıyla Müttefikler'e karşı kazanılacak zafere yatırım yapan, militarist ve otoriter Alman imparatorluğunun hizmetinde yüksek mevkideki bir Yahudi olarak göreceğiz.

Ve iki kuşaktan araştırmacının hepsinin Kafka okurlarına *hiç göstermedikleri* şeyi, Kafka'nın kendisinin (anlayışla karşılanacak biçimde) kitaplığında kilitli tuttuğu ve yardımcılarının o zamandan beri güvenle saklı kalmasını sağladıkları malzemeleri göreceğiz. İlk gör-

* Ben ilk önce buna inanamadım. Bu yüzden Oxford Üniversitesi'nde Almanca Bölümü başkanı olan, İngiltere'nin tartışmasız Kafka şampiyonu Profesör Ritchie Robertson'a danıştım.

düğümde gözlerimi ovuşturmam, sonra da bu kitapla ilgili dosyaları bütün ailemin kullandığı bilgisayardan çabucak kaldırıp ergenlik öncesi yaşlarındaki iki oğlumun rastlantıyla karşılarında bulamayacakları bir yere kaydetmeme neden olan resimlerdi bunlar. Kafka'nın pornosuydu.

Geçmişi önemsememek olmaz. 1907'de insanın çorabının herkesin önünde görünmesi hayrete düşürücü bir şeydi çünkü Bayan Felice Bauer gibi saygın hanımlar hâlâ İslâm'ın günümüzdeki nöbetçilerinin teftişinden yüzünün akıyla çıkacak bir kıyafete göre giyiniyorlardı. Böylece Kafka'nın çağdaşları Joyce ve Conrad *Ullysses*'de ve *The Secret Agent*'de (*Gizli Ajan*) bizlere gizlice porno satın almayı anlattıkları gülünç sahneler sunarken çağdaş okurlar bunları gülünesi zararsız 'müstehcen' şeyler sayma eğilimindedir. Ama Kafka'nın kendisinin ısmarlayıp para ödediği ve özenle bir yere sakladığı resimler günümüzde bile bu dergileri üst raflara yerleştirir. Bu resimlere bakmanız eğer on sekiz yaşın altındaysanız (ya da kimi ülkelerde tamamen) yasaktır.

Ama bütün mesele de zaten buradadır. Ancak geçmişi önemsememeyi bırakırsak Kafka'yı aslında olduğu gibi görebilir, K.- efsanesini bir yana koyup yapıtlarını, yalnızca müthiş birer satırlık yapıtlar diye değil ama aslında oldukları harika ve çoğunlukla şaşırtıcı yapıtlar gibi yeniden okuyabiliriz. Bu yapıtlar zamansız yer dibinin derinliklerinden fırlamış değildir ama Batı yazınında oldukça belirli bir soya ve yere sahiptirler.

Öyleyse bu adamın yaşamından bir güne ve onun dünyasına, bir zamanlar bizimki kadar gerçek olan ama şimdi tamamen, neredeyse hayal edilemeyecek biçimde yitip giden dünyasına bakmaya başlayalım. Bir zamanlar her şeyin gerçekten nasıl *olduğuna* bakalım...

I
HER ŞEY BİR ZAMANLAR NASILDI

Çok Eskiden Bir Devlet Çok Kazançlı Bir Yatırım Sunmuş, Bu (Birçoklarıyla Birlikte) Bohem Bir Alman Avukat Olan İşadamının da İlgisini Çekmiş

5 Ekim 1915 Cuma günü öğleden sonra, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun üçüncü büyük kenti, Bohemya Krallığı'nın tarih yüklü çok kuleli başkenti Prag'ın merkezindeyiz.

Berlin ile Viyana arasındaki ana demiryolunun tam ortasında bulunan (gözde bir turist merkezi olan) Prag yalnızca Kayser Franz Joseph'in en önemli sanayi bölgesinin başkenti olmakla kalmaz ama aynı zamanda Avrupa'nın Almanca konuşulan iki büyük gücünün arasındaki müttefikliğin de canlı bir bağlantısıdır.

Kuşkusuz haberlere savaş egemendir. Kentin herkesçe saygın sayılan gazetesi *Prag Günlük Haberleri*'nde (ardı kesilmeyen) utkuların haber ve haritaları olduğu gibi Londra'da Gelibolu yenilgisi konusunda parlamentoda yapılan sert tartışmaların uzun ve şeytanca bir zevkle izlenen bir metni de vardır. Ama yaşam sürmektedir ve gazetede aynı zamanda her zamanki borsa haberleri (buğday ve demiryolları dün Wall Street'de hareketliymiş ama demir hisseleri darbe yemiş ve pamuk düşmüş), her günkü ilanlar (Prag'daki kabare ve sinemalar) ve kültürel olaylarla ilgili kısa bölümler (bir öyküyü kısa günlük olaylarla anlatan "sinematik roman" Paris'teki en son yeniliktir) bulunmaktadır. Geleceğe bakacak olursak, insanları yatırıma

teşvik eden, on beş yıl vergisiz yüzde 5,5 garantili ama başvuru listeleri yarın Cumartesi öğlen kaldırılan, piyasaya üçüncü kez sürülen Avusturya savaş tahvilleriyle ilgi yazılar ve ilanlar gazetenin her yanına serpiştirilmiştir. Geniş sütunlar başvuru yapmış olanların adlarıyla doludur.

Kazanç yüzde 5,5 olunca bunun şaşılacak bir yanı yoktur. Bu savaştan önce on beş yıl *hiç vergisiz* kazanç sağlayan Alman ve Fransız devlet tahvillerinden yüzde bir buçuk daha fazladır. Buna kim karşı koyabilir? *Prag Günlük Haberleri* bir grup Praglı okul çocuğunun bile, elde edecekleri faizle yörelerindeki yoksul çocuklara yardım için bu tahvillerden almak amacıyla yüz kron topladıklarını yazıyor. İster yoksul ister varsıl olsun insanlar iyi düşünmeli diyor gazete: Ne de olsa, *böyle* bir karşılık almak için normal olarak ne kadar tehlikeli bir yatırımda bulunmanız gerekir? Oysa şimdi altı bakır, dökme demirden, kenarı yaldızlı bir şey alma fırsatını yakalıyorsunuz ve daha da iyisi, bu tahviller kapkaççı bir şirket tarafından değil ama devletin kendisi tarafından çıkarılmaktadır.

Ve bunları çıkaran devlet beş paralık bir cumhuriyet değil ama Türkleri Lepanto'da yenerek Hıristiyan dünyasını kurtaran, donanmaları İngiltere'yi yeniden dine döndürmek için denizlere açılan Avrupa'nın en büyük hanedanının derebeylik arazisinin sahibi Habsburg İmparatorluğudur. Katolik kilisesi bu imparatorluğu en güçlü kalesi gibi görür ve şimdiki imparator Franz Josef sanki sonsuza dek hükümdarlık edecekmiş kadar uzun bir zamandır baştadır.

Franz Josef'in milyonlarca uyruğu başka bir hükümdar görmeden yaşamış ve ölmüşlerdir. İmparatorluk Ordusu'nun ünlü tümenlerinin bu savaşın sonuna kadar ayakta kalışlarını gören ve torunlarını, belki de torunlarının çocuklarını havaya kaldıran kır saçlı adamlar hâlâ çocukken tanıdıkları bu neredeyse hayal mahsulü hükümdarın ta kendisine tezahürat yapıyorlar. Habsburg İmparatorluğu bir yana, Franz Josef olmadan bir dünya düşlemek bile olanaksızdır.

Bu güvenceli bir yatırım mıdır? Bundan daha güvenceli ne olabilir? Şirketler batabilir, bankalar bile kapanabilir ama ya imparatorluklar? Evet, savaş her zaman tehlikeli bir iştir ama bu Habsburg ka-

Kazançlı bir yatırım, 1915

lesinde böyle olmayabilir çünkü aslında Avrupa Türklerin yolunun üzerinde olmamasına rağmen Latince *Bella gerant alli, tu felix Austria nube* (Başka topraklar savaşla edinilir/ Sen mutlu ol Avusturya) deyişinde olduğu gibi Prens Eugene Avrupa'yı (bir kez daha) onlardan kurtarmıştır. Avusturya savaş alanına girip bir Büyük Frederick, bir Napolyon ya da bir Bismarck tarafından yenildiğinde silahların dumanı dinip ordular dağılınca ve hükümdarları bir çeşit kuzen olan güçler barışı tartışmak ve Avrupa haritasının üzerinde oynamak

üzere parıltılı bir sarayda bir araya geldiği zaman bile masada gururla oturan bir Habsburg olmuştur.* Birileri bir eyaleti yitirir, birileri ise kazanır ama büyük devletler kalır. Ve ne olursa olsun, (bütün bu savaşı başlatan) Avusturya bu kez hiçbir eyaletini ne Sırbistan'a ne Rusya'ya ne de başka birine kaptıracaktır. Yeni zengin komşusu son derece hareketli Alman İmparatorluğu ile yakında yaptığı evlilik (bu 1866'daki kanlı bozgunu izleyen silahlı bir düğün olsa da) bizim kurnaz kral-imparatorun savaşın ilk kuralını, doğru müttefik seçmeyi bildiğini bir kez daha kanıtlamıştır.

Savaşın başlangıcındaki aylarda işlerin daha belirsiz göründüğü doğrudur. Avrupa'nın bütün ülkelerinde olduğu kadar Habsburg diyarlarında da güçlü esen coşku rüzgârı (Dr. Sigmund Freud bile çözümlemeyi bir yana bırakıp kendini 'gerçek bir Avusturyalı' gibi hissetmeye vermiştir) kısa sürede dinmiştir. Sorun Ruslardı, ne zaman *değildi ki*?

Ruslar 1848-49'da yeni taç giymiş Franz Josef onların yardımını kabul edince Almanya'yı ve Avusturya'yı monarşi adına güvenceye aldılar. Hileci kurt Kont Bismarck onları kendi tarafında tutmak için elinden geleni yaptı (onlara karşı verilen savaşın vahşetinden dehşete düşen Büyük Frederick de böyle olmasını öğütlemişti). Ama Bismarck'ın karmaşık anlaşmalar dizgesi genç Kayser Wilhelm ve danışmanları tarafından kesintiye uğratıldı. Günümüzün ulusalcı tutkuların yönlendirdiği dünyasında Fransa hâlâ eskiden kalma bir düşmandır ve Alman Donanması sadece O Gün dedikleri, İngilizlerle hesaplaşma gününün şerefine kadeh kaldırabilir ama Berlin'i ve Viyana'yı *gerçekten* korkutanlar, sınırsız insan gücü ve her yerdeki Slavlar adına konuşmak konusundaki belirsiz ama ısrarlı iddiaları olan Ruslardır.

Ve Almanların, Batı'da kazanılan zafere yalnızca bir başlangıç muamelesi yapan ünlü Schlieffen Planı böylece ortaya çıkar. Fransa'nın yenilmesi kesindir: Önemli olan devasa ama yetersiz Romanov savaş makinesi harekete geçmeden Fransa'yı çökertmek ve böy-

* Kötü bir üne sahip Habsburg Gizli Polisi (çarlarınkine ve böylece Lenin ile Stalin'inkilere örnek oluşturur) herkesle ilgili not tutar. Viyana'daki 1815 Kongresi'ne katılan Goethe'yi bile izlemişlerdir.

lece Alman ordularının bütün gücüyle asıl ölümcül düşmanın üzerine gitmesi için hızla Reich'ın bir yanından öbürüne geçmesidir.

Oysa Rusya, modern savaşın efsanevi istasyon şefleri sayılan Alman Genel Kurmayı'nın hesaplarına göre insanın yapabileceğinden daha da çabuk harekete geçip saldırarak tedbiri, kuralları ve sonuçta ortaya çıktığı gibi kendi geleceğini tehlikeye attı. Çar Nikola'nın orduları hem Almanya hem de Avusturya-Macaristan topraklarına girdi. Mülteciler, 1848'de Orta Avrupalı Liberallerin panik yaratan ürkütücü "Kazaklar geliyor!" haykırışlarıyla Berlin, Viyana ve Prag'a akın etti. Kayser Wilhelm'in tepesi sivri miğferli saray muhafızları titrediler. Onların değerli stratejileri de düşmanla ilk karşılaşmada bugüne kadarki askeri planlardan daha başarılı olamadı. Schlieffen'in ölürken söylediği dillere destan sözlere - "Sadece sağ kanadı sağlam tutmaya bakın! "- doğrudan karşı çıkarak en önemli bölükleri aceleyle doğuya gönderdiler.*

Ama buhran geçti: Hindenburg ve Ludendorff'un Tannenberg'de ezici Rus gücünü kırması onları ulusal kahraman yaptı. Uzun zamandır nefret duyulan Türkler hain İngilizleri Gelibolu'da kana buladı; Fransızlar uğruna çılgınca canlarını feda etmelerine rağmen yenilmez Alman Ordusu düşman topraklarındaki siperlerinde bu baskıya öylesine kendine güvenle dayanıyordu ki artık kardeş Avusturya'ya yardım için kendi isteğiyle güçlerini doğuya aktarmaydı.

Ve cesur Almanya dostlarının nasıl da yardımına koşar! Altı ay önce, 1915 Mayısı'nda, Hafif Süvari Askerlerinin Ölüm Tugayından (artık Mareşalliğe yükseltilen) General von Mackensen birleşik bir Alman-Avusturya ordusuyla savaşın en büyük muharebesi olan Gorlice-Tarnow bozgununda Rus cephesini paramparça etti. Zafere En Tepedeki bakışın altında kavuşuldu çünkü Berlin basınının bildirdiğine göre, Kayser Wilhelm sevinç gösterisinde bulunan askerlerini görmek için arabayla savaş alanından hızla geçmişti.

Alman birliğinin zaferiyle 1915 yazında ortaya çıkan bu görkemli kampanya Batı Cephesi'nin kıyma makinesi dehşetinden çok fark-

* Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına ilişkin yazılmış en iyi kitap olmakla kalmayıp herhangi bir konuda yazılmış en iyi kitap olan Barbara Tuchmann'ın *August 1914* adlı yapıtına bakınız.

Değişen Orta Avrupa, 1915

lı olmuştur. Çar Nikola'nın orduları parçalanmış ve bozguna uğramış halde yüzlerce mil geriye, Polonya'daki topraklarının tamamen dışına, hatta Rusya'nın içine savrulmuştur.

5 Ağustos'ta Varşova, ardından da sur kenti Kovno ve mağrur Ivangorod düştü. 5 Eylül'de Nikola kuzeni Grand Dük Nikolai'yi kovup "düşmanın istilâsı" karşısında ordularının komutasını ele aldı. Ama 18 Eylül'de Vilnius da düştü.

Mayıs'tan bu yana, Rusya birçok ordusunun tümünü ve neredeyse İngiltere büyüklüğündeki zengin ve gelişmiş bölgelerini kaybetti.

Dünya bu büyük olayları yakından izlemekte ve kendine göre sonuçlar çıkarmaktadır. Doğu yakası düşünce ve Çanakkale'deki yaralı sayısı yükseldikçe Fransa, Britanya ve Rusya yazın artan bir istekle Bulgar Kralı 'tilki' Ferdinand'ın peşinden koşuyorlardı (İngiliz parlamentosunun umutsuz bir gizli oturumunda Çanakkale'de sürüp giden insan kıyımının ancak 'Bulgaristan'ın özel işbirliğiyle' doğrulanabileceği çağrısı yapılmıştı).

Bulgaristan sonunda savaşa katılınca sanıldığı gibi Slav kardeşlerinin ve onların müttefiklerinin yanında yer almadı. Bundan tam üç hafta önce, 11 Ekim'de, Ferdinand'ın başbakanı Bulgaristan'in en sonunda neden böyle bir sıçrayışta bulunduğuna ilişkin dünyanın gözünde hiçbir kuşkuya yer bırakmadı:

> Günler geçtikçe daha da açıkça anlaşılıyor ki zafer Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan yanadır... her gözlemci açısından kesinlikle görülüyor ki Rusya çok yakında devrilecek ve ondan sonra sıra Fransa, İtalya ve Sırbistan'a gelecektir.

Gerçekten, Belgrat o zamandan beri Varşova'nın yolunda ilerlemiştir. Aslında, Avrupa'nın politik haritası bu yaz değiştirilmiştir. Bütün Orta Avrupa sonunda sımsıkı Almanların elindedir!

Doğrudur, savaşa Fransa ve İngiltere'nin yanında katılması için İtalya'ya rüşvet verilmiştir ama (saldırıları şimdiye kadar pek de pahalıya mal olmayan) İtalya'nın önemsiz düşmanlığı Rus İmparatorluk Ordusu'nun yenilmesiyle karşılaştırılınca ne gibi bir ağırlık taşıyabilir ki? Artık Rusya'nın sınır bölgelerinden gelen mülteciler evlerine dönmektedir (daha dün bir tren dolusu Galiçyalı Yahudi Prag'dan yola çıkmıştır) ve Rus tutuklular resmi olarak iş adamlarına dil öğretmeni diye sunulmaktadır. Bugünkü *Prag Günlük Haberleri*'nin belirttiğine göre, Bohemya ile Rusya arasındaki ticaret kısa sürede yeniden canlanacaktır çünkü açıkça görüldüğü gibi Ruslar bu savaş sonrasında sanayi gereksinimlerini kendileri karşılayamayacaklardır!

Evet, 1914 Ağustos ayının zor günleri geçmiş olabilir ve zaferin kazanılması beklenenden daha uzun zaman alabilir ama sakin düşünen her kimsenin gayet açıkça göreceği gibi dünyanın tarihsel rengi belli olmuştur. Rusya- son yıllarda Prag'ın rahatını kaçıran pan- İslavcı Yahudi avı hayalleriyle birlikte -Avrupa'dan tamamen atılmıştır. Yahudi karşıtı Dreyfus davasının vatanı çöküş içindeki Fransa, altmış üç milyonluk (Avusturya'daki Almanlar da sayılırsa yetmiş beş milyonluk) bir ulus güneşteki yerini almak isterken kırk milyonluk bir ulusun Avrupa'nın önderi olamayacağını sonunda anlayacaktır. İngiltere'nin kendini beğenmiş küresel imparatorluğunun cansızlaşıp iktidarsızlaştığı, donanmasının kendisiyle övündüğü ve bunun gibi daha başka birçok şey açığa çıkmıştır: Hiçbir gemi, büyük *Luisiania* bile Alman denizaltılarından kaçamaz ve artık Londra kendisi heybetli zeplinlerin saldırısı altındadır.

Amerika'nın Atlantik'te egemen olacağı açıkça görülmektedir ama Eski Dünya'da, sanki bu çelik fırtınasında evrimin kendisi işliyormuşçasına Alman ruhu ve teknolojisi açıkça zafer sahibidir.

Kuşkusuz bu Avusturya'nın Almanya'nın gerisinde yer alacağı anlamına gelir ama ne de olsa, Alman Almandır ve Krupp'un durdurulamayan silahlarının patlamasıyla açılan yoldan Avusturya'nın (Hohenzollernlerin ve Habsburgların sadık Yahudi uyruklarının özellikle gurur duydukları) önemli ve şanlı bir rol oynadığını iddia ettiği eşsiz sanatsal/bilimsel *Kultur* gelecektir. Bu, on dokuzuncu yüzyılı tanımlayan ve daha şimdiden yirminci yüzyılda devrim yaratan olağanüstü Büyük Alman kültürüdür. Haydn, Mozart ve Beethoven'in, Goethe, Schiller ve Kleist'in, Hoffman, Grillparzer ve Heine'nin, Schubert, Schumann ve Mendelsshon'un, Wagner, Liszt ve Brahms'ın, Schopenhauer, Nietzsche ve Marx'ın, Sigmund Freud, Max Planck ve Albert Einstein'ın benzersiz yoklama sıralamasıdır.

Hegel'in dünya tarihinin itici gücü olduklarını sezdiği anlaşılmaz ve karşı konulmaz güçler kararını vermişti: Renden Bug'a, Alplerden Fiyortlara Baltık'tan ve Kuzey Denizi'nden Adriyatik'e ve kim bilir daha nerelere kadar bu bir *Alman* yüzyılı olacaktır.

Kısaca, Avrupa'nın büyük kazazedeleri Habsburglar yine akıllıca evlilikler yapmıştı. Ve böylece hangi sağduyulu yatırımcı onların

son çıkan garantili savaş tahvillerine karşı koyabilir? Berlin tahvillerinin (Eylül'de sona eren) piyasaya sürümü o kadar başarılı olmuştu ki Kayser Wilhelm'in bu olayı büyük bir zaferle kıyaslayıp halkına kişisel bir teşekkür mesajı yayınlamasına şaşmamak gerekir. Yani şunu bir kez daha düşünün: On beş yıl garantili ve *vergisiz* yüzde 5,5! Bir kez savaş kazanılıp yenik düşen taraf her şeyi ödemeye zorlanınca (1871'den sonra hesabın Fransızlara ödetildiği gibi) *bunu* demir gibi sağlam bir yatırımla başka kim yapabilir? Yurtseverlik ve kâr el eledir ama ancak yarın öğle tatiline kadar.

Baştan mı çıktınız? Çıkmalısınız.*

Bunlar, eski başçavuş babasının imparatora duyduğu bağlılık onuruna kendisine onun adını verdiği ve tam şimdi, 5 Kasım 1915'te öğleden sonra savaş tahvillerinin satış yerinin dışında duraksayan yirmi iki yaşındaki Praglı bir avukat ve iş adamının ilgisini çekmeye kesinlikle yeter.

Siperlere Girmeyecek Derecede Saygın bir Sigortacı Olan Kahramanımızla İlk Karşılaşmamız

Kahramanımız savaş tahvilleri konusunda ne yapacağına karar verirken, oradan geçen birçok kimse onu hiç kuşkusuz kibar bir biçimde "*Guten Yag, Herr Doktor!*" diye selamlar çünkü şöyle ya da böyle Praglı Bohemyalı Almanların (onlar kendilerini böyle adlandırırlar) dar çevresinde neredeyse herkesi gayet iyi tanır. Onlar canlı anılarda hâlâ buradaki çoğunluktular ama şimdi artık nüfusun yüzde 10'dan azını oluşturuyorlar ve bu yüzden birbirlerinden ayrılmıyorlar.

Belki de onlardan biri olarak onu, onunla aynı adı taşıyan, ona tıpa tıp benzeyen, ondan daha da başarılı bir Praglı hukuk doktoru ve *Prag Günlük Haberleri*'nin aşırı yurtsever rakibi *Bohemya*'nın yazı işleri müdürü ve Almanca konuşan topluluğunuzun tanınan önderlerinden, onun kuzeni Bruno sanıp aşırı saygılı bir tavırla şapkanızı çı-

* Malta Şövalyeleri'nin Baş Rahibi'nin çıktığı gibi; Baş Rahip efsanevi tarikatının çok eskiden beri elinde bulunan mal mülkün büyük miktarını paraya çevirip bunu aynı savaş tahvillerine yatırmıştı.

karıyorsunuz. Ama kahramanımız da iyi bilinen yerel bir iş adamının oğlu olarak, geniş kapsamlı resmi hukuk işlerinden ailesinin asbest işiyle olan ilgisi dolayısıyla kendi çapında iyi tanınır.

Eğer buradaki yüksek kesimden Almanlardan biriyseniz, en son entelektüel ve sanatsal gelişmelerin Dr. Rudolf Steiner* ve Dr. Albert Einstein** gibi bilgili aydınlarca samimi bir sosyal ortamda sunulduğu Bertha Fanta'nın özel salonunun varlıklı bir üyesi olan kahramanımızla tanışmış olabilirsiniz. Kahramanımıza kentin şık kahvelerinden ya da gece kulüplerinden (ya da aslında genelevlerinden) birinde rastlamış olabilirsiniz.

Eğer Yahudi iseniz - ve Prag'da Almanca konuşan bir *Volksgenosse* (halkın yoldaşı) iseniz büyük olasılıkla Yahudi *olursunuz* - kahramanımızın (saygın Alman tiyatrosuna karşı) nefret edilen Yiddiş (Alman Yahudilerinin konuştuğu dil) tiyatrosunu biraz tuhaf biçimde övmesini duymuş olabilirsiniz ama onu pek sinagogda görmüş olamazsınız çünkü oraya neredeyse hiç gitmez. Herkese uygun hale getirilmiş dinin boş adetlerini - özellikle de cemaatteki o adamın bir genelev sahibi olduğunu herkes pekâlâ bildiğine göre - yerine getirmenin bir anlamını görmez.[1] 1914'de Doğu'dan buraya kaçan Yahudilere gelince, onların samimiyetlerinden kuşku yoktur ama törenleri kahramanımıza "vahşi bir Afrika kabilesine" aitmiş gibi gelir ve anında arzuladığı birkaç genç mülteci kızı (anne babaları onlarla arasında bir şey olmasına izin vermez) ona "Afrika'nın derinliklerini" düşündürür.[2]

Durum ne olursa olsun, ister sinagoga gidenlerden biri olun ister olmayın, Almanca konuşan bir Praglı olarak onun kim olduğunu ve şapka çıkarılacak bir adam olduğunu bilirsiniz.

O, üniformasız genç ve sağlıklı erkeklerin ender görüldüğü savaş zamanındaki kalabalıkları bir yana bırakırsak, bütün kalabalık-

* Sözde sanatçı orta sınıfın çok sevdiği okulların kurucusudur. Kahramanımızın Steiner'i (ve Steiner'i onunla konuşmaya değer bulduğu için kendini) nazik ama vurucu biçimde alaya alışı (28 Mart 1911 tarihli) ilk günlüklerinin dikkat çeken gülünç yanıdır.

** Einstein'in eşi daha sonra kahramanımızın Prag'da kocası ile, onu yıllar sonra Berlin'deki evlerinde ziyaret edecek kadar yakınlaştıklarını iddia etmiştir.

ların içinde öne çıkar. Bir doksanın biraz altındaki boyuyla kahramanımız sokaktaki ortalama adamın tepesinden bakar, koyu renk iri gözleri ve neredeyse esmer teniyle yakışıklı, şık ve sağlıklı görünür. Herhalde aslında da öyledir çünkü yüzer, kürek çeker ve bisiklete biner. Sigara içmez; Yeşilaycıdır; kahveye, çaya ve hatta çikolataya bile elini sürmez. Yalnızca en taze vejetaryen yiyecekler yemekte ısrarlıdır ve bunları yeme konusunda bile *titizlenir* çünkü dinsel bir bağlılıkla *Fletcher* yöntemini uygular. Bu, "büyük çiğneyici" takma adlı, sanat yapıtları alım satışıyla uğraşan San Franciscolu Horace Fletcher'in icat ettiği, bütün dünyada moda olan (J.P.Rockefeller'in de uyguladığı) ama biraz anti sosyal bir beslenme biçimidir. Bu yönteme göre ağızdaki lokma kendiliğinden yutulur hale gelene kadar çiğnenerek böylece (Fletcher'in buyurduğu gibi) sindirime en az güçlük çıkaracak ama besi değeri en yüksek hale getirilir! Kahramanımız eski nişanlısının Berlin'deki sağlıksız beslenme biçimine Fletcher yöntemini hiç uygulamadığını düşünüp kaygılanır.

Her öğünü Fletcher usulüne göre yemenin yanı sıra her gün on dakika da *Müller* yöntemini uygular. Yani yıllardır yaptığı gibi, *Mein System* adlı kitabın dikkatle okunmuş sayfalarındaki talimatlara göre açık bir pencerenin önünde üzerinde olabildiğince az giysiyle yaptığı en son bilimsel beden eğitimi hareketleri programını görev yapar gibi uygular. Bu kitap, "yeni yüzyılın en güzel erkeği" tanınmış Kuzeyli (çıplaklık uygulayıcısı) vücut geliştirme sporcusu Jens Peter Müller tarafından yazılmıştır ve Müller'in imzalı Yunan tarzı vücut geliştirme sandaletleri posta havalesiyle kendisinden satın alınabilir.

Bay Doktor'un Avusturya Krallık ve İmparatorluk Ordusu'nun tıp kurulundan ikinci kez bu Haziran'da geçmesine şaşmamak gerek. Gizli günlüğüne 14 Mayıs'ta yazdığına göre kalbindeki bir rahatsızlığın kuruldan geçmesini engellemesinden korkuyordu ve ayın yirmi yedisinde eski nişanlısına "hâlâ" çağrılmayı umduğunu yazmıştı. Sonunda "tamamen işe yarar" ve piyade hizmetine uygun bulundu. Ama çağrılmamıştı çünkü devletle çalışan belli başlı bir kurumda yüksek mevki sahibi olduğundan öylesine yeri doldurula-

Kahramanımız, 1915.

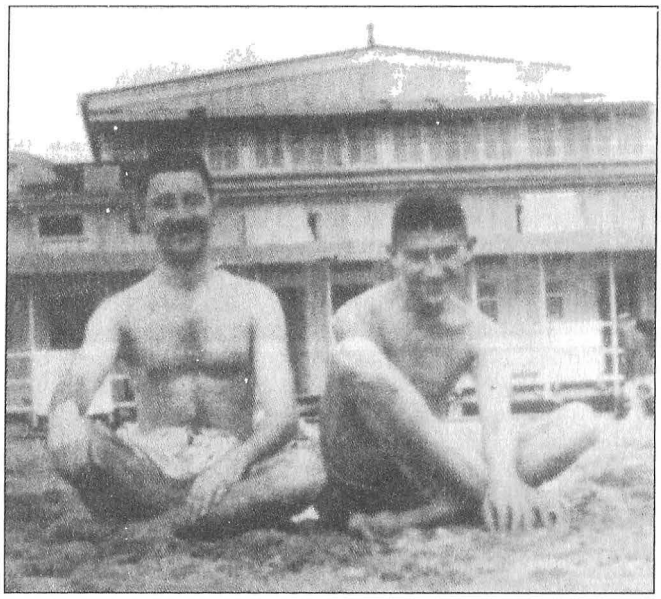
maz biri sayılıyordu ki patronları bir kez daha savaş dışı tutulmasında ısrar etti.

Ordunun gerisinde tutulan mesleklerden insanların çoğu gibi kahramanımız da ara sıra askerce olmayan bir utanca kapılır: Yarın, bir zamanlar kendisi gibi yapmaya çalıştığı tek adam olan ve Haziran'da ölen en yakın arkadaşının annesini ziyaret edecek. Berlinli yayıncı Fischer'in *The Great Year 1914- 1915* (*Önemli Yıl 1914-1915*) adlı kitapta ilahi okurcasına kutsadığı gibi ruhsal hastalıkların panzehiri olan yoldaşların kardeşliği ve "ön cephe deneyimi" ile ilgili romantik düşünceye katılmaya kimi zaman yatkın görünür. Bu kitapta yayın şirketinin Thomas Mann (kahramanımız onun kitaplarını çok beğenir) gibi kültürel kodamanları söz konusu romantik düşünceyi överek göklere çıkarmak için sıraya girerler.[3] Ama kahramanımız gitmek istediğini birkaç kez söylemiş olmasına rağmen işi gönüllü

olarak yazılmaya kadar götürmemiştir. Şimdi tahvillerden satın almak için başvurarak kendini gerçekten savaşa katılıyormuş gibi hisseder.

Savaş tahvillerinin sağlayacağı kazancı görebildiği kadarıyla ölçüp biçer. Kuşkusuz bunu birçok kişiden daha iyi yapar çünkü mesele parasal tehlikeleri değerlendirmeye gelince hiç de saf değildir; bu ne de olsa onun işinin temel parçasıdır. Birkaç yıl önce borç içindeki kurumunun büyük bir yeniden yapılanma girişiminin başarılı olmasına yardım etmişti ve geniş ailesini asbest işi kurmaya ikna etmekte aracı olmuştu.[4]

Kafka Plajda, Temmuz 1914.

Dahası, geleneksel üniversite eğitimi almış bir genç adam olarak olayların uzun vadede nereye varacağını da geniş bir çerçeveden görebilir. Daha beş hafta öncesinde, belki de Almanlarla Avusturyalıların Doğu Cephesindeki göz kamaştırıcı kazanımlarına ilişkin sonsuz basın haberlerinden esinlenerek özel günlüğünde, Bonapart'ın Büyük Ordusu'nun (ve böylece kahramanımızı uzun süredir büyüleyen Napolyon'un kendisinin) kazanacağına, ya da en azından 1812'deki öldürücü Rus harekâtından sonra ayakta kalacağına ilişkin sayfalarca düzenli not tutuyordu.

Avusturya kendisi sarsılsa bile Almanya'nın her iki ulusu da çekip kurtaracağından hiçbir zaman kuşku duymamıştır. Geçen Temmuz Danimarka'da geçirdiği yaz tatilinden dönerken Almanya'ya geçmiş ve Alman halkının olası bir savaş karşısındaki serinkanlı direncinden etkilenmişti.

Ve Nisan'da Macaristan'a yaptığı bir gezide, asker adımlarıyla peronda ve trenin içinde gezinen dev bir Alman subayını görünce

gerçekten hayrete düşmüştü; subay disiplinden ve heybetten öylesine kaskatıydı ki hâlâ hareket edebilmesi bile inanılmazdı.

Alman gücüne duyduğu derin güveni o yazın olayları doğurmuştu. Düzenbaz Bulgarlar gibi, savaşı yalnızca bir tarafın kazanacağını görebiliyordu; bu da tahvilleri, müteşekkir bir devletin 30 Kasım gününe kadar tam karşılığını ödeyeceği çok faydalı bir kazanç getiren güvenli bir yatırım yapıyordu.

Aslında kahramanımız yıllardır gündüzleri çalıştığı işi bırakmanın yolunu aramaktadır. Çözüm bu olabilir mi? Asbest fabrikası, daha çok Kafka'nın teşvikiyle, kendisinin ve ailesinin fabrikaya ayırdığı bütün paraya ve zamana rağmen şimdi hiç kuşkusuz kazanç sağlamayacaktır (ve babasının onu sıkça uyardığı gibi herkesi büyük borçlar yüzünden kaygılandırabilir).

Eli sıkı annesiyle babası (Kafka'nın en yakın arkadaşının kahramanımızın o zamanki nişanlısına yazdığı bir mektupta dediği gibi) keşke ona bir kız çocuğa davranır gibi davranıp Akdeniz'de birkaç yıl geçirmesine yarayacak bir tür "çeyiz parası" verselerdi! Ya da keşke o, Arco Kahvesi'nin yıldızı şair arkadaşı Franz Werfel'e biraz daha benzeseydi; Kafka Werfel'e nefret duyacak kadar haset eder çünkü (dört yıl önceki günlüğünde şu itirafta bulunur, "onda bende olmayan her şey var- sağlıklı, genç ve zengin."

Onu memuriyet görevinden kurtaracak hiçbir şey yok mudur?*

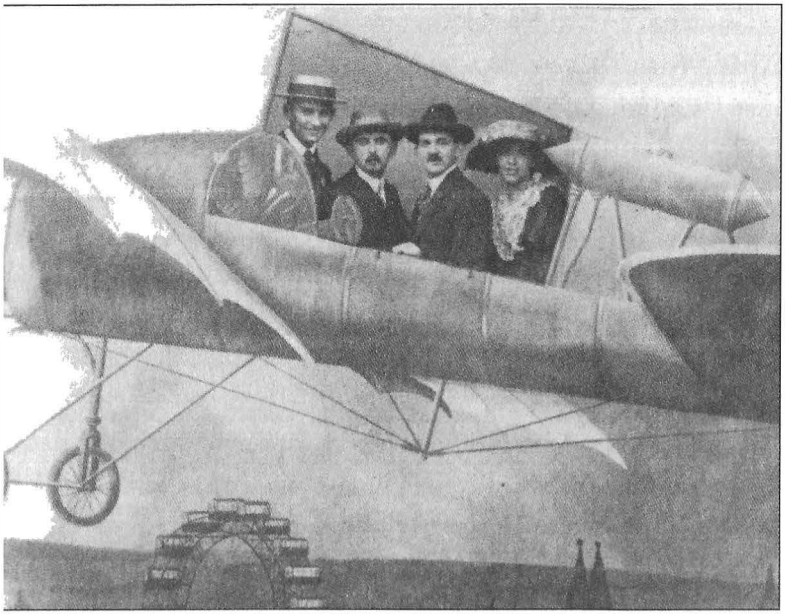
* Kahramanımızın işi gereği denetlediği fabrikalardan birindeki sıradan bir işçi 1911'de yılda 1000 kron kadar kazanıyordu. Pahalı bir yer olan Jungborn çıplaklar kampı ve sanatoryumunun fiyatı günde 10 kronun biraz altındaydı. Bütünüyle düşünüldüğünde, günümüzdeki değeri hakkında kabaca bir fikir vermek gerekirse 1 kronun *en azından* 15 Dolar olduğunu varsayalım. Buna dayanarak, kahramanımızın günde altı saat çalışma karşılığında aldığı (düzenli olarak artan ve sağlam) yıllık maaşı 5.796 kronun en azından 90.000 Dolar, babasının Ocak 1918'de (5000.000 krona) aldığı apartman binasının da 7.500.000 Dolar olduğunu düşünebiliriz. Kendinizi ne kadar varlıklı *hissettiğiniz* aslında arkadaşlarınızın ne kadar zengin olduğuna bağlı olabilir ama nesnel ölçütlere göre kahramanımızın ve ailesinin durumu çok iyidir.

Kahramanımız Meslek Hayatını, Evliliği ve Bekârlığı Düşünürken

Hukuk okumaya ve sonra da devlet memurluğunun hızla yükselme sağlayan kıdemli mevkilerinde emekliliği olan bir işte çalışmaya karar vermek kahramanımıza yapılacak en doğal ve akıllıca şey gibi gelmişti. Annesiyle babasının durumu iyiydi ve onu üniversitede ne isterse okuması konusunda serbest bırakmışlardı ama bütün bunları elde etmek için çok çalışmışlardı, hâlâ da çalışırlar ve babası ona *ne kadar* çok çalıştıklarını söylemekten hiç bıkmaz. Annesi, Kafka'nın (sonradan nişanlısı olan) kız arkadaşına 16 Kasım 1912'de gizlice yazdığı gibi ondan başka herkesin böyle bir işe sahip olmaktan "dünyanın en mutlu adamı" olacağını söylemişti.

Çünkü gerçekten, insan kendi geçimini sağlayacaksa, onun Arbeiter-Unfall-Verscherungs-Anstalt für das Königgreich Böhmen'deki işi (Bohemya Krallığı İş Kazası Sigorta Şirketi) olabilecek en iyi maaşlı iştir. Güçlü bir devletin hizmetinde oldukça kıdemli (ve yükselme olanağı bulunan) bir mevkide kesin güvenceye ve toplumsal yetkiye sahiptir. Aynı zamanda devlet sektörünün o çok kıskanılan çalışma saatleri (özel sektörde günde sekiz ya da dokuz saat çalışırken devlette yalnızca altı saat çalışıyordu) vardır. Bu işin çok bir yanı bürodan öğleden sonra ikide çıkmaktır. Kahramanımız çok çalışır ve Almanca konuşan biri için az rastlanır biçimde Çekçe'yi de akıcı konuştuğu için işte kendini gösterir (bu, yeni politik duyarlık anlayışına göre Viyana'nın Çekçe'yi eşit dil saymasına bağlıdır). Düzenli ve hızlı olarak işinde terfi ettirilmiştir ve bulunduğu kurumu kamusal olarak mahkemelerde ve konferanslarda temsil eder, yani müdürlerinin gözdesi olduğundan hiç kuşku yoktur. Ve bu kişiler hem de iyi müdürlerdir: Özel sektördeki yöneticilerin yaptığı gibi telefonda ya da dikte ederken durmadan bağıran aşırı stresli modern iş adamları değil ama eski büyük Avrupa geleneğinden yüksek devlet görevlilerinin benzeri eğitimli kişilerdir.

Bu kişiler kahramanımızın burada oldukça iyi *Protektion* (koruma) altında olduğundan da habersiz değildirler. Evin oğluyla okuldan iyi arkadaş olduğundan, müdürlerin müdürü Herr President

Kahramanımız (kitaplarını tanıtan yazarlardan ikisi ve gelecekteki yayıncısının kız kardeşi ile) yapma uçak gezisinde, Viyana 1913.

Dr. Pribram'ın kendisiyle birbirlerine gidip gelecek denli yakındır. Doğal olarak Herr President'in oğlunun zeki, çalışkan ve sevilesi arkadaşına birazcık daha çok zaman ayırıp ilgi göstermesine karşı hiçbir kural yoktur. Daha da doğal olanı, böyle bir kural olması da gerekmez. *Gerçekten* önemli olan kurallar her zaman yazılı olmayanlardır, öyle değil mi?

Nedeni ne olursa olsun, Herr Direktor Marschner, iş saatlerinde kapının dışında haber getirmek için bekleyen birileri, bölüm şefleri ve müşteriler varken bile kahramanımızla baş başa oturup onun tuhaf hayallerini dinler ve onunla birlikte birbirlerine Alman Yahudi'si büyük şair Heine'den ezbere satırlar okurlar.[5]

Müdürlerinden ikisi iki yıl öncesinde Viyana'daki çok büyük bir sanayi konferansında konuşma yapmak isteyince, onların konuşmalarını tamamen kahramanımız yazmıştı (ve ödül olarak bu geziye davet edilmişti).

Kahramanımızın eski nişanlısı ve
onun ürünü.

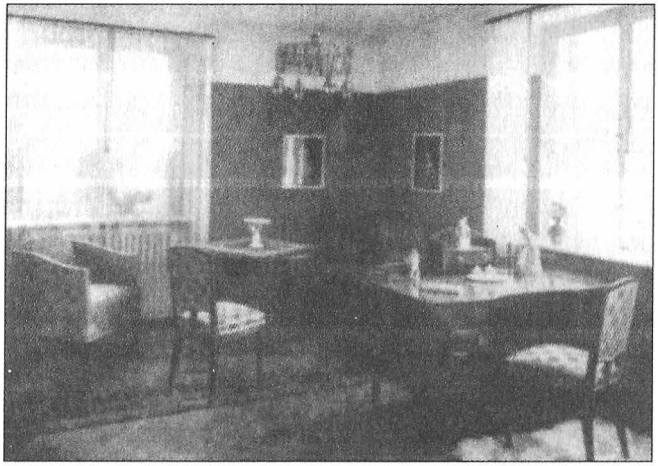
Barış zamanında, kahramanımız sinir yorgunluğundan yakınınca müdürleri ona fazladan tatil vermişlerdi ve şimdi yalnızca onu siperlerin dışında tutmakla kalmıyor ama aynı zamanda savaş olsun ya da olmasın bu yıl ona yüklü bir zam yapıyorlardı.

Aslında birçok insan böyle bir iş için adam öldürebilirdi. Bu onun bu işi o kadar çok bırakmak istemesini açıklamayı güçleştiriyor.

Örneğin, nişanlısı bunu anlamamıştı. Hâlâ her an aklında olan nişanlısı. Eski nişanlısı. Geçen yıl neredeyse evleneceklerdi. O şimdi yirmi yedi yaşında, Berlinli modern bir büyük kent kızıdır ve en son teknoloji ürünü dikte sistemlerini yapıp satan en ileri bir firmada yöneticidir.

Belki de işleri yoluna koyabilirler? Genç kadın besbelli ki onu sevmektedir. Geçen yıl Berlin'deki korkunç ayrılıklarından sonra yeniden denemeyi aklının köşesinden bile geçiriyorsa, seviyor demektir (aman Tanrım, genç kadının annesi ve babasıyla tanışmaları ne felaketti; kahramanımız ile nişanlısının en yakın arkadaşı meselesi her şeyiyle ortaya çıkınca kahramanımız mahkeme karşısında dikiliyor gibi olmuştu. Alın size bir hukuk davası nedeni!).

Kahramanımız evlilik, yuva ve aile mi ister? Kuşkusuz. Dört yıl önce aile avukatları (aynı soyadı taşıyan uzak bir akraba) yeni asbest fabrikasıyla ilgili belgeleri düzenlerken kahramanımızın gelecekte

Kahramanımızın en sevdiği eşyalar.

olabilecek eşi ve çocuklarına ilişkin bir maddeyle karşılaşılmıştı. Kahramanımız derhal yakındaki boş bir masa ile bir büyük iki küçük sandalyesini görmüş ve o masa ile sandalyeleri hiçbir zaman bir eş ve çocuklarla dolduramayacağını düşününce umutsuz bir özlem duymuştu. Çok sevgili Flaubert'inin dediği gibi, bir aileye bakan bir erkek gerçek bir hayat yaşamaktadır, hayat onun deyişiyle şöyledir, *"dans le vrai"*

Hiç değilse, kuram olarak böyleydi. Ama ya *gerçek hayat Anne Baba'nınki gibi bir hayat* demekse? Ondan başka her şey olabilirdi! Geçen yaz, 1914'de, işi nişanlısıyla apartman bakmak ve eşya seçmeye kadar ileri götürmüştü. Genç kadının seçtiği kalın, ağır ve saygın Berlin eşyaları kahramanımıza mobilya fabrikasında ölüm çanı çalındığını düşündürtmüştü; oysa kendisi Dresden'in bahçeli banliyölerinden birinde tasarımcıların yaptığı en son moda hafif eşyalardan istemişti.

Tanrım, o eşya işinin acısı hâlâ sürüyor!* Belki de kahramanımız saygın, normal bir yaşam için yaratılmamıştır. Gerçek şu ki, nişanlısına rastlamadan önce (ve bundan sonra da bir süre) önüne o kadar

* Bu neden o kadar önemliydi? İleride göreceğiz.

Yirminci yüzyıl başında tatil gününde giydiği şık kıyafetiyle Praglı bir garson kız.

doğal ve kolay "fırsatlar" çıkaran canlı bir gece hayatı vardı ki, insan bunun kazayla oluştuğunu düşünüp kendini aldatabilirdi. Daha genç, daha az kültürlü ve bildiğiniz gibi daha *içgüdüsel* hareket eden kızlarla tanışma fırsatları. Dükkânlarda ve fabrikalarda çalışan kızlar, daktilolar, hizmetçiler: Prag'da bu yoksul ve köksüz genç şeylerden bir sürü vardır...

Eğer bir kabarede ya da barda Viyana usulünde kolay çene çalmaya yeltenmezseniz, kahramanımızın çok iyi bildiği gibi Prag'da birçok lüks genelev vardır (o Paris'te, Milano'da ve Leipzig'de de bu kurumları ziyaret etmiştir). Herkes yapar bunu.

Ama belki bir genelevin önünden geçen herkes kendini "sevgilisinin evinin önünden geçen bir âşık gibi" hissetmemiş ya da son za-

manlarda "fahişelerin olduğu dar sokaklardan, onlardan biriyle gidebilmenin uzak ama yine de gerçek hayalinin tadına vararak" ve "yalnızca geçkin ve tombul olanları"[6] arzulayarak geçmemiştir.

Ve herkes *Ametist* ve *Opal* gibi dergiler okuyup onları bir yerlere gizlemiyordu.*

Ama bütün mesele buradadır. Genelevler ve fahişeler, porno ve kolay elde edilen sevgililer, ya da sokaklarda gezinip onun sıkça yaptığı gibi hayal kurarak kızlara, onların giysilerine, saçlarına, bacaklarına, kulaklarına ve takıp takıştırdıklarına *bakmak* eğer herkes gibi ailesinin yanında oturan yirmi yaşlarındaki sorumsuz ve meslek sahibi bekâr bir gençseniz çok doğaldır.** Kahramanımız şimdi otuz iki yaşındadır.

Treni kaçırmış sayılır mı? Artık bütün arkadaşları evlidir ve evli bir arkadaş, bekâr bir erkek için, artık gerçek bir arkadaş değildir. Sonunda yalnız kalan birkaç yaşlı adam tanır ve onların yalnız yaşamlarını, kimsesiz apartman dairelerini ve gizli umutsuzluklarını çok kolay hayal edebilir. Çok başarılı bir adam olan (ve onun desteği kendi meslek yaşamına da yarar sağlayan) amcası Alfred bile aslında neredeyse açıkça bunu kabul eder. Başkalarının çocuklarını sevmeyi ve kendinize sizin çocuğunuz olmadığını anımsattığınızı bir düşünün. Öbür insanlarla bir akşam geçirmek için resmen yalvarmak zorunda kalışınızı. Yaşamınızın, sonunda bir tabuta sığacak kadar daralıp gittiğini düşünün. Günün birinde kendini bunu yalnızca düşünürken değil ama gerçekten *yaşarken*, eliyle alnına vurarak bu hale nasıl geldiğine hayret ederken bulabilir. Böyle yaşamanın anlamı nedir? Çılgınca boş bir bekâr hayatını nasıl haklı gösterebilirsiniz?

Kahramanımız hâlâ düzenli olarak Felice ile haberleşmektedir. Bu Mart'ta, kemerinin altında şişkinlik yapan yeni maaş artışına da-

* II. Bölüme bakınız: *Kilitli Kitaplığın İçinde.*

** Hiçbir saygın kimse, meslek ya da ticaret düşüncesinin baskısında kalmadan *yalnız* yaşamak için ailesinden ayrılmaz. Bunu neden *yapsın* ki? (Bu dünya nüfusunun çoğunluğu açısından hâlâ sağduyulu bir düşüncedir. Bireysel başarı saplantısıyla dolu olanlar ve insan olarak istatistik açıdan acayip sayılanlar, *Şato*'daki K. benzeri biz "Batılılar"dır.

yanarak (aldığı zam tek başına sıradan bir işçinin haftalığına eşittir) nişanlısı ve kendisi için her şeyin tozpembe göründüğünü söylüyordu. Kendi yalnız penceresinden kiralamak istedikleri dairenin üç penceresinde yansıyan sabah güneşinin ışığına özlemle bakmıştı. *Nişanlısının* o pencerelere ne diyeceğini ona hüzünle sormuştu. Ayrılıklarından sonra ilk kez Hamsin Yortusu'nda (Paskalya'dan sonraki yedinci Pazar gününü içine alan hafta, ç.n.) bir araya gelmişlerdi; yine Haziran'dı ve Karlsbad'da buluşmuşlardı. Bundan sonraki haftalarda, (anne babasının evindeki gürültüden ve hareketten sıkça yakınan) kahramanımız odasında yalnız kalmaktan korktuğunu fark ediyordu.

Hayır, hayır, hayır, en iyisi ıssız merdivenlerden kimsesiz dairelerine çıkan yaşlı bekârların âlemini hiç *aklına* bile getirmemekti. Onların gizli çekmecelerindeki eski püskü şeyleri kim bilmek isterdi ki? Hadi diyelim ki, kahramanımız "çılgınca bir bekâr hayatı" dediğinde *tamamen çılgınca* demek ister. İki ay öncesinde, buna yalnızca iki çare görebiliyordu: Felice ya da Cephe.

Belki de, genç kadın hâlâ ilgileniyorsa her şeye rağmen onun istediği gibi ve kahramanımızın da gerek duyduğu ama hayatına *yön vermek* için gereken huzuru ve zamanı sağlayacak normal bir yaşam kurmanın bir yolunu bulabilirler. Ama nasıl? Genç kadın ona (bu Ocak ayında yine yaptığı gibi) asbest fabrikasına "bir şeyler yapmasını" söylemeden duramadığı sürece bu yaşamı kuramayacağı kesindir!

Kahramanımızın bazı şeyleri düzene koyması gerekir çünkü eğer gerçekten hayallerinin peşinden gidecekse bunu derhal yapmalıdır. İnsan fırsatı bir kez yakalar ve eğer onu kaçırırsa durum çok zorlaşır. Evet, o kapıdan içeri girmek ürkütücü bir tasarıdır, ailesinin belki de gayet haklı olarak çılgınlık diyeceği bir yaşama tam hızıyla dalmak demektir. Peki, ama çılgınlık *sayılmayan* bir yaşam ne anlama gelir? Her şeyden vazgeçip büyük kapının yanında oturmak ve yalnızca çürüyüp gitmek mi?

Bir kapının yanında umutsuzca bekleme imgesi (bunu kahramanımızın gençliğinde çok hayran olduğu Neiztche de kullanmıştır)

hep aklına takılır ve (aslında sırrını çözemediği başka bir şeyin can damarı olan) bu imgeyi o yıl yayınlanan kısa bir öyküsünde kullanmıştı.

Evet, *yayınlanmıştı.*

Çünkü Habsburg İmparatorluğu'nun kazançlı yatırımcısı avukatımız ve asbest üreticimiz aynı zamanda boş zamanlarını değerlendiren bir yazardır. Ve (Alman dilinde "ortaokul öğrencisinin yazacağı türden bir oyun" anlamına gelen *Primanerdrama* sözcüğünü üretecek kadar çok sayıda) yazı yazmayı deneyen genç adamlar gibi de değildir. Hayır, o kitapları yayınlanan gerçek bir yazardır. Annesi ve eski nişanlısı doğru olmasını ne kadar dileseler de yazmak onun için bir hobi ya da "ilgi alanı" değildir (Tanrım, bu sözcükten nasıl da nefret eder!). Ona göre, yazmak onun *gerçek* yaşamıdır. Ve henüz üç hafta önce mesleğinde, çoğu yazarın ancak hayal edebileceği bir fırsat yakalamıştı...

Kahramanımız Nerdeyse Berlin'i Yerinden Sarsar, Geri Çekilir ve Dr. Franz Blei ile Arkadaş Olduğuna Sevinir

Şimdiye kadar şansının iyi gitmediği söylenemez. Hiçbir yerde tek bir sözcük bile bastırmadan herkesin dikkatini çeken kaç yazar vardır?

Evet, 1907 başında, avukatımızın en yakın arkadaşı (eli birçok kitap hamuruna değmiş tam bir yazın adamı olan) Max Brod onun herkesin dikkatini çekmesini sağlamıştı. Franz Blei adlı birinin romanı hakkında Berlin'de bir kitap eleştirisi yazarken zaten ünlü birçok yazarın yanında adamımız için de büyük bir üslupçu der! Hiçbir yayını bulunmayan biri için bu oldukça iyi bir reklamdır.

Okurlar Max'ın iddialarının doğruluğunu bir yıl sonra anladılar: 1908 başında ve 1909'da kahramanımızın ilk kısa parçaları Max'ın iyi arkadaşı olan bir editör tarafından elden geçirilip kısa ömürlü ama yüksek düzeyde bir yazın dergisi olan *Hyperion*'da çıkar. Bu

editör hem yayıncı, çevirmen ve bir züppe hem de Berlin, Prag ve Viyana'nın avangard yazın çevrelerinde inanılmaz bir enerjiyle oradan oraya koşuşturan bir yazın adamı olan Franz Blei'den başkası değildi.

Gerçekten de *Hyperion* yeni bir yazarın boy göstermesi için çok iyi bir yerdir. Bu öyle gölgede kalmış bir dergi değildi: Milyoner oyun yazarı Carl Sternheim dergiyi para yönünden destekliyordu ve derginin eş editörlüğünü yaparak ona saygınlık kazandırmıştı. En yeni tarzda son derece şık tasarımıyla Rainer Maria Rilke ve Heinrich Mann gibi büyük adları kendine çekiyordu. Kahramanımızın kısa parçaları, birçok kimseye, tanınmış yazar Robert Walser tarafından takma bir adla yazıldığını düşündürtecek kadar etkileyiciydi ve bunların modern bir üsluba uygun oldukları fark ediliyordu.

O zamandan beri, gazetelerde birkaç başka küçük şey, onu tanıttığına inandığı bir kısa öykü ve iki kısa (ama görmezden gelinemez) kitap yayınlamıştır. Henüz ünlü olmayabilirdi ama (o kısa dergi yazılarından ve bitmemiş bir kitaptan bazı bölümlerden oluşan) ilk kitabı için 1914 başında yapılan ticari reklam onun şimdiden "en iyi genç yazarlarımızın gelişimini izleyenlerce bilinen, kitabı ve kendisi her yönden büyük ilgi gören bir yazar" olduğunu güvenle açıklayabileceğini bildiriyordu. 1913'de çıkan ikinci kitap da aslında hiçbir zaman ortaya çıkaramadığı bir romanın tek başına ele alınan birinci bölümüydü ve daha başkalarının yanı sıra, parlak bir geleceğe sahip olan Robert Musil de kitap hakkında çok olumlu bir yazı yazmıştı.

Aslında, Musil onun yazdıklarını o kadar çok beğenmişti ki geçen ilkbaharda kahramanımızı, ona (ilk kendini gösterme fırsatını veren) Leipzig'deki yeni bir yayınevi olan Kurt Wolff ve Ortakları'ndan ayrılıp Berlin'deki çok tanınmış Fischer'e geçmeye çağırmıştı.

Kafka bu çağırıya uymuş ve Musil'in kendisinin en son romanını almaya gelişine izin vermişti. Belki bu durum, Max'ın özenle düzenlediği fısıltı gazetesi sayesinde Kafka'nın yeni öyküsünü duyunca görmek isteyen ve yayınlanması hakkında bile konuşan Kurt Wolff'a biraz haksızlık olmuştu. Ama ne de olsa, Fischer Berlin'deki

yegâne yayıncıdır ve kahramanımız ile Wolff'un daha kitabın yayınlanması konusunda resmi olarak görüşmeleri gerekmektedir. İşte o yüzden...*

Musil'in kahramanımıza, Alman dilindeki en itibarlı dergi sayılan ve kahramanımızın on yılı aşkın süredir okuduğu ve şimdi Musil'in yazı işleri müdürlüğünü yaptığı Fischer'in *Yeni Dergi* adlı dergisinde yazması karşılığında düzenli bir gelir sağlayabileceği de yaygın biçimde ima ediliyordu. Kuşkusuz hiç kimse sanat dünyasındaki meslektaşlarıyla para ve iş konusunda açıkça konuşmaktan hoşlanmaz, ama Musil Kafka'yı yazıyla açıkça *New Review* dergisini "kişisel sözcüsü" gibi düşünmeye çağırmıştı. Bunu bir düşünün: Berlin'in heyecan verici yazın sahnesinin göbeğinde ücretli bir iş! 18 Nisan 1914'de kahramanımız *Yeni Dergi*'nin kendi öyküsünü kabul ettiğini ve kendisine "çekici başka teklifler" yaptığını gururla açıkladı.**

Sonra felaket oldu. Samuel Fischer Musil'i hiçe sayıp yayından önce öyküyü büyük ölçüde kısaltmakta ısrar etti. Kısaltmak mı? Bütün o özenli çalışmadan sonra? Onun bitmiş saydığı en uzun şeyi kesmek? Eğer Musil söz verdiği bir yayın konusunda bile bu sözü tutamıyorsa, acaba ileri sürdüğü öbür "çekici teklifler" neye yarar?

Kahramanımız Kurt Wolff'a geri giderek nazikçe ama doğrudan kitabının yayınına ilişkin bir karar almasını istemişti. Bunun sonucunda, öykü Wolff ve Ortakları'nın dergisi son derece şık *Beyaz Sayfalar*'ın Ekim sayısında çıktı.

Daha sonra 11 Ekim'de, henüz üç hafta öncesinde, Bulgaristan'ın Almanya'nın ve Avusturya-Macaristan'ın savaşı mutlaka kazanaca-

* Reiner Stach onun, bir sonraki yapıtıyla ilgili olasılıkları boşa çıkarmak ve böylece Berlin'in yazın dünyasına beklenen saldırıyı karşılaması için yeni öyküsünü serbest tutmak amacıyla Wolff'dan *bilerek* kaçtığını düşünür. Bunu kimse bilemez ama o zamanlar bu gibi sözleşmeler sık görülürdü (Evelyn Waugh'un *Vile Bodies/Iğrenç Bedenler* adlı kitabının kahramanı tam da böyle kapana kıstırılır) ve kahramanımızın 1913'de Wolff'a öykünün hazır olmadığını söyledikten sonra aynı öyküyü 1914'de görmek isteyen Musil'e göstermesi dikkat çekicidir.
** Bu iyi haberi nişanlısına değil de, nişanlısının, o sıralarda nişanını kısa zamanda bozacağını umut ederek yakınlaşmaya çalıştığı daha genç ve güzel olan en yakın arkadaşına verdi. Nişan meselesini daha sonra göreceğiz.

ğına karar verdiği gün ilginç başka bir şey daha oldu: Wolff ve Ortakları kahramanımıza öyküyü *Karar Günü* adlı en ön sıradaki dizisinden kitap olarak ve hemen çıkarmak istediğini yazdı.

Bu ani coşkunun sebebi neydi? Evet, aslında, Berlin'in (yaşayan en önemli yazarın adının onuruna koyduğu) itibarlı Fontane Ödülü'ne ilişkin perde arkasında bazı ilginç dolaplar dönüyordu. Neyse ki okur kitlelerinin hiç de bilmesi gerekmeyen türden şeylerdi bunlar.

Bu yıl, 1915'te Fontane Ödülü seçicisi Franz Blei'den başkası değildi.

Gerçekten. Bu kişi, *Karanlık Yol* adlı romanı Brod'a henüz yapıtları yayınlanmamış olan kahramanımızın reklamını yapma bahanesi yaratan Franz Blei'ydi. Kahramanımızın yapıtlarını basan ilk dergi olan *Hyperion*'un sahibi Franz Blei. Halley Kuyruklu Yıldızı 1910'da dünyaya en çok yaklaştığı gece Brod ile Halley'i görmeye birlikte gittikleri Franz Blei. 1912'de Miss Felice Bauer ile tanıştığı bir akşam bir operette Brod ile yaptığı işbirliğini tartıştığı Franz Blei. Brod'un içinde "Yargı"yı yayınladığı (*Arcadia*) adlı yıllığa katkıda bulunan Franz Blei. Kahramanımız Berlin'de çıkan bir dergide Blei'nin yapıtlarına eleştiri yazısı bile yazmıştı (içten yazmıştı tabii: Bazı baskı yanlışları için Blei'ye ondan özür dileyen kişisel bir mektup yazmıştı). *Hyperion* 1911'de kapanınca, Kuzen Bruno'nun gazetesi *Bohemya*'da övgü dolu bir yazı yazmıştı. Bu yazıda kahramanımız özenli eleştiriden kaçınmaz, Alman edebiyat akımları ve yayın piyasasının (kendi deyişiyle) uygulamadaki "açıkları" konusunda ilgisini sergiler. Blei'yi "bu hayran olunacak adam" diye nitelendirerek şöyle der, "kuşkusuz başka hiçbir dergi bu denli asil bir biçimde yanlışa düşmemiştir" ve ortalık yatışınca da *Hyperion*'un "bir kitapsever hazinesi" haline geleceğini öngörür.

Evet, bütünüyle bakıldığında kahramanımız, yalnızca Fontane Ödülü'nün seçicisi değil aynı zamanda kahramanımızın çarpıcı kısa romanını henüz yayınlayan Wolff'un *Beyaz Sayfalar* adlı edebiyat dergisinin kurucusu (ve son zamanlara kadar yazı işleri müdürü) olan adam tarafından gayet iyi tanınmaktadır.

Şu edebiyat dünyası küçük bir dünyadır.

Oysa 1915 yılının Fontane Ödülü'nü verirken Blei genç dostlarından ve koruduğu kişilerden birini seçmeye cüret etmemişti. Birçok yazın ödülü seçisi gibi kimsenin karşı çıkamayacağı bir yazardan yana güvenli bir tercih yapmıştı. Ve ödülü... Carl Sternheim almıştı.

Evet, Sternheim. 1908'de Blei'nin *Hyperion* dergisine hem adıyla hem de parasıyla cömertçe yardım eden adam. Çok tutulan komedisi *Kadın Külotu*'nun 1911'deki ön gösteriminde Blei'yi küçük bir rolde oynatan adam.*

Ve şimdi başka bir mutlu rastlantı sonucu Sternheim'in oyunu Kurt Wolff ve Ortakları tarafından da basılmaktadır.

Ama durun, bir sorun var! Carl Sternheim yalnızca Almanya'nın en ünlü oyun yazarı değildir ama aynı zamanda hem doğuştan hem de evlilik yoluyla zengin olan son derece varlıklı biridir. Bunu bir düşünün: Hiç kimse onurlu bir edebiyat ödülünü Carl Sternheim'den esirgeyemez ama kendi arazisinde çok büyük bir malikânede yaşayan bu kadar seçkin ve varlıklı bir beyefendi yazarın bahşiş bekleyen bir uşak gibi herkesin önünde elini uzatıp verilen çeke teşekkür etmesini kim umabilir! Böyle bir şey açıkça olanaksızdır.

Peki, öyleyse ne yapmalı?

Evet, kurnaz Dr. Blei bu soruna hileli ve görülmemiş (ve oldukça dikkate değer) bir çözüm üretir. Kendisinin zengin arkadaşı ve bir zamanlar patronu olan Sternheim *ödülün* kendisini alacaktı ama *paranın* genç bir yazara "tanındığının bir göstergesi" olarak verilmesini herkesin önünde ısrarla belirtecekti.

Ve bu genç yazar kim olabilirdi?

Kuşkusuz, yakın arkadaşı Max'ın en iyi dostundan başka kim olabilirdi ki?

Herkesin sevdiği toy bir yazar için ne kadar iyi ayarlanmış bir destek. Ve hem Franz Blei'yi hem de Sternheim'i yayınlayan Blei'nin her zamanki işverenleri Kurt Wolff ve Ortakları için de ne kadar iyi bir reklam vesilesi. Sıradan kitap alıcılarına gelince, eh,

* Bu oyun Alman tiyatrosunda halen oynanır ve 2004'te başrolü kendi oynayan Steve Martin tarafından Los Angeles'te sahnelenmiştir.

onların sahne gerisindeki sıkıcı ayrıntıların tümünü bilmesi gerekmez, öyle değil mi? Kuşkusuz hayır. Onlar bugüne kadar ne zaman bildiler ki?*

Kahramanımız Çok İyi Bir Haber Alır, Oldukça Yükseğe Çıkar ve Sonra Yine Aşağı İner

Şık Herr Wolff'un kendisi acil bir iş için Batı Cephesi'ne çağrılınca, 11 Ekim'de bu harika (ve yine de gizli) haberi kahramanımıza veren kişi onun çağdaş kitap piyasasından anlayan müdürü Herr G. H. Meyer oldu.

Müdürün neşeli mektubu Fontane Ödülü olayının ne kadar büyük reklam sağlayacağını vurguluyordu; bu, kısa romanın kitabını çıkarmanın (ve kahramanımızın ilk küçük kitabının yeniden basılmasının) Wolff ve Ortakları açısından ne kadar istenen bir şey olduğunu da açıklıyordu. Mektupta kahramanımızı bekleyen para ödülü ile avanslarının toplamı da belirtiliyordu.

İyi niyetli Herr Meyer, bu sahne gerisindeki darbenin kendi yazarlık geleceği açısından ne anlama geldiğini kestirecek kadar akıllı olan yazarından hiç kuşkusuz teşekkür dolu bir yanıt beliyordu. Bu yalnızca küçük Prag'dan, hatta Viyana'dan bile değil ama Almanya'nın (ve Alman yazınının) başkentinin kendisinden gelen büyük bir ödülün yarısıydı. Almanya'nın en çok tanınan oyun yazarı büyük Sternheim'in desteği de bunun içerisindeydi!

Ama gerçek yanıt Herr Meyer'ın gözlerini kırpmasına neden olmuştur.

Doğru, belki de Herr Meyer Wolff ve Ortakları'nın kitabı çıkartmak istemesinin sebebinin bu ani reklam olduğunu kabul etmekle

* İlk basılan yapıtım için verdiğim partide harika romancı Howard Jacobson beni kanatlarının altına aldı: "Sanırım bu oyunda yeni birisi olarak kitap dünyasının basında durmadan birbirlerinin reklamını yapan durumu iyi bir grup büyük kentli yazar tarafından idare edildiğini düşünüyorsun, değil mi?" dedi. Acemi ve kıskanç bir taşralı gibi görünmemek için güldüm: "Ah, hayır, eminim *aslında* öyle idare edilmiyordur. Eliyle köşedeki bir grup insana işaret ederek, "Tabii ki öyle idare ediliyor ve işte onlar şuradalar", dedi.

biraz yakışıksız davranmıştı. Parayı öylesine hesaplamak ve kahramanımızın kitaplarının yeni fiyatlarından sanki yazı yazmak ve yayınlamak yalnızca paradan ibaretmiş gibi söz etmek biraz beceriksizlik gibi görülebilirdi.

Ama toplam para oldukça iyi bir miktar sayılırdı. Yalnızca Fontane Ödülü'nden gelen para, kahramanımızın 1912'de öylesine hoşuna giden ünlü ve moda olan çıplaklar Jungborn Sanatoryumu'nda üç haftalık tam pansiyon ücretini karşılayabilirdi. Hem, bakın, adamımız kimin kim neyin ne olduğunu bilen bir büyük kent avukatıdır, taşralı saf bir şair değil, öyle değil mi?

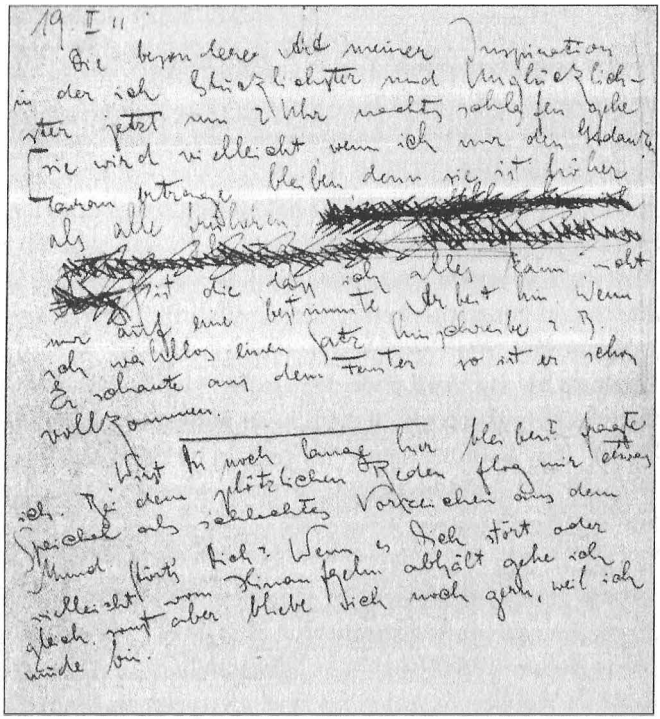
Evet, ona "şanslı çocuk" demek belki birazcık fazla sıradan *bir şeydi*.* Ama Bay Wolff her zaman bu yazarın ne kadar alçak gönüllü ve sessiz biri olduğunu hissediyordu: (kahramanımızı Wolff'a "gösterisinin yıldızını gösteren bir sanatçı ajanı gibi" takdim eden Max tarafından) birbirlerine tanıştırılınca bir dahaki doğum gününde otuz yaşına girecek olan geleceğin yükselen dâhisi sınavdaki çekingen bir okullu gibi orada oturmuştu.

Şükran dolu muydu? Kuşkusuz öyle olmalıydı.

Meyer ile Wolff bu başkalarının ilgisinden sakınan adamın başka bir yanını pek bilmezler. Ama bunu hiç kimse, Max bile bilmez. Örneğin, adamımızla ve çetesiyle Berlin'de geçirdiği bir geceden sonra yakışıklı kahramanımızı neredeyse bir aziz gibi anımsayan ünlü bir kadın şair vardır. Bu şair kahramanımızın aslında kendisinin bardan bara sallanarak gezinen bir ayyaştan pek farkı olmadığını düşündüğünü bilse hiç kuşkusuz şaşırırdı.[7]

Toplum içinde her an terbiyeli olan kahramanımız özel hayatında yaşayan en büyük yazarlar hakkında bile kötü şeyler söyleyebilecek niteliktedir (Viyana'nın önde gelen edebiyat devi Arthur Schnitzler'in son yapıtı hakkında özellikle iğneleyici konuşur). 1911 Şubat ayında, birkaç dergi yazısı ve kitap eleştirisi yayınlamışken, gizli günlüğüne şöyle yazmıştı, "entelektüel/tinsel meselelerde hiç kuşkusuz Prag'da ilginin odak noktasıyım". Bu yazdığına kendi de

* Aslında Meyer kahramanımızın "Hans im Glück" ("mutlu Hans") olduğunu yazmıştı.

Kahramanımızın içindeki polis
gecikmeli bir şaşkınlıkla işe karışır.

şaşırmış olmalı ki, cümlesini mürekkep kalemiyle karalamaya çalışmış.*

Ama Bay Meyer'in bundan hiç haberi yoktu ve böylece Kafka'nın yanıtını alınca gördüğüne inanamamış olmalıydı.

Şükran mı? Alçak gönüllülük mü? Çekingenlik mi? Pek sayılmaz.

* "im Geistigen" diye yazmıştır ve "entelektüel" ile "tinsel" karışımını belirten bu sözcüğün İngilizcede (ve de Türkçede, ç.n.) karşılığı yoktur. Yetmiş yıl sonra, tutkulu bir araştırmacı onun günlüğünü eski bir el yazması gibi değerlendirecek kadar özenle çalışıp (ama yetecek kadar özenli değil) karalananları ortaya çıkardı. Kâğıt silmek de cam silmek kadar zordu.

Kahramanımızın mektubu her cümlesinden yansıyan soğuk bir alay ve gurur şaheseriydi. Bay Wolff'un (kahramanımızın öyküsünü başka bir yere verdiğini işine geldiği gibi görmezlikten gelerek) geçmişte yapmaya söz verdiği şeyler hakkında avukatça uyarılar içeriyordu.* Şirketin onun yapıtları için aniden yaptığı planları kabul etmekle birlikte mektup bu planları daha da ileriye götürmeye, öbür kitabını bu yeni başarısının sırtında taşıtmaya çalışıyordu. Bütün bunların üstüne bir de (kahramanımıza sözde iyilikte bulunan küçümseyici Carl Sternheim'in) yazarca bir kıskançlıkla *Napolyon*'un sayfa düzenine hiç yoktan kusur bulması gelince her şey tam olmuştu.

Aslında, "bu mutlu Hans"ın hiç karşı koymadan *kabul* ettiği tek şey reklamın onun işine yaramasıydı.

15 Ekim 1915

Sevgili Bay Meyer,

11 Ekim tarihli mektubunuz için çok teşekkür ederim. Haberiniz, özellikle de Blei ve Sternheim ile ilgili haberiniz beni birçok bakımdan son derece memnun etti. *Değişim* ile ilgili asıl sorularınız konusunda (kitap zaten dizgiye girdiği için bunlar gerçek sorular olmamakla birlikte) meselenin Fontane Ödülü açısından nasıl göründüğünü bilseydim size kesin fikrimi bildirebilirdim. Mektubunuzdan ve her şeyden çok Max Brod'a yazdığım mektuptan anladığım kadarıyla söz konusu durum şöyle görünüyor: Ödülü Sternheim alıyor ama parayı başka birine, muhtemelen bana veriyor. Bütün bunlar çok çekici olmakla birlikte sorulan soruların ihtiyaçtan doğduğu, ödül ve paraya duyulan ihtiyaçtan değil de yalnızca para ihtiyacından doğduğu anlamına geliyor. Ve durum böyleyse, bu bana bir gün kimin paraya ihtiyacı olacağına ilişkin bir soru gibi gelmiyor: Bence buna, paraya şu anda kimin ihtiyacı olduğuna göre karar vermek gerekir. Bu ödül ve bu ödülden alınacak pay benim için ne kadar önemli olsa da, ödülden hiçbir pay almadan parayı alabileceğimi sanmıyorum. Bunu yapmaya hakkım da olamaz çünkü ben kendim

* Kafka bundan sonraki yıl *Yargı* adlı öyküsünü kitap olarak çıkartmak için (başarılı) bir kampanya yürütürken sürekli olarak Wolff'un verdiği söze değinir.

şu anda acil bir parasal ihtiyaç içinde değilim. Mektubunuzun benim fikrime karşı çıkan tek bölümü "Fontane Ödülü sayesinde halkın ilgisi..." diye devam eden bölümdür. Durum ne olursa olsun, bütün bu mesele belirsiz kalıyor ve beni biraz aydınlatırsanız size teşekkürü borç bilirim.

Önerileriniz konusunda size tamamen güveniyorum. Aslında ben daha geniş bir uzun öykü kitabı çıkarmayı dilerdim (örneğin, *Arkadia, Değişim* ve bir başka uzun öykünün bulunduğu *Ceza* adlı bir kitap) ve Bay Wolff bir zamanlar bu fikri kabul etmişti, ama şu andaki koşullar altında sizin öneriniz kuşkusuz daha iyi. *Derin Düşünce*'nin gözden geçirilmiş yeni baskısını tamamen onaylıyorum.

Değişim'in prova baskısını da mektupla birlikte gönderiyorum. *Napolyon*'da kullanılandan farklı bir punto kullanmanızdan üzüntü duydum, oysa *Napolyon*'u bana göndermenizi *Değişim*'in de aynı biçimde basılacağına ilişkin verilmiş bir söz gibi değerlendirebilirdim. Görüldüğü gibi *Napolyon*'un sayfa düzeni aydınlık ve gözü yormuyor, ama *Değişim*'inki karanlık ve (harf boyutu sanırım aynı olmasına rağmen) çok dolu. Eğer bu hâlâ değiştirilebilirse, benim istediğime çok uygun olur.

Karar Günü dizisinin son kitaplarının nasıl ciltlendiğini bilmiyorum ama *"Ateşçi"* pek güzel değildi. Bir çeşit taklit malzemeden yapılmış ve en azından bir süre sonra insan bakmaya katlanamıyor. Bu yüzden yeni bir basımının yapılmasını tercih ederim.

Geçen hafta gelememeniz yazık oldu. Belki yakında gelirseniz çok memnun olurum.

Kâğıt üzerinde öylesine cüretkâr olan kahramanımız gerçekte yine büyüklük taslamayı düşünmüş olacak ki beş gün sonra Bay Meyer'e yazdığı bir sonraki mektupta bütün bu Fontane Ödülü meselesinin kendisi açısından hâlâ belirsizliğini koruduğunu ve gerçek ödülden çok "yalnızca ve tamamen" bir para sorunu olmasından üzüntü duyduğunu bildirir. Aslında mektubu Sternheim'e teşekkür etmek için yazmıştır ama bunu yalnızca Wolff ve Ortakları'nın öğüdü üzerine yazdığını vurgular ve şöyle yakınır: "İnsanın doğrudan iletişim kurmadığı birine mektup yazması ve tam olarak ne için olduğunu bilmeden teşekkür etmesi biraz zor."

Mektupla birlikte (kendisinden istenmeden) o güne kadar yazılmış eleştiri yazılarını da gönderir ve yazıların hepsinin tamam olarak "kendisine gönderildiğini" ama aslında birçok eksik bulunduğunu belirtir.*

En sonunda, Meyer'in bir antoloji için yazılan başka bir öyküyü alıp almadığını kontrol ediyor - bu daha önceden ilk kez Siyonist bir gazetede yayınlanan "Kanun Önünde" adlı kısa öyküsüdür- ve (belki de biraz saf bir biçimde) Franz Blei'ye de teşekkür edebilmek için onun adresini ister.

Böylece yazarlık gururu çiğnenir, sahne gerisinde planlar uygulamaya koyulur, ödül büyük Sternheim'e verilir, para herkesin dikkatini çekecek biçimde onun seçtiği genç bir yazara sunulur ve eleştirilerden çok iyi yararlanan bir ilân verilir. İlânda alıntılanan eleştiriler çok etkileyicidir (yayıncılar her zaman yaptıkları gibi kendi seçkilerini oluşturlar.). Bütün yazarlar, özellikle de Alman dilinin her iki başkentinden birinde yaşamayan biri açısından bunlar çok memnunluk vericidir:

> Eline bu kitap geçmiş birinin o adan itibaren hayatının değiştiğini ve yeni bir kişi olduğunu çok rahat görebiliyorum.
>
> —*März* (Münih)

> Çok nazik dahi bir yazardan son derece müthiş, son derece iyi yazılmış bir kitap.
>
> —*Daily News* (*Günlük Haberler*) (Berlin)

> Olaylar o kadar sade bir tarzda, o kadar çekici iniş çıkışlarla, kesinlikle ve olgunlukla anlatılmış ki, insan ancak edebiyat klasikleriyle bir karşılaştırma yapabilir.
>
> —*New Free Press* (*Yeni Özgür Basın*) (Viyana)

> Şu elli sayfada yaz güneşinin parlaklığı var. Hiçbir şey boşuna değil, tek bir cümle, neredeyse tek bir sözcük yok ki karanlıkta kalsın.
>
> – *The National News* (*Ulusal Haberler*) (Berlin)

*:Bu sözde eksiksiz eleştiri yazılarını kahramanımıza kim göndermişti? Stach onun gazete kesikleri sağlayan bir ajanstan yararlandığını düşünür.

Der Fontane-Preis 1915

Carl Sternheim ist der Fontanepreis für seine drei Erzählungen „Busekow", „Napoleon" und „Schublin" verliehen worden. Der Dichter nahm die ihm durch die Preiserteilung zugedachte Ehrung an und gab die mit dem Preise verbundene Preissumme an den jungen Prager Erzähler Franz Kafka für dessen Bücher „Der Heizer" und „Die Verwandlung" weiter als ein Zeichen seiner Anerkennung.

Von Franz Kafka erschienen:

Der Heizer

Eine Erzählung. Geheftet M – .80, gebunden M 1.50

Die Verwandlung

Eine Novelle. Geheftet M 1.60, gebunden M 2.50

Betrachtung

Geheftet M 2.50, gebunden in Halbleder M 4.50

Aus einigen Besprechungen:

Berliner Tageblatt: Ungewöhnlich grobes, merkwürdig feines Buch eines gerade jungen Dichters!

Neue Freie Presse, Wien: Die Vorgänge sind so ihrem Geist von solcher Kühnheit, sonderbarer Kadenz der Sätze, Prägnanz und Note komponiert, daß man von Kafkaschen Dichtungen geradezu Stücke Nietzsche-Dichtung. Über diesen Dichtern Seiten liegt eine Glut, eine sommerliche Fülle sondergleichen. Dichter ist vorherbestimmt, heißt Duft, heißt ein Meer sehr im Schatten.

Deutsche Montagszeitung, Berlin: Es ist sonst, ein Buch anzuzeigen, von dem man nicht auch wie von einem Wunder gestaltet wurden ist.

Zu beziehen durch alle Buchhandlungen

Kurt Wolff Verlag / Leipzig

Önemli Bir Yazın Ödülü Alan Kişi Hakkında Çok Olumlu Eleştiriler

Kendinizi sanki bir mucizeye tanık olmuşsunuz gibi hissettiren bir kitabı anlatmak çok zor.

—*Germany on Monday* (*Pazartesi Almanya*) (Berlin)

Bunlar güzel şeyler. Ama anlaşılacağı gibi kitabı satın alanlar bu harika yorumları tam olarak *kimin* yazdığını bilmek istemiş olabilirler. Bunlardan birincisi kahramanımızın en iyi arkadaşı Max Brod tarafından; ikincisi (kahramanımızın iki yıl önce Viyana'daki yapma uçakta birlikte yaramazlık yaparken fotoğraf çektirecek kadar samimi olduğu) Albert Ehrenstein; üçüncüsü Brod'u iyi tanıyan Praglı bir

şair ve editör olan Camill Hoffmann;* dördüncüsü kahramanımızın ikinci yakın arkadaşı (ve geçen yıl nişanı bozduğu sırada en samimi sırdaşı) olan Ernst Weiss; ve sonuncusu (editörlüğünü Max Brod'un yaptığı) ve kahramanımızın ilk önemli öyküsünü basan yıllık *Arcadia*'ya katkıda bulunan Heinrich Eduard tarafından yazılmıştır.

Başka bir deyişle, bu eleştirilerin bir tekine bile gerçekten tarafsız demek tartışılabilir. Ama zaten yabancılara böyle şeyleri söylemeye kim kalkışır ki?**

İlânlar çıkınca kahramanımızın Berlin'deki eski nişanlısı onun yeni başarısını fark eder. Kahramanımız, bu durumda gerçeği söylemekte son derece cimri davranırken belki de düpedüz yalana başvurarak (ah, bu avukatlar!) genç kadına Fontane Ödülü'nü "neredeyse" ilk kez basından duyduğunu, yayıncısının onu "bu habere ancak bir kez üstü kapalı biçimde hazırladığını" ve kendisinin Sternheim'i "ne şahsen ne de yazar olarak" tanıdığını anlatır.

Kahramanımız Gerginliğini Atmak İçin Mendilini Elinde Ahenkle Çekip Bırakır

Neyse, nasıl olduysa olur ve olay siyah beyaz herkesin sonsuza dek göreceği gibi ortaya çıkar. Şöyle ya da böyle, kahramanımızın edebi hayatı açısından meseleler düzelmektedir, olayların gidişinden o da bunu çok iyi bilir neyse ki.

Ki bu da artık onun hiçbir bahanesi kalmaması demektir. Bir çıkış yapıp Prag'dan ayrılmayı, yalnızca yazarlığıyla yaşamını kazanma-

* 1933'te Berlin'de kültür ataşesi olduğu sırada, kahramanımızın son nişanlısının dairesinde haczedilen kutuları Gestapo'dan boşuna geri almaya çalışır.

** Ben bu adamların onun için yalan yazdıklarını söylemiyorum. Hiçbir işe yaramayan bir şeyi şişirecek çok az eleştirmen vardır aslında (çok iyi ilişkilere ve dokunulmaz bir üne sahip yazarlar söz konusu olduğunda indirilecek darbelerin açıkça geri çekilmesi ve hafifletilmesi ise bambaşka bir meseledir). İyi olmak genellikle, iyi eleştiri alabilmenin *gerekli* koşuludur ama hiçbir biçimde her zaman *yeterli* değildir. Her işte olduğu gibi iyi *ve de* talihli olmanız gerekir. Doğru yerlerdeki dostlar bu durumda işe yarar ve kahramanımızın böyle bir sürü dostu vardır.

yı istemektedir. Kuşkusuz bu çok büyük bir adımdır: (ondan çok daha tanınmış bir yazar olan) Max hâlâ gündüz bir işte çalışmadan yapamaz. Büyük Kent'te iyi karşılanacağından (ve geçimini sağlayabileceğinden) kesinlikle emin olmadan doğduğu kentten, arkadaş çevresinden ve tamamen destekleyici güvenceli iyi maaşlı işinden kopmaktan kim sakınmaz ki?

Ama o şimdi Fontane Ödülü'nün yarısı cebinde, çok iyi tanıdıklar yoluyla ve bavulunda bitmek üzere iki romanla Berlin'e gidecektir (zaten hırslı bir Alman yazar için gidecek başka neresi *var* ki?).

Kahramanımız geçen yıl bu sıralarda her iki romanın üzerinde çok sıkı çalışıyordu ve - kim bilir? – bürodaki işinden kurtulursa belki sonunda ikisini de bitirmesini sağlayacak yoğun zamanı bulabilir. Romanlardan yeni olanın ana konusunun bir bölümünden (Bay Meyer'e gönderdiği o kısadan hisseli öyküden) zaten memnun. Romanın başlangıcını Max'a ve başka arkadaşlarına okuduğunda, (kendisi de dâhil olmak üzere) bütün odadakiler Josef K. adlı kişinin tutuklanışına "gülmeden edemediler".[8] Wolff ve Ortakları'nın bir antolojiye koymasını istediği ve sonunun yeniden elden geçirilmesi gerektiğini düşündüğü ("Ceza Sömürgesi" adlı) çarpıcı bir kısa öyküsü de vardır.*

Böyle gözü yükseklerde olmak hiç fena sayılmaz. Ve kahramanımız kendisine iki yıl lütufta bulunulacağını görür. Başlangıçta yapıtlarından tek bir kuruş bile kazanmasa uzun zaman geçimini sağlayabilir çünkü bu amaç için bir yıllık maaşından fazlasını özenle bankada saklamaktadır (bunu büyük ölçüde, uzun süre kira vermek zorunda kalmadan anne babasının yanında yaşamaya borçludur).

Karar verildi o zaman: Bunu yapacak. Geriye dönüşü olmayan noktaya kadar gidecek. Yaşamanın tek yolu hiç kuşkusuz bu, değil mi? Aynı geçen yaz kararlaştırdığı gibi doğduğu kenti, ailesini ve işini terk edecek.

Ama doğal olarak savaştan sonraya kadar beklemek gerekecek. Şimdi fiziksel ve yasal olarak gidemez; nasıl gitsin ki? Ama işin so-

* Öykü eski nişanlısının dikte makinesinin silindirlere yazdığı gibi insanların bedenlerine yasalar yazan tuhaf bir makineyle ilgilidir.

nu görünmektedir. Ve böylece kahramanımız kendini savaş tahvillerinin satış yerinin kapısında bulur. *Vergisiz yüzde 5,5!* Eğer biriktirdiği paraları şimdi bu tahvillere yatırırsa, barış geldiğinde bu gerçekten işine yarayabilir. Aslında mesele alacağı tahvil sayısındadır.

Satış yerine iki kez gider ve geri döner. Heyecan içinde faizi hesaplar. Ve koşup annesine tahvilleri onun için almasını söyler. Sonra ilk düşündüğü miktarı iki katına çıkarır. Bu yeni artış yıllık maaşının üçte birinden çoğunu bonolara yatıracak demektir. Bu miktarın daha çoğu karşılığında kendi adına, daha önceden hiç bilmediği savaş tahvilleri olduğunu öğrenince şaşırır. Bunların asbest fabrikasına yatırdığı parayla alındığını düşünür.[9] Bu haberden pek etkilenmez. Zihni yeni yatırımla meşguldür. Yatırımı onu kaygılandırır. Prag'ın en hareketli sokaklarında yaptığı yarım saatlik yürüyüş bile zihnini rahatlatmaz. Rakamların üzerinde iyice düşünür, genel ekonomik durumu gözden geçirir ve uygun gördüğünde elden çıkaracağı faiz tutarlarını yeniden hesaplar. Yürüdükçe heyecanı yavaşça yatışır, düşünceleri yeniden yazarlığına yönelir. Yazarlığı başarabileceğini hisseder, yazabilmekten başka hiçbir şey istemez, önündeki gecelerden hangilerini yazmaya ayıracağını düşünür ve yüreği sıkışarak daha önceden sıkça olduğu gibi her şeyi yutacak yangının bir türlü patlak vermeyişinden duyduğu mutsuzlukla taş köprünün üzerinden hızla ilerler. Sakinleşmek ve rahatlamak için kendi uydurduğu "Küçük dostum içini dök" sözlerinin eşliğinde bir ezgi tutturarak cebindeki mendili sanki tulum çalar gibi bir çekip bir bırakarak kendini oyalar...*

* Bu paragraf bütünüyle doğrudan 3 Kasım 1915 tarihli günlüğünden alınmadır. Kahramanımızın paragraf sonunda *"tam olarak"* neden bahsettiğinin farkında olmadığına inanmak zordur. Gerçekten de neredeyse tam anlamıyla bir cinsel edimden söz eder gibi görünüyor. Ne de olsa Brod'a açıkça söylediğine göre *"Yargı"*nın son cümlesini yazmaya başladığında (bu cümlenin son sözcüğü Almanca'da açıkça iki anlama gelir) aklından "çok güçlü bir boşalma" fikri geçmektedir.

II
KİLİTLİ KİTAPLIĞIN İÇİNDE

Kafka'nın erkenden özel bir kahvaltı yapmayı önerdiği kulüplerden birinin 1913 tarihli ilanı.

İşte yirminci yüzyılın en ünlü kısa öyküsü – iddia edilebileceği gibi en ünlü tek yazınsal yapıtı – o harika kara mizah ürünü *Dönüşüm*'ün ne zaman, nerede ve nasıl basılacağı böyle ortaya çıktı.[1]

Affedersiniz, mizah mı?

Evet, bir adamın uyurken böceğe dönüştüğü; bunun bir düş olmadığını fark ettiği; yeniden uyumaya çalışıp artık yalnızca yan dönemediğinden bunu başaramadığı; sonra da (korkudan vahşi bir çığlık atmak yerine) neyse ki "Aman Tanrım, ne diye böyle yorucu bir meslek seçtim ki? Ardı ardına her gün yollardayım" dediğini aktaran bir öyküyü başka nasıl okumamız beklenir bilmek isterim. Kara olmasına kara ama bu kesinlikle bir mizah yapıtı.

Değişim'i bir mizah türü gibi görmeye kesinlikle alışkın değiliz. Ama kuşkusuz, bu inanılmaz öykünün, tanınmamış biri tarafından yazılıp yazarının yapayalnız ölüp gitmesinden sonra keşfedilen, kimsenin gözüne çarpmadan saklı kalıp dünyaya açılamamış bir yapıt *olmadığını* düşünmeye de alışkın değiliz. Bu öykünün uzun yıllardır güçlü ve etkili bir yazın çevresinin desteğiyle yapıtlarını en iyi yerlerde yayınlayan bir adam tarafından yazıldığını görmeye de alışkın değiliz. Hele yazarının öyküyü biraz da sinsice, rakip (ve daha önemli) bir yayıncıya vermeye uğraşarak sonunda, günümüz ölçütlerine göre alçakgönüllü kalan ama 1915'de olabildiğince yankı uyandıran bir kitap reklamının şenlikli kampanyasıyla piyasaya sunulduğunu görmeye hiç alışkın değiliz.

Meseleleri böyle görmeye alışkın olmayışımızın nedeni çok basit: Bugüne kadar hiç kimse bu konuda açıkça konuşmamış da ondan.

Aslında, İngilizce yazılmış sıradan biyografiler Fontane Ödülü işinden neredeyse hiç söz etmezler: Yalnızca Hayman (ödülün veriliş yılını yanlış gösteren) kronolojik çizelgesinde bunu belirtir ve Powel Kafka'nın bu 'jest' karşısında "şaşkınlık" duyduğundan kısa bir paragrafta söz eder.

İşte, Kafka'nın bu konudaki mektubunu kesintisiz olarak ilk kez kendi gözümüzle gördük: Bence onun bu durumdaki ruh halini anlatmak için "şaşkınlık" pek doğru bir sözcük olmaz.

Her şey gerçekten çok hayret vericidir. Yapmayın Tanrı aşkına, Kafka bir yazardı. Onun yaşamıyla ilgili bundan başka her şeyle ilgilenmemizin tek nedeni (sonuç olarak turist kitapçıklarının ve akademik konferansların biyografik karmaşasında o nedeni anımsamanız ne kadar zor olsa da) budur. Ve bir yazarın yaşamında oldukça büyük bir yazın ödülünü okurlarının gözü önünde yarı yarıya kazanmak epeyce önemli bir olaydır, öyle değil mi?

Kafka'nın çağdaşları bundan hiç kuşku duymuyorlardı: Bir yıl sonra yapıtını Münih'te okumaya çağrılınca bu olayı düzenleyenler olaydan bir gün önce 9 Kasım'da yaptıkları basın toplantısında Kafka'yı yalnızca şu sözlerle anlatıyorlardı:

Franz Kafka, geçen yıl Fontane ödülünü alan yazar.

Öyle görülüyor ki buradaki sorun K.- efsanesidir. Belki de Kafka'nın biyografi yazarları yazın alanındaki putlarına böylesine dünyevi (ve meslek yaşamının en önemli başlangıç aşamalarında biraz da hileli denebilecek) bir yoldan yardım edildiğini düşünmekten *hoşlanmıyorlar*.

Ayrıca bugüne kadar hiç kimse hiç de sır olmayan bir şeyi kabul etmemiştir: Dr. Franz Kafka ile açık söylemek gerekirse kuşku uyandırıcı Dr. Franz Blei'nin ilişkisi aslında bizim gördüğümüzden çok gerilere dayanır ve bu ilişkinin biraz da karanlık bir yönü vardır.

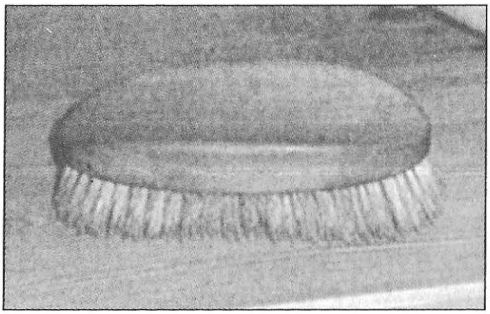
Aslında ikisinin ilişkisinin geri gittiği yer tam da Kafka'nın kilitli kitaplığıdır...

Bill Gates'in Satın Alamayacağı Bir Defter

Neredeyse bir yüzyıl öncesine o kilitli kitaplığın içine bakmadan önce şunu unutmayın: Kafka artık muazzam bir akademik alan ve yayıncılık (ve de turizm) endüstrisidir. Dünyanın bütün yazarları içinde yalnızca Shakespeare Kafka'dan daha çok doktora tezi, daha çok biyografi, vakit geçirmek için okunan daha çok kitap ve daha çok incik boncuk üretmektedir.

Kafka'nın her yazdığı şey, gönderdiği her posta kartı, günlüğünün her sayfası, yazdığı her anlaşma taslağı, yalnızca tepedeki kişilerin eline geçen "Ahit Sandığı" (İncil'de On Emir'in içinde bulunduğu sandık, ç.n.) değerinde bir belge gibi görülür. Berlin'deki bir ıvır zıvır dükkânında olsaydınız ve diyelim ki Eylül 1912 ile Aralık 1917 arasında bir tarihte Dr. Franz Kafka'dan Bayan Felice Bauer'e gönderilmiş yirmi sözcüklük hakiki bir kart elinize geçseydi, hiç abartısız hemen oracıkta son model bir Mercedes ısmarlayabilirdiniz. Kart daha ileriki bir tarihte yazılmış olsaydı arabanız tam donanımlı bir Bentley olabilirdi. Eski Doğu Almanya'da yıkık bir ahırda kamp kurmuş olsaydınız ve Gestapo'nun Kafka'nın son sevgilisinin apartman dairesinden alıp götürdüğü eşya kutularından birini bulsaydınız ve onun içinden de Kafka'nın el yazısının bulunduğu bir defter çıksaydı, çocuklarınızın çocukları kendi özel uçaklarında kokteyl yudumlarken onu bulduğunuz güne şükrederlerdi.

Artık aramızda olmayan büyük insan Sir Malcolm Pasley'in kendini bu işe adamışlığı ve Kafka'nın kalıtçısı Marianne Steiner'in cömertliği sayesinde Oxford Üniversitesi'nde bunun gibi birçok defter bulunmaktadır. Bin dokuz yüz seksenlerin başında ben bir kez tamamen bir rastlantı sonucunda bunlardan birini elimde tutmuştum. Onun düpedüz *sıradanlığının* yarattığı etkiyi asla unutamam. Bunlar bir zamanlar bir insan tarafından yazılmış defterlerdi. Şimdi ise herkes onların değerini tahmin etmekle uğraşıyor. 1990'larda yapılan bir tahmine göre Üniversite'nin Kafka koleksiyonu 100.000.000 Pound[2] değerindeydi. Bunun hiçbir anlamı yoktur çünkü (nasıl Louvre *Mona Lisa*'yı satmaz ve satamazsa) Oxford da onları hiçbir zaman hiç kimseye satmaz. Bu kez *paha biçilmez* sözü tam yerinde bir söz-

Kutsal Saç Fırçası

dür çünkü Kafka'nın yazılarının asıllarının alamayacağı pek az şey vardır ama Kafka'nın küçük defterlerinin kendileri o az sayıda şeyden bazılarıdır. En yüksek düzeydeki akademik kişiler bu ciltleri inceleyebilmek için yıllarca - kimi zaman sonsuza dek - sırada beklemek zorundadır; artık sizlerle benim onlara dokunabilme şansımız Turin kefenini (İtalya'nın Turin kentinde katedralde saklanan ve Hz. İsa'nın kefeni olduğuna inanılan bir kutsal emanet, ç.n.) öpme şansımız kadar az.

1990'larda, artık Kafka'nın ölümünün üzerinden yayın hakkı kaldırılacak kadar zaman geçtiği için elyazmalarının asılları üzerinde çalışma hakkının kime verileceği konusunda şiddetli bir tartışma başlamıştı. Almanya'nın, Oxford'un ve Yale'nin tanınmış profesörleri gazetelerde ve televizyonda birbirlerini araştırma kurallarına, hatta yasalara bile karşı çıkmakla, bu işe yalnızca para için girmekle, gizli birer komünist olmakla ve daha beter şeylerle suçladılar. Sir Malcolm'un Alman rakipleri halkın karşısında ona ateş püskürerek *Sir Pasley* denmesinde direttiler ve böylece kendilerini İngilizce konuşan bütün insanların kulağına hoş gelecek basmakalıp gülünç Alman tipleri düzeyine indirdiler. Kafka o kadar önemlidir ki bu işe Londra'nın Almanya Elçisi bile karıştı.

Alman Elçisi mi dediniz? Ama Kafka kesinlikle *Çek* değil miydi? Evet, ama bu meseleyi de daha sonra ele alacağız. Ne olursa olsun, Kafka öyle büyük bir efsane haline gelmiştir ki onun canlı bedenine

değdiği kabul edilen tek kutsal nesne olan İngiliz askeri tarzındaki şık saç fırçası İsrail'de bulununca bu olay dünya çapında haber olmuştu.

Kafka'nın günlüğünün silinmiş tek bir satırını çözüp okuyan ya da rakiplerinin 1913'de bir gün kaldığı otelin adını yanlış yazdığını kanıtlayan araştırmacı sonsuza dek tez çalışmalarında alıntılanacaktır.

Ama bugüne kadar hiç kimse okurlarına şimdi görmek üzere olduklarımızı, yani Kafka'nın pornosunu göstermemiştir.

Kafka'nın Pornosunun Bulunuşu

Ben bu kitaba başladığımda Kafka'nın pornosu hakkında hiçbir şey bilmiyordum çünkü bugüne kadar hiç kimse bu konuyu Kafka hakkında bir kitapta, yazıda ya da denemede yayınlamak bir yana tartışmamıştı bile. Peter-André Alt'ın harika Kafka biyografisinde henüz okuduğum gibi, Kafka Stefan George'nin şiirine derinden hayrandı (ve ilk zamanlarda onun şiirine öykünmüştü). George'nin (neredeyse açıkça oğlancı olduğundan söz etmeyecek olursak) düpedüz anti-demokratik olduğunu, yüksek sesli iniş çıkışlarla yazdığını ve uydurma bir sanat uzmanı gibi davrandığını bildiğimden, onu Kafka ile yan yana koymayı aklıma bile getirmemiştim (K.- efsanesine bu yüzden çok karşıydım). Böylece bu biyografinin bir bölümünü dikkatle inceledim.

Alt, George'nin özel ısmarlama matbaa harflerinden söz eder. Bu bana Kafka'nın ilk kitabında kullanılan çok büyük puntoyu ve doğru punto bulunamamasının "Taşra Doktoru" adlı öyküsünün basımını geciktirişini ve Kafka'nın yazdıklarının baskıda nasıl görüneceği konusunda genellikle ne kadar kaygılandığını düşündürttü.

Google'de amaçsızca, savaş öncesindeki Alman puntolarıyla ilgili bilgiler ararken (bazen içinizin sesini dinlemek gerekir) Stefan George'nin özel puntosunu yapan adamın adını buldum. Bu kişiyi araştırdım ve ilk bulduğum bağlantı onun yeni ele geçen bir resminin bulunduğu Berlin Eşcinseller Müzesi oldu. Bu resmin gösterilen

kaynağının Kafka'nın sahip olduğu "sıra dışı sanat ve edebiyat dergisi" olduğunu düşündüm.

Ve kuşkusuz buna da baktım.

Bodleian Kitaplığının Üst Rafı Ya Da Sır Olmayan Şeyin Gizi

Kafka'nın pornosu gerçek bir sır değildir. Bunun gizi ise öyleymiş gibi görünmesindedir. Fontane ödülü meselesi gibi Kafka'nın ilk biyografisinden beri bilinir (daha doğrusu *bilinebilir*). Kafka'nın en yakın arkadaşı ve romanlarının üvey yazarı Max Brod "birlikte üye olduğumuz bir dergi" tanımını içeren bir dipnot düşmüştü. Kafka'nın yaşamıyla ilgili ortalama büyüklükte çağdaş kitapların çoğu bundan söz eder ve Wagenbach 1958'de çığır açan *Kafka: Gençlik Biyografisi* adlı yapıtını yayınladığından beri isteyen herkes söz konusu derginin ne tür bir yayın olduğunu öğrenebilmiştir.

Dahası yalnızca Kafka'nın porno sahibi *olduğunu* öğrenmek değil bu malzemeyi ya Londra'daki kullanışlı çağdaş kitaplıkta ya da Oxford'daki zamansız görkemli Bodleian Kütüphanesi'nde *bulmak* bile kolaydır.

İşte burası, Sir Malcolm'un eşsiz koleksiyonu sayesinde bütün dünyadaki Kafka araştırmalarının öz yuvasıdır. Her yıl dünyanın her yanından bir sürü hevesli genç Kafka öğrencisi, not ya da diploma peşindeki çalışkan ve zeki genç insanlar, bir daha ele geçmeyecek yirmili yaşlarını daha da çok Kafka araştırmasına adayan yüksek lisans öğrencisi ve emekliliğini sağlama almaya yarayacak buluşların peşindeki kıdemli profesörler Oxford'daki bu kitaplığa gelirler. Bütün bu kişiler orada oturup Kafka'nın yapıtları, girişimleri, ailesi, dostları, okuduğu ve inandığı şeyler hakkında not tutar, sanki gördükleri yazarın yapıtlarının altın anahtarını kendilerine verecekmişçesine, elyazmalarının el sürülemeyen asıllarının dijital aynı baskılarını gösteren ekranlara saatlerce bakıp dururlar. Oysa Kafka'nın tek başınayken bakmaktan hoşlandığı ve iki nesil araştırmacının tamamen görmezden geldiği şeylerin hepsi bir iki metre ötede

durmaktadır. Ben kendim de 1980'lerde pek bir şeyden haberim olmadan yüzlerce kez orada oturmuşumdur.

Bu düpedüz tuhaf bir meseledir. Bunu önce, sözcüklerle resimlerin farkına ilişkin bazı önemsiz fikirlerle kendi kendime açıklamaya çalıştım. Kafalarını (kendi deyişleriyle) "yazma edimi"ne takmış araştırmacılar pornografik çizimleri akılcı yoldan tartışmaktan yoksun mudur? Resimler biraz fazla mı etkileyici, fazla tehlikeli ya da fazla mı açık saçıktır? Kafka muazzam bir akademik sanayi haline gelmiştir: Dünya çapında dehşetli bir şey için dehşet uyandıran Almanca sözcüğü kullanırsak, Kafka'nın resmen, "hakkında kuram üretilmeye uygun" anlamındaki *theoriefahig* olduğu açıklanmıştır. Yazarın porno koleksiyonu *hermeneutics* (*anlambilim*), *intertextuality* (*metinlerarası ilişkiler*) ve *deconstruction* (*yapı-bozmacılık*) konularında daha çok iş yaratacak sözcük oyunlarına indirgenemeyecek kadar çok basit ve temel bir delil midir?* Ne de olsa, bizden bu adamın fikir dünyasıyla, ruh haliyle ve duygularıyla ilgilenmemiz beklenir, öyle değil mi? Belki de onun pornosunu ele almak yazılı sözün peşindeki akademikler açısından, yazarın sevdiği filmleri, gerçek deneyimlere benzemeksizin onu rahatlıkla ağlatan filmleri incelemek kadar yanıltıcıdır.

Ama bence mesele bundan çok daha basittir. Kafka'nın yaşamındaki hiçbir olayı araştırılmayacak kadar basit saymayan, çağdaş temel başvuru kitabı *Franz Kafka: Eine Chronik*'in (Wagenbach, 1999) seçkin editörleri yazarın pornosunu düpedüz saklı tutarlar (yalnızca bir "kitapsever dergisi"ne üye olduğunu bildirirler) ama aynı zamanda günlükleri konusunda da aynı derecede çekimserdirler. Kafka'nın 23 Ocak 1922'de (*Şato*'ya başlamadan hemen önce) Brod ile "varoluş korkuları" hakkında konuştuğundan söz ettiklerinde, Brod'u derinden duygulandıran sohbetin asıl konusunun Kafka'nın geneleve yaptığı zorunlu ziyaret olduğuna ilişkin tek bir ipucu vermezler.

* Kafka öğrencilerinin (ya da başka bir konunun öğrencilerinin) bir öğretmen konuyla ilgili ne kadar çok özel terim kullanırsa o öğretmenin o kadar az dinlenmeye değer olduğunu bilmeleri gerekir.

Açıkça ortada olan gerçek şudur ki araştırmacılar hakiki Franz Kafka'yı, onun siğillerini, pornosunu, fahişelerini ve bütün o türden meseleleri bilmek istemezler – ve bu da, onlar gerçeklerin kapı nöbetçileri olduklarından dolayı Sevgili Okur bütün bunları *sizin* bilmenizi istemezler demektir. Bu apaçık sansür etkisi yaratır. Bu yüzden bizim, o uzun zamandır mühürlü kalmış kitaplığı açmamızın zamanı çoktan gelmiştir.

Kilitli Kitaplığın İçine

İleride Fontane Ödülü'nü verecek olan Franz Blei 1906'da yalnızca önceden ödeme yapan üyelere özgü çok sınırlı sayıda basılan *Ametist* adlı dergiyi çıkarmıştır.

Ametist (en sonunda Blei'nin polis muhbiri olduğunu düşündüğü) Breslavlı bir satıcının derginin sözde kendi otel odasında bulduğu bir sayısı hakkındaki şikâyeti yüzünden resmen yasaklanmıştı.* Bu durum Viyanalı yetkililerin *Ametist*'in "her yerde satılan" bir yayın olduğunu iddia etmelerine ve böylece dergiyi, içindeki resimlerin ahlâka aykırı bulunmasına dayanarak kapatmalarına olanak sağladı. Bunun üzerine Blei 1907'de derginin adını *Opal* olarak değiştirdi ama bu, imparatorluk sansürünün dışında hiç kimseyi kandırmaya yaramadı.

Ametist/Opal'ın içindeki resimler sözcüklerle dolu birçok sayfanın arasına yerleştirilmiştir. Bu sözcüklerin bazılarının, örneğin Keats'den çevirilerin cinsellikle hiçbir ilgisi yoktur. Bazıları ise (Verlain çevirileri ile Wilde'nin kötü üne sahip çalışma arkadaşı Aubrey Beardsley'den alıntılar gibi) biraz aşırı yenilikçi ve gözü pektir ama hepsi o kadar.

Dergide aralarında (Kafka'nın söylemeden geçtiği) Max Brod'un birçok kendi yapıtının da bulunduğu, coşkulu genç yazarların çarpıcı kurmaca yapıtları da vardır. Brod'un bu yapıtları arasında ateşli aşk şiirleri ile (her an arzu dolu, hafifmeşrep bir sarışının kıvrımlı be-

* Habsburg polisinin bir muhbir ordusu vardı. Bunu akılda tutmanız önemlidir.

deninde) pastasına sahip olup (orta sınıftan ruh eşinin bedeninde) o pastayı yemeyi başaran bir adamın öyküsünü anlatan *Eros'un Tutkusu* adlı Restorasyon tarzı güldürü vardır. Ayrıca, sarı saçları örgülü, göğüsleri porselen, konuşması bebek gibi kadın kahraman Pepi'nin Alman kahramanınızı gerçek ve mecaz anlamında hiç gitmediği yerlere götürüşünü konu eden hafif porno türündeki aşk romanı "Çek Garson Kız" da bunlardan biridir.*

Ametist/Opal'da resimden çok yazı vardır. Derginin sayfalarını söyle bir çevirince resimler bütünün parçası gibi görünür; ister 1907'deki *Opal* olsun ister 2007'deki *Penthouse* kaliteli pornografinin uyandırmak istediği izlenim tam da budur.

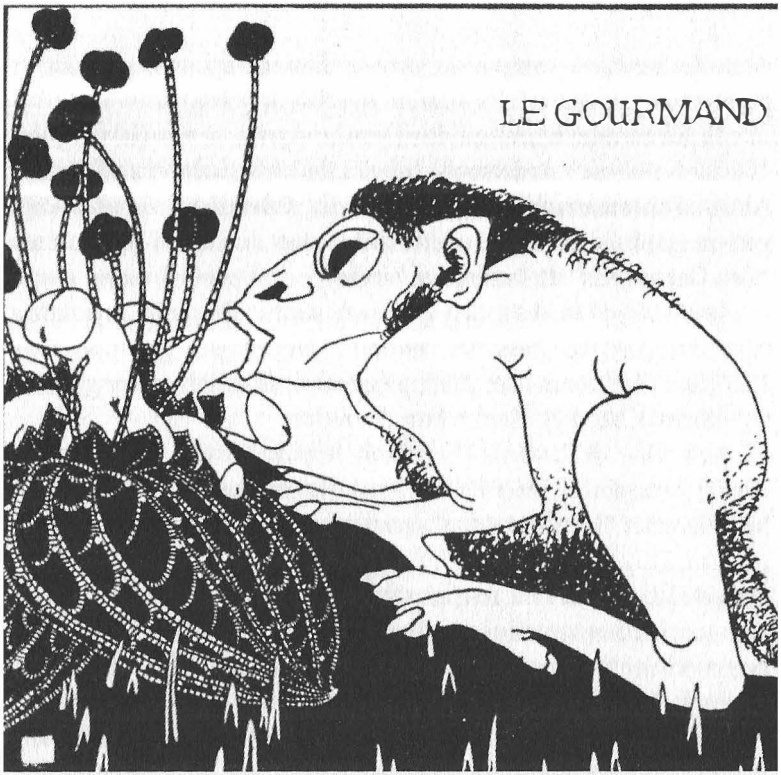
Ama yine de buradaki yazıların büyük bölümü pornodur ve özenle yerleştirilmiş biçimlendirici araçlar bunun parçasıdır. Cinsel betimlemeler "Hindistan'dan" öyküler ya da erkeklerin gittiği sigara içilen salonlarda yapılan "kibar fahişelerin ruh hali" hakkındaki tartışmaları kapsar. Bu araçlar günümüzde bize şeytanca gelebilir ama çağdaş pornograficiler açısından "okur mektupları" nasıl aşinaysa bunlar da Edward dönemindeki meraklılar açısından o kadar aşinaydı.**

Kaliteli pornografi yapımcısı olan Dr. Blei porno olmayan malzemenin, hafif pornonun ve edebi pornonun malını sattırmanın can alıcı noktası olduğunu bilir. Çevrelerinde bu türden şeylerden bolca bulunması erkeklerin, (Pawel'in biyografisinde tanımlandığı gibi) "egzotik erotik malzeme" içeren "kuşe kâğıda basılı entelektüel dergiler" satın aldıkları konusunda kendilerini aldatmalarına yarar.

Ocak 1922'de Kafka günlüğüne yazdığına göre fahişeleri ziyaret etmeden yapamamasını vicdanını rahatlatmak için her zaman şöyle açıklar: Bu gibi şeyleri "her zaman ve her yerde" önceden tasarlan-

* *Pepi* o zamanın pornosunun en gözde ismidir, hâlâ şaşırtıcı olan ve hâlâ basılan, 1906'da Viyana'da çoksatar olmuş *Josephine Mutzenbacher* adlı kitabın henüz ergin olmamış kızın adıdır. Kafka bundan on altı yıl sonra *Şato*'da K.'ya kendini sunan küçük sarışın kızı adlandırırken bunu anımsamamış olamaz.

** Örneğin sohbet sırasında Eflatun'un *Sempozyum*'undan söz etmek (*Venedik'te Ölüm*'de durmadan geçmesine bakmayın) sizin a) züppe ve b) muhtemelen eşcinsel olduğunuzu gösteren Edward dönemine özgü bir kuraldı.

Obur

mış girişimler gibi değil de kendiliğinden gelişen "fırsatlar" gibi görecek biçimde düzenlemeye çalıştığını söyler.

Tabii aslında *Ametist/Opal*'daki (ya da *Penthouse*'daki) resimlerin hiçbir yüzeysel yanı yoktur. Sayfalarca süren havalı tartışmalar, zevk uyandıran şiirler, açık saçık çağdaş yazılar, erotik öyküler ve kesintisiz klasikler, erkeklerin bu pahalı dergileri önceden ısmarlamalarının gerçek nedeni olan çizimlerle doruk noktasına ulaşan bir striptizin ilk çekingen aşamalarıdır.

Dr. Blei'nin pornosunun bazıları, yukarıdaki çizimde olduğu gibi gayet eşcinsel görünür.

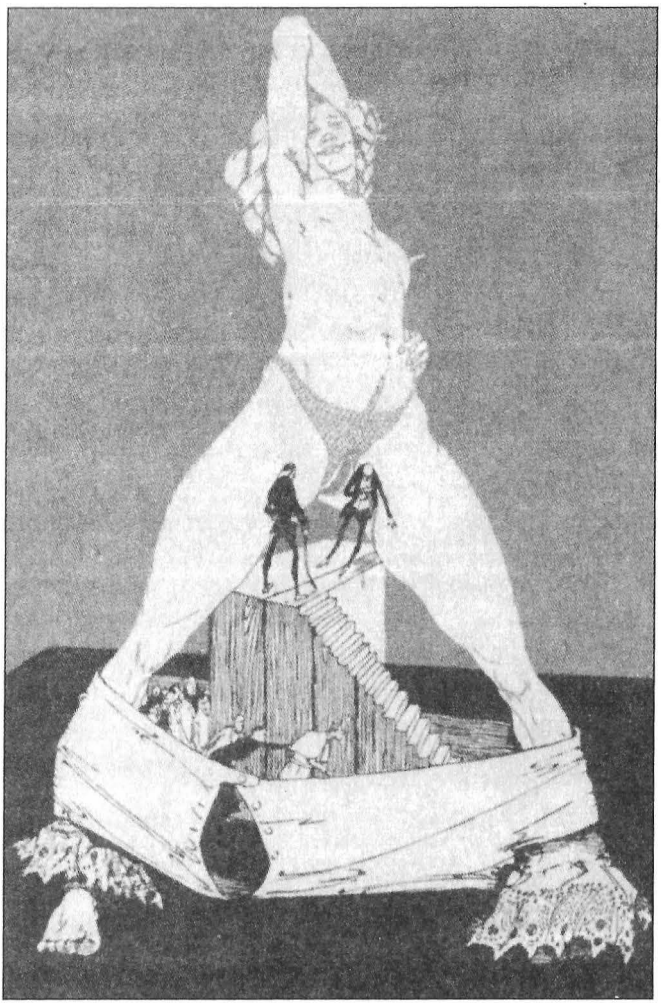
Sayfa 75'deki gibileri ise daha çok Viktorya dönemine özgü görünür.

Ve sayfa 76'daki şaşırtıcı derecede *Barbarella*'yı ya da (tabii ki pantolonun dışında) cüretkâr 1960'lardan kalma başka bir şeyi andırır.*

Avukatların dediği gibi kuşkudan kurtulmak için söyleyelim, Kafka'nın bu belirli pornografiye kişisel olarak sahip olduğu ve bunu rastlantı sonucunda ya da yalnızca geçici bir hevesle *yapmadığı* kesindir.

* Bu gelecekte tarihçilerin, soğuk ya da sıcak altmış yıllık savaşın, devrimin ve dehşetin Dışavurumcu 1908 yılı ile Hippi 1968 yılı arasında bir şeyleri askıya aldığını söyleyebileceklerini akla getirir.

Kafka her iki biçiminde derginin sadık bir üyesiydi: 2 Şubat 1906'da Brod'a şöyle yazar, "*Ametist*'e neler oluyor? Param hazır bekliyor." Ağustos 1907'de gittiği tatilde *Opal* dergisini de yanında götürür ve bolca motosiklete biner, çok bira içer ve "rahatsız edici derecede ateşli bir kız" ile gece yarısına kadar parkta kalır. 10 Ekim 1907'de *Opal*'ın yeni sayısının gecikmesinden yakınıyordu; yarı şa-

ka "Tanrı neden Blei'yi, Almanya'yı ve bizi cezalandırıyor?" diye sızlanır.

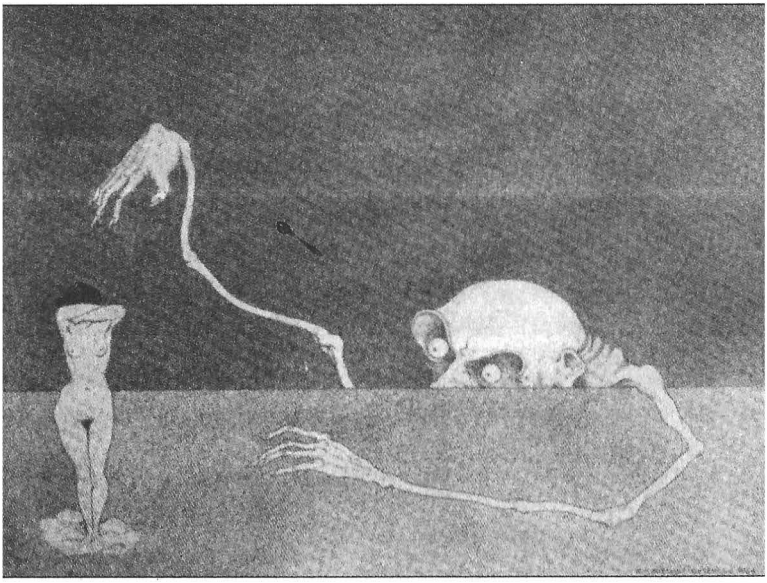
Bunlar ergenliğin ya da öğrenciliğin gösteriş döneminde olmuş şeyler değildir. Bu dönemde kahramanımız bilinen ilk uzatmalı öykü girişimini ("Bir Çatışmanın Anlatımı", 1904-5) tamamlamıştır bile. Daha sonra yayınlanınca mutlu olmasını sağlayan "Reddedilmek" adlı harika kısa parçalar yaratıyordu ve "Taşrada Düğün Hazırlıkları" öyküsüne başlamaya hazırlanıyordu. Başka bir deyişle, Kafka *Ametist/Opal*'ı satın alıp okuduğu sıralarda dünyanın her yanında halen doğru olarak onun asıl yapıtlarının bir bölümü diye incelenen şeyleri yazıyordu. Gerçekten de, yazın ile ilgili basında ondan övgüyle ilk kez söz edilmişti, oysa bu daha önce gördüğümüz gibi biraz rastlanmadık bir biçimde, Kafka tek bir sözcük bile yayınlamadan gerçekleşmişti.

Kafka *Ametist/Opal* koleksiyonunu anne babasının evinde kilitli bir kitaplıkta tutuyordu. Ağustos 1907'de tatile gitmek için evden çıkarken anahtarı almış, yeni *Opal*'ı yanında götürüp geçen yılın *Ametist* dergisini iyice saklamıştı. Aynı kilitli kitaplıkta, kimsenin bulmasını istemediği çünkü "bana göre aile içindeki konumumu belirliyor" dediği gizli bir mevduat hesap defteri de vardı. Erotik sırlarının bu kitaplıkta güvende olduğunu düşünmekte haklıydı. Zamanın Viyanalı yıldız oyun yazarı Arthur Schnitzler o kadar talihli sayılmazdı. *Onun* pederi bir Viktorya dönemi babasının ve aile reisinin sahip olduğu varsayılan haklarını kullanarak oğlunun kilitli yazı masasını açıp genç Schnitzler'in sarhoş halde fahişelerle düşüp kalmasını anlatan günlüklerini bulmuştu. Bu olay ikisinin ilişkisini kalıcı biçimde zedelemişti.*

Kafka'nın anne babasının apartman dairesindeki kilitli kitaplığı- ailesinin patırtısı içinde kendine ait tek özel yerdi, gizli yazılarını, gizli parasını ve gizli pornosunu koyduğu depo- muhteşem bir imgedir. Yazılarında baştan sona yankılanan şeylerin, dile getirilmeyen ve suçluluk yüklü cinsel arzuların, aile içi iktidar oyunlarının, gizli

* Burada unutmamalıyız ki canavar Hermann Kafka tarumuş Profesör Schnitzler'in tersine oğlunun özel hayatına saygı duyuyordu.

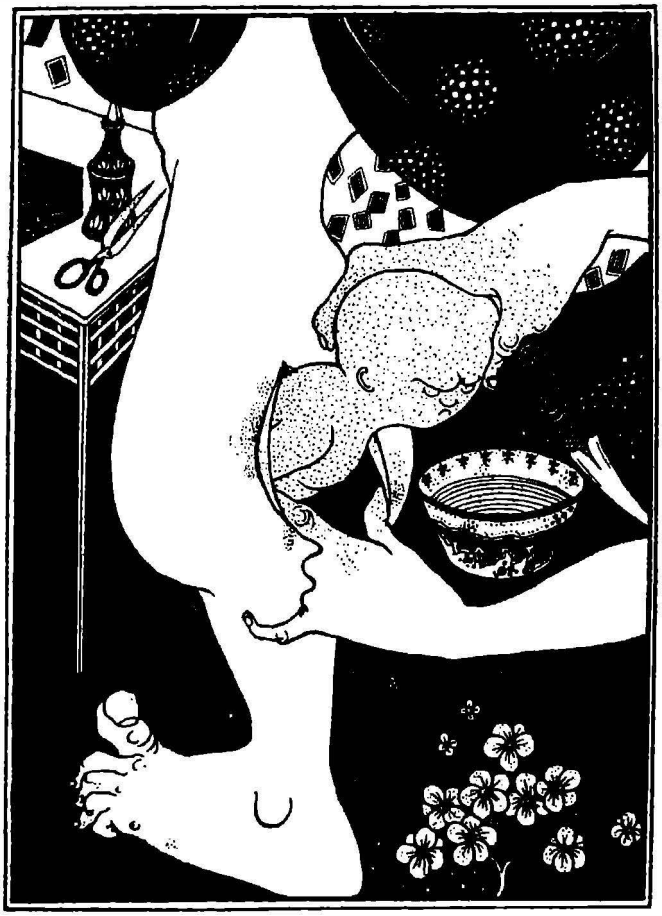

Sen bana kadın gibi gelmiyorsun, bir kız gibisin, bugüne kadar senden daha çok kız gibi birini görmedim, elimi, pis, titrek, pençemsi, sinirli, kararsız, soğuk ve de sıcak elimi sana uzatmamın hiçbir yolu olamaz, tatlı kız.
— Milena'ya Mektup, 12 Haziran 1920

kapıların, dolapların ve kilitlerin ("kilit" sözcüğünün Almancası aynı zamanda "şato" demektir) kaynağıdır. Kuşkusuz bir de edebiyat gibi tek başına çıkılan yolculuklara ve girişilen arayışlara adanmış bir yaşamın uyandırdığı güvensizlik var.

İleriki sayfalarda göreceğimiz gibi, Kafka pornosunu kilitli tutmakla iyi yapıyordu çünkü bunlar (görünce ağlamaklı olacak) Annenizin ya da (hoşuna gitmekle birlikte küçümseyerek kükreyecek) Babanızın ya da (birlikte başka kimseyle olmadığınız kadar kendinizi rahat hissettiğiniz ve güvendiğiniz) size hayran kız kardeşlerinizin ortalıkta bulmalarını *istemeyeceğiniz* türden şeylerdir. Yani cinsellik cinselliktir ama bu resimlerden bazıları, yan sayfadaki gibileri, birazcık fazla acayip.

Ve yukarıdaki gibileri açıkça söylemek gerekirse oldukça *karanlık*...

Öyküm kusursuz bir doğum sonrasındaki gibi pislik ve sümükle kaplı halde içimden doğdu.
– Günlük, 2 Şubat, 1913

Hatta *ürkünç* bile. Yetkililerin *Ametist*'i yasaklarken sözünü ettikleri asıl resim 74. sayfadadır ve Blei Edward döneminin Larry Flynt'i (pornografik yayınların sahibi Amerikalı işadamı, ç.n.) gibi yetkililerin sözlerini alaya almasına rağmen yetkililerin de bir bakıma haklı olduğunu söylemek gerekir.

Bunlar Kafka'nın kişiliğinin biçimlendiği yirmili yaşlarının ortalarında okuyup sahip olduğu tek "sıra dışı yazın" örnekleri değildi. Sade'nin kötü üne sahip çağdaş müritlerinden Octave Mirbeau'nun *Günah ve Başka Öyküler* ve *Bir Oda Hizmetçisinin İtirafları* adlı kitaplarını elden düşme satın almıştı (*Ametist/Opal*'da bu gibi zor bulunur yayınlar konusunda uzmanlaşmış Viyanalı kitapçıların ilanları çıkardı). Kafka Mirbeau'nun *İşkence Bahçesi*, Sacher-Masoch'un bir kült yaratan *Kürklü Venüs* adlı kitaplarını ilk elden biliyordu.[3]

Kafka aynı zamanda hiç kuşkusuz Franz Blei'nin yalnızca devamlı müşteriler için çıkardığı Lucian'ın *Kibar Fahişelerin Sohbetleri* adlı kitabına da sahipti (Brod'un eleştirisini yazmak için elinde bulunan kitabı ondan ödünç almış da olabilir). *Ametist/Opal* gibi bu da açıkça satılıyor olmayabilir çünkü asıl ilgi çeken kitabın kötü üne sahip klasik metni değil Gustav Klimt'in kesinlikle halka açık olmayan tarzda çizdiği *bacakları açık pozisyonda kız kıza sevişenleri* gösteren on beş tane resmiydi.*

Kafka 1911 Ekim ayında bir akşamüstü, hacılara özgü madalyonların ve benzerlerinin koleksiyoncusu olan Linzli seçkin bir kişiyle ilginç bir akşam geçirdi (Brod Kafka'nın *Günlüklerinde* bunu sansür etmişti). Hukuk Danışmanı olan bu bey Prag'a Alfred Kubin'in tavsiyesi üzerine gelmişti. Kubin biraz kötü üne sahip tanınmış bir yazar ve çizerdi, *Ametist/Opal*'a katkıda bulunmuştu ve bundan birkaç ay öncesinde Kafka ve Brod ile birlikte Prag'da çıktıkları gece hayatı gezmesinden hoşlanmıştı (ve Kafka ile birbirlerinin kabız sorununu dostane biçimde tartışmalarının üzerine kahramanımıza bir çeşit müshil önermişti). Üç adam ortak arkadaşları sevgili Dr. Blei hakkında sohbet etmişlerdi. Gece Hukuk Danışmanı Bey'in iyice özel koleksiyonundaki pornografik fotoğrafları göstermesiyle son bulmuştu ve Kafka bunları bütün ayrıntılarıyla betimlemişti. Bunun yanı sıra ziyaretçilerinin en çok ne türden kızlarla sevişmekten hoşlandığına (bunlar hamile kızlarmış) ve büyük bir penisin beceriyle kullanıl-

* Bu basımın o zamanki Abebooks adına çıkan (şimdi binlerce dolar değerindeki) bir ilanında daha özenli biçimde şöyle denmektedir: *Üzgünüz ama yalnızca ve en mahrem anlarındaki kadın çiftler.*

dığında kadınları ruhsuz birer hayvan durumuna sokacak kadar yorup bitireceğine ilişkin tartışmalarını da anlatmıştı.

Kafka'nın pornografiyle ilgili deneyimleri hiç de rastlantısal değildir. yıllardaki cinsel yaşamının ayrılmaz parçalarıdır çünkü işin aslında yirmili yaşlarının başında ve ortalarında Kafka'nın bu gibi şeyler karşısındaki tutumu dünyevidir, neşeli bir kuşku taşır, bazen de biraz tekinsiz bile sayılır.

27 Mayıs 1906'da Brod'u bir süredir görememesinin birçok nedeni arasında (aile işinin başka bir yere taşınması gibi) "fahişeler" de vardı. 29 Mart 1908'de Brod'a, eğer Trocadero'ya ya da Eldorado'ya sabah beşte ya da beş buçukta daha herkes parasızken gidip kızlarla "erken kahvaltı niyetine" yatarlarsa indirimli fiyata bir gece hayatı yaşayabileceklerini neşeyle öneriyordu. Birlikte çıktıkları tatillerde kahramanımız ve Brod genelevlere yapılacak ziyaretlere gezi programının ayrılmaz parçası gözüyle bakıyorlardı.[4] İşin daha da karanlık yanı, Kafka 19 Ağustos 1908'de kendisini çok yalnız hissetmesi yüzünden "artık hüzünlenmeyecek kadar yaşlı olmakla birlikte erkeklerin ilişki sırasında bir fahişeye bir kıza davrandıkları kadar iyi davranmadıklarına şaşırmasa da bundan incinen" bir fahişeye gittiğini yazar ve "O beni avutmadı, ben de onu" der.

Buradaki ifade öylesine katıdır ki K.- efsanesinin tatlandırılmış yavanlıklarının ötesine bakınca istemeseniz de, ölümsüz, aşırı duyarlı (ve artık yapıtları yayınlanmış olan) Franz Kafka'nın yirmi beş yaşındayken kaşarlanmış bir fahişeye "iyi" davranmadığından "incinmesine" yol açacak tam olarak ne yaptığını merak etmeden duramazsınız.

Ara Nağmesi: Yazarlık ve Yaşam

Şimdi, bütün bunların hiçbiri bizi şaşırtmamalıdır çünkü hiçbirinin önemi yoktur. Eğer Praglı Dr. Franz Kafka'nın yazdıkları soluğumuzu kesip bizi hayrete düşürmeseydi onun nelere baktığına ya da neler okuduğuna ya da kızlarla neler yapıp neler düşündüğüne ve duyduğuna (hele ne türden bir saç fırçası kullandığına) hiç kimse aldırmazdı. Zaten onun yaşamıyla ilgili öğreneceğimiz hiçbir şey ya-

pıtlarının bir milimini bile değiştiremez. *Dava*'nın katedral sahnesindeki Papazın dediği gibi: *Değişmeyen yalnızca metindir.*

Şu şekilde mantık yürütmekten kaçamayız: Eğer Kafka'nın yapıtlarından zevk alabilmek için yaşamı hakkında bir şeyler bilmemiz *gerekmeseydi*, hiç kimse bunları öğrenmeye çalışmazdı.

Bu mantık açısından eksiksiz bir düşünce olmakla birlikte insani değildir. Biz insanlar hayran olduğumuz şeyleri *kimin* yaptığını öğrenmek isteriz. Bunları tam anlamıyla *bir çehreye büründürmek* isteriz. Ve işte Kafka konusunda bunu su götürmez biçimde yaptık. Öte yandan Kafka'nın Pornosu Olayı kafamızdaki Kafka görüntüsünün- onun yapıtlarının büründüğü çehrenin- alabildiğine çarpıtılmış olduğunu gösterir. Ve onun pornosu bunun en çarpıcı delilidir.

Şöyle bir düşünün: Dr. Franz Kafka'yı 1915'te otuz iki yaşındaki haliyle gördük. Evet, bir hastalık hastasıdır ama gerçek bir sağlık sorununun hiçbir tıbbi belirtisine sahip değildir. İlgili herkesin tanıdığı bir yazardır, (Alman kültürünün her yanında bilinen "Prag Yazar Çevresi"nin başı olduğu herkesçe kabul edilmiş) Max Brod'un özel koruması altındaki kişidir ve son derece cazip bir iş ile yazın dünyasından birçok yararlı arkadaşa sahip bir adamdır. Beğenilen ve zengin bir Alman yayınevi tarafından (dünya savaşının ortasındayken bile) desteklenen ve oldukça hoş bir miktar para ödülüyle birlikte zamanının en ünlü oyun yazarının saygısını herkesin önünde henüz kazanmış bir yazardır.

Fontane Ödülü'nü (nasıl olursa olsun) yarı yarıya kazanmak onun artık dünyanın en canlı ve saygın yazın kültürünün, hem de kitaplar hâlâ az ya da çok kültür *sayıldığı* bir zamanda, para kazanan bir üyesi olduğu anlamına gelir.*

* 1914'de Almanya dışından bugüne dek görülmedik çok sayıda insan Almanca öğreniyordu, oysa Kafka'nın yüksek sınıftan kişilerin gittiği okulunda İngilizce seçmeli ders olarak bile sunulmuyordu..Ve hangi dilde olursa olsun o zamanlar insanlar bugünkünden daha çok yazı okumaktan hoşlanıyordu. Kafka'nın zamanındaki gazeteler çağdaş göze neredeyse okunmaz gelecek kadar yazı doluydu. Kent sokakları (ortaçağda ve çağımızda olduğu gibi) *imgeler* yerine *yazılı harflerle* doluydu. 1915'de saygın bir kitap yazarı olmanız sizi sözcük yüklü bir kültür ağacının en üst dallarına yerleştiriyordu.

Bu arada Avrupa'nın yazgısını önceden gören bu efsanevi kâhin yaklaşmakta olan olayları öylesine açıkça görüyordu ki birikmiş parasını kendi isteğiyle, değeri tamamen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ayakta kalmasına bağlı olan ve ileride olayların gelişeceği gibi üç yıldan biraz fazla bir sürede kesinlikle değersiz hale gelen tahvillere yatırdı.*

Buradaki basit soru şudur: Tanrı aşkına bu gerçek ve fazlasıyla dünyevi insan nasıl olmuş da K.- efsanesinin başka bir gezegenden gelmişe benzeyen ikonu ve Prag'ın yalnız kâhini haline dönüşmüştür?

Öyleyse bu efsane fabrikasının en kaba örneğinin nasıl oluştuğuna bir bakalım.

* Kafka'nın kuzeni Bruno yeni Çekoslovak parlamentosunda (Almanca olarak) birçok ateşli konuşma yaparak Avusturya bonolarını ellerinde bulunduran eski Bohemyalıların tazminat almalarını sağlamaya çalıştı (gerçekten de Çekler Başkan Wilson'u etkilemek amacıyla Avusturya savaş borçlarının %33'ünü karşılamaya söz vermişlerdi). Bruno, yükselen enflasyon bu konuyu anlamsız kıldığı için hiçbir sonuca ulaşamamıştır.

III
EFSANENİN OLUŞMASI

Kafka'nın 1915'de bir sonraki yıla ait hakkında
az şey bilinen tasarısı için seçtiği yer olan sanatoryumun ilanı.

Küçük Karga ve Şahin

Kafka'nın bizim zihnimizdeki (insan olmamızdan dolayı yazılarına ilişkin duygularımızın içine işleyen) imgesi, gördüğümüz gibi, büyük ölçüde yazarın son fotoğrafından oluşur. Ama bir başka resim daha vardır.

Bu resim de nispeten iyi bilir. Böyle olmasına rağmen, *Melon Şapka Giymiş Gülümseyen Kafka* ile (muhtemelen Kafka'nın daha önce gördükleri tek resmi olan) *Neredeyse Ölmek Üzere Haldeki Kafka* arasındaki karşıtlık (onu gördüğümde ilk tez çalışmamın dörtte üçünü tamamlamış olan benim de aralarında bulunduğum) çoğu kişinin hemen dikkatini çeker. Resme hayran öğrenciler çoğu zaman onu Web sitelerine koyup bir de ona *"Kafka'nın Havalı Gülümsemesi!!!"* gibi eğlenceli başlıklar atarlar. Ben de yirmi bir yaşımda bu resme hayran kaldığımı anımsıyorum. Resimdeki Charlie Chaplin şapkasına da çok şaşırmıştım. Kafka'nın sessiz (yani tamamen *görsel*) filmlere duyduğu sevginin yazma tekniğini etkilemiş olabileceğini ancak yıllar sonra fark ettim.

Kuşkusuz Kafka o şapkayı Charlie Chaplin'inden hoşlandığı için giymemişti. Kafka melon şapkasını öyle giyiyordu çünkü zamanının iyi giyimli orta sınıf erkekleri arasında yana yatık zarif melon şapka modası vardı (ve melon şapka Chaplin'in serserisinin başında bu yüzden gülünç duruyordu).

Oysa resme bir kez alıştığımızda bu resimde her şeye rağmen bildiğimiz Kafka'yı görmeye başlayabiliriz.

Evet. Tabii. Bir de o derinden bakan imalı gözler var. O şakacı uyanık gülümseme. O sıkılgan pozundaki ince alay. Evet, evet bu her şeye rağmen bizim Kafka'mız: Her şey yolunda demektir.

Aslında her şey yolunda değil. Hiç değil. Bu resim yapmacıklıdır ve eğer Kafka'ya daha yakından bakmak için bu resmi büyütürsek aslında tamamen yanlış bir yönde ilerliyoruz demektir.

Bunu yapmamıza şaşmamak gerekir. Zaten birçok kişi çok uzun bir zamandır Kafka'nın aslında kim olduğunu, nasıl yaşadığını, yazdıklarını neden yazdığını ve bir insan olarak ona yakınlaşmaya çalışmanın neden böylesine harika bir şey olduğunu anlamak için uğraşmıştır. Bunun sonuncunda (olanaksız görünen bir noktada) o koca kara gözlerden sanal olarak içeriye girip onun yazdıklarının gerçek anlamını bulacağımız gizemli zihninin mahrem alanına doğru yol alırız.

Aslında tam tersini yapmamız gerekir. Bu olayda herhangi bir "yorum" (ya da yanlış tanıtım) yapmadan biraz geri durup duruma

daha geniş bir açıdan bakarak o zamanlar orada gerçekten tam olarak neler olduğuna ilişkin biraz daha çok şey öğrenmeliyiz.

Bir sonraki sayfada Dr. Küçük Karga ve Bayan Şahin'in - onların adlarının Çekçe'deki anlamı budur - 1908'de çekilmiş hakiki resmi var. Bu resim gerçek tarihi bir belgedir.

Bu kızı belki 44. sayfadaki resimden anımsarsınız. Ve gerçekten de Kafka'nın yaşamı hakkında neredeyse her şeyi bildiğimize - ya da hiç değilse istersek *bilebildiğimize* göre - çoktan ölüp gitmiş bu garson kızın hayaletinden kim olduğunu da biliriz. Kızın adı Hansi Szokoll'du. Szokoll'un bazen kendini "sanatçı" ya da "modacı" diye tanımlaması onu, günümüzün başarılı genç kültürlü kent adamının birlikte yatağa girmekten zevk duyacağı ama arkasından kötü niyetle oyuncu/manken/ya da neyin nesiyse diyeceği türden bir kızın Edward dönemindeki tam benzeri yapar.

Onun Kafka ile ne zaman görüşmeye başladığından kimse emin değil ama Kafka 1908'de Max Brod'a bu kızı ziyaret ettiğini ve "erkek çocuğunu andıran vücudunu" görmekten hoşlandığını yazıyordu. Brod'a göre Kafka gibi "bütün bir atlı birlik" de o vücuttan hoşlanıyordu diye neşeyle belirtmişti. 1912'de bir kabaredeki güzel bir koro kızına hayranlık beslerken aklında hâlâ Hansi'nin anısı vardı. Bu ilişki en azından aylarca sürmüş gibi görünür.*

Prag'da (ya da Viyana'da, Berlin'de ya da Paris'te) başarılı bir genç adamın böyle bir ilişkiye girmesinin hiçbir tuhaf yanı yoktu. Bu da tam söylemek istediğimiz şeydir zaten. Kafka yirmili yaşlarının ortasında tam da kendisi gibi erkeklerin davrandığı biçimde davranıyordu.

Kafka'nın dünyasında zenginle fakirin arasında korkunç bir uçurum vardı ve bu yalnızca para açısından değil (bizim kendi gelir farklarımız da Edward döneminin düzeyine geri gitmiştir) ama insanların yaşamdan beklentileri açısından da böyleydi (çağımızda

* Ana dili Almanca olan en seçkin kişiler bile Kafka'nın oturup "Hansi'yi kırmızı çarşafın altında kendi vücuduna vururken seyrettim" (?) ("habe zugeschaut, wie sie unter der roten Decker ihren Bubenkörper schlug") sözlerini ne beni ne de kendilerini tatmin edecek biçimde açıklayamamışlardır. Ama sözlerinden eğlendiği anlaşılıyor. Sizin herhangi bir öneriniz var mı?

Bayan Şahin ve Dr. Küçük Karga, 1908

kalın kafalı fakirler başlarına gelenlerin kendi yazgıları olduğunu henüz yeniden öğrenememişlerdir). Prag Viyanalı çağdaşlarının ünlü "tatlı kızlar" sözleriyle adlandırdığı kadınlarla doluydu (günümüzde olsalardı bunlara "parti kızları" denirdi).

Bunlar gelecekteki yaşamlarının zevk, eğlence ve hediye açısından çok az şey içereceğini doğru olarak gören ve genç, güzel ve bekârken özel olduklarını hissettirmeleri karşılığında hali vakti yerinde bir genç adamla birlikte olan fakir işçi kızlardı. Ve bir adamla "birlikte olmak" kimi zaman birçok gayet saygın mekânların sahip olduğu gayet özenle *chambres séparés* diye adlandırılmış ayrı odalardan öteye gitmemek anlamına da gelebiliyordu. Bu ayrı odalar, aynı Schnitzler'in *La Ronde* (*Reigen*) (*Halka Şeklinde Yapılan Dans*) adlı çağdaş oyununda olduğu gibi baş başa yenilen yemekler için ayrılmış olmakla birlikte aslında garsona bahşiş verip kendinizi içeriye kilitleyerek hemen orada seks yapabileceğiniz özel küçük sığınaklardı.

Ve Prag çok önemli bir yönden özel bir yerdi. Toulouse-Lautrec'in Paris'inde, VII. Edward'ın Londra'sında ve Klimt'in Viya-

na'sında oralı bir sürü "tatlı kız" vardı ama Prag'ın Alman işçi sınıfına sahip olduğu söylenemezdi. 1910'a gelindiğinde nüfusun ancak yüzde 7'sinden biraz fazlası Alman'dı.* Almanlar yönetici sınıf işlevini yerine getiriyorlardı, sanayi ve ekonomideki egemenlikleri ahtapot gibi her yeri saran Habsburg bürokrasisindeki işlere gelince uygulamada tercih nedeniyle, psikolojik yönde ise Almanca, imparatorluğun (tabii aynı zamanda daha da güçlü kapı komşusu imparatorluğun) resmi dili olduğundan daha da güçlüydü. Bunun anlamı şuydu: Prag'da o tatlı kızlar ile onların hali vakti yerinde yakışıklıları cinselliğin ve paranın uluslararası işaret dilini konuşmadıklarında düpedüz *farklı diller konuşuyorlardı*: Kızlar neredeyse hep Çekçe, erkekler neredeyse hep Almanca konuşurdu.

Bu yüzden varlıklı bir aileden gelen Praglı genç bir Alman erkeğin ilk cinsel deneyimini kendi dilini yarım yamalak konuşan ve toplumsal yönden yok sayılan fakir Slav kızlarıyla yaşaması adettendi. Brod'un "Çek Garson Kız" adlı yapıtının kahramanı (*Ametist*'te görüldüğü gibi) cinsel yönden kolay elde edilebilen, bebek gibi Almanca konuşan şirin kızın gerçek yüzü buydu. Günümüzde buna benzer bir durum bulabilmek çok güçtür. Bunun en yakın benzeri herhalde Amerika Birleşik Devletleri'nin güneybatısındaki Latin kökenli kızlarla Amerikalı müşterileridir.

Almanca konuşan varlıklı ve güçlü erkeklerin (subayların, devlet memurlarının, toprak sahiplerinin, tüccarların) toplandığı, Habsburg İmparatorluğu'nda demografik açıdan Alman sayılmayan düzinelerce garnizon kentinde durum hep aynıydı. Ama bu Alman cinsel emperyalizmine çağdaş, kentli ve iyi aydınlatılmış bir sahne sağlamakta Prag benzersizdi.**

* Buradaki terim *Almanca* konuşanlar anlamına gelir ve ileride göreceğimiz gibi bunu anımsamak son derece önemlidir.

** Kafka'nın Prag'ının *bu* yönünü yeniden canlandırmak için düş gücüne gerek yoktur. Onun çehresinden yararlanarak kendini pazarlayan bu kent, hâlâ yoksul ve kullanılmaya hazır olduklarından çılgınca erotik sayılan Slav kızlarını isteyen Avrupalı erkeklerin akın ettiği yer olmayı sürdürmektedir. Neyse ki iki Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sayesinde kızlar artık yarım yamalak İngilizce konuşmaktadır ve müşteriler ertesi gün çekip giderler, iki adım ötede oturdukları halde hiçbir şey olmamış gibi davranmak zorunda kalmazlar.

Böyle bir cinsel ayrımcılığın genç adamların kafalarına neler yaptığını hayal etmek güç olmaz. Kafka'nın güçlü cinsel imgeleminin hep yoksul ve genç hizmetli kız görüntüsüyle dolu olduğu anlaşılıyor. *Amerika*[1] adlı kitabında Karl hizmetçi bir kızla ilişkisi yüzünden sürgüne gönderilir. *Dava*'da Joseph K (günümüzde erkek yöneticilere hizmet eden kızın yerini tutan) bir daktilo kızla, bir çamaşırcı kadınla ve bir avukatın hizmetçisiyle cinsel serüven yaşar. *Şato*'da Frieda barda çalışan bir kızdır ve Pepi (başlangıçta) daha da aşağı sınıftan bir hizmetlidir. *Değişim*'de saçı arkadan örgülü genç hizmetçi kız Gregor'dan çok korkar (oysa yaşlı olanı hiç korkmaz).

Klasik dönemdeki dünyanın kibar fahişeleri gibi (Kafka'nın Gustav Klimt'in çizimlerinin de yardımıyla bu kadınların alışkanlıklarına ilişkin çok şey okuduğunu görmüştük) Hansi Szokoll benzeri kızlar da herkesin erişebileceği fahişeler değillerdi. Her isteyen onlara sahip olamazdı ve bu kızlar nakit para kabul etmezlerdi. Ama toplumsal dansın kurallarını iyi bilirseniz ve kartlarınızı iyi oynar ve armağanlarınızı doğru seçerseniz kızlar hemen orada, Kahve Corso gibi yerlerde sizi beklerdi. Bir yüzyıl öncesinde (*Prag Günlük Haberleri* gazetesinin 31 Mart 1907'de kızgınlıkla dediği gibi) "balenin, kabarelerin ve Prag kapitalizminin Güzel Şeylerinin iş saatlerinden sonra hesaplarını düzenlemek için bir araya geldiği" bu kahveye Kafka ile Brod da sıkça giderlerdi.

Bu fotoğrafın çekildiği sıralarda, Brod günlüğünde Kafka'nın bir kızla Trocadero'daki bir *chambre séparée*'ye çekildiğini belirtiyordu. Kafka, "Alman posta pullarındaki Almanya resmine benzeyen" bu iri, sarışın ve biraz ürkütücü kızın kirasını ödemeyi önermişti.

Resimdeki Köpeğin İlginç Öyküsü

İşte buradalar: 1908'de genç bir avukat ve oyuncu/manken/ ya da neyin nesiyse bir kız (ya da onlardan *biri*). Normal insan psikolojisini bu ikiliye uygulayarak (ayrıca unutmayalım: Başka türden *bir* psikolojiyi neden uygulayalım ki?) bu iki genç insanın bu resmi çektirmek için nasıl olup da bir stüdyoda bir araya geldiklerine ve birlikte bulundukları an ölümsüzleşirken neler düşündüklerine ilişkin çeşitli eğlenceli tahminler yapabiliriz. Hem oyuncu hem garson kız ça-

lışkan Hansi zengin ve yakışıklı erkek arkadaşının kendisinden *gerçekten* hoşlandığını ve bunun *öylesine bir şey* olmadığını gösterebilmek için onu birlikte oturtup resimlerini mi çektirmişti? Şanslı Franz kızı bekâr arkadaşlarına gösterip övünmek için mi kızı oturtup kendisiyle resmini çektirmişti? Öylesine iyi vakit geçiriyorlardı ki birden stüdyoya girmeye karar verip bu resmi mi çektirmişlerdi? Kafka'nın şakacı gülümsemesi ve sıkılgan pozu, kişinin garson sevgilisi ile bir stüdyoda ciddi bir biçimde ve açıkça resmini çektirmesinin o kadar da iyi bir şey olup olmadığını düşünmesinden mi geliyordu? Ya da Alt gibi onların "bir *chambre séparée*'den henüz çıkmış" olduklarını mı düşünelim?

Peki, resimdeki köpeğe ne demeli?

Bu şakadan bir soru değil. Unutmayın: Bu poz vererek çekilmiş bir stüdyo fotoğrafıdır, kendi makinemizle çektiğimiz sıradan bir resim değil. Köpeği oraya kim koymuştur ve neden? Bu fotoğraf belki de, Kafka'nın yaşamının bu döneminde olduğu gibi *Ametist*'in ve *Opal*'ın cüretkâr okurlarına, Max Brod'a ve bu dergileri bilen öbürlerine entelektüel heyecanlar yaratmak için tasarlanmış erotik bir tablo mudur?

Erotik mi? Eh, tabii Kafka Baron Sacher-Masoch'un ünü kötüye çıkmış *Kürklü Venüs*'ünü bilirdi. Ve zamanının ortalama erkeklerinden çok daha fazla uzun olduğuna göre herhalde gerçek yaşamda Hansi Szokoll'un tepesinden bakıyordu. Oysa bu pozda ondan daha uzun değil de aynı boydaymış gibi görünüyor. Yoksa Hansi uzun boyluymuş gibi oturup dişlerini göstererek gülerken o kendini (öykülerinin anlatıcılarının çoğunun yaptığı gibi) *ufak tefek göstermek* mi istiyor?* Yoksa bu fotoğraf Kafka'nın kuşku götürmez mazoşizmine şakayla değinmek için kurulmuş bir düzen midir?[2]

Şimdi bu Kafka yasalarının şişirilmiş bir önerisi gibi gelebilir ama unutmayın ki Kafka ile ilgili kuşku götürmez çoğu gerçek de şaşırtıcı gelmişti.

* Kafka- özellikle *Değişim*,*Taşra Doktoru ve Aç Ressam* adlı yapıtlarında diş imgesini kendine dönük bir yaşamı belirtmek için insafsızca (Nietzsche'ye göre "sağlıklıca" anlamında) kullanır.

Sacher-Masoch'un öykü kahramanın kendisine "köpek gibi" davranılmasına izin verdiğini anımsayın. Öykünün Almanca aslında bu *"wie ein Hund"* diye geçen sözler *Dava*'nın son cümlesinde Josef K.'nın söylediği *son* sözlerin aynısıdır. *Değişim*'in kahramanının adını anımsayın: Gregor Samsa. Ne kadar tuhaf bir ad, yoksa bu bir ad olmaktan çok bir şifre mi: SAcher-MASoch mu acaba? Ne de olsa *Kürklü Venüs*'ün kahramanı acımasız hanım efendisi tarafından aşağılanmasının bir parçası olarak yeniden adlandırıldığında, adı ne olur? *Gregor*.

Buna rastlantı demek yetersiz bir açıklama olur. Kafka'nın yazdıklarını satırı satırına bilen Sir Malcolm Pasley (yazıların kendi çalışma odasındaki asıllarını bana göstermişti) kendi deyişiyle "Kafka'nın yarı özel oyunları" konusuna sıkça değinirdi. Bu da rahatlıkla onlardan biri olabilir.

Evet, Hansi'nin yanında oturup köpeği okşarken Kafka'nın ne düşündüğünü ve bu fotoğrafı neden çektirdiğini asla bilemeyiz ama insanlık tarihinin üzerinde dolaşan kara bulutlar, yaşamın umutsuzluğu ya da "gündelik yaşamının korkunç çelişkileri' (Hayman) konusunda düşünmediğini söylemekle sağlam bir iddiada bulunmuş oluruz.

Rötuşlanan Hansi

Yirminci yüzyılın en tanınmış yazarının adı ve fotoğrafta kimliği belirlenmiş sevgilisi ya da hiç değilse cinsel oynaşı olmanın bir kıza yazın tarihinde en azından küçük bir yer sağlayacağını düşünebilirsiniz.

Nerde, bir damlası bile yok. Bazı biyografilerde Hansi'nin adı bile geçmez ve geçtiği yerde de ona tek bir paragraftan fazlası ayrılmaz. Tatlı Hansi Szokoll tarihten kesip çıkarılmıştır: Kafka sanayi onun bir parçacık ölümsüzlüğünü rötuşlamıştır.

Kafka'nın Riva'da tatildeyken (ve Felice ile nişanlıyken) kısa süre âşık olup yalnızca adının baş harfleri olan G.W. diye andığı ve kesinlikle hiçbir zaman cinsel ilişkide bulunmadığı bir kızdan birbirinden kopyalanmış gibi her kitapta söz edilir. İnsanlar bu kıza bir kimlik kazandırmaya o kadar heveslidir ki bunun için sahtekârlık bile

yapılmıştır.[3] Ama hiç kimse Hansi Szokoll'u araştırmamıştır. Kafka'nın cinsellik konusunda ağzından çıkan ya da çıktığı söylenen her söz araştırmacılardan oluşan birliklerce didiklenir. Ama görünüşe bakılırsa Kafka ile uzun süreli bir cinsel beraberlik yaşayan ve Kafka'nın alt tabakadan birçok erotik kız kişiliklerine en yakın örnek olduğunu bildiğimiz Hansi, amaçlı olarak tamamen görmezden gelinmiştir.

Evet, cebi para dolu (ne de olsa ailesinin yanında oturuyordu ve kira ödemiyordu) kentin gece hayatından hoşlanan, görünüşü düzgün, meslek sahibi genç bir adam olan Kafka'nın genelevlere heveste gidip gelişi ve yıllar sonra onunla ilgili güzel anılara sahip olduğu beş parasız ama güzel bir garson kız/oyuncu ile düzenli biçimde birlikte oluşu işkence çeken yarı aziz dahi ikonuyla uyuşmaz. Kafka'nın pornodan hoşlanması, yapıtlarını okurken yüksek sesle gülmesi ya da Avusturya-Alman savaş girişimine büyük yatırımda bulunması da bu görüntüye uymaz.

Ve önümüzdeki gerçekler *istediğimiz* efsanenin yanında iğreti durursa, her seferinde kazanan efsane olur.

Kafka ve Hitler ya da Geriye Bakarak Olayları Değerlendirmenin Tehlikeleri

Efsaneler ve efsaneler vardır. Kafka ile ilgili bizim efsanemizin sorunu olayları geriye bakarak değerlendirmesindedir; bu ise kendine özgü bir biçimden yoksun, yıllar geçtikçe herkese dağıtılan ucuz bir bilgeliktir. Ah, keşke *o* evi *o zaman o* fiyata alsaymışız! Bilememişiz...

Geriye bakıp olayları değerlendirmek harika eğlenceli ama tamamen anlamsız her çeşit bağlantı kurmamızı sağlar. Şimdi bunun nasıl olduğunu göreceğiz.

Eduardova'dan Josefine'e

Kafka dünyaca ünlü günlüğünü, herhangi bir yazın olayından, aile içindeki bir çatışmadan ya da yaşamın umutsuzluğuna ilişkin ka-

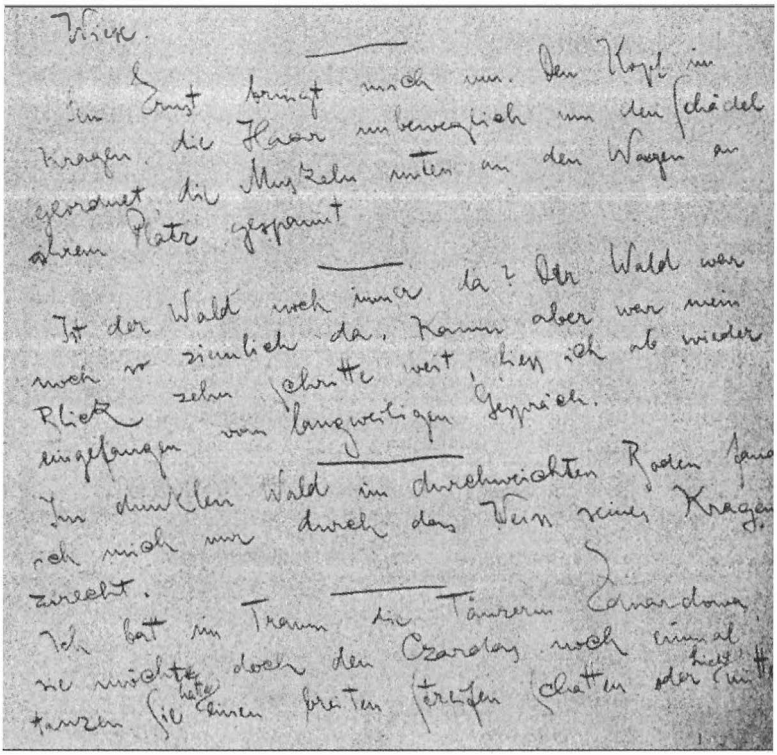
ranlık düşüncelerden sonra değil- umarım bunu öğrenmek artık sizi şaşırtmaz- ama tiyatroda (o zaman olduğu gibi şimdi de kültürlü dikizcilerin cenneti olan o yerde) yaşanan erotizm yüklü bir gecenin ardından yazmaya başlamıştı.

Bu günlüğe ilk yazılanlar otuz sözcüğü geçmeyen basit imgeler uyandırır ama altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu paragraflar (yani ilk uzun bölümler) Yevgenya Eduardova adında bir dansçıyı anlatan ufacık yazın örnekleridir. Kafka'nın yıllar sonra yazdığı gibi bu dansçı çılgın çardaşlarıyla (bir çeşit hareketli Macar dansı) aylarca yazarın düşlerine girmiştir.

Eduardova'ya ilişkin bu parçaların ilk ikisi Kafka'nın anımsayıp bir yere yazdığı düşleri anlatır (Kafka Freud'un en azından temel fikirlerini bilen birine yakışır biçimde bütün yaşamı boyunca düşlerine bir sezgi ve esin kaynağı olarak çok değer verirdi). Üçüncü parça birçok Romantik yazın örneğinde olduğu gibi Sanat'a ve bu Sanat'ın, bu noktada biraz gergin bir anlatıcının temsil ettiği sıradan insanlar üzerindeki etkisine adanmış bir yaşama ilişkin çok hoş ufak bir yazın örneğidir. Kafka bu düşsel sahneyi sanki bir gerçeği bildirir gibi anlatırken asıl tekniğinin ilk açık örneklerinden birini verir.

> Büyük bir müzik âşığı olan dansçı Eduardova her zaman yanında iki kemancıyla gezerek sıkça onlara çalmalarını emreder ve bunu aynı her yerde olduğu gibi tramvayda da yapar. Ne de olsa tramvayda müzik çalmayı yasaklayan bir yasa yoktur, müzik güzelse tabii, öbür yolcular da bundan hoşlanır ve de müzik bedavadır, yani kimse sonradan etrafta şapka dolaştırmaz. Bu önce şaşırtıcı *gelir* ve bir süre herkes bunu uygunsuz bulduğunu söyler. Ama insan sessiz bir sokakta rüzgâr saçlarını dağıtmış aceleyle ilerlerken bu müzik gerçekten güzel gelir.

Sonuncu Eduardova parçası okunduğunda sanki çok daha büyük başka bir şeyin başlangıcı gibi görünür: Dansçının cazibesi konusunu serinkanlılıkla ele alan sahne kurucu bir parçadır. Daha doğrusu onun hiç de özel biri olmadığına, biraz teyzeye benzediğine,

Büyük bir olayın başlangıcı. Sondan üçüncü satırda Eduardova'dan, ondan sonraki satırda onun çardaşlarından söz edilir.

ünlü bir dansçı olduğunu bilenlerin de özel bir şeymiş gibi göremediği kadar çirkin bile sayılabildiğine ilişkin gerçeği şaka yollu sorgular.*

Eduardova Kafka'nın yazdığı türden şeyleri nasıl yazabildiğine ilk kez göz atmamızı sağlayan büyüleyici bir ön gösteri sunar. Önce

* Bu Kafka'nın derin bir yanını sergiler. Ne zaman bir kadına güçlü bir ilgi duysa herhangi bir nedenle hemen onun bedensel hatalarını sırlamaya başlar. Hedwig Weller'i Max Brod'a yazarak- ona yazmayı yıllarca sürdürmüştü- ilk kez anlatışında da bunu yapar, günlüğüne Felice'ye ilişkin ilk kez bir şeyler yazdığında da. Sanki kendini meselelere yüzeysel bakmaya iterek- ilginç ama bu tam da Wilde ile Nietzsche'nin Yunanların yaptığını söyledikleri şeydir- karanlık arzularla dolu ruhunu denetlemeye çalışır gibidir.

doğrudan bilinçaltından çıkan erotizmin elektrik yüklü, düş benzeri ya da tam anlamıyla düş ürünü imgesi gelir, sonra bu yazıya dökülüp genişletilerek elden geçirilince dönüşür ve dizginlenir.

Nietzsche hepimizin tek melodilik laternalar olduğumuzu ama laternanın kolunu sonsuzluğun kendisinin çevirdiğini söyler ve bu belki de Kafka'ya öbür yazarların hiçbirine olmadığı kadar uyar. Eduardova ile ilgili dördüncü parça yani günlükteki dokuzuncu giriş insanın aklından çıkmayacak derecede Kafka'nın son öyküsü "Şarkıcı Josefine"i önceden haber verir gibi durur. Oradaki gibi burada da tarafsız ve gözlemci erkek anlatıcı, taşra turnelerinin yıldızı kadın sahne sanatçısının günlük yaşamda bu kadar sıradan olmasına rağmen sahnede ona nasıl tapıldığını açılayacak sırrı tartışır.

1909'da dansçı Eduardova ile ilgili düşünceleri yazarak günlüğüne başlayan genç yazar adayından 1924'de "Şarkıcı Josefine" öyküsünün dizgisini düzelten ölmek üzere olan yazara uzanan kavisli yol Kafka'nın bütün yazdıklarını içine alan bir çatı oluşturur. Goethe'nin Faust'u gibi o da bıkıp usanmadan *sonsuz kadınlığın* yapmacıklı büyüsüne kapılır. Nihayet birlikte mutluluğu yakaladığı anlaşılan son aşkı Dora Dymant'ın oyuncu olması hiç kuşkusuz bir rastlantı değildir.

İşte, Kafka'nın tuttuğu ilk günlüklerin kıvılcımını bu dansçı yakmıştır.

Kafka onu 24 ya da 25 Mayıs 1909'da Petersburg Balesi'nin Prag'daki turnesinde görmüştür (bakın kahramanımızın yaşamı hakkında ne kadar çok şey biliyoruz, zavallı adam!). Bu dansçı onun yalnızca düşlerine girmekle kalmamıştır, kuşkusuz. Bale yıldızları Edward döneminin ilaheleriydi ve (artık unutulmuş olan) Eduardova (hiç değilse halen adının verildiği bir tatlı bulunan) Pavlova'nın daha şehvetli uzantısı olarak uluslararası bir üne sahipti. 1909'da tiyatroda oturmuş ağzı açık, Yevgenya Eduardova'nın göz alıcı kalçalarına, Slavlara özgü ateşliliğine ve dönen eteklerine bakakalan bir adam 2008'de MTV'de Beyoncé'nin poposundan bakışlarını ayıramayan adam kadar tuhaf biriydi.

Ama Kafka yirminci yüzyılın en ünlü yazınsal günlüğünü esinleyen kişinin, yirminci yüzyılda Alman dilinde Kafka'nın yapıtların-

Dansçı Eduardova

dan daha büyük bir uluslararası üne sahip tek kitabın yazarıyla arasında merak uyandırıcı bir erotik bağlantı olduğunu pek bilmiyordu.

Kafka'nın Eduardova'nın sakınımsız hareketlerinin anılarıyla uykusuz kalışından birkaç yıl sonra Eduardova, yakında ünlü olacak müthiş şehvetli başka bir dansçıyı ortaya çıkaran öğretmen olmuştur. Bu dansçı Max Rheinhardt'ın ünlü kabaresinde solo yapan tek kız oldu ve öğretmeni Eduardova gibi ama savaş sonrasının taşkın duygusallık dolu yeni tarzında ürkütücü derecede dayanılmaz kadın cinselliğiyle erkekleri kışkırtarak çılgına çevirdi. Eduardova'nın öğrencisi, Kafka gibi aynı Habsburg İmparatorluğu'nun yurttaşı olan ve ondan yalnızca altı yıl sonra, buharlı trenle Prag'a birkaç saatlik uzaklıkta doğan o öbür Alman yazarı kendine tutsak etti.

Leni Reifensthal Adolf Hitler'i (o yazar kendisiydi) coşturarak Üçüncü Reich'in Aryan Irkının ilahesi haline geldi. Reifensthal'ın ünü kötüye çıkmış *İradenin Zaferi* adlı filmi Kafka'nın (ve de kendisinin) bütün kültüründen intikam almak için yazgının seçtiği o Chaplin benzeri gülünç küçük adamı efsaneleştirir.

Öyleyse, Kafka'yı büyüleyen Eduardova Adolf Hitler'i büyüleyen Reifenstahl'ın öğretmenliğini yapmıştı. Ne kadar tekinsiz bir bağlantı!

Oysa bu hiç de öyle bir şey değildir. Kafka'yı, Eduardova'yı, Reifensthal'ı ve Hitler'i birbiriyle ilişkilendiren bağlantı gerçektir ve evet, belki de yirminci yüzyıl başında erkek imgelemindeki kadın imgelerine ilişkin serbest bir psikolojik tarih çalışmasında yer alabilecek türden bir şeydir. Oysa Kafka'nın bütün ailesinin Yahudi katliamının kurbanı *olduklarını* (Kafka üzerine yazılmış bütün kitapların bıkmadan yaptığı gibi) ileri sürmek olayları geriye bakarak değerlendirmeye ne kadar bağlıysa, onun yazdıklarını anlamak açısından bu da o kadar bağlıdır ve bu yüzden de tamamen anlamsızdır.

Ve bu da hayret vericidir. Ama durun açıklayayım.

Kafka ve Yahudi Soykırımı

Yahudi Soykırımı dünyamızda var olan ve hiçbir uzlaşmaya yanaşmayan mutlak kötülüğün kesin delilidir. Biz ise bu kötülüğü kendimizi tehlikeye sokarak görmezden geliriz. Her kim o sözcüğü ("kültürel soykırım" ya da "çevresel soykırım" gibi tiksindirici deyişlerle) herhangi başka bir olay hakkında kullanarak ucuzlatmaya kalkışırsa o kişi ya aptaldır ya da daha beter bir şeydir. Burada Soykırım denen tek bir şey vardır. Buradaki Soykırım göze çarpan öyle bir karanlık üretir ki Kızıl Ordu'nun görüntüsü bile onun üzerinde anlık bir ışık saçar.[4]

Ama Praglı Dr. Franz Kafka'nın (1883-1924) yazdıklarını ele alırken bu Soykırım tamamen anlamsızdır.

Aslında anlamsızdan da ötedir. Anlamı yok eder, o en karanlık boşluğun içine anlam çeker. Yahudi Soykırımı Kafka bağlamında

kendimizi unutmaya zorlamamız *gereken* gölgedir. Tarihimizin en karanlık olayı olduğundan dolayı görmezden gelinmesi en zor olaydır: Ama eğer Kafka'da efsanenin dışında bir şey bulacaksak ne kadar zor olursa olsun bunu yapmak *gerekir*.

Bu yüzden Kafka'nın son biyografi yazarlarından biri (Nicholas Murray) "Kafka'nın Yahudilerin Nazi Avrupa'sındaki yazgısını önceden görüp görmediğine ilişkin eskiden beri süregelen tartışma" konusunu ciddi biçimde ele alıp yazınca onun kitabını odanın öbür ucuna fırlatırım. *Önceden görmek mi?* Affedersiniz ama yazar acaba ne demeye çalışıyor? Tarihin önceden yazıldığını mı? Her şeyin orada öylece hazır durup beklediğini mi? Bu *tartışma* filan değildir, *Star Trek* ya da *Dr. Who*'ya uygun düpedüz saçma sapan bir düşüncedir.

Almanya'nın Nazileştirilmesi tarihsel yönden önü alınamayacak bir süreç değildir (oysa Naziler bunu tam tersiymiş gibi sunmuşlardır). 1915'i bir yana bırakırsak, 1928'de bile *"önceden görülecek"* hiçbir şey yoktu. Avrupalı Yahudilerin düzenli ve planlı biçimde yok edilmesi anlamına gelen Shoah, ünü kötüye çıkmış (stenoya çekilerek saklanmış) Wannsee Konferansı'na kadar henüz gerçekleşmiş bir eylem değildi. Oysa Nuremberg Kanunları, Kristallnacht (Kristal Gece, Nazi Almanya'sında ve Avusturya'da 9 Kasım 1938'deki Yahudi kıyımı, ç.n.), savaşın patlaması ve ayrıca Rusya'daki ve Baltık devletlerinde hemen orada yapılan kıyımlar bundan daha önce ortaya çıkmıştı. Nazi Almanyası'nın tüm devlet teşkilâtı Hitler'in delice Yahudi karşıtlığının hizmetine ancak Wannsee Konferansı'ndan sonra girmişti. Ancak o zaman, Stalin gibilerin bile önünde insana özgü kötülüğün o güne kadar hiç girilmemiş alanlarına ilerlemesini sağlayan kaçış hızına ulaşmıştı. Ama bir takım öğelerin benzersiz ve *hiçbir biçimde önceden tahmin edilemeyen* birleşimi olmadan Wannsee asla olmazdı ve de olamazdı.

Bu öğelerin başta gelenleri arasında milyonlarca Alman'ın (basının ve haberlerin yayıldığı geniş alanları denetim altında tutan yasalara saygılı ulusalcı patron Hugenberg'in yanlış hesaplarından büyük ölçüde etkilenerek verdiği) oylar, von Papen'in dalavereleri, Alman ordusunun ahlâk çöküntüsü ve Komünistlerin intihara varan

çılgınlığı vardı.* Bunlardan sonra da İngiltere'nin, Fransa'nın ve Amerika'nın burunlarının dibindekini görmeyi korkakça reddetmeleri geldi. Ama Shoah'ın en önemli ve doğrudan nedeni Hitler'in müttefiki Stalin'i aldatmayı başarmasıdır. Bu duruma ilaveten yeni tasfiye edilmiş Kızıl Ordu'nun savaşın ilk aylarındaki beceriksiz taktikleri çok geniş toprakların ve milyonlarca Yahudi'nin adam öldürmenin gündelik bir olay sayıldığı bir cephede kısa sürede kaçınılmaz olarak Hitler'in eline düşmesine yol açtı. Bundan sonra artık, önce Wehrmacht'ı (birleşik Alman savunma gücü, ç.n.) ezip yok etmeden Yahudi Soykırımı'nı durdurmanın kolay bir yolu yoktu. Wermacht'ın önderlerinin çoğu eskiden beri Slavların bir bakıma sömürge halkı olduğunu düşünmüş, Komünistlerden neredeyse Hitler kadar öldüresiye nefret etmişlerdi ve şöyle ya da böyle Yahudilere ne olduğu da onların hiç umurunda olmamıştı.

Bütün bunların Prag'daki bir yazara Birinci Dünya Savaşı öncesinde, sırasında ve sonrasında "malum" olabileceğini söylemek felsefi bir saçmalık olmakla kalmaz aynı zamanda kapılarını çaldığında da bile bunların gelişini görmeyen oradaki milyonlarca insanın anısına kabaca hakaret etmek olur. Bu insanlar Elie Wiesel'in babası gibi Goethe ile Beethoven'in ulusunun ne denli sapkın olsalar da kendileri için akılcı bir plan yaptıklarına hâlâ inanarak nereye gittiği belli olmayan trenlere hiç karşı koymadan bindiler.[5]

Hayır: Ne kadar zor olursa olsun meseleleri Yahudi Soykırımı'nın karanlık aynasından görmeden geriye bakmak *zorundayız.* Önceden ne olacağı görülemeyen geleceği aklımızdan çıkarıp Kafka'nın zamanındaki gerçeği anlayabilene kadar Kafka ile ilgili fazla yol alamayız.

Bunu ancak çoğu biyografide tuhaf bir biçimde neredeyse yok denecek kadar az bulunan bir yere bakarak açıkça görebiliriz.

Bu iki nedenden dolayı tuhaftır. İlk olarak çünkü bunun Kafka'nın yaşamında ermişlik mertebesini en çok hak ettiği bir dönem-

* Birçok kişi bunlara bir de Merkez Katolik Partisi'nin korkaklığını da ekleyebilir. Ama gerçek şudur ki Nazilerin 1928'de ve 1932'de kazandıkları seçim başarısı *Protestan* bölgelerindeki ilerlemeyle gerçekleşmişti. Katolik politikacıları kendi başlatmadıkları bir bozulma yüzünden suçlamak biraz zor olur.

le ilgisi vardır (yaralı askerlerin kendilerinin Dr. Franz Kafka'ya madalya verilmesine ilişkin resmi bir dilekçe oluşturmalarını sağlamıştır). İkinci olarak da insanların, Franz Kafka'nın Frankenstein denen bir yerde kurulmasına büyük ölçüde yardım ettiği bir sanatoryumda savaşta zarar görmüş akıl hastalarını birçok kez ziyaret ettiğine ilişkin tarihi romanlar yazmak ya da akıllıca filmler yapmak isteğine nasıl karşı koyabildiklerini anlamak güçtür...

Frankensteinli Halkın Yoldaşı Dr. Kafka

Kafka'nın akıl sağlığı bozulmuş askerlerle ilgilenmesi neredeyse hiç araştırılmamıştır, oysa bu olayın geçtiği yer hâlâ var ve sanki kurulmuş bir film seti gibi orada duruyor.

Belki de Franz Kafka'nın Frankenstein'deki çalışması insanları rahatsız ediyordur çünkü Kafka'ya ilişkin kolaylıkla unuttuğumuz- ve belki unutmak *istediğimiz*- bir şeyi ortaya koyuyor. Habsburg İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar *Kafka'nın tamamen Almanca konuşan toplulukla bütünleştiğini* gösteriyor (bu topluluk sonradan Çekoslovakya'yı oluşturmuştur).

Kafka'nın Kasım 1916'da sanatoryumun kurulmasını başlatmak için kişisel olarak düzenlediği halka açık beyannameyi okuduğumuz zaman bu çarpıcı bir açıklıkla görülür. Kendisinin ve patronları olan Dr. Pribram ile Dr. Marschner'in (yüzlerce başka Prag aydınıyla birlikte) imzaladığı beyanname birçok yönden hayranlık uyandıran bir belgedir ama en çarpıcı şey buradaki ilk sözcüktür, yani Kafka'nın çağrısına başlık yaptığı söz:

VOLSGENOSSEN!

Üçüncü Reich ile ilgili herhangi bir şey okumuş birinin bileceği gibi bu "halkın yoldaşları" terimi Hitler döneminde Almanya'da "sevgili Alman kardeşlerim" anlamına gelen gündelik bir sözcüktü (bunun karşıtı ise "halkın içindeki hainler" ve "insanlık dışı kişiler" gibi terimlerdi).

Ve bu bir sapma değildir çünkü eve dönen askerlerin son derece bozulmuş sinirlerini anlattığı dokunaklı bir bölümü bulunan bu belgenin başından sonuna kadar Kafka bir on yıl sonrasında yalnızca aşırı ulusalcı, Yahudi karşıtı sağ kanattan Almanların kullanabileceği bir dil kullanıyordu.

> 14 Ekim'de Prag'daki Alman Evi'nde bütün partilerin, sınıfların ve Bohemya Alman Bölgesi'nin temsilcilerinin katıldığı bir toplantı yapıldı. Az görülmüş bir oy birliğiyle ve istekle, etkili yardım gereksinimi kabul edildi ve Bohemya'nın Alman Bölgesi'nde merkezi Prag'da bulunacak, Asker ve Sivil Akıl Sağlığı Enstitüsü'nün Kurulması ve Korunması için bir Alman Derneği oluşturulmasına karar verildi. Bu dernek savaş kurbanlarının bakımı için Alman-Bohemya halkının girişeceği çabanın bir parçası olmayı hedeflemektedir ve şimdilik sözü geçen toplantıda seçilen kurul tarafından temsil edilecektir. Bu amaçla sizi Alman-Bohemya halkının Avusturya'da bir benzeri bulunmayan bu büyük girişimine katılmaya davet ediyorum...

Bu enstitü savaş boyunca ve bunun ardından gereksinim olduğu sürece "Alman-Bohemya'nın savaştan zarar gören insanlarına ayrılmış" olacaktı ama daha sonra "Alman-Bohemya'nın akıl hastası halkın yoldaşları" için genel bir kalıcı yardım kurumuna dönüşecekti.

Kafka'nın basın açıklamasında, Franz Josef'in çok uluslu ordusunun savaştan zarar gören Çek (ya da başka) askerleriyle kurulacak bir dayanışmadan ya da duygudaşlıktan, hele onlara yardım etmekten hiç söz edilmiyordu. Kafka Almanca konuşan halkın yoldaşları adına Almanca konuşan halkın yoldaşlarına sesleniyordu, nokta.

Şimdi Kafka'nın bu çağrıyı belirli bir insan topluluğundan para istemek için yaptığını ve bu nedenle kullandığı dili *onların* beğenisine göre ayarladığını söylemek kolay olurdu. Ama bu işe yaramaz. Elimizde karşılaştırmak için Kafka'nın özel mektupları ve günlükleri vardır. Bunlar Kafka'nın kültürel ve siyasal meselelerde hiç düşünmeden Prag'daki Almanca konuşan halkın güncel terimlerini kullandığını gösterir.

Örneğin çağrısında "Avusturya" sözcüğüyle ne demek istiyordu? Bizim şimdi Avusturya diye bildiğimiz ülkeyi değil ama *o zà-*

manlar "Avusturya" denen yeri, yani Habsburg İmparatorluğu'nun bütün batı yarısını kastediyordu.* Özel günlüğünde "Avusturya'nın yenilgilerinden duyduğu üzüntü" ya da "Avusturya dışında" hukukla ilgili bir iş bulmakta çektiği güçlük hakkında yazarken aynı sözcüğü tamamen aynı anlamda kullanıyordu.

Felice'ye yazdığı ilk mektuplardan birinde (Sırbistan'ı Balkanlar'da ufak bir süper güç haline getiren) İkinci Balkan Savaşı'nın sonucunda "kolonilerimiz büyük darbe aldı" diye yazıyordu. Aslında Habsburg İmparatorluğu'nun Fransa'nın ya da İngiltere'nin olduğu gibi kolonileri *yoktu.* Kafka'nın burada söylemek istediği Avusturya'nın 1908'de Balkanlar'da ilhak ettiği topraklardır, yani Avrupa içindeki "koloniler" söz konusudur (bu yerleri askeri yönden işgal etmek Rusya ile neredeyse savaşa yol açmıştı). Stach'in dediği gibi, "Kafka'nın resmi ifadeleri kullanmasındaki rahatlık tedirgin edicidir."**

Başka bir deyişle K.- efsanesine sımsıkı sarılmış biri açısından tedirgin edicidir. Bu o efsanenin gerçeği açıkça nerede engellediğini gösteren iyi bir örnektir. Kimse Franz Kafka hakkında bunu bilmek istemez. Prag kültürüyle ilgilenen insanlar Kafka'nın Almanca konuşan seçkinlerin maaşlı ve etkin bir üyesi olduğunun kendilerine anımsatılmasını istemezler. Yazın kuramcıları Kafka'nın "siyasal söylem" terimlerini böylesine eleştirisiz kullanmasından hoşlanmazlar. Kafka'nın Yahudiliği konusuna çok önem veren okurlar böylesine koyu bir Alman olmasını istemezler. Ve *Alman-Bohemya* diye bir yerin var olduğunu, hele kendilerini buranın yurttaşı ilan etmiş insanların arasında en büyük modern Alman yazarının bulunduğunu anımsatmak bile birçok Almanın işine gelmez.

Halkın yoldaşlarına yaptığı çağrıdan birkaç ay sonra Kafka Felice'ye Berlin'de "çok değerli konferanslar" verildiğini ve bunlardan birinin şair (ve kendisi gibi bir Yahudi) Rudolf Borchardt'ın "Savaş ve Almanların Kararı" olduğunu çok geç duyduğunu yakınarak ya-

* "Cisleithania" tarihçilerin kullandığı, kulağa kurmaca gibi gelen bir addır.
** Özellikle Nazilerin Doğu Cephesi'ndeki kabalıklarının kökeninde, Almanya'nın Slav komşularını, öbür güçlerin Avrupalı olmayanları gördüğü gibi yani tümüyle *değersiz* insanlar saydıklarını düşünecek olursak.

zar. Bu konferans hiçbir yerde saklanmış değildir. Borchardt'ın genelkurmaydaki basın bürosunda çalıştığını, Alman kültürünün tinsel bir önder tarafından yenilenmesini dilediğini ve daha sonra Mussolini'nin (Nazilerce yakalanıp ölüme götürülmeden önce) hayranı olduğunu düşünürsek, Kafka'nın "değerli" dediği, savaş sırasında halka açık verilen konferansın barışçı ya da kültürel yönden herkesi kapsayıcı bir havası olması beklenemez.

Kafka Koyu Renk Üniformalı Prusyalı Muhafızları Hayal Eder

Bu seferkinden hiç kaçış yoktur. Kabul etmesi bize ne kadar güç gelse de- ve unutmayın ki bu bize K.- efsanesi yüzünden güç gelir, gerçek şudur ki Kafka akıcı Çekçe konuşmasına ve Praglı kardeşlerinin yüzde doksanının Çek kültürüne olağanüstü ilgi duymasına rağmen (örneğin Çek Ulusal Tiyatrosu'na sıkça giderdi) aslında tamamen Almanca konuşulan kültürle özdeşleşmişti.

Örneğin Prag'daki sokakların adları için elimizdeki tek delil Kafka'nın günlükleri ve mektupları olsaydı, o Prag sokaklarının onun yaşamı süresince aslında- şimdi de olduğu gibi- (Çek ulusçularının sürekli ve bazen şiddetli baskısı sonucunda) *yalnızca* Çekçe olduğuna ilişkin en ufak bir fikrimiz olmazdı. Oysa Kafka *her zaman*, Çek sevgilisi Milena'ya yazarken bile hiç düşünmeden Almanca adları kullanıyordu.

Almanca konuşanların Orta Avrupa'daki hegemonyası 1918 sonunda, komünizmin çöktüğü gibi çabuk ve hayret verici bir biçimde sona erdi. Ama en sonuna kadar Kafka da başkaları gibi bunu önceden göremedi.*

Olayları geriye bakarak değerlendirmek gibi kuşkulu bir olanağa sahip olan bizler 1917 sonunda Almanya ile Avusturya-Macaristan'ın savaşı kazanmayacağının kesinleştiğini düşünebiliriz. Amerika'nın (en sonunda) elinde sımsıkı tuttuğu ünlü Koca Baston ile dünya tarihinin kanatları altından çıktığını kolayca görebiliriz. Ama *o sırada* en derinden korkulan düşman Rusya'nın ortadan yok edilip

* Doğu Almanya konusundaki uzmanların birçoğunun 1989 yazında artık kısa süre sonra uzman olmaları gereken bir konu kalmayacağını göremedikleri gibi.

geniş toprakları elden çıkarmaya zorlanmış olması Almanlara ve Avusturyalılara daha önemli geliyordu.*

Mart 1918 gibi geç bir tarihte Bruno Kafka, Alman-Bohemya bölgesinin Halkın-Yoldaşlarının önderlerinden biri olarak, Janacek'in *Jenufa* adlı operasının aslında bir *Çek* yapıtı olması yüzünden (Max Brod'un yaptığı) çevirisinin Viyana İmparatorluk Operası'nda gösterilmemesi gerektiğine ilişkin Viyana'ya resmi şikâyette bulundu.**

Kuzen Franz'ın durumuna gelince, Alman hegemonyası ile öylesine derinden özdeşleşmişti ki (ve buna öylesine güvenmişti ki) bu özdeşlik onun artık ünlü olan bilinçaltına da hükmediyordu. 10 Kasım 1917'de Kafka, kendisi ve yoldaşları açısından çok kötü giden (Ekim'de ve Kasım'da sıkça bildirilen önemli bir Avusturya-Alman zaferi sayılan) Tagliamento savaşında Avusturyalı bir asker olduğunu hayal eder:

> Umutsuzluk büyük, genel bir kaçış gerekli. Derken ortaya Prusyalı bir binbaşı çıkar. Aslında o her an yanımızda savaşı seyretmektedir ama şimdi birden boşlukta belirince sanki ilk kez görünmüş gibi olur. Her iki elinin iki parmağını ağzına sokarak ıslık çalar, sanki bir köpeği çağırır gibi ama sevgiyle. Bu yakında bulunan ve şimdi ileri yürüyen bir tümen adamın beklediği işarettir. Bunlar Prusyalı muhafızlardır, genç ve sessiz adamlar, çok değiller, belki yalnızca bir takım ve hepsinin subay olduğu anlaşılıyor: En azından hepsi uzun süvari kılıçları taşıyorlar ve üniformaları koyu renk. Şimdi kısa adımlarla yavaşça önümüzden ilerleyip arada bir bize bakarken ölüme yürümenin kaçınılmazlığını tamamen kabulleniş-leri hem duygulandırıcı ve coşturucu, hem de bir zafer armağanı. Bu adamların araya girmesi benim kurtuluşum oluyor ve uyanıyorum.

* 1941'de gözlerini Rusya'ya dikmiş bir savaş önderi hayati bir hata yaparak İngilizlerin kendilerini toparlayabilme yeteneğini ve Birleşik Devletlerin nerelere uzanabileceğini azımsardı.

** Brod bu operanın bir yapımını görmek için Berlin'e gittikten sonra 1924'te son bir kez ailesinin apartmanına çekilen Kafka'ya eşlik etmişti.

Bu da Kafka'nın en derin duygularının (ve de emekliliğinin) nereye yönelik olduğu konusunda kuşkuya pek yer bırakmıyor.*

Kafka'nın siyasal kafa yapısı, Orta Avrupa'da Alman egemenliğine karşı karar alındıktan sonra bile bilinçaltında hâlâ savaş öncesindeki gibiydi. 1920'de Milena'yı ziyaret etmenin karışık iş olduğunu çünkü artık Prag'dan Avusturya'daki bir tren istasyonuna gitmek için pasaporta gerek duyulduğunu öğrendi (tabii gerek duyuluyordu, artık bunlar iki ayrı ülkeydi). O zaman Çek devletinin hizmetindeki daha da kıdemli bir memur olan Kafka bu "budalaca iş pasaportları" söz konusu olunca umutsuzlukla ellerini sallamıştı.

Şimdi bizim, Yahudi olan Kafka'nın Almanlar hakkında nasıl olup da bu kadar iyi düşündüğünü anlamamız doğal olarak çok güçtür. Ama meselelerin *şimdiki hali* bir zamanlar *olmaları gerektiği* gibi değildir ve bu sorun tarihsel imgelemimizi büyük bir sınavdan geçirir.

Yahudiler, Almanlar ve Yahudi Karşıtları

Aslında bir Yahudi olan Kafka'nın 1916'da *Volkgenossen* (halkın yoldaşları) sözcüğünü umumi bir belgede sürekli kullanmasının hiçbir tuhaf ya da anlaşılmaz yanı yoktur. Bohemya'da Almanca konuşanlarla yürekten özdeşleşmesinin ya da Dünya Savaşı'nda Almanya ile Avusturya'nın zafer kazanmasını çok istemesinin de böyle bir yanı yoktur.

Evet, birkaç yıla kadar *halkın yoldaşı* terimi aşırı (ve Yahudi karşıtı) sağın kesin malı haline gelecekti. Evet, Bohemya'nın Almanca konuşan insanlarının kendilerini Çekoslovakya'ya değil Avusturya'ya ya da belki Almanya'ya ait hissetmek konuşundaki güçlü duygula-

* Kafka'nın düşü Prag'ın Almanca konuşan halkının kafa yapısını çok iyi yansıtır. Bu halk 1917'den 1918'e geçerken "Monarşi"nin kendilerini federal bir düzenlemenin parçası olarak Çeklere feda etmesinden giderek daha çok korkar olmuştu ve "Reich"ten destek umuyordu. Bu çok önemli bir noktayı ortaya koyar: Kafka'nın bilinçaltı yaşadığı zamanı ve yeri çok iyi ortaya çıkarır çünkü yazar *tümüyle bunlara aittir.*

rı, Hitler'in zulmüne verilen demokratik tepkiyi çalışamaz hale getirirken oynadığı en güçlü kartlardan biri olacaktı. Evet, yirmi yıla kadar bir Yahudi'nin (ya da bu nedenle uygarlık dostu birinin) koyu renk üniformalı Alman askerlerini can düşmanından başka bir şey gibi görmelerine olanak kalmayacaktı.

Ama buradaki lanetli sözcük, aynı Yahudi Katliamı konusunda olduğu gibi şudur: *olacaktı.* Bu bileşim Kafka ile ilgili bütün kitaplarda ilke olarak yasaklanmalıdır çünkü olayları geriye dönüp değerlendirmenin ölümcül yerçekiminden kurtulamamış bir biyografi yazarını ele veren belirtidir.

Örneğin *Volksgenossen* sözcüğü aslında bir Nazi terimi değildir: Engels'in sınıf savaşını (ve merkezci partisini) istemediklerini göstermek için 1890'larda bu sözcüğü türeten Marksist olmayan Sosyalistlerden çalınmıştır. Bu yüzden Kafka 1916'daki çağrısında -ve hatta 1924'de "Şarkıcı Josefine" adlı öyküsünde- bu sözcüğü kullandığında olayları geriye dönük değerlendirmeye kapılmamaya dikkat etmeliyiz.

Bütün bunlar tarih ile kronolojiyi (efsanenin bu ölümcül düşmanlarını) ne denli iyice akılda tutmak gerektiğini göstermeye yarar. Ve bunu da Kafka'nın zamanında Yahudiler ile Almanlar arasındaki ilişki kadar hiçbir şey iyi sergileyemez.

Doğal Müttefikler

Alman ve Avusturya İmparatorlukları'nda 1914'den önce bir Yahudi'nin İmparatorluk Ordusunun Yedek Asker Gücü'nde görevlendirilmeyi (Arthur Schnitzler gibi) ya da yüksek bir devlet memuru mevkisine getirilmeyi toplumsal yönden kabul ettirebilmesi için çok pişkin olması gerekiyordu. Ama Yahudiler işlerini böyle yürütüyorlardı ve bunun karşısındaki engeller örneğin çağdaş Fransa'da olduğundan hiç de daha fazla değildi. İngiltere'nin Yahudi bir Başbakanı vardı -Disraeli- ama orada bile ve hiç kuşkusuz Amerika Birleşik Devletleri'nde 1910'da Yahudilerin düpedüz katılamayacakları bir sürü dernek vardı.

Almanya ve Avusturya'daki Yahudilerin yasal durumu her geçen on yılda daha normale dönüyordu. Gizli ya da açık hakaret edenler

kuşkusuz vardı. Arthur Schnitzler "Yahudilerin yemek masalarına doluşup onlar kapıdan çıkar çıkmaz Yahudilere saldırmaya başlayan" insanlardan küçümseyerek söz ediyordu. Viyana'nın ünü kötüye çıkmış belediye başkanı Karl Lueger Yahudi karşıtı bir kışkırtıcıydı. Ama Lueger'in kuşkuculuğu (kendi Yahudi arkadaşları sorulunca şu ünlü yanıtı vermişti, "Burada kimin Yahudi olduğuna ben karar veririm"), Habsburg İmparatorluğu'nun son on ya da yirmi yılında her yere egemen olan etnik gerilimin ve sorumsuzca bu konuya çekilen ilginin bir parçasıydı.

Herkes toplantılarda ve gösterilerde istediği kadar sesini çıkartabilirdi çünkü herkes bilirdi ki sonunda Almanlara özgü *Ordnung* (düzen, ç.n.) sağlanırdı. Bir çeşit anlaşmaya varılırdı. Çeşitli ulusal hiziplerin -Almanlar, Çekler, Macarlar, Slovaklar ve başkaları- en başarılı ve kurnaz rakip siyasi demagogları yandaşlarına destek sağladıktan sonra Kuzey İrlandalı Dr. Ian Paisley ile Mr. Gerry Adams gibi birlikte oturup o zamana kadar devirmeye yemin ettikleri merkez hükümetten gelen erikleri bölüşürlerdi.*

Kayser Franz Josef mutlak bir güvenceydi. Onun başında bulunduğu hiçbir hükümet (çarların yaptığı gibi) kıyımları desteklemeyi bırakın bir yana bunun apaçık ortadaki iğrenç *yasa dışılığı* ve *nizamsızlığı* konusunda asla hoşgörülü davranmazdı.

Franz Josef Lueger'i belediye başkanlığına getirmeyi, onun kazandığı seçim zaferinden sonra bile birkaç kez üst üste geri çevirmişti çünkü Lueger'in yasalara uyacağından kuşkuluydu. Gerektiğinde (1887'de Prag'da gerçekten gerektiği gibi) büyük bölümü Alman subaylardan oluşan ve emirleri tamamen Almanca veren (Kayser kendisine son derece sadık Macarları kızdırmak pahasına bu konuda kişisel olarak her zaman diretirdi) bir ordu Yahudi karşıtı kargaşaları, polise fazla büyük gelen kargaşalarda yaptığı gibi süngülü tabancalı yatıştırırdı.

Kayser'in "Musa'ya inanmış sadık uyrukları" aptallıklarından değil ama Alman *Ordnung*'u kendileri için iyi olduğundan sadıktılar. Büyük Goethe'nin kahramanı Egmont'a söylettiği sözler herkesten

* İşte Papen ve Ortakları 1933'de aynısını Hitler ile yapmayı ummuştu.

çok Yahudilerin katıldığı düşüncelerdi: "Çok kargaşa olacağına özgürlük biraz az olsun daha iyidir."

Almanlaşmak ve Alman'a benzemek Yahudiler için çok kolay ve doğaldı çünkü Doğu Avrupa Yahudilerinin ortak dili Yidce (Yahudi Soykırımı sonrasında, bunun doğruluğuna inanmak istemeyenlerin iddialarına rağmen) temelinde Almancanın uzak doğu bölgesindeki bir lehçe olduğu ileri sürülebilecek bir biçimiydi.* Kafka'nın da ziyaret ettiği 1913 Uluslararası Siyonist Kongresi Viyana'da yapıldı ve önceki kongrelerde olduğu ve de yirmili yıllara dek süreceği gibi kongrenin resmi dili Almancaydı.

Kısacası, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Orta Avrupa Yahudileri açısından Almanlar doğal müttefikti. Gerçekten de Siyonistler için Berlin Vaat Edilmiş Topraklara uzanan yolun üzerindeki geçici bir başkentti.**

Prag Matematiği

Prag özel bir durumdu. 1910'da Prag'da 32.000 Alman, 28.000 Yahudi vardı. Ama bu 32.000 Alman *ve* 28.000 Yahudi olduğu anlamına gelmez çünkü bu sayılar sayımdaki iki soruya verilen yanıtlara göre hesaplanmıştı. Bu sorulardan Prag için önemli olanı şuydu: "Normal olarak hangi dili kullanırsınız?"

Önemli olan soru (örneğin Gallerin Galce konuşulan, Kanada'nın da Fransızca konuşulan bölgesinde günümüzde olduğu gibi) buydu. Çok kültürlü, çok inançlı Prag'da siyasi yönden asıl bu önemliydi, büyükbabanızın adının ne olduğu ya da Katolik, Husit (Çek reformcu Jan Hus'un öğretilerini benimsemiş Hıristiyan hareketi, ç.n.) ya da Yahudi olup olmamanız değil ama *her gün ne dilde konuştuğunuz.*

* Her zaman Yidce ile Üst düzeyde Almanca, yani "BBC İngilizcesi" (ya da "İstanbul Türkçesi",ç.n.) nin eşdeğeri, arasında bir karşılaştırma yapılır. Ama Yidce konuşan Varşovalı bir sokak satıcısı 1910'da Dresdenli bir işçiye yol sorarken dert anlatmakta, günümüzde Hamburg'da yolunu kaybetmiş bir Tirol köylüsünden daha az sıkıntı çekerdi.

** Bu durum ileride *The Times*'ın yazı işleri sorumlusu olan Henry Wickham Steed'e o kadar olağan görünmüştü ki, Steed Dünya Savaşı'nın başladığı gece çılgın bir Yahudi karşıtına dönüştü *çünkü* Almanlara öylesine karşıydı.

Böylece 1910'da Prag'da 32.000 Alman bulunduğuna ilişkin sayım sonucu şu anlama gelir: *1910'da Prag'da Almancanın birinci dilleri olduğunu söyleyen 32.000 kişi vardı* ve 28.000 Yahudi'nin büyük bölümü bunun içindeydi.

Bu tartışmalı bir sayıdır ama kültür yönünden Alman sayılan bir Yahudi olarak Kafka'nın Prag'daki yaşam gerçeğini anlamak istiyorsak bunun yanıtını bulmaya çalışmalıyız.

1910'da Prag'daki 28.000 Yahudi'nin yüzde 55'i kendilerini dil açısından *Çek* ilan etti. Bunların yüzde 75'inin kendilerini "Alman" saydırdığı 1890 sayımından sonra bu büyük bir değişimdi. Meşhur hikâyede anlatıldığına göre 1897'deki Alman/Yahudi karşıtı ayaklanmalarda Herman Kafka'nın dükkânını "Çek" oluşu kurtarmıştı. Bu durum daha sonraki yirmi yılda neden daha çok Yahudi'nin kendilerini Çek ilân ettiklerini açıklayabilir.

1910'da bu şu demekti: Birinci dillerinin Almanca olduğunu bildiren 13.000 Yahudi vardı, geriye 19.000 Yahudi olmayan Alman kalıyordu.

Ama bu neredeyse bütünüyle yanlıştı. İnsanlar çoğunlukla sayımlarda kendileri hakkında doğru olmasını istedikleri ya da düşünülmesini arzuladıkları şeyleri söylerler.[6] Anne babaları memurlara ne demiş olsa da Prag'daki *Yahudi çocukların tam yüzde 90'ı* 1918'e kadar ("Çek" Herman Kafka'nın oğlu Kafka gibi) kişilik bilinci yönünden Alman dilinde eğitim yapan, Goethe öğreten, yurtseverlik yönünden Habsburg kimliği taşıyan okullara gönderilirdi.

Böylece 1910'da sözde "Çek" olan 15.000 Yahudi'nin bile büyük bölümü Alman dilinde Avusturya eğitimi görmüştü ve Almanca onların doğal kültür ve iş dili olmuştu. Ki bunun anlamı da şudur: 1910'da 32.000 kişi dilinin Almanca olduğunu belirttiğinde Prag'da 19.000 Yahudi olmayan Almana *ilaveten* Almanca konuştuğunu beyan etmiş 13.000 Yahudi ve de (sayımda ne demiş olsalar da) kültürel yönden "Alman" sayılan 13.500 Yahudi vardı.

Kesin sayılara ulaşmak herhalde olanaksızdır. Ernest Pawel savaştan önce Almanca konuşan Prag halkının yüzde 85'inin Yahudi olduğu sonucunu çıkarır, oysa ben onun bu aritmetiğinden pek bir şey anlamıyorum. Ne olursa olsun Praglı Yahudilerin "azınlık için-

de azınlık" olduklarına ilişkin sıkça ileri sürülen görüş düpedüz yanlıştır.

Kafka'nın gündelik yaşam gerçeği şuydu ki Alman dilinin kullanıldığı herhangi bir kültürel olayın geçtiği odada en azından Yahudi olmayan Alman-Bohemyalı kadar Yahudi Alman-Bohemyalı, bazen de daha çok Yahudi Alman-Bohemyalı olurdu. Viyana'da durum ne olursa olsun Prag'da Yahudiler için "camdan bir dam" yoktu; örneğin, Prag'ın Alman dilinin kullanıldığı kurumlarının en ayrıcalıklılarından Casino Kulübü'nün üyelerinin yüzde 48'i Yahudi'ydi.

Aslında 1910'da Prag'da, bugün Yahudi karşıtlığı diye gördüğümüz şey *Almancılık* karşıtlığıydı. Kafka'nın arkadaşı Oscar Baum Yahudi olduğu için değil ama yürüyerek bir Alman okuluna gittiği için okullu Çek çocuklarla dövüşürken kör olmuştu.* Bu olay bütün çatışmaya örnek oluşturur: Praglı Yahudiler Yahudi oldukları, yani *ne oldukları* için değil ama *siyasi/dilsel seçimleri* yüzünden saldırıya uğruyorlardı.

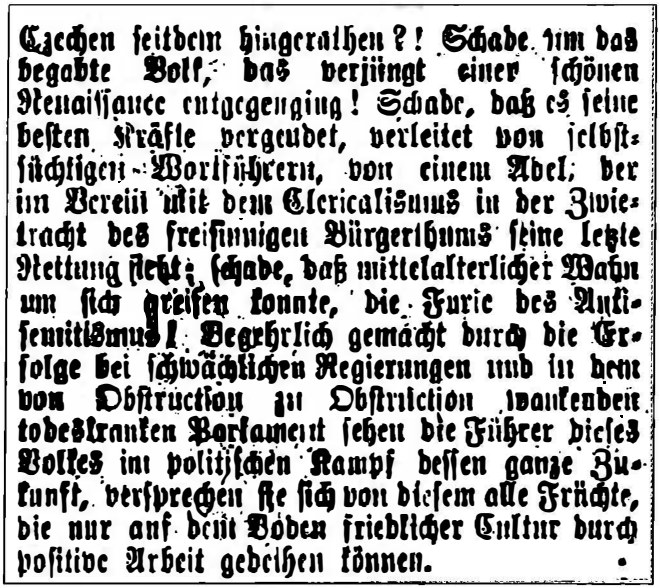
Yahudiler kaderlerini Almanlara bağlamayı özgürce seçmişlerdi. Sabırsız Çekler ezici Yahudi çoğunluğun -kendi açılarından karşılıksız olduğuna inandıkları- kültürel desteği olmasaydı Çeklerle Almanlar arasında yüzyıllardır süren çatışmanın Çeklerin sayıca üstünlüğü sayesinde çoktan biteceğine inanıyordu. Prag'daki Çek ulusçularına ve Habsburg İmparatorluğu'nun küçük kentlerindeki çeşitli yerel yurtseverlere göre Yahudiler büyük ölçüde Almanlar *demekti*.**

Soykırım'ın karanlığında, tutulacak tek yolun kendimizi gerçek olayların direğine bağlayıp kulaklarımızı olayları geriye dönük değerlendirmeye çağıran canavar düdüğünün ezgisine tıkamamız gerektiğini hayal etmek o kadar güçtür ki.

Gelin birlikte Kafka'nın (anne babasının ve bütün dostlarının) günlük gazetesi olan şu eski dostumuz *Prag Günlük Haberleri*'nin 31 Aralık 1899'daki yılbaşı sayısına dönelim.

* Baum'un tek oğlu İsrail'de İngiliz Ordusu'nun kullandığı bir otelde otururken Yahudi teröristlerce öldürüldü.

** Yöredeki Slavlar kuşaklar boyunca Yahudileri Alman güçlerinin destekçisi gibi görmeye alışkın olduklarından Yahudi Soykırımı'nı çokça Almanların anlaşılmaz bir iç meselesi saymış, olanları memnuniyetle değilse de araya girme gereği hiç duymadan seyretmişlerdi.

Czechen seitdem hingerathen?! Schade um das begabte Volk, das verjüngt einer schönen Renaissance entgegenging! Schade, daß es seine besten Kräfte vergeudet, verleitet von selbstsüchtigen Wortführern, von einem Adel, der im Vereine mit dem Clericalismus in der Zwietracht des freisinnigen Bürgerthums seine letzte Rettung sieht; schade, daß mittelalterlicher Wahn um sich greifen konnte, die Furie des Antisemitismus! Begehrlich gemacht durch die Erfolge bei schwächlichen Regierungen und in dem von Obstruction zu Obstruction wankenden todeskranken Parlament sehen die Führer dieses Volkes im politischen Kampf dessen ganze Zukunft, versprechen sie sich von diesem alle Früchte, die nur auf dem Boden friedlicher Cultur durch positive Arbeit gedeihen können.

31 Aralık 1899 tarihli *Prager Tagblatt*'taki başyazı.

Gazetedeki haberlerden biri Bohemya Krallığı İşçi Kaza Sigortası Kurumu'nun bürosunda çıkan bir huzursuzlukla ilgili tuhaf bir hikâyeydi. Bu olay Josef Kafka adlı halinden memnun olmayan bir müşterinin tutuklanmasıyla sonuçlanmıştı. Belki de Kafka ileride bu büroda çalışırken Josef K. adlı birine ilişkin bu eğlenceli hikâyeyi duymuş ve ne olduğunu bulmak için o gazeteye bakmıştı. Kim bilir?

Ama o gazetede bizim bilmemiz ve ilgilenmemiz gereken bir şey vardır. Buradaki başyazı Kafka'nın yetişme çağında Prag'daki Alman/Yahudi nüfusun ne okuduğunu ve düşündüğünü *olayları geriye dönük değerlendirmeyi* gerektirmeden ortaya koyar.

Prag'ın en önemli gazetesinde on dokuzuncu yüzyılın son başyazısı Gotik harflerle basılmış ağdalı bir Almancayla, yeni yüzyılda "ortaçağdan kalma Yahudi karşıtlığı çılgınlığından" *Çeklerin* vazgeçmesi umudunu dile getiriyordu.

Kafka'nın yaşamı boyunca bu duygu geçerli kaldı. Doğru, Kafka bir Yahudi olarak Alman-Bohemya'da böyle kusursuz bir işe sahip olmasının bir mucize olduğunu iddia ediyordu ama Max Brod da herkesin istediği günde altı saatlik işlerden birinde çalışıyordu. Kafka'nın meseleleri Kierkegaard benzeri ortaya koyuş biçimini ödünç alacak olursak, gelip geçici bir mucize tanımı gereği mucize sayılmaz.

Kafka ancak her şeyi değiştiren Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanların söylediği Yahudi karşıtı cümleleri kaydeder (ve bu Prag'da değildir) ya da Almanlardan gelecek fiziksel bir tehditten yarı şaka söz eder (Bavyera'daki bir sanatoryuma gitmek istemez çünkü "Yahudileri oraya yalnızca öldürmek için alırlar").

Savaştan sonra bile Praglı bir Yahudi olan Kafka için var olan gerçek tehlike bütün yaşamı boyunca olduğu yöndeydi.

Kasım 1920'de herkesin bildiği gibi "böcek" motifini Milena'ya yazdığı bir mektupta yeniden kullanarak Prag sokaklarında "Yahudilere duyulan nefret seli"nin ortasında yaşamak zorunda kalıp hayatta kalmayı neyse ki polisin korumasına borçlu olmanın nasıl bir duygu uyandırdığını anlatmaya çalışmıştı. Çeklerin Prag kentinde 1920'de aynı 1887'de olduğu gibi pencere kıran (ve bu sefer kitap yakan) Yahudi karşıtları Çeklerdi. Atlı polisin bile başa çıkamadığı durumlarda yeni devletin ordusu çağrılıyordu. Oysa bundan üç yıl sonra Alman Berlin kentinde siyasi durum çok gergin, Kafka kendisi çok hasta olmasına rağmen Yahudilerin toplantılarına ve kurumlarına en ufak bir korku duymadan gidebiliyordu ya da *Inflationswinter* (*Enflasyonlu Kış*) döneminin sıkıntılı günlerinde sıkıntı çeken insanlarla beraberlik duygusunu yaşayarak ekmek kuyruklarında bekliyordu.

Şimdi bunu okumak kuşkusuz yürek burkar ama Yahudi Soykırımı'ndan önceki Avrupa hakkında okunacak her şey yüreğimizi burkar. Masaryk'ın (Çekoslovakya'nın kurucusu ve ilk başbakanı, ç.n.) Çeklerin Yahudi karşıtlığını cesareti ve becerisi sayesinde yatıştırması tarihsel gerçeklerden kaçmamızı sağlamaz. Eğer K.- efsanesine kapılmak istemiyorsak, bize yol gösteren söz, elde edeceğimiz sonuç her ne kadar yenilip yutulur cinsten olmasa da şu olmalıdır:

Bunu aklımızda sıkıca tutarak şimdi K.- efsanesinin bazı dayanaklarına bakmaya geçeceğiz ve Kafka'nın genelde Alman kültürünün yazgısıyla kurduğu derin bağı konu alan temadan yola çıkacağız.

* Olayları geriye bakıp değerlendirmenin ötesinde Kafka'nın Birinci Dünya Savaşı'nı Almanya ile Avusturya'nın kazanmasını istemekle yanlış yaptığını kim söyleyebilir? Zafer kazanmış, genişlemiş ve uygulamada birleşmiş Hohenzollern ve Habsburg İmparatorlukları, Ren'in batısındaki, Alpler'in güneyindeki, İngiliz Kanalı'nın kuzeyindeki ve özellikle Tuna'nın doğusundaki birçok insana göre can sıkıcı meselelerdi. Ama bu insanlar hiç kuşkusuz Yahudi yurttaşlarını yok etmeyi asla düşünmezlerdi.

IV
EFSANENİN AŞAMALARI

Franz Kafka, der für seine Erzählungen „Der Heizer" und „Die Verwandlung" den Fontane-Preis erhielt

11 Haziran 1918'de Almanlar Paris'i bombalamayı sürdürdüğü sırada Kafka o kadar az tanınır ki adı *Prag Günlük Haberleri*'nde tek bir sayfada ancak üç kere geçer! Çağdaş biyografi yazarlarınca bilerek görmezden gelinen Fontane Ödülü bu olayın üzerinden iki buçuk yıl geçmesine rağmen yine de söz edilmeye değer bulunur.

1. Efsane: Kafka Hayattayken Neredeyse Hiç Tanınmamıştı (Çünkü Yapıtlarını Yayınlamak Konusunda Bir Bakımdan Son Derece Çekingendi)

Genel anlamda hayattayken görmezden gelinmiş büyük sanatçı efsanesi yalnızca bir efsane olmaktan öteye gidemez.[1] Bu bizim gerçek olmasını *istediğimiz* bir hayaldir ve bütün hayaller gibi yalnızca hiç hoş olmayan başka bir şeyin öbür yüzüdür. Ölü ilahımızın fakir, yalnız ve görmezden gelinmiş olduğunu okumak aslında onun pantolonunu indirmiş, burnu pudralanmış ya da eşinin ihanetine uğramış halde yakalandığını okumak için duyduğumuz sinsice arzunun yufka yürekli kuzenidir.

Bu kitabın ilk bölümünün Kafka söz konusu olduğunda bu anlayışı epeyce zayıflattığını umuyorum ama bu K.- efsanesinin öyle temel bir parçasıdır ki bunu iyi anlamak gerekir. Ne de olsa Almanca sıradan başvuru kitabı *Franz Kafka: Eine Chronik* hâlâ kapağında Kafka'nın "hayattayken neredeyse hiç tanınmamış" olduğunu ileri sürer. Kafka'nın hayatındaki gerçekleri inceleyerek yıllarını harcayan birçok biyografi yazarı "birçok büyük yazar gibi Kafka da asla büyük bir yazar olduğunu bilemedi" (Hayman) gibi duygusal bir saçmalığın bir başka türlüsünü yineleyip durmaktadır. İngiltere'nin en önemli Kafka araştırmacısı "Kafka'nın meslektaşları ile eleştirmenleri tarafından hiç denecek kadar az üzerinde durulduğuna ilişkin günümüzde halen yaygın olan anlayış"a karşı çıkan en önemli Alman araştırmacıyı yakın bir zamanda övmüştür.[2]

Öyleyse şunu yüksek sesle açıkça söyleyelim: *Kafka'nın hayattayken neredeyse hiç tanınmamış olduğu fikri saçmadır.*

Tabii o öldüğünde uluslararası anlamda *ünlü* bir yazar olmadığı gibi zengin de değildi. Ama biz, onun kendi kentinin basın mensuplarının onu ne kadar iyi tanıyıp beğendiklerini, (11 Haziran 1918 tarihli) *Prag Günlük Haberleri*'nin tek bir baskısında tamamen farklı iki yazıda adının üç kere anıldığını görünce biraz anlarız. 1918 başlarında iki rakip firmanın onu Wolff ve Ortakları'ndan uzaklaştırmak için aklını çelmeye çalıştıklarını anımsayacak olursak Prag dışında nasıl görüldüğünü de anlarız.

Peki, öyleyse insanlara Kafka'nın tanınmamış ve karanlıkta kalmış biri olduğunu düşündürecek ne olmuştur? Bunun yanıtı, çoğunlukla olduğu gibi, Kafka'nın kişisel yaşamında ya da sözde ruh halinde değil çevresindeki daha geniş dünyada yatar. Eğer onun eşsiz kısa öykü kitabı *Taşra Doktoru*'nun tarihçesine bakarsak bunu açıkça görürüz.

İşler Yolunda Giderken

1917 yazında Kafka'nın meslek yaşamı kuşkusuz Fontane Ödülü olayının da yardımıyla sessiz sedasız hız kazanıyordu. Artık otuz dört yaşındaki Kafka'nın dört kitabı yayınlanmıştı: *Derin Düşünme, Ateşçi, Değişim* ve de çok sevdiği "Yargı" Hepsi herkesten olumlu eleştiriler almıştı. Ahlâk dersi veren çarpıcı öyküsü *"Kanun Önünde"* de bunların arasındaydı. *Değişim* öylesine etkili olmuştu ki Werfel'in dalkavuklarından biri saygısından onun acayip bir devamını basmıştı (*Gregor Samsa'nın Değişim Yüzü*). Kafka'ya her zaman sadık kalan kız kardeşi Ottla'nın, yazı yazmak için ona bir yuva sunan eski küçük evinin sessiz sedasız samimi havasında 1916/17 kışında ve ilkbaharında bir ciltlik kısa öyküler yazmıştı. Bunlardan "Çakallar ve Araplar" ile harika "Akademi Raporu" dergilerde çoktan çıkmıştı bile.

Bay Kurt Wolff neyse ki çok etkili bir dostun (Hessen Prensi'nin) araya girmesiyle savaş zamanındaki görevlerinden bağışlanmış ve kendisinin Alman kültürü adına daha kazançlı mücadelelere geri dönmesine izin verilmişti.

3 Temmuz 1917'de Wolff, Brod'dan Kafka'nın yeni yapıtlarını duyduğunu ve Kafka'dan bunları daktilo ederek göndermesini istediğini yazıyordu. Dört gün sonra Kafka söyleneni yaptı. İki hafta içinde Wolff yanıt yazarak bunları yayınlamayı öneriyordu. Ayın yirmi yedisinde Kafka öneriyi kabul etti ve savaştan sonra evlenip Berlin'e taşınınca geçimini yalnızca yazarak sağlamayı beklerken Wolff'un desteğine güvenebileceğini umduğunu bildirdi. 1 Ağustos'ta Wolff tatil yerinden verdiği yanıtta Kafka'ya "maddi desteğin süreceği"ne güvenebileceğini yazdı.

Demek ki, tatil sırasında her bir mektup ya da paket savaşta sınırları geçmek zorunda kalmasına rağmen, Wolff'un Kafka'nın yapıtlarını yayınlamayı kabul edip görmek istemesinden gelecek için inandırıcı bir destek sözü vermesine kadar, toplam bir aydan az bir süre geçmişti. Eğer hâlâ gerekiyorsa söyleyelim: Bu kendi halinde bir yazarın davranış tarzı ya da gördüğü muamele biçimi değildir.

Kafka'nın bu sırada (kısa süre) "Ceza Sömürgesi" adlı yapıtını yayınlamakta tereddüt etmesi bizi yanıltmamalıdır. Bu durum onun titizlik örneği bir adam filan olduğunu göstermez. Kendi ölçütlerinin dışında kaldığına inandığı herhangi bir şey hakkında tereddüt *edebildiğini* ve belki de tereddüt etmesi *gerektiğini* gösterir.

Ne de olsa "Ceza Sömürgesi"ni Kasım 1916'da Münih'te okuduğu zaman o güne kadarki en kötü eleştirileri almıştı. Kafka'nın Felice'ye yazdığı gibi bu bütünüyle "gerçekten büyük bir başarısızlık" sayılırdı. Şair Rilke gayet nazik bir biçimde ne bu öykünün ne de *Değişim*'in daha önceki *Ateşçi*'nin düzeyine erişemediğini söylemişti.

Daha beteri, Münihli bir eleştirmen bir yayında Kafka'ya düpedüz "korkunun şehvet düşkünü" demişti.

Bu adamın, Kafka'nın günlüklerindeki (onu dilimleyen kasap bıçakları, kendini parça parça köpeklere yedirmesi ve benzeri) tedirgin edici imgelerden ya da kilitli kitaplığında sakladıklarından, (bizim gibi) işin içindeki kişilere özgü bir bilgisi yoktu. Kafka onun yazısını okurken bunun, Bilinçaltı Polisi'ni fazla gevşek bırakmaya karşı rahatsız edici ölçüde doğru bir uyarı olduğunu düşünmüş olabilir. Ne de olsa Kafka'yı her an pohpohlayan, Avangard'ın baş yayıncısı Wolff bile öykülerin içeriğini güç kabul edilir bulduğunu açıklamıştı.

İşi aceleye getirmenin ne gereği var? Kafka'nın durumu günün birinde edineceği miras (savaş tahvilleri) sayesinde gayet rahattı. Ayrıca eğer bir gün rahat işini bırakıp talihini Berlin'de yazar olarak denemek isterse samimi milyoner yayıncısının dediği gibi "maddi desteğin süreceği"ne güvenebileceğinden emin olması açıkça belirtilmişti. Savaştan sonra evlenmeleri için Felice'ye baskı yapan Kafka (ikisi birlikte 1916'da Marienbad'da şaşılacak derecede iyi bir tatil geçirmiş ve anlayabildiğimiz kadarıyla en sonunda sevişmişlerdi) artık bekârların korkusu yalnızlığın kapısından bile bakmıyordu. Değeri yükselen yatırımının geleceği emin görünürken o kadar soğuk karşılanan bir öyküyü ortaya çıkarmakta acele edip her şeyi bozmanın ne âlemi vardı? Örneğin, öykülerinin yayınlanması onun adını güncel tutarken, "Ceza Sömürgesi"ne daha iyi bir son, ya da harika "Çin Seddi"ne herhangi türden bir son bulabilirdi.

1917'de Temmuz bitip Ağustos girerken Franz Kafka'nın işte böyle bir dünyası vardı: Gayet iyi görünüyordu ve fazla aceleye hiç gerek yoktu.

Verilmiş Sözlerin Meydan Ateşi

Kafka (normalin ötesindeki yetenekler kendisine bahşedilmediğinden) Temmuz 1917 tarihinde birkaç güne kadar öksürürken ağzından kan geleceği ve on dört aya kadar da açıkça belirtilmiş olmalarına rağmen verilmiş çeşitli sözlerin gerçekten çok boş görüneceği hakkında en ufak bir şey bilmiyordu.

Sonunda ortaya çıktığı gibi 1917 Kafka'nın Prag'daki en son yılı oldu. Yaz sonuna kadar seçtiği arkadaşlar ve yayıncılar açısından (ve de kendi ayrıcalıklı yaşamında) ne kadar talihliyse, bundan sonraki altı buçuk yılda Alman kültürünün geriye kalan bölümü kadar talihsizdi.

Ludendorff'un 1918'deki büyük saldırısına sahne olan Kayser Savaşı benzerlerinin hepsinden daha çok başarıya yaklaştıysa da Batı Cephesi'ndeki bütün büyük saldırılar gibi başarısızlığa uğradı. Yenilikçi taktiklere ve başlangıçtaki büyük başarılara rağmen Almanya Müttefiklerin gücünü kıramadı. Nasıl olduysa İngiltere'nin "eşeklerin öncülüğündeki aslanları" bir arada hareket eden tankları saye-

sinde teknolojik bir üstünlük kazandı. Ve Amerikalılar en sonunda sınırsız insan gücünü savaş alanında hissettirdi.

Almanya ve Avusturya yenilince bu ülkelerin halkları büyük şaşkınlığa kapıldı çünkü özgür bir basının bombardımanına, işgaline ve saldırısına uğramadan son dakikaya kadar verilen kesin zafer sözlerine (ve fethedilecek geniş toprakların haritalarına) kanmışlardı.

Kafka'nın savaş tahvili yatırımı, çalışkan, tutumlu ve hükümetine güvenen milyonlarca Alman ve Avusturyalı ile paylaştığı ekonomik felaket sonucunda silip süpürüldü. Yazar 1917'de konan verem tanısının ardından Ekim 1918'de, yalnızca Almanya'da iki yüz elli bin kişinin ölümüne yol açan İspanyol gribine yakalanarak çok ağır hastalandı. Alman-Yahudilerin Almanca konuşulan Prag kentinin tarihe karıştığı günlerde ateşi neredeyse 41 dereceye çıkınca (şimdi olsa hastaneye kaldırılırdı) haftalarca yarı baygın yattı.

Batı Avrupalılar ve Amerikalılar Birinci Dünya Savaşı'nın Kasım 1918'de bittiğini düşünürler. Oysa Orta ve Doğu Avrupalılar açısından ateşkes yalnızca devrimlerle, karşı devrimlerle, çok yüksek enflasyonla, sınırların yeniden çizilmesiyle ve kargaşayla geçen yıllar getirdi. Bohemya'daki Almanlar Avusturya'nın bir parçası olmaya çabaladılar ve kendilerini Çeklerin askeri istilası altında buldular. Bağımsızlığına yeni kavuşmuş Polonyalılar ile Almanların *Freikorps* denen birlikleri (orduya bağlı olmayan gönüllü serbest birlikler, ç.n.) küçük çaplı kampanyaları başından sonuna kadar yürüttüler. Budapeşte'de ve Münih'te kısa ömürlü Bolşevik diktatörlükler kuruldu ve bu arada Troçki'nin Kızıl Ordusu'nun kendisi ancak "Vistula mucizesi" sayesinde durduruldu. İmparatorluk hanedanlarının çökmesiyle bütün Mitteleuropa (Orta Avrupa) bir şeyler kapma peşine düştü. Wilson, Lloyd George ve Clemenceau yeni düzene son görünümünü vermeden önce, Romanyalılar, Macarlar, Bulgarlar, Sırplar, Çekler ve Polonyalılar hepsi tartışmalı bölgelerin denetimini Almanya'nın, Avusturya'nın ve Rusya'nın elinden yasal yoldan olmasa da gerçekten almaya çalıştılar.

İmparatorların tahttan indirildiği, eski devletlerin verdiği yasal tahvillerin bir gecede tamamen değersiz kılındığı bir dünyada insanın yayıncısının dalkavukça ama sözleşmeye dayanmadan verdiği bağlılık sözleri de pek değerli olmayabilir.

Şu gerçeği (onun sevgili Kleist'inin diyeceği gibi) pirinç levhaya kazımak gerek: *Kafka'nın bir Alman yazarı olarak beklentileri, Temmuz 1917 ile Kasım 1918 arasında - aynı Prag'ın ve de Avrupa'nın olduğu gibi- kökünden değişti.*

Bir Roman İstemek

Yenilginin maddi etkileri "Taşra Doktoru" adlı öykünün tarihçesinde görülebilir. Wolff çok hevesliydi ama savaş sonundaki ve sonrasındaki karmaşada, baskı kâğıdı, dizgi için tunç ve güvenilir çalışma arkadaşları gibi temel şeyleri ele geçirmek neredeyse olanaksızdı. Kitabın çıkması üst üste birkaç kez ertelendi. Brod'a göre Kafka bu aksamalara o kadar sinirlendi ki 1918'de Wolff ve Ortakları'na (kaybolmuş) bir kesin uyarı mektubu yazdı. Bu mektup Aziz Kafka ilahına pek uymayabilir ama Ekim 1915'deki Fontane Ödülü mektubunun ifade tarzını düşünecek olursak gayet inanılır gelir.

Eğer Kafka acele etmek gerektiğini düşündüyse, bunda haklıydı. Üç yıl bir yazarın meslek yaşamında uzun bir süre olabilir, yalnızca ona yönelik birçok kapı bu sürede kapanabilir. 1920'de "Taşra Doktor"u en sonunda yayınlandığı sırada Kafka'nın içinde yaşayıp yazdığı Alman kültürü akla gelmeyecek bir dönüm noktası olan yenilgisini yaşamıştı.

Kurt Wolff Kafka'yı yayınlama konusunda hâlâ ciddiydi ama kurumlu Alman İmparatorluğu'nun bu kentli milyoneri - anlaşılacağı gibi- artık, yeni ve halen istikrarsız Weimar Cumhuriyeti'nde savaş sonrasının zor zamanlarının yaklaşmakta olduğunu gören bir adamdı. Wolff'un sanki yazarından daha çok malzeme dilenir bir adamın ağzından yazılmış gibi görünen 3 Ekim 1921 tarihli mektubunu yayıncıların yazarlarıyla *gerçekten* nasıl konuştuklarını bilerek okumak gerekir. Bütün o eski moda abartılı kibarlık ve saygının altında (kuşkusuz bunların hiçbir bedeli yoktur) -avukat olan Kafka'nın mutlaka görmüş olduğu- gerçek anlamı şöyle bir şey olabilecek kesin bir uyarı bulunduğu açıktır:

> Bak, zaman zor, halk roman istiyor; eğer bir roman yayınlarsan belki kısa öyküler de satar. Brod bize senin iki romanın olduğunu söyledi, öyleyse onları bize göstermeye ne dersin? Biz senin yazdıkları-

nı çok seviyoruz ve bir gün kitap okuyan Alman halkının da bunu fark edeceğini umuyoruz, ama kitapları satmayan ve kitaplarının satıp satmamasıyla ilgilenmeyen bir yazarı desteklemeyi sürdürmemizi nasıl beklersin?

Bu mektup – Wolff'un o güne kadar yazdığı en uzun mektuptur – dört aydan az sürede Kafka'nın önemli bir kısa öykü bile yazmadan, yıllar sonra yeniden roman yazmayı denemesinde etkili olmuş mudur? Başka herhangi bir yazar konusunda bu olasılığı var sayabiliriz, öyleyse belki de aynısını burada da yapmalıyız.

Artık mesele açmazlar, kaçışlar ve düşler arasında bir seçim yapmak değildi: Bu bir ölüm kalım meselesine dönmüştü. Kafka ağır hastaydı, günlüklerini Milena'ya vermek üzereydi (bunu ya onu kazanmak için son bir çabayla ya da her şeyin bittiğini kabul etmek için yapıyordu) ve dört yıldır neredeyse hiçbir şey yazmamıştı.

Almanya'da ve Almanya'nın çevresinde çoğunlukla öldürücü hale gelen kargaşa en sonunda bittiğinde Kafka'nın sonu gelmişti. Adolf Hitler gülünç ve talihsiz bir hafif hapis cezası (Alman hükümetini silahlı kuvvetler yoluyla ele geçirmeye giriştiği için beyefendilere özgü bir yıllık cezayı) çekmek için Landsberg Şatosu'na girdiğinde Kafka'nın buradan birkaç mil ötede ölmesine kadar yalnızca iki ayı kalmıştı.

Kısacası, başka türlü olsaydı Kafka'nın büyüyen ününün faydasını göreceği yıllarda Almanca konuşulan dünyadaki insanların aklında çoğu zaman kitaplardan daha önemli şeyler (ve bütçeleri) vardı. Brod 1 Ocak 1921'de şöyle yazıyordu, "Berlin'de bütün yazarlar düzenli işlere ve memuriyete giriyor... Ciddi yazın iflas etmiş durumda."

Kafka'nın son iki yılında Avrupa sakınarak yaşama geri döner gibi olunca olumlu işaretler gelmeye başladı. "Açlık Sanatçısı" adlı öyküsünü, kendisinin de uzun zamandır okuduğu Almanya'nın en ünlü kültür dergisi (*Değişim* konusunda kesinlikle şaşkınlığa düşmeyen) *Yeni Dergi*'ye gönderince derhal kabul edildi ve çabucak basıldı. Wolff ve Ortakları sonunda onun hesabını kapatınca, bundan sonraki toplu öyküleri için yeni bir yayıncı -ve de iyi bir avans- bulmakta hiç güçlük çekmedi.

Kafka hâlâ oradaydı, hâlâ yazıyordu ve yayınlanıyordu, hâlâ destekleniyordu ama kökleri savaş öncesinin yitik dünyasında bulunan birçok yazar gibi savaş sonrasındaki yepyeni gerçeklere uyum sağlayabilmek için zamana gereksinimi vardı.

Kafka'nın saati fazla hızlı çalışıyordu. Almanya ve Avusturya gibi Kafka da 1917 yazında en üst konuma ulaşmıştı ama ondan sonra gerçekten çok talihsiz bir duruma düştü.

Yine de Kafka işinin başında öldü, yakında çıkacağını bildiği kitabın düzeltmelerini yapıyordu ve yanında güzel, canlı ve sadık genç bir oyuncu vardı. Zamanının başlıca Alman yazarlarının çoğu tarafından kabul gördüğünü de biliyordu. Bunlar (Kafka'yı yayınlamak isteyen) Robert Musil, (onun gelişimini büyük ilgiyle izleyen) Rainer Maria Rilke, (onun reklamını başarıyla yapan) Carl Sternheim, (Prag'dayken gelip onu şahsen gören) Georg Kaiser ve (halkın ilgisini birden çok kez Kafka'ya çeken) Hermann Hesse gibi yazarlardı. Yapıtları o zamanın yazın dünyasının Werfel, Weiss, Weltsch, Ehrenstein, Pick, Blei, Tulcholsky ve tabii yorulmak bilmez, başarılı ve çevresi geniş Brod gibi birçok nüfuzlu kişisinin etkin desteğine sahipti.

Birçok yazar kendilerinin böyle tanınmamış ve ilgilenilmemiş olarak öleceğini bilse adam bile öldürür. Ama tabii Kafka yapıtlarının kendisinden sonraya kalmasını *istemiyordu*, onların yok edilmesini istiyordu.

Öyle değil miydi?

Bakalım, göreceğiz.

2. Efsane: Kafka Yapıtlarının Ölümünden Sonra Yakılmasını İstiyordu

Bu Prag'da turistlere anlatıldığı ve çoğu üniversitede okutulduğu gibi K.-efsanesinin temel dayanaklarından biridir.

Kafka aslında iki kısa vasiyetname yazmıştı. Bunlardan birincisi tarihsizdi, mürekkeple Brod'a hitaben yazılıp katlanmıştı. İçinde şunlar yazılıydı:

Pek Sevgili Max, bu son dileğim: Geride bırakacağım her şey, günlükler, el yazmalarım, benim ve başkalarının mektupları, çizimler v.b. (ister kitaplığımda, giysi dolabımda, ister evde ya da bürodaki yazı masamda ya da başka bir yerde olsun senin bulacağın şeyler) ile birlikte senin elindeki yazılı ya da çizili her şey okunmadan tamamen yakılsın. Eğer başkalarının elinde de bir şeyler varsa benim adıma onlardan aynısını yapmalarını istersin. Mektupları sana vermek istemeyenler hiç değilse bunları yakacaklarına söz vermeliler. Dostun, Franz Kafka

İkincisi 29 Kasım tarihliydi (yılı yoktu ama rakip araştırmacılar bile bunun 1922 olduğunda birleşiyordu) ve geriye kalan belgelerin "yakından incelenmesi" üzerine Brod tarafından bulunmuştu:

Sevgili Max, Bu sefer gerçekten ayağa kalkamayabilirim, bir ay süren ateşten sonra akciğer iltihabı olabilir ve bunu gizlemeyip yazmam bile gerçekleşmesini önleyemez, ama eylemin belli bir gücü vardır tabii.

Bu sefer bütün yazılarımla ilgili dileğim şöyle:

Yazdıklarımın hepsinden yalnızca şu kitaplar önemli: Yargı, Ateşçi, Değişim, Ceza Sömürgesi, Taşra Doktoru ve Açlık Sanatçısı öyküsü. (Derin Düşünme'nin birkaç kopyası bir yana bırakılabilir, kimseyi onu yerde çiğneme zahmetine sokmak istemem ama yeniden basılmamalı.) Bu beş kitabın, bir de öykünün önemli olduğunu söylerken yeniden basılmalarını ve gelecek adına saklanmalarını dilerim demek istemiyorum, tam tersine, tamamen kaybolsalar bu benim asıl dileğime uygun olurdu. Madem ki varlar, ben yalnızca onları yaşatmak isteyen birine engel olmak istemem..

Öte yandan, benim yazdıklarımdan ne varsa (dergilerde yayınlananlar, elyazmaları ve mektuplar) eline geçirebildiğin ya da gönderdiğim kişilerden istediklerin (zaten bu kişilerin çoğunu tanıyorsun, Frau Felice M.'ye, kızlık soyadı Wohryzeck olan Frau Julie'ye ve Frau Milena Pollack'a gönderdiğim mektuplar bunlar, özellikle Frau Pollack'taki bir iki defteri unutmazsın), bunların hepsi *istinasız ve tercihen okunmadan* (aslında bunlara bakmanı yasaklamıyorum ama bakınamanı tercih ederim, başka hiç kimse de bakmamalı), evet hepsi, istinasız yakılsın ve senden bunu olabildiğince çabuk yapmanı istiyorum. Franz

Bu notlarla ilgili harika şeyler yazılmıştır. Kafka'nın yeni tıpkıbasımının editörlerinden biri olan Roland Reuss giriş yazısında bu vasiyetnameler hakkında, Almanların kesinliğini ve mesleki kurnazlığını alaya alan öğrenci gösterilerinden de ileri giden kuramlar üretir. İleriye sürdüğü görüş çok kısaltılmış haliyle şöyledir:

> Kafka ilk notunda kendisinden geriye kalan bütün yazılarının (ve çizimlerinin) okunmadan yakılmasını istediğini yazar. Ama durun bakalım! Kafka şeytanca kurnaz bir oyun oynamaktadır! Max Brod bunu zaten biliyordu *çünkü notu okumuştu* ve bu not mantıken Kafka'nın bıraktığı yazıların *bir parçası* olduğuna göre Brod her şeyi yakma emrini *bunu yapmadığından dolayı* almış demektir. Her şeyi yakma emrine bu emri almadan önce karşı çıkmıştı, *karşı çıkmış olmalı*! Ne kadar Kafkavari: Bir adam bir emir alır ama emrin veriliş biçimi emre uymanın *asla mümkün* olmayacağı anlamına gelir! Ve bir de, ikinci notun varlığı böyle bir şeyi kuşkusuz bütünüyle olanaksızlaştırır çünkü insanın nasıl *iki* tane "son vasiyetnamesi" olabilir ki? Ve kurşun kalemle yazılmış olduğundan zamanla doğal olarak solan bir belge rahatlıkla düzeltme yapılabileceği fikrini *uyandırmaz mı*?

Ve işte bu, hiç yoktan bir kuram üretmeye çok istekli görünen bir profesör olmadan, Kafka'nın nasıl olup da *birinden bir şey* yapmasını isteyen yazılı *bir* vasiyetname bırakmış olabileceğine ilişkin soruyu akla getirir. Hiç kuşkusuz Kafka talimatlarını daktiloda yazmış olsaydı şimdi *Kafka'nın kafasındaki mekanik yazının özel niteliği* ve benzeri ile ilgili bir sürü akademik malzeme olurdu. Ama Reuss gülünç biçimde dolambaçlı bir yoldan gayet haklıdır.

Kafka'nın tek bir sözünde bile ciddi olmadığından hiç kuşku yoktur. Tabii ki ciddi değildi ve ikinci vasiyetnamesinde ana fiile ('yakılsın') gelene kadar cümleyi o kadar - neredeyse gülünç kaçacak kadar- uzatması ufak bir ipucundan başka bir şey değildir.

Kafka avukattı. Geçerli bir yasal belgenin neye benzediğini çok iyi bilirdi ve bu iki sözde vasiyetnamenin hiçbiri en uzak olasılıkla bile gerçek bir belge değildi. Brod ilk vasiyetname zamanında Kafka'ya açıkça talimatları yerine getirmeyeceğini söylediğini iddia eder. Ve aslında (Reuss, yazma edimi konusunda mesleki saplantısı

olmakla birlikte bu meseleyi bir dipnota indirgemesine rağmen) Kafka Brod'un ruhsal yönden üvey-yazar olarak işi ele almaya hazır olduğunu ve içinden bunu yapabileceğine inandığını gerçekten *bir yere yazmıştı.* 1 Ağustos 1911'de Brod Kafka'ya (şakacı bir ifadeyle) Wolff ve Ortakları başka kısa öyküler değil roman istediklerine göre "Senin *Dava*'nı şöyle bir sıkı elden geçireyim" diye yazar.*

İşte aslında burada öyle bitip tükenmeyen kuramsal sözlü tahlillere hiç gerek yoktur. İlahı unutup Kafka'yı normal düşünce süreçleri olan (başka ne türlü düşünce süreçleri olabilirdi ki, Tanrı aşkına?) normal bir insan gözüyle görmeye çalışırsak her zamanki gibi işler çok daha kolaylaşır.

Brod 1904 kadar eski bir tarihte bir kitabında Kafka'nın tipine dayanan ruh gibi ince ve sanatsal bir kişiliğe yer vermişti. Kafka yazdığı tek bir sözcüğünü bile bastırmadan 1907'de Kafka'nın adını dünyaya duyurmuştu. Ve o günden beri de duyurmayı sürdürmüştür.

Yazdıklarını toplamak ve yok etmek için herkesin içinden Brod'a güvenmekle (ve ona yardımcı olmak için bunları tam olarak nerede bulacağını ve kimlerden isteyeceğini söyleyerek) Kafka yapıtlarının korunması ve yayınlanması için en iyi yolu bulduğunu gayet iyi biliyordu.

Bunu yaparken yaşamının her alanında davrandığı gibi davranıyordu: Ciddi niyeti olmayan, başkalarının isteklerinin oyuncağı olmuş biriydi (bu sonuçlardan hiçbir zaman sorumlu tutulamayacak demekti), hikâyesini sürdürmek amacıyla (bunu yapmak kendine bakışı açısından çok önemliydi) büyük kararları başkasına verdirtiyordu.**

* Brod'un Almancası bundan çok daha erkekçeydi. Birebir çevirisi şöyle olabilir: Senin *Dava*'nı bir yumrukta son haline getireceğim"

** Alt bu ruh halinin Kafka'nın yaşamının temeli olduğuna inanır. Kafka (yetişkin bir erkek olmak yerine) her zaman masum "bir oğul" kalmak istiyordu. Kafka'nın nişanlılığı sırasındaki davranışı hakkında yazan Stach şu görüşe katılır: Kafka'nın önemli durumlarda meseleleri başkalarına bırakarak sorumluluklarından kaçması -özellikle onu en iyi yanlarıyla görmek isteyen okurlar açısından- rahatsız edicidir. Tabii Kafka'nın öyküleri bu kaçışın bir işe yaramayacağının tamamen farkındadır.

3. Efsane: Kafka'nın Yahudi Oluşu Yazdıklarını Anlamak Açısından Önemlidir

Eğer Kafka hakkında yayınlanmış ya da yayınlanmamış öykü ve romanlarından başka hiçbir şey bilmeseydik bu tanınmamış dehanın Yahudi olduğunu belirleyen tek delil, 1915'ten itibaren çoğu öyküsünün ilk kez, (Yahudi olmayanlar için kitap olarak basılmadan önce) Yahudi okurlar için Yahudi editörler tarafından çıkarılan dergilerde yayınlanmış olmasıdır.

Bu durumda bile, yazarla ilgili başka şey bilmediğimize göre onun *ne ölçüde* Yahudi olduğundan kuşkulanırdık çünkü yalnızca -"sinagogumuz"da yaşayan acayip bir yaratık hakkındaki- tek bir öykünün anlatıcısı ya da kahramanı Yahudi'dir ve bu sözcük orada bile asla kullanılmaz. Oysa çok daha iyi bilinen öbür yerlerdeki ortam (*Değişim*'deki aile, *Dava*'daki Katedral) açıkça Hıristiyan niteliktedir.

Başka bir deyişle, bu öykülerin kendilerinde onları iyice anlamak için -bazı eleştirmenlerin iddia ettiği gibi- Tevrat'a ya da Hasidlerin (gizemci bir Yahudi tarikatı, ç.n.) masallarına bakmamız gerektiğini düşündürten çok az şey vardır. Bizi böyle düşündürten onun *yazdıkları* değil *yaşamı* hakkındaki bilgimizdir. Bu ise Kafka'nın yazdıkları yerine yaşamına bakmakla fazla meşgul insanların durumuna iyi bir örnektir.

Evet, Kafka tabii ki Yahudi'ydi, bunun çok bilincindeydi ve yaşı ilerledikçe daha da çok öyle oldu. İbraniceyi makul ölçüde akıcı konuşur hale gelmişti ve Siyonizm ile çok yakından ilgileniyordu. Psikanalizin sağaltıcı vaatlerine hiç yüz vermemişti ve yaşamının sonunda içindeki "pislik" konusunda yazmakla yalnızca "karanlık güçler"e teslim olacağına inanmıştı. Evet, insan olarak Kafka'nın yaşam öyküsünde Yahudilerin dinsel inanç ve ilkeleriyle ilişkisini düzenlemek ruhunu iyileştirecek bir tedavi umudu sunan tek şeydi.

Oysa onun dokunaklı Siyonist hayallerini okuyunca -garson ya da ciltçi olarak Filistin'de yaşamak gibi- unutmayalım ki öyküleri çoğunlukla, gerçek umudunu tamamen yitirmiş bir adamın "korkunç bir yanılsama içindeki bakış açısı"ndan (15 Haziran 1913'de

Felice'ye yazdığı mektupta böyle anlatıyordu) gördüğü baştan çıkarıcı tatlı teselli hayalleriyle doludur. Kafka bu çok büyük iş değişikliklerini düşündüğünde kesinlikle ölmek üzere olan bir adamdı. Ayrıca Siyonizm'e ne kadar derinden inandığı da kuşkuluydu çünkü ciddi bir İsrail destekçisi için dönüm noktası olan Balfour Beyannamesi hakkında bilindiği kadarıyla bir yorumda bulunmamıştı.

Kafka'nın, benliğin yalnız kulesinin, sınıfların ve geleneklerin ötesinde yaşanan gerçek bir yaşam düşüncesiyle büyülendiği bellidir. Ama onun zamanında herkes öyleydi. Bütün Dışavurumcu Kuşak acıklı bir ifadeyle "Ah, İnsanlık!" diye haykırırdı ve Kafka'nın yapıtlarının böyle bir zamanda, ait olmanın varsayılan ödüllerinden çok, gerçek *bedelini* incelemesi görülmemiş bir şeydi.

"Çin Seddi"nin anlatıcısı çok kalabalık ve birlik içindeki bir nüfusun parçası olma duygusunu anlatırken harika ve beklenmedik bir şiirselliğe boğulur ama aynı zamanda bunun bütünüyle baştakiler tarafından yapay olarak yaratıldığını da açıkça ortaya koyar ve toplumu küçümsemekten çekindiği için bunu daha fazla sorgulamayı reddeder. *Şato*'da K. yetkililer ya da en azından (denediği gibi) köy halkı tarafından kabul edilmeyi çok ister ama ait olmanın bedelinin çürümüş bir hiyerarşiye el etek öperek her şeyiyle uymak olduğu da besbellidir.

Kuşkusuz Kafka çoğu zaman bir yere ait olmayı çok ister. Herkes ister. Ama son zamanlardaki, yeni bir ülkede, yani Filistin'de basit, yazın ile ilgisi olmayan ve çok çalışmayı gerektiren bir yaşam düşleri daha çok *Taksi Şoförü*'nün sonunda ölmek üzere olan Travis Bickle'nin kendi vatanı Amerika'da bir cennet düşü kurmasına benzer: İnsanın içini sızlatacak kadar tatlı, son derece duygulandırıcı....ve tamamen gerçekdışı bir düş.

Sert Yahudi

Birçok yazar Kafka'nın (sözde) bedensel sağlıksızlığına ve güçsüzlüğüne ilişkin saplantısının Yahudilere özgü kendinden nefret etme duygusunun tipik bir belirtisi olduğunu ve bunun Yahudilerle ilgili çağdaş ırkçı görüşleri yansıttığını ileri sürmüştür. Bunu ileri sürerken Kafka'nın bedeniyle, cezalandırılmayla ve bunun gibi şey-

lerle ilgilenmesinin özellikle Yahudilerin bakış açısıyla bağlantılı olduğunu önerirler. Bunlar insanın aklını çelen ve görünürde sağduyulu fikirler ama yine aynı yazarlar Kafka'nın kendini babasının uyandırdığı dehşet yüzünden güçsüz hissettiğini söyleyince (biyografi yazarının görüşüyle böyle söylerler) her şey ortaya çıkmaya başlar.

Kafka babasının hem daha hakiki bir Yahudi olduğunu hem de kendisinden daha erkeksi olduğunu düşünüyordu. Hermann ilk örnekteki Sert Yahudi'ydi. Musevilik kurallarına uygun et satan bir kasabın oğlu olan Herman Almanca konuşulan Habsburg ordusunda başçavuş karşılığındaki *Zugführer* rütbesine kadar yükselmişti. Bu rütbe bütün ordularda gündelik öneme sahipti ve askere alınmış eğitimsiz birinin üç yıllık hizmet sonunda erişebileceği en yüksek yerdi. Kafka küçük bir oğlanken (kendi dediğine göre) Hermann'ın gölgesini görünce titrerdi; shtetle'daki (Doğu Avrupa'nın her yerindeki Yahudi köyleri, ç.n.) aşırı bedensel güçlükler hakkında bitmek bilmeyen hikâyelerini dinlemek zorunda kalırdı. Çek çalışanların fena halde azarlanıp küçük düşürülmelerini üzüntüyle seyrederdi; önemli günlerdeki Yahudi törenlerinde kendi gülünç hareketlerine gülmekten katılırdı ve masada aklı karışmış otururken o anda kapıldığı duyguyla Yahudiler, Çekler ve Almanlar birbiri ardından hepsi budala olmakla suçlanırdı.

Öyleyse tam bir toplumsal uyum içindeki ama yadsınmaz ölçüde de sert bir Yahudi olan Kafka'nın babası acımasızca kendi dediğini yaptırmak açısından Kafka için bir mihenk taşıysa, Yahudi erkeklerinin (ve böylece bir Yahudi erkeği *olarak* kendisinin) bedensel yönden güçsüz ve kendiliğinden nefret uyandırıcı oldukları düşüncesine nasıl vardıklarını anlayabilmek zordur. Bu fasit daireden çıkış yoktur.

Kafka'nın hakiki bir Yahudi *olmayışı* yüzünden kendini biraz güçsüz hissettiğini savunmak daha gerçekçi olurdu ama bu da Yahudilik deneyimini yapay bir biçimde varoşlaştırmak demektir. İster Katolik, ister Protestan isterse de Yahudi bir çevreden gelsin Avrupa'daki her düşünen insan Darwinizm'in ve Nietzsche'nin ilan ettiği "Tanrı'nın Ölümü"nün ne demeye geldiğini cesaretle karşılıyor-

du. Bu kişilerin birçoğu, Kafka gibi (ve o zamandan bu yana neredeyse bütün muhafazakâr düşünürler gibi) bu buhranı sağlıksız modern kent yaşamına bağlıyorlardı.

Kafka'nın bedenini daha "sağlıklı" hale getirme takıntısı özellikle Yahudilerde bulunan bir nitelik değildi. Tam tersine, çok modaydı. Kafka'nın başlıca jimnastik kitabı, *Mein System*, kitlelere yayılmış uluslar arası bir çoksatardı. Kafka özendiği Müller'inki gibi bir bedene sahip olabilmek için ter dökerken çok yaygın bir hayalin peşindeydi: Modern erkek erkekçe olmayan, fazlasıyla entelektüel ve (Nietzsche'nin "dekadan" dediği) çekicilikten yoksun bir kentli yaratıktı, gerçek yaşamın anlamını unutmuş gibiydi. Ona gereken biraz güçlendirici deniz esintisi ya da serin dağ havası, toprağa geri dönmek, zihinsel ve bedensel yönden sertleşmek ve güzelleşmekti; örneğin, bunu savaşa katılarak yapabilirdi.

Moda olan (ve sonuçta Avrupa açısından talihsiz sonuçlar doğuran) bu *entelektüel kendinden nefret etme* durumunu yalnızca Yahudilik merceğinden görmek Kafka'nın yazdıklarına açıklık getirmeye yardımcı olmadığı gibi at gözlüğüyle bakmamıza neden olur.

Orada Olmayan Bir Şey Nasıl Görülür

Yine de Kafka'nın Yahudiliği yapıtları açısından bir bakıma önemli olmalıdır ve bizler bu yüzden onun yapıtlarının daha iyi tadına varmak için bu konuyu araştırmalıyız. Nasıl önemli olmasın ki? Onun ölümünden yirmi yıldan daha az bir süre sonra dünyanın bu bölümünde haince izlenip yakalanan bir ulusa (katillerin deyişiyle ırka) ait olması nasıl önemli *olmaz?*

Bu (özellikle Amerika'da) her yazarın yapıtlarına bakarken "kültürel miras" konusunu ele almak gerektiğini söyleyen bütün bir eleştirmen okulunun ileri sürdüğü türden bir şeydir. Onlara göre kara derili bir yazar mutlaka kendi kara derililiği, Yahudi bir yazar Yahudiliği, eşcinsel bir yazar eşcinselliği hakkında yazıyordur. Başka ne hakkında *yazabilirler ki*? Bu sözde araştırmacıların bazıları ortak "miras" sahibi olmayan insanların yazın yapıtlarını değerlendiremeyeceklerini ve bu yüzden eleştirel yönden tartışamayacaklarını bile söylemişlerdir. Bu akademik işinizin sınırlarını belirlemenin çok el-

verişli bir yoludur ama bir iletişim aracı olan yazın açısından oldukça talihsiz sonuçlar doğurur.

Bu eleştirmenler Kafka'nın yapıtlarında gerçek Yahudilikten eser bulunmadığını ileri sürerler ama bu demektir ki Kafka'nın Yahudi olduğunu *bilmemize* rağmen yazar anlatıcılarının ya da kahramanlarının *Yahudiliğini* bilerek *bastırıyordu*, öyle değil midir? Besbelli ki öyledir. Bu da zaten onun öykülerinin *aslında* Yahudiliğin bastırılması "hakkında" olduğunu gösterir!

Akademik ortamın dışındaki birine, eğitimli ve üniversite hocalığında yükselmiş kişilerin bu geri kalmış mantığı yürütmeleri neredeyse inanılmaz gelir ama okurlar emin olsun ki bunu yaparlar. Öyleyse bu fikir yürütme yolunu, Kafka'nın yapıtlarında Çek-Alman çatışmasına yapılan değinmelere uygulayarak sınamayı deneyelim.

Böyle bir çatışma yoktur ki. Ama zaten bütün mesele de buradadır.

Kafka'nın öykülerinde çoğunlukla yoksul insanlar vardır. *Dava*'daki Adliye, Kafka'nın önce, aynı Dickens'in ya da Dostoyevski'nin yaptığı gibi, gerçekçi biçimde anlattığı yoksul bir mahallede bulunur. *Şato*'daki köy, kıdemli memurların en tepede, köylülerinse en altta olduğu katı bir hiyerarşik düzene sahiptir. *Değişim*'de ailenin hizmetçilerinden çok söz edilir. Evet, Kafka'nın yaşadığı Prag'da yoksulların (ona yalnızca yemek ve cinsellik sunsalar da) her zaman yakınında ve neredeyse hep Çek olduklarını biliyoruz. Oysa onun yapıtlarında kahramanların karşılaştığı birçok yoksul insan anlayabildiğimiz kadarıyla her yönden kahramanların kendileri kadar Alman'dır.

Ama Alman-Çek çatışması yaşamının her gününde bir biçimde farkına varmaya itildiği bir şeydi. Bir Alman'dan beklenmedik biçimde Çek dilini ve kültürünü yok saymadığını biliyoruz. Bu çatışma onun yapıtlarında açıkça yansımadığına göre eğer Kafka yoksul insanların Çek olduğunu *yazmamışsa* demek ki bu toplumsal öğeyi *kalıcı biçimde bastırıyormuş*, öyle değil mi? Bu da yapıtlarının aslında tamamen Alman-Çek çatışması hakkında olduğunu göstermez mi?

Gördünüz mü bu ne saçmalık? Öyleyse başka bir yanıt önerelim. Belki de Kafka yapıtlarında kendi Yahudiliğinin üzerinde durmayı

ve yapıtlarını doğduğu kentteki Alman-Çek çatışmasıyla renklendirmeyi *seçmemiştir*. Belki bir yazara gereken birinci beceriye sahip olduğundan, yani *kendiniz* açısından önemli olan ile *anlattığınız öykü* açısından önemli olanın farkını bildiğinden bu seçimi yapmıştır. Biz (ait olmak ve kimlik konularını aklımıza takmış olduğumuzdan) Kafka'nın Yahudi olmasının yaşamının temel ve belirleyici parçası olduğunu ve bu yüzden yapıtları için de aynısının geçerli sayılacağını düşünebiliriz. Ama Kafka'nın yineleyerek söylediğine göre *yazar* olması yaşamının en önemli yanıdır. Kimlik söz konusu olduğunda Avrupa yazınının en ağır toplarını "aynı kanı taşıyan akrabalar"ı gibi görüyordu.

Çok kıskanılan Franz Werfel Kafka'nın yazdıklarını ilk kez okuduğunda, başlangıçtaki öykülerin son derece taşralı olduğunu ima ederek "Bunlar asla Bodenbach'ın dışına çıkamaz", diye ezici bir yorumda bulunmuştu. O zamanların büyük yazarı Werfel'in dediklerini Kafka'ya söyleyen ya da onu bu konuda kırmadan uyaran birileri olmuş mudur asla bilemeyiz ama Kafka'nın yapıtlarının yankı uyandırmasını istediğini biliyoruz. Yapıtlarının nerede yer aldığıyla, nasıl göründüğüyle ve eleştirmenlerin onlar hakkında ne dedikleriyle yakından ilgileniyordu.1915'ten sonra yapıtlarının birçoğunun özellikle Almanca konuşan Yahudilere yönelik yayınlarda çıkmasının en iyisi olacağına karar verdi; bu kişiler yalnızca Almanca konuşan Yahudiler olmakla kalmayıp aynı zamanda Avrupa'nın önde gelen aydın topluluklarına dâhildi. Ama bunun dışındaki zamanlardakuşkusuz onun hatırlanmasını en çok sağlayan yapıtları yazarken-Bodenbach'ın çok dışındaki bir okur kitlesi için yazıyordu.

O okur kitlesi (kimi zaman Kafka'nın aklına takılan) Goethe'nin, Kleist'ın (Kafka ilk kitabının görünüşünün onun *Anekdotlar* adlı kitabına benzemesini istemişti), Flaubert'in (onun *Duygusal Eğitim* adlı kitabına hayrandı), Dickens'in (kendi *Amerika* adlı kitabının "tamamen onun taklidi" olduğunu söylüyordu) ve (çoktan ölüp gitmesine rağmen yüz hatlarını Milena ile ilgili bir rüyada görüp tanıyacak kadar iyi bildiği) Dostoyevski'nin okurlarıydı. *O* okurlar -pan-Avrupa yazınının okurları- Praglı Alman-Yahudiler ile Praglı Çeklerin taşradaki her türlü gelişime açık kahvelerde neler tartıştıklarını

bir nebze olsun bilmiyor ve merak da etmiyorlardı. Kitaplarını onlara yazan ve *Dava*'dan vazgeçene kadar tamamen onlar için yazan Kafka da bununla hiç ilgilenmiyordu. Belki o öğeleri kitaplarında bu yüzden kullanmamıştı.

Başka bir deyişle Kafka'nın yapıtları kaçamayacağı *kimliğini* (Yahudiliği) *bastırmaz*, açıkça *olmak istediği* şeyi (Alman ve Avrupa yazının parçası olmayı) *ifade eder*.

Kuşkusuz, istediği olmuştur. Ama ne yazık ki olması gerektiği gibi değil. Bunun nedeni bir sonraki efsanedir.

4. Efsane: Kafka'nın Üslubu Gizemlidir, Saydam Değildir.

Bu en kolaylıkla yok sayılacak ama düzeltilmesi en güç efsanedir.

Kafka hayattayken "günümüzde en temiz ve açıkça anlaşılır bir Almanca ile yazılan düzyazı" ile tanınırdı.* Herkesle aynı fikirde olmayan eleştirmenler bile belli bir öyküyü beğenmeyip yine de öyküleme yeteneğini kabul ediyorlardı. *Yeni Dergi*'de çıkan *Değişim* ile ilgili ılımlı yazı Kafka'nın "romantizme kaçmayan açık öyküleme tarzı"nı övmüştü ve onun hakkında en kötü eleştirileri yazan Otto Hesse bile "Ceza Kolonisi"ni eleştirirken Kafka'nın "güçlü öyküleme yeteneği"nden söz ediyordu.

Bu eleştiriler, *kendi* Kafkalarının dehşet verici ve ağır ilerleyen bir Sartre müsveddesi gibi kulağa gelmesine alışkın okurlar için yeni bir haber gibidir.

Peki, neden çevirileri kulağa böyle gelir? Çünkü bütün çevirmenler bilinçaltında onun kulağa böyle gelmesi gerektiğini düşünür. Ve Kafka çevirmenleri neden böyle düşünür? Çünkü (herkes gibi) onlar da Kafka'nın yapıtlarına masum yaklaşmazlar, hazır yapılmış K.-efsanesinin ölümcül bulutlarını peşlerine takmışlardır.

* Said Kurt Tucholsky, Kafka'yı kişisel olarak çok seven bir yazardır (30 Eylül 1911'deki ilk tanışmalarında o kadar iyi anlaşmışlardı ki birlikte Prag'ın en lüks genelevine gitmişlerdi) ve sonradan onun hakkında büyük ses getiren iyi eleştiriler yazmıştı.

K.- efsanesinden kurtulmak Almanlar için de zordur ama en azından Almanlar eğer kasvete boyanmış biyografik gözlükleri çıkarmaya katlanırlarsa yapıtların temiz ve güzel asıllarını okuyabilirler. Kafka çevirmenleri bunu neredeyse başka herkes açısından olanaksız hale getirmişlerdir. Bu noktada bir yayıncılık devinin masasının üzerindeki sihirli düğmeye basıp en sonunda İngilizce konuşan milyonlarca okuruna gerçekten seslenebilecek yepyeni çeviriler ısmarlaması tek umudumuzdur.

Bu okurların birçoğu hiç kuşkusuz kentlerde pek kimseyi tanımadan küçük yalnız apartman dairelerinde Kafka okuyarak kendilerini bir sonraki efsaneyle avutmaktadırlar.

5. Efsane: Kafka Yoksuldu ve Yalnızdı ya da Özgürdü ve Böylece Yitikti

Birçok genç ve yaratıcı insanın akılsızca büyük kentin modern cehennemine dalmasından kesinlikle Kafka endüstrisi suçludur. Bakın Kafka neler başarmış! Zaten Kafka da gergin ve yalnız değil miydi?

Hayır, bizim düşündüğümüz gibi değildi. O zamanın başka yazarları modern, gürültülü ve düşük gelirli kentin dünyasında kaybolmuş mücadele eden sanatçıyı anlatıyorlardı (Rilke'nin *Malte Laurids Bridgge* adlı kitabı bunun en iyi örneğidir) ama Kafka'nın yaşamı böyle olmaktan çok uzaktır.

Kafka 1914'e kadar ailesinin apartmanında yaşadı (o sırada otuz bir yaşındaydı), sonra kız kardeşi ve onun çocuklarına yer açmak için evden çıkarıldı denebilir. Nereye gitti? Kız kardeşinin boş kalan dairesine tabii ki, sonra da *öbür* kız kardeşinin dairesine. En sonunda Şubat 1915'te (kız kardeşlerinden biriyle aynı sokakta bulunan) kendi yerine geçti. O zaman bile ailesinin evinde yemek yemeyi sürdürdü. 1916/17 kışında yazılarını küçük kız kardeşinin gözden uzak küçük evinde yazdı (kız kardeşi bazen ona yemek getiriyordu). 1917 başında nihayet ailesinden biraz uzakta, nehrin öbür kıyısında Eski Kentin karşısında bir yer kiraladı ama burası öyle tavan arası filan değildi. Günümüzde Amerikan Elçiliği'nin bulunduğu yüksek ta-

vanlı bir dizi odadan oluşuyordu. Ağustos'ta verem tanısı konunca anne babasının yanına geri döndü, sonra da sayfiyeye kız kardeşi Ottla'nın yanına gitti ve orada sekiz ay geçirdi. Sonra yine anne babasının yanına geldi, bundan sonra ise onların eviyle (veremden kırılan Avrupa'da çok yaygın olan) sanatoryum benzeri oteller arasında gidip geldi. Daha sonra üçüncü nişanlısı ile kısa bir süre için boşuna Berlin'e taşınana kadar gerçek tıp sanatoryumlarına gitti.

Yoksulluğa gelince, bu Kafka'nın hiç bilmediği bir şeydi, ta ki en karanlık savaş sonrası yıllarında bütün Almanya bunu tanıyana kadar. Bundan önce tatil ve tedavi için yüksek rütbeli subayların ve benzerlerinin sıkça uğradıkları otellere ve sanatoryumlara gidiyordu. 1918'de babası emeklilik yatırımı olsun diye Prag'ın tam merkezinde büyük bir apartman satın aldı: O sırada Kafka yılda 6.500 kadar, bir Çek işçi ise 1.000 kron kazanırken bu binanın fiyatı 500.000 krondu. Karşılaştırmalı toplumsal hesabı kendiniz yapabilirsiniz. Bundan sonra Hermann şirketini sattı. Kafka, değeri aşırı yüksek enflasyon nedeniyle silip süpürülen sabit bir emeklilik maaşıyla yaşamak zorunda kalıp gerçek yoksulluğu tadınca anne babası işte bu yüzden ona hâlâ yardım ediyor ve de edebiliyordu.

Başka bir deyişle, yetişkin yaşamının büyük bölümünü maddi yönden yalnız ve yoksul geçirmekten *çok uzaktı*. Daha önce gördüğümüz gibi yaşamını geçirdiği kentte birbirine sıkıca bağlı orta sınıftan bir azınlığın içindeydi ve buradaki önemli kişilerin hepsini tanıdığı gibi onlar tarafından da tanınıyordu. İşi meslektaşlarıyla sürekli bağlantı içinde olmasını gerektiriyordu; yazar olarak çıkış yaptığı 1912 yılında toplumsal yaşamı günlüklerinden de anladığımız gibi çılgın ve hızlıydı.

Kuşkusuz bu Kafka'nın kendini soyutlanmış *hissetmediği* anlamına gelmez. Kalabalık bir toplantıda kendinizi feci şekilde yalnız hissedebilirsiniz. Ama Kafka'nın "yalnızlık" duygusunun *gerçek maddi yalnızlık* ile yakından uzaktan ilgisi yoktu. Çevresinde birçok nedenle kendisine yakın bir sürü insan bulunan ama (çağdaşı E. M. Foster'in dediği gibi) bu insan kalabalığının akışına bir türlü *ayak uyduramayan* birinin kapıldığı bir duygudur bu.

Gerçek maddi yalnızlık Kafka'nın gerek duyduğunu hayal ettiği bir şeydi. Oysa evdeki dayanılmaz kargaşa hakkında kopardığı yaygaraya rağmen ailesi özel durumlarda, örneğin 1912'de Paskalya'dan sonraki yedinci Pazar'ın hafta sonu olan Whitsun'da sözde çok istediği gibi onu yalnız başına bırakmayı önerdiği zaman yirmi dokuz yaşındaki Kafka düpedüz "angst" ("öfke") dolmuştu (*Günlük*, Mayıs 23, 1912).

Yazı yazmak için tamamen özgür kalmayı hayal eden ve sonra da maddi ve zihinsel sessizliği dayanılmaz bulan ilk yazar o değildi. Hastalık onu vurduktan ve en sonunda Felice ile ikinci nişanını bozduktan sonra Kafka nihayet gerçek yalnızlık olasılığıyla karşı karşıya kalmıştı. Buna tiksintiyle bakıyordu.

Kafka'ya tapan biyografi yazarlarının bile onun beş parasız, eğitimsiz ve hasta Julie Wohryzeck ile nişanlanmasında (ve nişanı bozmasında) kahramanca bir yan görmeleri pek kolay olmaz. Birkaç tanesi bunun Kafka'nın burjuva olmadığını gösterdiğini önermeye çalışır ama bunlar biraz umutsuz şeylerdir. İşler düzelince -çok arzuladığı havalı ve aklını başından alan Milena'dan daha iyi bir teklif gelir gibi olunca- Kafka Julie'ye karşı acımasızdır. Mektup yazarak Milena'nın peşinden koşarken Julie ile nişanlı kalır; arzusunun yeni nesnesine mektuplarında yalnızca "genç kız" der. Julie ile birlikte olup olmamanın tamamen kendi isteğine bağlı olduğundan çok emindi. Sanki bu nişanlıyı evli bir kadına kur yaparken eşitlik sağlayacak duygusal bir denge unsuru gibi elinin altında tutuyordu. Ve gerçekten de Milena'yı eline geçirdiğinden emin olana (ya da böyle düşünmeye başlayana) kadar Julie ile arasındaki köprüleri atmaz.

Kafka'nın, modern bireyci anlamda *özgürlük* fikrinin aslında gerek duyduğu en son şey olduğunu içinden bildiği anlaşılıyor. Kulağa *Dava*'nın bir bölümü gibi gelen tuhaf küçük parçada buna ilişkin derin bir görüş vardır: Adamın biri gizemli bir jüri tarafından çağrılır ve şöyle bilgilendirilir, "Özgürsün ve işte o yüzden yitiksin."

Demek ki Kafka'nın yazdıklarını -haklı olarak- seven sanatçı ruhlu gençler gidip de ne ailelerinin ne de arkadaşlarının bulunmadığı kentlerdeki ucuz kiralık odalarda yaşamamalıdır. Daha doğrusu isterlerse bunu yapsınlar ama arkadaşsız bir kentte yoksul ve yalnız

olmak bu gençleri öldürüyorsa, bunun Kafka'nın yaşadıklarıyla hiçbir ilgisi yoktur.

Hayır, Kafka'nın bildiği yaşam birazdan göreceğimiz gibi daha çok sonsuz bir Noel'e benziyordu.

6. Efsane: Kafka'nın Babası Bir Canavardı ya da Sona Ermeyen Noel

Dehşetli bir an için şöyle düşünün: O cehennem gibi rock Noel marşı gerçek oluyor ve birden *sonsuza kadar her gün Noel* yaşanıyor.

Anne babanız sonsuza kadar oradalar, erkek ve kız kardeşleriniz (evli olmayanlar) sonsuza kadar oradalar ve evli olanlar durmadan eve girip çıkıyorlar. Teyzeler, dayılar, halalar ve amcalar gelip gidiyor, yeğenler sonsuza kadar çığlık atıp oynuyorlar. Ve bu Noel sonsuz olduğu için herkesin korktuğu Noel kuralları da sonsuza kadar geçerli. Annenizin pişirdiklerine, babanızın keyfinin zamanına, büyükannenizin sindirimine, büyükbabanızın hikâyelerine ve kardeşlerinizin çocuklarının şımarıklıklarına katlanmalısınız, hem de sonsuza kadar.

Daha çok aile üyesi gelirse hiç şikâyet etmeden yatak odanızı onlara vermelisiniz; geceyi evde kapalı kalıp eski hikâyeler anlatarak ve iskambil oynayarak geçirmelisiniz; sizi sıkıntıdan aptala çeviren ibadethanelerde yarım yamalak anlaşılan törenlere gitmelisiniz; normalde beş dakikanızı bile vermeyeceğiniz eski filmleri televizyonda seyretmelisiniz. Bunların hepsini sonsuza kadar yapmalısınız.

Her gün babanızın her konudaki görüşlerini dinlemelisiniz; *her gün* annenizin iyi amaçlı ama yararsız öğütlerine baş sallamalısınız, *her gün* görmek için hiçbir gerçek nedeniniz olmayan akrabaları ya da kardeşleri görmelisiniz ve kendinize ait bir yer umudu hiç olmadan onlarla birlikte tıkışık halde oturmalısınız. Eğer yalnızca size ait bir alan olarak samimiyetle saygı gösterilen kilitli bir kitaplığınız varsa talihlisinizdir.

Kuşkusuz bunların hepsini yapmanızı gerektiren yazılı bir Noel yasası yoktur. Olmasına gerek kalmaz. Siz onu zaten bilirsiniz. Yal-

nızca bunların hepsini yapmanız *gerekir*. Yapmalısınız çünkü öyle işte yapmalısınızdır. Çünkü bilirsiniz ki eğer bunları yapmazsanız kendinizi *bunları yapmamak* suçunun ağırlığı altında yargılamadan doğrudan cezalandırırsınız.

Ve gün sona erince, son tabak yıkanır, son atışma tatlıya bağlanır, son çocuk yatağına yatırılıp üstü örtülür ve son yaşlı akraba yatağına götürülür. Siz tam balkonda huzurlu bir beş dakika geçirecek ve belki de bir tek atmak için dışarı çıkacakken bu kişisel yönden size çok uygun olmasına rağmen o yazılı olmayan (ama eksiksiz bilinen) yasaların gerektirdiğini yapmanın verdiği o tuhaf, sıcacık, anlatılmaz Noel ışıltısını içinizde hissedersiniz. Çok iyi yapmışsınızdır. Noel'i olması gerektiği gibi geçirmişsinizdir.

Ve şimdi aynısını yeniden yapmalısınız. Yarın ve sonsuza kadar.

Noel (ve de Amerikalılar için Şükran Günü) biz çağdaş Batılılar için ailenin bütün yükünü hisseder gibi olduğumuz tek zamandır. Yazılı olmayan yasaların ve adetlerin gerçekten ve doğru olarak hâlâ, canımızın istediği şeyi istediğimiz zaman yapmayı sağlayan çok değerli bireysel özgürlüğümüzün sınırını aştığı tek zamandır.

Böylece tatil dönemi, Kafka'nın zamanında (*yaşamın kendisi* sayılan) ve dünyada yaşayan çoğu insan için günümüzde aile yaşamını ayakta tutan görev, suçluluk ve memnuniyet gibi güçlü duyguları kavramamıza yarayan yılın tek zamanıdır. Kafka'nın kendi imgelerinden birini ödünç alıp söyleyecek olursak gerçek, eski moda aile duygusunu bir ucundan yalnızca Noel'de yakalayabiliriz.

Bu iyi niyet döneminin filmlerimizin ve kitaplarımızın birçoğuna gözde bir mekân oluşturmasına şaşmamak gerek. Jeopolitik muhaliflerimizin zihinsel dünyalarına girmekte bu kadar güçlük çekmemize de şaşmamak gerektir.

Demek ki Kafka'nın zamanında günden güne, bütün yıl boyunca ve sonsuza kadar aile yaşamını yöneten, yazılı olmasa da bu yüzden etkisinden bir şey eksilmeyen toplumsal yasalar bunlardı.

Bundan kurtulmanın tek yolu evlilikti. Hiç kimse doğduğu kenti hırs ya da utanç yüzünden terk etmediği sürece yalnız yaşamak için evden ayrılmazdı. İnsan neden yalnız yaşamak için evden ayrı-

lırdı ki? Şimdi bize o kadar saçma gelen bu soru Kafka'nın zamanında (tabii tersi yönde) eşit derecede saçma görünürdü.*

Örneğin, Kafka Felice Bauer ile "Max'ta" karşılaştığında bu aslında *Max'ın anne babasında* karşılaştılar demekti ve zaten Max Brod evlenene kadar orada yaşamıştı. Bütün o kahveler ve gece yarısı barları takımı (ve de tabii *chambres séparées)* vardı çünkü insanlar bir süreliğine aileden uzaklaşıp gidebilecekleri (ve para ödemeye hazır oldukları) yerlere gerek duyuyorlardı.

Bu sonsuz Noel dünyası babalar tarafından yönetilirdi, evet, herhangi bir yazılı yasa tarafından değil de karşı gelinemeyen adetlerle yönetilirdi. Ve tabii bu da bizi yazın alanındaki biyografilerin en ünlü kötü adamlarından birine yöneltir, yani Kafka'nın babasına.

Kafka Yine Kötü Çevrede

Hiçbir suçtan mahkûm edilmemelerine rağmen, Hermann Kafka gibi kazığa bağlanıp herkese teşhir edilen çok az adam vardır. Kafka'nın yaşamına ilişkin sıradan hikâyeler onu, tek oğluna tam anlamıyla bir böcek gibi davranıp her an kendine güvensiz ve asla yetişkinliğe uygun olmayan birine dönüştürmek için çok etkili bir biçimde korkutup sindiren duygusuz bir canavar gibi gösterir.

Ama daha durun. Bütün bu hikâyeler neye dayanıyor? Kafka'nın (sözde) kendi otobiyografik tanıklığına.

Hermann Kafka gerçek bir adam, bir hikâye değil. Bu yüzden onun durumunda dikkatli olmalıyız çünkü davacının başlıca -ve tek- tanığı, dili ve imgeyi ustalıkla kullanan Kafka'nın kendisidir. Bu desteksiz suçlamayı gerçek kabul etmeden önce bugüne kadar olduğundan daha yakından incelememiz gerekir.

Önce, Kafka'nın zamanında yazarların, anlayışsız, duygusuz, disiplinli Burjuva babalarıyla çatışan cesur Sanatçı Ruhlu Oğulları anlatmasının adet olduğunu bilmemiz gerekir.

Viktorya döneminin katı gelenekleri (ve kendinden emin kesinlikleri) geniş modern dünyanın heyecanlarına ve güçlüklerine yol

* Dünyanın birçok yerinde bu hâlâ öyle görünür. Böyle bir yerde olup olmadığınızı anlamanın yanılgıya yer vermeyen tek bir yolu vardır: Bakınca buralarda çamaşırhane olmadığını görürsünüz.

verince Kafka'nın zamanındaki neredeyse bütün sanatçılar -şimdi bilindikleri gibi Dışavurumcu Kuşak- Babalar ve Oğullar temasını işlediler. Bunların birçoğu Nietzsche'nin şu açıklamasından esinlenmiştir: İnsanların "ahlâk" dedikleri aslında kutsal yazıtlara dönüştürülmüş *adetlerdir*.

Babalar bu yapay ahlâkın, bu *adetler ahlâkının* ta kendisiydi. Onlar herhangi bir yazılı ya da resmi ya da akılcı yasaya göre hüküm sürmezlerdi, o yüzden onlar hakkında suç duyurusunda bulunulamazdı. Onlar kendilerinde zaten bulunan özellik sayesinde hüküm sürerlerdi: *Baba* olmaları sayesinde. *Oğulların* tek yapabildiği şey tam bir güç çatışması içinde *kendi* iradeleriyle babanın iradesine karşı koymaktı.

İşte size, Dışavurumcu Kuşak'tan Almanca konuşan bir ressamın ressam olma isteğini sadık bir Habsburg olan babasına açıkladığı an. Bu anı, Kafka'nın ünlü "Babaya Mektup"undan beş yıl sonra yazmıştır. Aynı Kafka gibi, geçen yüzyıldaki gençlik yıllarına dönüp bakar ve intikam alırcasına babasını Kayser döneminden kalma bir zorba, oğlunun kendisine önerilen devlet memurluğunun getireceği tinsel ölümden kaçma, özgür bir sanatçı gibi yaşama isteğini anlayamayan dar kafalı bir adam olarak ölümsüzleştirir.

> Babamın beni devlet memuru yapma niyeti benim bu meslekten hoşlanmamama karşı olduğu sürece çatışma o kadar dayanılmaz değildi. O zamana kadar, kendi özel görüşlerimi bir ölçüye kadar kendime saklayabiliyordum ve her zaman anında onun söylediklerinin tersini iddia etmiyordum. Devlet memuru olmama konusundaki kesin kararım bana yetiyordu. Ve bu sarsılmaz bir karardı. Ben babamınkinden farklı bir plan yapınca sorun patlak verdi. Bana ilk kez ne olmak istediğim sorulduğunda, babamın gözde planını bir kez daha reddettikten sonra, aldığım kararı birden söyleyiverdim. Babamın bir an için dili tutuldu.
>
> "Ressam mı? Sanatçı mı?"
>
> Aklının başında olduğundan kuşkuya düştü ya da belki yanlış duyduğunu ya da yanlış anladığını zannetti. Ama durumu anlayınca ve özellikle de benim niyetimin ciddiliğini hissedince, bütün

kararlılığıyla buna karşı koydu. Bu onun için kolay bir karardı çünkü gerçekten bir yeteneğim olabileceğini düşünemezdi.
"Sanatçı mı? Hayır, ben yaşadığım sürece asla!

Bir kez daha öne çıkın... Adolf Hitler.

Hitler, o entelektüel vasatlık ve alçak bir politik kurnazlık numunesi adam, kendini eski moda Viktorya dönemi burjuvası bir babayla çatışma halindeki genç bir sanatçı gibi çizmekle "modern" ve "köktenci" görünebileceğinin farkındaydı. Başka bir deyişle, Hitler gibi yarı okumuş biri bile bu baba oğul çatışması temasının *Zeitgeist*'in (dönem ruhu, ç.n.) önemli bir parçası olduğunu gayet iyi biliyordu. Kendini, okul ve meslek seçiminde eski moda gelenekçi babası tarafından engellenmiş bir oğul gibi sunmanın kendi yaşam öyküsüne tamamen yapay bir dramatik hava katacağının da çok iyi farkındaydı. Artık sözde bir Alman Mussolini'si olan Hitler 1914'e kadar tamamen başarısız geçen yaşamını kendini bekleyen gizli bir zaferler dizisi gibi sunmaya dikkat ediyordu.

İşte, eğer Hitler *babası* hakkında bunları yazmışsa...

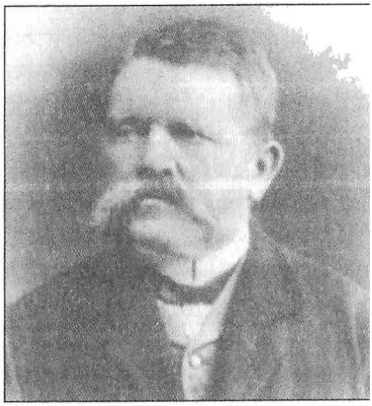
Korkunç Hermann mı?

Kafka ile ilgili her kitapta "Baba'ya Mektup"tan uzun alıntılar vardır, bu alıntılar özellikle açık ve nesnel birer otobiyografik gerçek gibi sunulur. Kafka bu mektupta yaşamdaki başarısızlıklarının hepsini, babasının ondan beklentilerinin ve zorba kişiliğinin baskısına dayanamamasına bağlar.

Kafka'nın kabul etmesi gereken açık gerçeklere, örneğin üniversitede babasının parasıyla istediğini okuma konusunda kendisine (o sırada az rastlanan) bir özgürlük tanınmasına rağmen o bunun göründüğü gibi bir özgürlük nimeti olmadığını söyler çünkü a) Hermann orta sınıf Yahudilerin değer yargılarına göre davranıyordu ve b) Hermann o zamana kadar onu öyle bir ezmişti ki o artık ne yapacağını bilecek halde değildi.

Kafka Milena'ya söylediği gibi "avukatça hilelerle", yönlendirici sorularla ve karşılıklı görüşlerle dolu bu belgede babasının ağzından bir takım şeyler söyleterek sonradan bunları yalanlar. Aslında babasından istediği şey her ikisinin de "daha kolay yaşayıp ölebilmeleri"

Sanatçı eğilimli oğullarını anlamayan acımasız ve gelenekçi iki Habsburg-dönemi babası: Hermann Kafka ve Alois Hitler.

için onun yaşamında yolunda gitmeyen her şeyden suçlu olduğunu kabul etmesidir.

Bu belge, yaşamımızın sorumluluğunu yüklenememize bahane ettiğimiz çocukluğumuzda gördüğümüz "kötü muamele" saplantısına ve suçlama kültürüne dayalı çağımıza ait olabilecek olağanüstü modern bir mektuptur. Ama birçok başka durumdan farklı biçimde Kafka'nın durumunda başka birinin asla eline geçmemesi gereken bilgilere ulaşabiliriz.

Başka bir deyişle Kafka'nın anımsadıklarını nesnel olarak sınayabiliriz.

Hermann Kafka Oğlunun Gece Hayatı Hakkında Hiçbir Şey Bilmez

"Babaya Mektup"un en sık alıntılanan bölümlerinden biri altı yıl önce Kafka'nın "Yargı"da anlattığı sahneye olağanüstü benzeyen bölümdür.* Burada Kafka babasının onun beş parasız üçüncü nişanlısı, Julie Wohryzeck'i kabaca küçüksemesini anlatır.

* İşte bu Alt'ı, Kafka'nın yazdıklarıyla yaşamı arasında benzersiz bir ilişki kurmaya iter. Kafka kafasındaki buhranlar hakkında yazar ve (yazmak hiçbir zaman bir kaçış yolu olmadığından dolayı) bu buhranlar bir süre sonra gerçekte yaşanır. Bu ise Kafka'nın yazdıklarının kendi yaşamındaki felaketleri önceden gördüğüne ilişkin tekinsiz bir izlenim uyandırır.

Kız mutlaka Praglı Yahudi kızların çok iyi bildiği gibi dikkatle seçilmiş bir bluz giymiştir, ya sen ne yapmışsındır? Sen de hemen orada ona evlenme teklif etmişsindir. Hem de en kısa zamanda olmak üzere, bir haftaya, yarına, bugüne kalmadan. Seni hiç anlamıyorum. Yetişkin bir adamsın, kentte yaşıyorsun ama ilk önüne gelen kızla evlenmekten başka yapacak şey bulamıyorsun. Bundan başka *olasılıklar* yok mu? O türlü yerlerden korkuyorsan ben de seninle geleyim.

Kulağa kesinlikle sert ve duygusuz geliyor: Dünya adamı bir baba zayıf ve duyarlı oğlunu, herhangi biriyle evlenecek kadar cinsel umutsuzluk içinde olması yüzünden alaya alıyor, bunun yerine geneleve gitmesini öğütlüyor ve yarı şaka elinden tutup onunla birlikte gitmeyi öneriyor!

Bunlar sert şeyler ve Kafka'nın babasının böyle açıkça konuşmasından hayrete düşüp incinmesini anlamak kolay ama daha sonra Julie'ye karşı kendi davranışı da (onu gizlice aldatıp Milena'yı kazandığını anlar anlamaz terk etmesi) hiç şerefli bir davranış değildi. Zaten bu sorunlu bir durumdur.

Kafka ve genelevler mi? Anımsıyor musunuz? Kafka düzenli olarak genelevlere giden biriydi, gerçekten de kimi zaman elinde olmadan buraların cazibesine kapılırdı. Öyleyse Kafka, babasının fahişeler hakkında başçavuş ifadesiyle söylediği çirkin sözlerden ciddi bir tavırla hoşlanmadığını belirtince bunu iyice düşünmeliyiz.

Durumu dikkatle gözden geçirelim. Kafka'nın babasının sözleriyle ilgili anlattıklarını *doğru birer gerçek* sayacak mıyız yoksa saymayacak mıyız? Hermann Kafka'ya Açılan Dava'nın sonuçları nelerdir?

Eğer Hermann Kafka oğlunun söyledi *dediklerini* gerçekten *söylemediyse* bu demektir ki Kafka'nın ünlü mektubu aslında uydurmadır ve dava düşer.

Ama eğer Hermann Kafka bütün bunları *gerçekten* söylediyse, Kafka babasının yanında yaşadığı yıllar boyunca kendi pornografi koleksiyonunu ve gizli banka hesabını ondan dikkatle sakladığı gibi gece hayatını da saklamış demektir.

Bu da demektir ki Hermann Kafka'yı oğlunun duygusal gereksinimlerini iyi anlayamamakla pek suçlayamayız.

Liberal Hermann

Mektuptaki bütün suçlamaların en çarpıcı bölümü Kafka'nın "aslında bana neredeyse hiç vurmadın" dediği bölümdür. Şu sözlere dikkat edin: *aslında neredeyse hiç*. Böylesine sürekli suçlamayla dolu bir mektupta, bu sözlerin mantıklı olarak *gerçekten hiçbir zaman* anlamına geldiğini düşünebiliriz.

Şimdi, eğer Hermann Kafka Franz'a arada bir vurduysa bile (ki bu Kafka'nın sözlerinden çıkaracağımız en kötü sonuç olurdu) bu pek öyle üzerinde durulacak bir şey olmazdı. Biz burada Kraliçe Viktorya döneminden söz ediyoruz, yapmayın Tanrı aşkına. On dokuzuncu yüzyılda (ve bundan sonraki kırk elli yılda) erkek çocuklarına her gün başvurulan bedensel cezayı *vermeyen* eski bir başçavuşa son derece ender rastlanırdı. Örneğin, sopayla vuran öğretmen ve terlikle döven baba gibi çok bilinen kişiliklerin İngiliz çocuk çizgi romanlarından yok oluşuna kadar, yani Kafka'nın çocukluğundan sonra bir yüzyıl geçmesi gerekti.

Disiplin ve otorite çocukluktan sonra da olduğu gibi devam ederdi. Orta sınıftan bir babanın hâlâ kendi çatısı altında yaşayan çocuklarını *istediğini* okutmaya zorlaması, ya da zorlamayı *denemesi* çok normaldi; ne de olsa onları parayla üniversiteye gönderen babalar değil miydi? Babaların çocuklarının evlenmek için seçtikleri eşlere -hiç değilse önceden karşılıklı konuşarak- karşı çıkmaları da çok normaldi (Kafka'nın büyük aşkı Milena bir Yahudi ile evlenmeye kalkıştığından orta sınıfın yüksek kesiminden gelen babası tarafından bütün bir yıl boyunca akıl hastanesine kapatılmıştı). Yakışıklı, iyi eğitim görmüş ve başarılı oğlunuzun gelin adayının ailesinden yüklü bir drahoma (Yahudilerde kız tarafının evlenirken oğlan tarafına verdiği para ve mal mülk, ç.n.) alması konusunda diretmeniz de gayet normaldi. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce hem Yahudiler hem de Yahudi olmayanlar arasında bu gibi talepler o kadar normaldi ki profesyonel drahoma komisyonculuğu yaygındı, bunlardan biri 31 Kasım 1911'de Kafka ailesini ziyarete gelmişti.

Hermann Kafka bu gibi şeylerden hiçbirinin üzerinde ısrar etmemişti. Kafka'nın şikâyet dolu günlüklerine rağmen Hermann'ın oğ-

lunu kurmak istediği asbest fabrikasına düzenli gitmeye kaşlarını çatarak bile zorlamaktan yoksun olduğu anlaşılıyor.

Kafka'nın babasının kişiliğini başka türlü çizmek gerektiği açıkça görülüyor: O oğlunun gece hayatındaki etkinlikler hakkında hiçbir fikri olmayan bir adamdır. Renkli imgeler kullanarak bağıran ve tehditler savuran ama aslında neredeyse hiç oğluna vurmamış bir adamdır. Oğlunun üniversitede istediğini okumasına, işçi maaşının birkaç katı maaş almakla birlikte kira ödemeden yanında oturmasına, canının istediği gibi eve girip çıkmasına (yirmili yaşlarının başında Kafka bazı geceler rahatlıkla sabaha kadar dışarıda kalabiliyordu) ve fikir danışmadan ya da kızın ailesini drahoma vermeye zorlamadan kendi nişanlısını seçmesine izin veren bir adamdı. Profesör Schnitzler'in tersine oğlunun ailesinin evindeki bir kitaplığı gerçekten kendi özel malı gibi kullanmasına izin veren bir adamdı.

Başka bir deyişle zamanın ölçütlerine göre (ki onu değerlendirmenin tek adil ölçütü bunlardır) başka hiçbir şey olmasa bile görülmedik derecede liberaldi.

Üstelik bu dönemde (aralarında Adolf Hitler'in de bulunduğu herkes) haksız hüküm süren feci ikiyüzlü babalarına karşı çıkan cesur ve duyarlı oğullar hakkında yazdığına göre "Babaya Mektup"u gerçekten biraz kuşkuyla ele almak gerekir.*

Ackroyd'un Dickens hakkında söylediği gibi Nietzscheci bildik bir eski düşünceye göre sanatçılar bir biçimde doğrunun ve yanlışın ötesindedir:

> Birden yakaladığı bir fikir ya da inanç zihninde kesin bir doğruluk ve gerçeklik kazanırdı. Bu yüzden dünyadaki her şey onun ilkeleri-

* 2004'te kuşkuyla ele alınması gereken olağanüstü bir durum açığa kavuştu. Frantisek Basik adında biri 1940'ta yalnızca kendisi ve ailesi için bir günlük tutmaya karar vermiş. Basik 1892 ile 1895 yılları arasında Prag'daki bir lüks ürünler toptancısının yanında çıraklık yapmıştı ve iş sahibinin bir zamanlar kendi yakın arkadaşı olan oğlunun artık yazın çevrelerinde ünlü olduğunu ve bir gün efsane haline geleceğini hiç bilmiyordu. Basik'in anlattığı Hermann Kafka kişiliği (genellikle çıraklara Dickens'in anlattığı biçimde muamele edildiği bir zamanda) olağandışı iyi ve neşeli bir işvereni yansıtıyordu. Hermann'ın Basik'e büyük ölçüde, genç Franz'ın çok az arkadaşı olmasından ve okulda Çekçe'den güçlük çekmesinden kaygılanması yüzünden iş verdiği anlaşılıyor.

nin ve saplantılarının biçimini alırdı; yaratılışın kendisi bir yalan değilse bunun yalanla hiçbir ilgisi yoktur.

Büyük (ve kişisel yaşamında son derece tatsız biri olan) oyun yazarı Bertolt Brecht'e hayran bir dinleyici "Bay Brecht, biraz önce bize ne kadar harika bir öykü anlattınız! Bu gerçek miydi?" diye sorunca puro içmekte olan tiyatrocu tepeden bakarak şöyle yanıtlamıştı, "Tabii ki değil. Eğer öyle olsaydı, iyi bir öykü olamazdı."

Öte yandan bu konuda hem bir şey söyleyip hem de tersini ileri süremeyiz. Ortada ya gerçekler vardır (yani insanların onlarla ilgili anlattığı öyküler doğru ya da yanlış olabilir) ya da her şey öykülerden ve yorumlardan ibarettir (yani "doğru mu yanlış mı?" boşuna sorulan bir sorudur). Ama eğer her şey öykülerden ve yorumlardan ibaretse herhangi türden bir biyografik araştırmaya girişmeye ne gerek kalır?

Öyleyse Kafka'ya normal doğru ve yanlış kategorilerinin ötesinde yaşayan bir sanatçı-üstün insan gibi davranmak yerine gelin onun geniş bir hayal dünyasına, oldukça etkili psikolojik savunma mekanizmalarına ve harika bir betimleyici güce sahip biri olduğunu söyleyelim. Ve *var olabilmek için gerek duyduğu* hayali bir kişiye gayet rahat mektuplar yazabilirdi.

7. Efsane: Kafka Veremden Yıllarca Çekmişti

Şimdi, eğer bir adam ölümcül bir hastalığa yakalanmışsa ve bunu biliyorsa, bu durumun kendi yazdıkları üzerinde bayağı ağır bir etkisi olacaktır, öyle değil mi?

Tabii, evet. *Eğer.*

Antibiyotiklerden önceki günlerde insanların tıpla ilgili umut ve korku dünyalarını hayal etmek bizim için çok güçtür. Kafka'nın iki erkek kardeşi bebekken ölmüştü. Neredeyse beş yaşındaki Kafka onları anımsayacak yaştaydı ve onun yapıtlarında sıkça görülen *ortadan yok olan, yıkılıp* ya da *sürüklenip giden* insan imgelerini, artık var olmayan erkek kardeşlerin çocukluktaki anılarının etkisinde yazmış olabileceğini merak etmeden okuyamayız.

Ama o günlerde çocuklar *gerçekten* hep ölürdü. Ölüm ve acılar genelde, bugün olduğundan çok daha sık görülürdü ve çok daha güç tahmin edilirdi. Tanı uzun zaman alırdı ve doğru olmazdı, tedavi çoğunlukla etkisiz kalırdı. İnsanlar boğazı şiştiği için, aynı Jane Austen'in zamanındaki gibi, resmen bir gecede ölüp giderlerdi. Felice Bauer'in neredeyse bütün dişlerini doldurturken çektiği acı dişinden rahatsız modern bir Batılıya tam anlamıyla akıl almaz gelir. Frengi hâlâ ölümcüldü ve *kalıtımla geçen* frengi o çağın ağza alınmayan hayaletlerinden biriydi (Ibsen'in bu konuyu o şekilde ele almasının nedeni de buydu)

Bu genel acı ve ölüm ortamında -tabii bir de Birinci Dünya Savaşı'nın büyük kıyımlarının arasında- çok yaygın bir hastalık vardı (Dublin ve Glasgow gibi yerlerde Birinci Dünya Savaşı sonrasında uzun zaman salgındı). Bu hastalığın ahlâksal bir boyutu yoktu, yavaşça ve (en son aşamalarına kadar) elden ayaktan düşürmeden ya da dayanılmaz acılar çektirmeden öldürüyordu ve o zamanlar şimdikinden çok farklı görülüyordu.

Verem yirminci yüzyılın başındaki on ölümden birine neden olmasına rağmen verem tanısı kişinin canından korkması anlamına gelmiyordu. Hastalık özellikle soğuğa, rutubetli yerlere, yetersiz beslenmeye ve genel bir gerginliğe bağlanıyordu. Zengin olmak kişiye bu kötü koşullardan daha kolay kurtulma olanağı sağlıyordu. Orta sınıftan hastaların çoğu sonunda (Milena gibi) küf kokulu kentlerden çıkıp temiz havalı yüksek yerlere gidip yalnızca dinlenip iyi beslenerek biraz olsun iyileşiyorlardı.

Kafka 1918'de (otuz yaşındaki kuzeni İrma'nın da aralarında bulunduğu) birçok insanın ölümüne neden olan İspanyol gribine yakalanır ama *ölmez*. Kafka'nın ölmemesi, onun gibi hoş ve sağlıklı yerlerde parayla uzun tatiller geçirebilirseniz verem tanısının kesinlikle bir ölüm emri olmadığının ve de özellikle acil bir ölüm emri olmadığının çarpıcı kanıtıdır.

Kafka'nın doktoru, ailesinde akciğer sorunu bulunmayan otuz dört yaşında varlıklı bir adama verem tanısı koyunca şaşırmıştı. Hastalığın en güçlü nedenleri arasında Kafka'nın kendi sağlık düşkünlüğü sıralamanın başında yer alır. Kafka benzeri işlenmemiş yiyecek

meraklıları unutmamalıdır ki veba, aynı en çok pastörize edilmemiş sütü seven verem basili gibi tamamen *doğal, işlem görmemiş ve organikti.* Vejetaryen Kafka gibi, Samuel Beckett'in "inek-suyu" dediği sütü olabildiğince taze ve doğal ve sıkça içenler bunu akılda tutmalıdır.

Kafka'nın işyeri (sigorta kurumu olduğuna göre) doğal olarak sigortacılığa özgü bir nesnellik merkeziydi. O yüzden Kafka'nın patronlarının onun verem oluşuna gösterdikleri tepki verem tanısının o zamanda ne kadar ciddiye alındığının belki de en iyi belirtisidir. Ne kadar ciddiye alındığına yanıt ise şöyleydi: Bir kişiye (doktordan düzenli olarak rapor getirebildiği sürece) bol hastalık izni verecek kadar ciddi ama malulen emekli edecek ya da terfisini durduracak kadar ciddi değil.

Kafka tanı konduktan üç yıl sonrasına kadar düzenli tedavi bile görmedi. Öyle görünüyor ki, 1920'de görmezden gelinmeyecek (ve insanın midesini kaldıran) bedensel belirtiler gösteren başka ağır verem hastalarıyla karşılaşıncaya kadar kendi vereminin nasılsa psikolojik bir şey olduğuna samimiyetle inanıyordu.

1922 başında- tanı konduktan neredeyse dört buçuk yıl sonra- kendi deyişiyle bir 'kriz' geçirdi. Oysa o zamanki günlüklerinde *bedensel* acıdan ya da güçsüzlükten söz edilmez. "Gelecek korkusu" vardır ama o vereme yakalanmadan da vardı. O sıradaki sıkıntılarına durmadan kendini dinlemesinin, tek başına kalmasının (artık hep istediği huzura ve sessizliğe sahipti), iki farklı zaman diliminin arasında sıkışıp kalmasının ve (geneleve yeni gitmiş olmakla) "Sana armağan edilmiş cinsellik gücünü ne yaptın?" sorusunu sormasının neden olduğunu yazıyordu. Buna rağmen "kriz" üzerinden birkaç gün geçtikten sonra 1914'ten beri en iddialı tasarısı olan *Şato*'yu yazmaya girişir. Bu işi yapacak bedensel güce sahip olduğundan hiç kuşku yoktur çünkü (sıkça ara vermekle birlikte) yalnızca sekiz ay çalışarak ortaya çıkardığı bu metin sözcük sayısı açısından bile eksiksiz bir roman olmaya yeter.

Öyleyse Kafka'nın "Çin Seddi"nden sonraki dört buçuk yılda bir yazar olarak suskunluğu tıbbi açıdan vereme bağlanamaz. O yılları yetersizlik içinde ve derhal uygulanacak bir ölüm cezasının etkisinde geçirmedi, en azından genelde böyle *hissederek* geçirmedi.

Aslında Kafka'nın bu süreyi gelecekte nerede, nasıl, kiminle birlikte ve ne hakkında yazacağını ayarlamaya çalışarak geçirdiği anlaşılıyor. Yitirdiği şeyin, yani bütün yapıtlarını yazdığı yer olan evinin (ve 1918 sonunda da *yurdunun* kendisinin) yerine koyacak şeyi arıyordu.

1921 tarihli Açlık Sanatçısı Defteri'ne ilk yazdıklarında bir otobiyografi yazmaktan söz eder ama hayatı sona ermiş gibi davranmak da istemez. Kendini "evi güvencesiz olduğundan hemen yan tarafta eski evin malzemelerinden yeni, güvenceli bir ev yapmak isteyen bir adam gibi" hisseder.

1922 yılının Ocak sonunda yeniden yazmaya başladığında ortaya çıkan sonucun *Şato* oluşu kuşkusuz bir rastlantı değildir. Bu öykünün ana teması (büyük bölümü, Kafka daha emekliye ayrılmadan hâlâ hastalık iznindeyken anne babasının Prag'daki evinde yazılmıştır) yeni bir ev ve yaşamda yeni bir yer arayışıdır.

Kısacası, 1917'nin ortalarından 1922'nin başlarına kadar Kafka'nın yazmasını engelleyen ve böylece bizleri kim bilir hangi başyapıtlardan mahrum eden hastalık değildi.

Bundan çıkarılacak ders şudur: Eğer bir adamın yazdıklarını anlamak istiyorsanız ne yüzünün fotoğrafına bakmak hatta ne de göğsünün filmini çekmek işe yarar.

Ama öbür insanlarla yakın ilişkilerini incelemeye ne dersiniz? Örneğin, ondan dünyaca ünlü tomarlarca mektup almış iki kadın ile ilişkilerini incelemeye? *Böyle* yapmak hiç kuşkusuz o olağanüstü kafanın içindekileri kavramamıza yarayacaktır.

Evet, tabii yarayacaktır ama biz delillere açık fikirli yaklaştığımız sürece.

V
KAFKA VE FELİCE:

CİNSELLİKLE HİÇ İLGİSİ YOK

Kafka Felice'ye evlenme teklifini sunmadan 15 Haziran 1913'de Prag Günlük Haberleri'ndeki evlilik ilanlarının başlığı

İşte bu noktada tarihi olayları bir yana bırakıp insan ilişkilerinin dünyasına giriyoruz. Başka bir insanla ilişkiye girmiş herkesin bildiği gibi bu durum gerçek olaylarla hiç ilgili değildir. Daha sonra göreceğimiz gibi, Kafka'nın çıkış yapmasını sağlayan öyküsü "Yargı" insan yaşamının bu en temel gerçeğinin en açık ve cesaret kırıcı anlatımlarından biridir. O yüzden bundan sonra göreceklerimiz yalnızca bir ilişki hakkındaki görüşlerden ibarettir ve bunu belirtmek çok kolay olacaktır (çünkü doğrudur). Ele alınacak o kadar çok kişisel malzeme varken bu noktada beni seçicilikle suçlamak da kolaydır ve kuşkusuz bu da doğrudur: Eğer bir öykü anlatmak istiyorsanız seçici *olmamak* olanaksızdır.

Benim görüşüm birçok kimseyi kırabilir. Bu yüzden bir kereliğine, siperlerden çıkmadan önce Kafka araştırmalarının en ağır toplarından ikisine sesleneceğim çünkü Kafka'nın Felice ile ilişkisi hakkındaki görüşüm Almanya'nın ve İngiltere'nin tartışılmaz en büyük iki araştırmacısının vardığı noktadan yola çıkar. Berlinli Alt şöyle der:

> Kafka Felice'yi olduğu gibi görmenin iki kat daha tehlikeli bir iş olduğunu bilinçaltında algılıyordu. Bunu yaparsa aslında Felice'yi pek çekici bulmadığı ortaya çıkacaktı ve mektuplar sayesinde yarattığı aşk yanılsaması yok olacaktı.

Oxfordlu Robertson da şöyle der:

> Onun yanında neredeyse hiç cinsel istek ve zevk duymuyordu... Ona yazdığı 500'den çok mektup çok yoğun bir duygusal gereksinimi, ele geçirme isteğiyle onun yaşamı hakkında daha çok şey bilme arzusunu ve tuhaf bir yakınlık eksikliğini ele verir.[1]

Cazibe hiç yok. Birlikteyken zevk almak bile yok. Özenle yaratılmış aşk yanılsaması. Kafka *arzu* bile duymadığı bir kıza yıllarca neden kur yapıyordu dersiniz?

İşte bunun sırrıyla karşı karşıyayız.

Her şey Hazır Olmaktan Geçer

Kafka yirmili yaşlarının sonunda kesinlikle bir buhran geçirmişti. Bu buhran bir erkek olarak onu neredeyse umutsuzluğa sürükledi ve yazar olarak çıkış yapmasını sağladı. Tabii bunun çelişkili hiçbir yanı yoktur. Sanatçılar en çok, yaşamları yıkıldığında son derece üretken olurlar çünkü (Kafka'nın dediği gibi) bu, kendilerini yapıtlarının sanal dünyasında "korunmuş" hissetmeye en çok gereksinim duydukları zamandır.

Bir insanın yirmili yaşlarının sonunda büyük bir buhran geçirmesinin olağandışı bir yanı yoktur. Eğer yaşınız otuzun üzerindeyse bunu bilirsiniz. Eğer bilmiyorsanız, öğreneceksiniz demektir. Kafka'nın yirmili yaşlarının sonunda o *türden* bir buhran geçirmesinin de olağandışı bir yanı yoktur. O da, bir çeşit yarı ilah değil, bir insan olduğuna göre bu şaşırtıcı değildir.

Yirmili yaşların sonunda dünya bir gecede insanın gözüne farklı görünebilir. Yirmi yedi yaşında aklınıza takılmayan sorular otuzuncu yaş gününüzden önce birden her yerden önünüze gelir. Üniversiteden sonra girdiğiniz iş gerçekten *hep sizin işiniz olarak mı kalacaktır?* Her zaman olmasını umduğunuz o heyecanlı doyurucu yaşam kapınızı çalmakta biraz gecikmemekte midir? *O* telefon konuşması, *o* toplantı bir gün gerçekten yapılacak, *o* bilgisayar mesajı gelecek midir? Arkadaşlarınızdan kaçı birden bire kalıcı çiftler oluşturmuştur?

Her şey birdenbire, nasıl söylemeli, biraz *nazik* görünmez mi? Geçen hafta kendinizi bir barda sizden beş yaş daha genç insanların arasında mı buldunuz? Bir hamle yapıp emlâk piyasasına girmek için *daha fazla* bekleyebilir misiniz? Eğer bu hamleyi yapmazsanız ne olacaksınız? Ama eğer *yaparsanız*, o zaman canınız istediğinde iş değiştirme, bir yıl daha boş gezme ve kendinizi *bulma* umutlarına elveda dersiniz...

Öyleyse Kafka'nın bu sırada içine düştüğü açmazın hiç de korkunç karmaşık bir yanı yoktur. Bu, o açmazdan çıkmanın kolay olduğu anlamına da gelmez. Köprüden atlamak hiç *çetrefil* bir iş değildir, yalnızca *zordur* ve düzgün bir senaryo yazarının bildiği gibi en zorlu açmazlar bildik ve basit olanlardır.

1911'in sonunda Kafka'nın içine düştüğü basit ama başa çıkılmaz açmazı şudur: Yazarlığa olan kesin bağlılığının bekârlık gerektirdiğini mantığıyla çok iyi bilir ama o dönemdeki günlüklerinden açıkça anlaşıldığına göre bunun gerçekte ne anlama geldiğini dehşetle fark eder.[2]

Dr. Kafka'nın Kulüp 18-25'de Kalma Mücadelesi

Kafka şimdiye kadar (artık yirmi dokuz yaşındadır) yetişkinlik yaşamını sorumsuz bir bekâr olarak sürdürmüştür. Dikkat çekici biçimde genç görünür ve dahası bunu bilir. Felice'ye daha önce şöyle der, çoğu kişi "beni on sekiz ile yirmi beş arasında sanıyor." Ve genç görünüşlü kızlardan hoşlanır. Daha sonra, kız kardeşinin, "zamansızlıktan çok özensizlikten ve cahillikten" kendini bırakmasını ve "genç kız" olmaktan çıkıp "şişmiş" anaç bir tip haline gelmesini son derece itici bulduğuna ilişkin Felice'yi uyarır. Ve Grete Bloch'a kızken değişip kadın olacakları için bütün kızlara acıdığını yazar.

Kafka'nın otuz yaşına geldiğinde hâlâ on sekiz ile yirmi beş yaş grubundaki biri gibi görünme saplantısı zamanının çok ilerisinde bir durumdur. 1950'lere kadar çoğu genç adam kendilerine örnek aldıkları (Bogart gibi) daha yaşlı erkeklerin ağırbaşlılığını, şapkalarını ve toplumsal konumlarını taklit ederdi. Ama Kafka çağdaş Londra'da

ve New York'ta çok sıkı perhiz ve gündelik egzersizle umutsuzca genç *görünüşlü* kalmaya uğraşan otuz -ya da kırk- yaşındaki öbür bekârların arasında kendini gayet rahat hissederdi.

Kafka genç görünüşlü kalmak konusunda neden bu kadar kaygılıdır? Günümüzde insanlar bu konuda neden kaygılıysalar ondan tabii. Kafka genç *görünmek* ister çünkü bu onun gençmiş gibi *davranmayı* sürdürmesini sağlayacaktır.

İster 2008'den ister 1908'den söz edelim, gece yarısı kahvelerinin, kulüplerinin ve barlarının dünyasında görünüş her şeydir. Sizi yalnızca sunduğunuz görüntüden tanıyan insanların bir anlık, belirsiz yargılarına göre ya ayakta kalır ya da yok olursunuz, ya kabul edilir ya da dışlanırsınız, ya biriyle yatar ya da eve yalnız gidersiniz.

Kafka'nın ilk öykülerinden "Reddedilmek", Patrick Marber'in ya da Neil LaBute'nin çağdaş bir oyunundan fırlamış gibi gelen görselliğin ve modanın yönlendirdiği büyük kentin et pazarının harika bir acımasız resmidir:

Reddedilmek

Güzel bir kıza rastlayıp, "Lütfen, benimle gelir misiniz?" dediğimde bir tek söz etmeden yanımdan yürüyüp geçerken aslında şunu demek ister:

"Sen adı yükseklerde dolaşan bir asil değilsin; sen açık sözlü, temiz bakışlı, geniş kırların ve onların ortalarından akan nehirlerin derisini okşadığı bir Kızılderili gibi cesur duran geniş omuzlu bir Amerikalı değilsin; büyük göllere ve onların ötesine, haritada bile bulamadığım yerlere uzun yolculuklar yapmamışsın. Öyleyse bana söyler misin, güzel bir kız neden seninle birlikte gelsin ki?"

"Ah, sen de motoru tıkırdayan büyük arabana binmiş yoldan geçmediğini unutmuşa benziyorsun; arkanda tam bir yarım daire olmuş seni izlerken sana övgüler mırıldanan düzgün giyimli erkeklerle çevrili olduğunu görmüyorum; gayet namuslu biçimde gözlerden uzak içeri saklanmış göğüslerin çok şirin de kalçaların ve baldırların onların eksiğini gideriyor; geçen sonbahar hepimizin hayran olduğu pilili tafta elbiselerinden birini giymişsin ama yine de o ölümcül tehlikeyi boynuna dolamış gülümseyerek gidiyorsun işte."

"Ne var biliyor musun? İkimiz de haklıyız. Ve bunun feci şekilde farkına varmadan, en iyisi ikimiz de eve yalnız gidelim mi, ne dersin?"

Bekârların gece hayatı Kafka'nın bunun dışında anne babasıyla evde ve işte geçen gündüz yaşamının başlıca dayanağı ve emniyet vanasıydı. Varlıklı, zeki ve sanatçı arkadaş takımıyla genç ve masum bir adam olarak bütün gece Prag'da gezdiği sürece her şey yolundadır. Onun gibi bir adamın kızları baştan çıkarmak için rezil bir takım planları ya da hileleri yoktur. O istediği zaman (istediği kişilerle) Kahve Corso'da, Trocadero'da ve benzeri yerlerde *başına* eğlenceli şeyler gelebilir; zaten bu gibi yerler öyle şeylerin *mutlaka* olması için vardır.

Peki, çete dağılıp saçlar kırlaşmaya başlayınca ne olur? Ahbapları ve gönül eğlendirecek kızlarıyla gezen tasasız genç adamın mutlu dünyası cinsellik için ve kendine eşlik etmesi için "kız arkadaş" kiralayan yalnız bekâr hayatının zor gerçekliğinin içinde sönüp gitmeye başlayınca ne olur (*Dava*'da Josef K. otuz yaşında açıkça bu duruma gelmiştir)?*

Zamanın uçan arabası önüne çıkan bütün canlıları ezer ama ön farlarının ışığı en ürkütücü hızla bekârların dikiz aynasında yakınlaşır.

Geçip giden zaman "Yargı"nın düğüm noktasında babanın George Bendemann'a yönelttiği tuhaf suçlamalara anlam katar: "Evet, aslında masum bir çocuktun ama işin gerçekten aslına bakacak olursak şeytan gibi biriydin!" Kafka ("aslında", "gerçekten aslında" sözleriyle) imkânsız bir karşılaştırma yaparak babanın suçlamasının tamamen mantık dışı göründüğünü vurgulamak ister. Ve öyle görünür de, ama bu onu anlaşılmaz kılmaz.

Aslında hepimiz böyle yargıda bulunuruz. Bir barda ya da bir toplantıda kırk *gösterip* hâlâ yirmi beş yaşında gibi *davranan* biriyle

* O zamanın otuzu günümüzün kırkıydı. Yetersiz beslenme, salgın hastalıklar ve önleyici tıbbın yokluğu bize göre orta yaş sorunları olan şeyler -Felice'nin berbat dişleri, Kafka'nın kabızlık ve uykusuzluk takıntısı- bir on yıl öncesinden başlıyordu.

takılıp kalmışsak aceleyle bir mazeret ileri sürüp oradan ayrılırız çünkü o kişi bizi rahatsız eder. O utanç verici, yaşı geçmiş bekârın hiç kimseye *zararı dokunmamıştır*. Yalnızca hiç değişmemiştir; bu da demektir ki *her yaptığı şey* yanlıştır. *Ahlâksal* yönden yanlış değil de iyinin ve kötünün ötesinde yanlıştır. On beş yıl önce herkesin görmekten memnun olduğu genç halindeyken yaptıklarının aynısını yapan aynı insandır. Tek yaptığı *değişmemektir*.

Zaman masumiyetin ve tecrübenin hedef tahtalarının yerini değiştirir. Eğer onunla uyum içinde hareket etmezsek tek bir yanlış yapmadan suçlanırız.

Kafka 1911'de bu mahkemenin kurulduğunu hisseder.

Çılgın Bir Kaçış Girişimi

1911'in sonlarına gelince Kafka artık büyüme zamanı geldiğini yoksa tohuma kaçacağını bilir. Ama bu zamanda ve bu yerde -günümüzde dünyanın birçok yerinde birçok insan için hâlâ öyle olduğu gibi- otuza yaklaşan bir erkeğin *büyümesi* için tek şey vardı: *evlilik*. Bu da neredeyse kaçınılmaz olarak *çocuk* demekti. Ve bunun anlamı da şuydu: Gündüz çalıştığınız işi bırakıp kendinizi yazmaya adama hayalleriniz yalnızca birer hayal olarak kalacaktı.

Kafka'nın önünde gerilen bu zincirlere çılgınca çarpması 1911 sonundaki ve 1912'deki günlüklerinde unutulmaz biçimde belirgindir. Umutsuzluğu onu doğrudan toplumun geleneklerinin sınırlarına itmiştir. 7 Kasım 1911 tarihli günlüğünde açıkça görüldüğü gibi Yahudi dilinde oynayan tiyatrodan beş parasız bir oyuncu kıza öylesine sırılsıklam âşık olmuştu ki onun önünde kendini aptal durumuna düşürmesine ramak kalmıştı. Oyuncuları Prag'ın dışında (bir kez daha) görmek için kalkıp gittiğinde (tam olarak böyle olmasa da) yaşanan sahneyi şöyle canlandırır:

> Ben, herkesin on sekizinde sandığı genç adam, o akşam Savoy Kahvesi'ndeki konukların ve arkada yarım daire olmuş bekleyen garsonların, masada toplanmış bütün oyuncuların önünde, başka kim-

senin güzel saymadığı, on ve sekiz yaşlarında iki çocuk sahibi, kocası hemen orada yanında duran, tutumluluk ve namus örneği olan otuz yaşındaki kadına gidip ona her şeyimle âşık olduğumu ilan ediyorum...

Kafka'nın imkânsız arzusunun nesnesi aynı anda hem iyi bir Yahudi anne hem de hayranlık uyandıran bir oyuncudur (tabii bu da hem fahişe -ona parayla her isteyen *bakabilir*- hem bakire -ona kimse *dokunamaz* – demektir). Kafka'nın yaklaşmakta olduğunu bildiği, *evlilik ya da bekârlık* kararının kısa devre yapmasından doğan bir hayali canlandırır.

Ergenlik Çağında Bir Kız ve İsveçli Oğlanlar

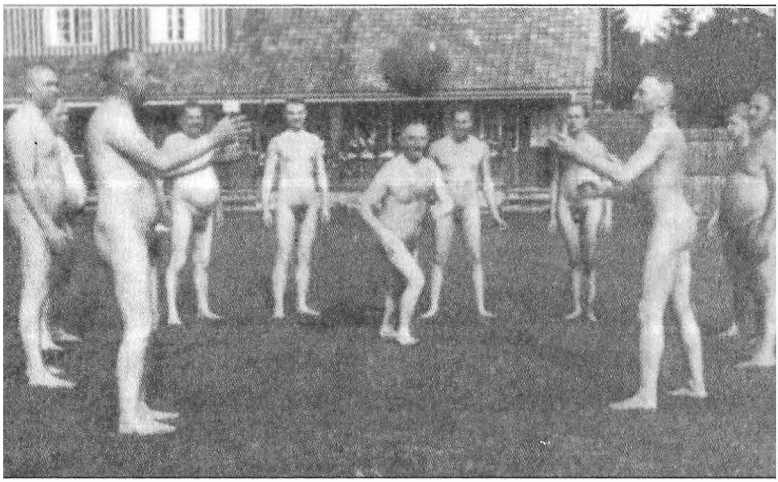
Kafka Haziran 1912'de Leipzig'de Kurt Wolff'a (ve o zamanki ortağı Ernest Rowohlt'a) tanıştırılır. Bu kişiler onu kendilerine basılmak üzere bir kitap sunmaya çağırırlar.

Dergilerde çıkan eleştirileri yazıları ve öyküler de bir şeydir ama bu gözde bir yayıncının basıp tanıtacağı, para ödeyeceği gerçek bir kitap olacaktır. Bu bir yazarın yaşamının dönüm noktasıdır ve Kafka kesinlikle bunu bekler çünkü on üç yaşından beri yalnızca yazar olmak istemektedir.[3]

Ağustos'ta Prag kahvelerinin sahnesine dönünce artık bütün gece büyük ve kıskanılan Werfel'in bakışını üzerine çektiğini gururla yazar.

Bu arada mesleğindeki gelişmenin etkisinde olağandışı ve aşırı davranışların kıvılcımlandığı görülür. Kitabını sunmaya çağrılmasının hemen ardından Weimar'a gider ve Goethe'nin evinin bakıcısının Margarethe adlı kızı ile (Goethe'nin Faust'unun baştan çıkardığı kız da aynı adı taşır) –Brod'un günlüğünde dediği gibi "başarıyla"- flört eder.* Bu noktada toplumsal geleneğin rüzgârına oldukça kapılmışa benzer. Bunun üzerine gittiği çıplaklar Jungborn Sanatoryu-

* Bunun olabilecek psikolojik anlamı için bakınız VII. Bölüm: Kafka ve Goethe.

mu'nda doktor onu ay ışığına çok fazla maruz kalmaması konusunda uyarır ve ona cinsel organın boyunu büyütücü "özel egzersizler" söyler.

Kafka orada (başlangıçta mayosunu çıkarmak konusunda gösterdiği isteksizliği yenip) canlı bir resim modeli gibi poz verir, çıplak bir genç asilzade ile konuşurken ter içinde kalır, İsveçli iki gencin pürüzsüz bedenlerini yalamayı arzuladığını fark eder ve çıplak erkek konukların birden iki tarafta toplanıp büyük bir kavgaya giriştiklerini hayal eder.

Kafka'nın erkeklere yönelik cinsel arzusu olduğunu düşünenler haklı olarak bu delilleri gösterirler. Bunun ne derecede önemli olduğu ise başka bir meseledir. Yirmi birinci yüzyılda bizim, yanlış sonuçlara varmadan yalnızca erkeklerin bulunduğu bir ortamı tarihsel açıdan hayal etmemiz neredeyse olanaksızdır. Kafka'nın zamanındaki erkeklere göre, dostluğun, hayranlığın ve gerçek duygusal bağlılığın doğal nesnesi hep erkeklerdi. Ve bir de okullu oğlanların karşı konulmaz oynaşmaları vardı. Kadınlar anne, kız kardeş ve eş olurdu, tabii *o* biçim bir kız değillerse.

Ya eşcinsellik? Bütün mektuplarında ve günlüklerinde bu duyguyu akla getiren delillerin hep yoğun zihinsel karmaşa anlarında

ortaya çıkması eşcinselliğin Kafka açısından çok olağandışı olmasının en iyi kanıtıdır.

Gerçek bir çelişki cehenneminde yaşamaktadır. İlk kitabı (on yıl kadar sürede yoğun bir biçimde yazıldıktan sonra) en sonunda basılmak üzeredir. Ama en iyi arkadaşı ve bekârlık yoldaşı yakında evlenecektir; aynı şekilde ikinci kız kardeşi de. Tam çıkış yaptığı bir anda, içindeki yıldızın gösterdiği yönde gidebilmek için huzura ve güvene en çok gereksinim duyduğu bir sırada uzatmalı ergenlik yıllarının korunmalı dünyası çevresinde dağılıp gidiyordu. Çok kısa süre sonrasına kadar artık anne babasının yanında oturmasının yerinde olmayacağını biliyordu.

İşte 13 Ağustos'ta kitabındaki öykülerin sırasını kararlaştırmak için geldiği Max'ın evinde (yani mutlu bekârlık günlerinin mekânı olan Max'ın anne babasının evinde) Felice Bauer'e rastladığında yeni filizlenen yazarlık umuduyla yenmeye çalıştığı, kentin son kalan bekârı olma korkusuyla doluydu.

Çok Çalışan Bir Kız

O ilk karşılaşma ile 1917'deki son karşılaşmaları da içinde olmak üzere Kafka ile Felice yalnızca on yedi kez karşılaştılar. Aynı dili konuşmalarına rağmen, farklı imparatorluklarda yaşıyorlardı ve aralarındaki uzaklık trenle sekiz saat sürüyordu (ayrıca Birinci Dünya Savaşı Temmuz 1914'den sonra yolculuğu güçleştirmişti). 1913'de Prag ile Berlin arasında bir ilişki yürütmek günümüzde Londra ile New York arasında yürütmek gibiydi.*

Uzun mesafeden bir e-mail ilişkisi çağdaş okurun bu meselenin tümünü anlamasının belki de en iyi yoludur. İnternet ağı tuhaf bir biçimde, yalnızca sözcüklerden ibaret bir ilişkinin taşıdığı erotik yükünü, bundan otuz yıl önceki insanlardan daha kolay anlamamızı

* Berlin özel bir ilişkideki kıdemli taraftı. Görmüş geçirmiş ve hazır cevap bir mizah anlayışı vardı. Felice partilerde gösteriş olsun diye bundan yararlanırdı. Öyleyse bu hayal güncellemesinde Felice'nin çok çalışan New Yorklu, Kafka'nın da daha çok sanatçı havalı Londralı olduğunu düşünebiliriz.

sağlamıştır. Elverişsiz bir uzaklıkta yaşayan insanlarla kolay ve hızlı yazışabilmemiz eğlenip itirafta bulunabileceğimiz, cüretkâr davranabileceğimiz ve kim bilir daha neler yapabileceğimiz anlamına gelir. Ruh arkadaşınız başka bir ülkede hatta kıtada olduğunu bildiğinizden onu gerçekten görmek için hemen arabaya *atlayıp* onu görmeye *gidemezsiniz*. Beklemek ve önce birbirinizi böyle tanımak *zorundasınız*. *Teknoloji ahlâkın* artık koyamadığı baştan çıkarıcı engelleri *coğrafyanın* yeniden oluşturmasını sağlamıştır. Klavye baştan çıkarıcılığın cephaneliğinde hak ettiği yeri almıştır. Yazarak yaşanan aşklar geri gelmiştir (ama ancak küresel internet kameraları bedenin ruh karşısında kazandığı son zaferi heceleyip Avrupa dişçiliğinin matem çanını çalana kadar).

Ve 1912'de "günümüzün en temiz ve güzel Almanca düzyazısının yazarı" dışında klavyede ya da kalemle kim daha baştan çıkarıcı olabilir ki?

Kafka, çok çalışkan (ve gerginliğini belli etmeyen) Felice üzerinde göz kamaştırıcı bir etki yaratmış olmalı. Felice güzel olmadığı gibi artık taze bir piliç de değildi. Doktorlar ilk çocuklarının doğumunu otuzlu yaşlarına erteleyen kadınlara yan gözle bakmaktan son otuz yıl içinde vazgeçmişlerdir. Kafka kendisi de üçüncü nişanlısı yirmi dokuz yaşındaki Julie Wohryzeck'in yaşının çoktan *geçtiğini* düşünüyordu. 1912'de kendi imkânları olmayan evlenmemiş bir kadın kaygılı gözlerle evde kalmışların saflarını izlerdi. Bu arada Peder Bey giderek çoğalan drahoma miktarını düşününce sabırsızlaşırdı çünkü artık o kadar genç olmayan prensesinin orta sınıfın çekici çevresinde kalmasını sağlamak için drahomayı ödemesi gerektiğini bilirdi.

Felice'in durumuysa babasının uzun süreli ihaneti, kız kardeşinin evlilik dışı hamileliği ve erkek kardeşinin (1913'ten sonra düpedüz sahtekârlığa dönüşen) beceriksizliği sayesinde biraz nazikti. Felice önce bunların hepsini Kafka'dan saklamıştı (ve sonradan boş bir çabayla ona bunları çıtlatmıştı).

İşte ailesi orta sınıfın saygınlığına tutunmaya çalışan bu kızın yaşamına, hısımlarından Banka Müdürü Brod'un oğlunun en yakın arkadaşı damdan düşer gibi girer. Bu uzun boylu yakışıklı genç kaya

gibi sağlam yüksek mevkide bir devlet memuru olmanın yanında bir iş adamıdır -ailesinin asbest fabrikasının müdürüdür- ve *herkesin* bildiği harika- çocuk şair Werfel benzeri oldukça gösterişli arkadaşlara sahip, (birçok eğitimli gencin olmayı çok istediği gibi) yapıtları yayınlanmadan gerçek bir yazar olmayı başarmış biridir.

Sarsılmaz Bir Yargı

Kafka Felice'ye yazmaya hemen karar vermez. 14 Ağustos'ta *Derin Düşünme* içindeki öyküleri son bir kez sıraya koyarken Brod'a Felice'nin "etkisi altında" kaldığını söyler ve 15 Ağustos'ta onu "çok düşünür" ama bunu, karşılaşmalarının üzerinden ancak bir hafta geçtikten sonra kendine açıklar. Sanki Felice bilinçaltından yavaşça yukarıya çıkıyor gibidir.

Eğer Felice 20 Ağustos'ta kendisinin hakkında "boş olduğu açıkça belli kemikli bir yüz"e, "neredeyse çarpık denecek bir burun" ve "biraz sert, gösterişsiz saçlar"a sahip "bir hizmetçiye benziyor" diye yazdığını okusaydı, kendini oldukça küçük düşmüş hissederdi. Ama daha önce gördüğümüz gibi, bir kadının çekiciliğine Kafka'nın verdiği ilk tepki onun bedensel kusurlarını sıralamaktır ve o gece kendisini çok çeken *bir şey hissettiği ya da gördüğü* kuşkusuzdur.

Felice'ye oturup daha yakından bakar bakmaz (ya da en azından bir hafta sonra anımsadığına göre) "sarsılmaz bir yargı"ya varır.

20 Ağustos'taki günlüğü bu noktada sanki görünmez bir eşikten içeri attığı adımla geri savrulmuşçasına birdenbire yarıda kesilir. Bu "sarsılmaz yargı"nın ne olduğuna ilişkin hiçbir ipucu bulamayız.

Önümüzdeki sırrın can alıcı noktası da budur.

Bu karar ne olursa olsun, Felice'ye yazmaya karar vermesi bir ayını alır. Bu dört haftada bekâr amcasının Madrid'den onları ziyarete gelişi (Kafka ona hayattan duyduğu "memnuniyetsizlik" hakkında sorular sorar) ve ikinci kız kardeşinin resmen nişanlanması önemli olabilir. 12 Eylül'de Felice'ye bir tanıdık yoluyla çiçek göndermeyi düşünür.

Bir ay sonra bilmediğimiz bir nedenle Felice'ye mektup yazmaya karar verir. Ve bize en çarpıcı gelen şey de Kafka'nın bunu yaparken tamamen *normal* görünmesidir.

Bayan Felice Bauer'e Saygıyla Kur Yapmak

Pek Saygıdeğer Hanımefendi,

Artık benim kim olduğumu hiçbir şekilde hatırlamamanız ihtimalini göz önünde bulundurarak kendimi bir kez daha size tanıtayım: Adım Franz Kafka ve ilk kez Sayın Müdür Brod'un evinde tanıştığınız ve sonradan masanın üzerinden size Thalian bir gezinin* fotoğraflarını teker teker sunan ve nihayet şu anda anahtarlarını tıkırdattığı aynı eliyle, gelecek yıl onunla birlikte Filistin'e gitme dileğiniz konusunda verdiğiniz sözün sağlamlığını ifade etmek için uzattığınız eli sıkan kişiyim.

İş yerinin başlıklı kâğıdına daktiloyla yazılmış bu ilk mektup düzenli bir iş sahibi erkek izlenimini güçlendirir. Bu aynı zamanda (Felice'nin de kendi iş yaşamının temelini oluşturan) daktiloyla yazmanın özelliğine şakacı bir biçimde kabahat bulmasını da kolaylaştırır çünkü bu özellik, ileride yazışmaları konusundan söz etmeye "kapılıp" kendini "olduğundan daha zor biri" gibi sunmasına yol açmıştır.

Bu noktada Kafka'nın iki gün sonra bütün gece oturup o olağanüstü çıkışı yapmasını sağlayan, "pislik ve sümükle kaplı kusursuz doğum" sonrasında ortaya çıkan "Yargı" adlı öyküsünü yazacağına ilişkin hiçbir belirti yoktur. Bu öyküde çocukluğunu geçirdiği evden (ve çocukça psikolojik bağlardan) kaçıp kurtulmak çabasıyla adının baş harfleri FB olan bir kızla nişanlanan ama *yazdığı* zekice şeylerle

* Kafka Brod ile Weimar'da geçirdiği tatili kastederek "Thalian" diyor çünkü şiirsel anlamı olan yerleri gezmişlerdi (Thalia şiir ve müzik esin perisidir). Kendi yüksek kültür dilini Felice'nin anlayacağını varsaydığını göstererek eğitimli ve saygın bir kimsenin kendisi gibi bir başkasına yazdığı çok geleneksel bir giriş mektubunun maddelerinden birini özenle işaretler.

kendini ikna edememesi yüzünden bunu yürütemeyen bir adam vardır.*

Bunun hakkında pek bir şey bilmeyen Felice'in onun mektuplarını içtenlikle yanıtladığı anlaşılıyor (Felice'nin mektupları elimizde değildir çünkü Kafka onları yok etmişti) ve Kafka böylece 28 Eylül'de ikinci mektubunu yazar. Kafka bu noktada bir hanıma geleneksel biçimde kur yapma kisvesini dikkatle korur. Kararsızlıklarla dolu olduğunu kabul ettiği doğrudur ama bu ruh durumu ve yazmak konusundaki sinircesi tamamen geleneksel imgeler yoluyla özenle sunulur. Bunlar hayallerindeki kıza rastlayıp ne yapacağını ya da aşk mektubunu yazmaya cesaret edip edemeyeceğini bilmeyen sözde âşığın (neredeyse zorunlu olan) karışık duygularıdır.

> Hanımefendi, ne ruh hallerine girdiğimi bir bilseniz! Sürekli bir sinir yağmuruna tutulmuş gibiyim. Bir an için istediğim bir şeyi biraz sonra istemez oluyorum. Orada (işte) merdivenlerden çıkınca daireme girdiğimde nasıl bir ruh halinde olacağım hakkında en ufak bir fikrim yok. Güvensizlikleri içimde biriktirmeliyim ki güvenli bir şeye ya da bir mektuba dönüşsünler. Uykuya dalmadan önce kaç akşam -abartmış olmamak için on akşam diyeyim- o ilk mektubu kafamda oluşturmaya çalışarak öylece yattım [...] Ama bu gidişle asla sonuca ulaşamayacağım. Şu anda size yazmak istediğim onca şey varken ben son mektubumla ilgili gevezelik edip duruyorum. O mektubumun benim için ne kadar önem taşıdığını lütfen anlayın. Onu önemli yapan sizin yanıt vermeniz oldu. Şu anda yanımda duran mektubunuz bana tuhaf bir zevk veriyor ve ona sahip olduğumu hissetmek için elimi üzerine koyuyorum.

Mektuba, Felice'nin günlük yaşamının bütün ayrıntılarını öğrenmesine yarayacak bir "küçük günlük" önererek devam ediyor. Ve kendi yazdıklarını Felice'ye anımsatarak sözü bitiriyor (kitabının yayınlanmak için "memnuniyetle kabul edilmiş" olduğunu bildiriyor

* Tabii bu durum Felice ile mektuplaşmasının ileride uğrayacağı başarısızlığı yansıtır. Alt'ın, Kafka'nın yapıtlarının onun yaşamında olacakları tuhaf bir biçimde önceden gördüğünü ileri süren kuramını destekleyen başka bir örnektir (yani *yazar* Kafka her şeyi *insan* Kafka'dan daha dürüstçe görür.)

ama kendi sanatını son derece kamçılayıcı ve iş bilir bir tavırla ele alıyor: "Pek o kadar iyi değil ama. Daha iyi şeyler yazılmalı. Bu samimi sözlerle mektubuma son veriyorum, hoşça kalın!"

O günkü ölçütlere göre bu mektup açıkça, herkesin nikâh masasına giden yolda atılan ilk adım sayacağı türden ciddi bir "mektuplaşma" başlatma girişimiydi. Felice Kafka'nın sınırı aştığının çok iyi farkındadır çünkü yanıt *vermez*. Hiçbir düzgün kız bu kadar çabuk böylesine açıkça yapılan bir davete karşılık vermez.

Bu arada 7 Ekim'de Kafka'nın yaşamında yeni bir buhran patlak verir. Sadık ve sevgili kız kardeşi Ottla (hâlâ babasının evinde oturan tek kız kardeşi odur) ilk kez ona karşı babasının yanını tutar (böylece *Değişim*'in duygusal çemberi tamamlanmış olur). Ottla bile onun asbest fabrikasında herhangi bir sorumluluk almayı kesinlikle reddetmesinin nedenini anlayamaz, oysa bir zamanlar Kafka ailesinin bu işe girmesinden yana olmuştu ve bu iş şimdi onların başını parasal derde sokabilirdi. Kafka aşırı kaygılanır ve tek yapılacak şeyin intihar olduğunu Brod'a yazarken her zamanki gibi onun işleri düzelteceğine güvenir.* Brod Bayan Kafka'ya mektup yazarak oğlunun yerine fabrikaya gitmesini ve Hermann'a bundan söz etmemesini söyler.

Durmadan artan gerginlik artık iyice tırmanır. İlk kitabı hazırdır, yepyeni öyküsünün (haklı olarak) büyük bir çıkış yapacağından emindir ama evdeki güvenceli yaşamı tam bir çözülme içindedir. Çocukça davranışlarını annesi ve (yakında evlenecek olan) Brod'un birlikte kurdukları delice ve ciddiyetsiz düzenler sayesinde sürdürebilir. Artık yaşamını değiştirmesi gerektiğini çok iyi bilir.

13 Ekim'de artık bekleyemez bir durumdadır.

> İlk mektubunuz on beş gün önce sabah saat onda elime geçti ve birkaç dakika sonra oturmuş size dört koca sayfa mektup yazmaya başlamıştım bile[...] Bana neden yanıt yazmadınız? Benim yazdı-

* Stach, Kafka'nın burada oldukça derin bir duygusal baskı uyguladığından kuşkulanır: Kafka bundan iki gün önce Brod'a yeni yazdıklarını göstermekle aynı zamanda temsilcisi olan arkadaşının yüreğini ağzına getirdiğini biliyordur.

ğım gibi bir mektupta aklınızı karıştıracak türden budalalıklar olabilir ama her bir sözümün altındaki iyi niyeti yanlış anlamış olamazsınız.

Yine yanıt gelmez. Kafka duygu yüklü iki mektup daha yazar ama bunları *göndermez*. Bunun yerine orta sınıfa özgü her zamanki usullerle Max'ın (Felice'nin kuzeniyle evli olan) kız kardeşinin saygın desteğine başvurup onun adına baskı yapmasını ister. Söyleyeceklerinin (Felice'nin kulağına gideceğini bildiğinden) 28 Eylül tarihli uzun mektubunun beceriksizce yazılmış olabileceğini ama tamamen "şerefli" olduğunu belirtir.

1912'de "iyi niyet" ve "şerefli" sözcükleri kişinin saygın bir hanımla ilişkisi hakkında kullanılan (Almanca'da olduğu gibi İngilizce'de de) anlamlı şifre sözcüklerdir. Evlilik hazırlığının ilk adımı gibi anlaşılırlar ve insanın durumu konusunda baskı yapmaları için akrabalardan yaralanılması da bu anlama gelir. Ayrıca hangi ateşli âşık sevgilisine kur yapma hevesiyle ara sıra "budala ya da beceriksiz" durumuna düşmez ki?

Felice en sonunda 23 Ekim'de yanıt yazar; mektubunun içine kurutulmuş çiçekler koymuştur (ve Kafka'yı yatıştırmak için yanıt *yazdığını* ama mektubun kaybolmuş olabileceğini ileri sürer). Kafka Edward döneminde genç bir hanıma yaklaşma çabalarının boşa gitmediğini gören bir talibin verdiği geleneksel karşılığa tamamen uygun biçimde neşesini dile getirir:

Şefkatli Hanımefendi!

Üç müdürüm birden masamın başına toplanıp gözlerini kalemime dikseler bile sizi hemen yanıtlamalıyım çünkü mektubunuz üç haftadır boşuna baktığım yukarıdaki bulutlardan inmiş gibi oldu.

Ertesi gün Brod'un kız kardeşine yardımlarından dolayı teşekkür ettiğini yazar. Kayser döneminin bu mutlu talibi yakınlaşma çabalarına ilkede izin verildiği için "Artık her şey düzene girmiş görünüyor," diye yazar.

Şimdi Felice'ye "Yargı"nın çıkmak üzere olduğunu ve ona ithaf edileceğini yazar; bunun nedeni onunla doğrudan bir bağlantısı olmasından değil (oysa daha sonra günlüğünde böyle demez) öykünün de aynı kendisi gibi "uzaktan ona layık olmaya" çalışmasıdır. Kayıp mektubun yasını tam bir talibin dilinden dökülecek şu şatafatlı sözlerle ifade eder: "Sizden tek bir sözcük bile işitmeden o kadar uzun yıllar geçti ki ve şimdi önümde unutularak beyhude geçecek bir ay daha var."*

Bir an için *kimden* söz ettiğimizi unutup önümüzde *ne* olduğuna bakalım. İnsanın kendi toplumsal/dinsel çevresindeki bir toplantıda seçilen bir gelin adayı, yazışma başlatınak için saygılı bir kültürel bahane, yardımına başvurulan uzak akrabalar, yazıyla temin edilen iyi ve şerefli niyetler, budalalık ve beceriksizlikten ötürü af dilemek, uygun biçimde yaşanan kalp kırıklığı ve kırılan kalbin onarılması, sevgiliden gelen mektupla birlikte çüzdanda taşınan kurutulmuş çiçekler, sevgiliye adanan bir öykü ve dile getirilen duygu seli.

Bu tam anlamıyla Victorya dönemine özgü eski moda usullerle kur yapmaktır. Üstüne üstlük Kafka 27 Ekim'de yıldırım aşkına tutulduğu gece olup biten ve söylenen her şeyi (her iyi aşığın yapması gerektiği gibi) bir fotoğraf karesi gibi anımsadığını gösterir. 31 Ekim'de onun elini uzaktan öpebilmek için açıkça izin ister.

O günkü ölçütlere göre olup bitenlerin kuşku götürür bir yanı yoktur. İçinde yaşanılan dünyanın halen Kafka'nın olduğu kadar Henry James'in de dünyası olduğunu unutmayalım. Namuslu bir kıza mektup yazarak iyi niyetlerinizden söz etmek, sonra da elini öpmek için izin istemek gülünecek bir mesele değildir. Saygın kimseler arasında ima edilen (özellikle buradaki gibi akrabaların işin içine karışmasıyla ciddileşen) *karşılıklı anlayış* güçlü toplumsal -ve ileriye dönük yasal- ağırlık taşır.**

* Kafka'nın aslında kayıp mektuba inanmadığı bellidir. Mutluluk veren bu yalana şimdilik katılır ama ileride mektupların sözde yok olduğunu yineleyip durur.
** 1962 gibi geç bir zamanda bile Avusturyalı bir kadın (kürk bir manto ve arkadaşlarının yüklü içki faturasından oluşan) nişan masrafları yüzünden bir adama dava açıp kazanmıştı; oysa adam hiçbir zaman nişanlanmadıklarını, her şeyin bir şaka olduğunu iddia etmişti. İngiltere'de Evlilik Vaadinden Dönmek 1970'e kadar yasalardan resmen kaldırılmamıştı.

O yüzden Kasım başında Dr. Franz Kafka'nın yaşam biçimine ilişkin ayrıntılı sorular sormayı uygun görmesine şaşmamak gerekir...

İyice Düşünülüp Yazılan Ama Gönderilmeyenler

İlk izlenimde gayet normal ama biraz aceleci bir talip olarak kendini kabul ettirdikten sonra Kafka (sevgilisine ilk kez "sevgili Bayan Felice" diye hitap ederek) yazı yazmanın kendisi için çok önemli olduğunu ve bütün yaşamının bunun etrafında döndüğünü açıklar. Günlerini nasıl düzenlediğini olağanüstü ayrıntılı biçimde ortaya koyar.

Besbelli ki Felice şaşırmıştır. "Amaca bağlı kalmak ve ılımlılık" önerir. Kafka eğer onu anlasaydı böyle demeyeceğini söyleyerek sertçe yanıtlar.

Kafka sayfasının köşeleri kıvrılmış Viktorya Dönemi Âşıklarının Hazır Cümle Kitabı'na son bir kez bakıp sevgilisine her gün yazmayı kabul edince rol yaparcasına kendi yüreğine seslenir ("Yüreğim, yüreğim, her gün bir mektup!") ama Felice onun kur yapmasına karşılık verdiğine göre kendi yaptığı şeyin gerçek yüzüyle karşı karşıya kalır. 9 Kasım'da yazdığı mektupta yazmaya olan bağlılığının Felice'ye mutsuzluktan başka bir şey vermeyeceğini söyleyerek her şeye son verir. Onun mektuplarını geri verebileceğini bildirir ve "benim gibi bir hayaleti" unutmanızı isteyeceğim diye yazar.

Yazar ama *göndermez*. Brod bu mektubu ancak Kafka'nın ölümünden sonra bulmuştu.

Bu ikisinin arasındaki ilişkinin önemli bir dönüm noktasıdır. Kafka onu mutsuz edeceğini bilir. Ama artık geleneksel aldatmacaların bozulan cilası yerini düpedüz baştan savmacılığa bırakır: *Kafka'nın yazdıklarıyla başkalarına okuttukları* arasındaki uçurumun aynısı (bunu onun kurmaca metinlerinin tarihçesinden çok iyi biliriz) özel yaşamında oluşur.

Kafka daha sonra Felice'ye bu işin yürümeyeceğini yineler durur ama bunu hiçbir zaman o gönderilmemiş mektuptaki kadar açıkça ve dürüstçe söylemez. Kapıyı her zaman baştan çıkarıcı biçimde hafif aralık bırakır.

9 Kasım'daki açık sözlü ve dürüst (ve de gönderilmemiş) mektubun yerine Kafka iki gün sonra gönderdiği mektupta Felice'ye bu işi bitirmeleri gerektiğini gerçekten söyler. Ama bu mektupta "dünyanın en iyi kalpli insanını verilecek en zor sınav"dan geçirdiğini de yazar ve sonra ilk kez samimi bir ifadeyle ona "sen" diye hitap ederek bir şeyleri ciddi anlamda bitirme duygusunu bütünüyle ortadan kaldırır.

Günümüzde bile Almanya'da "siz"den "sen"e geçmek önemli bir toplumsal etmendir. Bunun nasıl yapılacağı İngilizlere her zaman zor gelir. Hiç kuşkusuz 1912'de bu geçiş Almanca konuşarak yürütülen her ilişkinin samimiyet derecesinde ortaya çıkan ciddi ve geri dönülmez bir değişimi temsil ediyordu.*

Bundan sonra Felice'ye hep "sen" diye hitap eden Kafka 11 Kasım'da, her şeyiyle ona ait olduğuna göre neden "gözlerimi kapayıp bir trene atlamıyor ve senin yanında açmıyorum" diye sorar. Verdiği yanıt kendini yazmaya fazlasıyla adaması *değildir*. Bunun yerine ilk kez bir sis perdesinin arkasına gizlenip "evlilik ve hiç kuşkusuz babalık" için *bedenen* fazla *sağlıksız* olduğunu söyler. Ama sonra onun mektubunu okuyunca bu sorunu bile *görmezden gelebileceğini* söyleyerek önceki sözlerini boşa çıkarır.

Affedersiniz? Evliliğin önündeki bedensel bir engeli *görmezden gelmek* mi? Kafka ne demek istiyor acaba? Bu kesinlikle ya tıbbi bir durum ya da değil!

Kafka burada Felice'ye doğrudan yanıt vermekten kaçınmak için ilk kez en güçlü ve kafa karıştırıcı taktiklerinden birini kullanır: Mutluluklarının önündeki bedensel ve ruhsal engellerin arasındaki çizgiyi bulanıklaştırır. İlk yazdığı *her şeye bir son vermemiz gerek* mektubunun ardından Berlin'e güller göndererek her şeyi iyicene birbirine bulaştırır (güllere iliştirilen notta şöyle yazar,"Suç sayılacak o sözlerin ardından masum güller göndermek ne de zavallı bir çaba!").

* Örneğin Kafka Felix Weltsch'den kendisine "sen" diye hitap etmesini istediğini günlüğüne (23 Mayıs 1012'de) not düşer.

Zavallı Felice bunlara ne anlam vermelidir acaba? Yakışıklı ve aceleci talibi adını ağzına almaya cesaret edemediği gerçek bir özrü ya da hastalığı mı ima ediyordu? Yoksa bir kadının özel ilgisine, şefkatine ve sevgisine mi sesleniyordu gizlice? Haklı olarak kafası karışan Felice hısmı Max Brod'dan yardım ister. Brod ona Kafka'nın özel biri olduğunu ve ona "anlayış ve iyilik" ile davranılması gerektiğini söyler ve "benim bildiğim bütün yazın yapıtlarını gölgede bırakan bir roman yazıyor" der.

Geleneksel kadınlık rolüne seslenmek (ve de Kafka'nın yazdıklarının karşılığını alacağına ilişkin teminat) işe yarar. Felice 14 Kasım'da talibine ilk kez "sen" diye hitap ederek bir yanıt yazar. Kafka duyduğu rahatlıktan çılgına döner. Felice'nin mektubu onu tamamen sakinleştirmiştir ve

> Beni böylesine bağlayan "sen" sözcüğünden başka bir şey olamazdı, bu "sen" için dizlerimin üzerine çöküp teşekkür ederim çünkü o sözcüğü bana kullandırtan şey seninle ilgili belirsizlikti ve şimdi sen onu bana geri gönderiyorsun. Sen en sevgili insan! Şimdi senden emin olabilir miyim?

Kafka'nın gereksinim duyduğu şey "emin" olmaktı: Dört güne kadar (artık Felice'ye "sevgilim" diye hitap etmektedir) *Değişim*'e başlar; bu hayranlık verici öykü başka ne hakkında olursa olsun, artık kendini aile evine ait hissetmeyen ama düşlerinde bile gidecek başka yeri bulunmayan bir adamı anlatır.

Felice Gerçeklik Kazanır

Bundan sonraki yıllarda sürecek dansın adımları artık sağlam atılmıştır. Anlayışla karşılanacağı gibi Felice Kafka'nın aklından geçen benzersiz ikili düşünceyi fark etmez. Kafka onu istermiş gibi gelir ve gerçekten de ister ama ondan "emin" olmak istediğini söylediğinde (bunu durmadan yeniler) *ona yazmak* için ve çalışmalarını bildirebilmek için orada bulunmasından emin olmak istediğini kasteder. Onu tek bir şey için ister ve bu cinsellik değildir.

26 Ocak 1913'de yazmaya çalıştığı romanın (*Amerika*) kendisini tamamen yenik düşürdüğünü ve bir süre ara vermezse "hedef"e (*die Sache*) daha zor ulaşacağını bildirir ve Napolyon'a yapılan otopsiden "çok ilginç bir bulgu" elde edildiğini söyleyerek sözü sürdürür (başka bir deyişle, İngiliz bir doktor Napolyon'un cinsel yönden oldukça yetersiz yaratılmış olduğunu iddia etmiştir). Ve Napolyon'un yatak odasında Josephine'den kaçar gibi davranması ile "aşkını haykıran mektuplar"ı arasında hiçbir çelişki olmadığını ileri sürer. Burada kabaca bir benzerlik kurulmuştur: Kafka yazı yazmanın *kendi* savaş alanı olduğunu, ancak burada "hedef"e ulaşıp ulaşmayacağını, bir erkeğin evlilikte yataktan kaçmasına karşın yanıp tutuşan aşk mektupları yazabileceğini ve Napolyon'un kadınlarının cinsellik dışındaki bir şey için ona bağlandıklarını söylemek ister.*

Gereksinimi olan şeye, bekârlığın yalnızlığından kaçıp hem de özgür olmasını sağlayan olanaksız hayalini gerçekleştirmesini sağlayacak sanal bir sevgiliye sahiptir artık. Yazmasına yardımcı olacak "bir sevgilinin sessiz varlığı" (*varlığı mı?* Felice Berlin'dedir) tek istediği şeydir (28 Mart,1913). Onunla bir daha karşılaşmayı umutsuzca erteler. Ama bu İkinci Bir Hayat değildir. Felice'nin trenle sekiz saat uzaklıkta yaşayan gerçek bir insan olması buna hiç uygun değildir ve onun "varlığını" sürdürebilmek için *onu* kanıyla canıyla bir kadın olarak gerçekten istediği uydurmacasını sürdürmelidir.

Karşılaşma sonsuza dek ertelenemez ve bu karşılaşma gerçekleştiğinde Kafka'nın hayali dünyası ile gerçek dünya arasındaki uyuşmazlık açıkça görülür. 23 Mart öğleden sonra gerçekleşen karşılaşma o kadar başarısız olur ki Kafka'nın Berlin'de geçirmeyi tasarladığı hafta sonunda bunu yeniden denemeyi hiçbiri istemez.

Kafka bunun yerine Mayıs'ta Wolff ve Ortakları'nın öbür yazarlarıyla Berlin'de bir kahvede buluşur ve hepsi sevgili yayıncılarına ortak bir kart yazarlar. O sırada bile kendi kafasındaki daha güzel

* Kafka'nın böyle bir bedensel eksikliğin acısını çektiği (ya da ciddi biçimde öyle *hissettiği*) pek olası görünmez çünkü Felice'den önce ve sonra bunun sözü hiç geçmez. Gerçekten arzulamadığınız biriyle cinselliğinizi paylaşmanın kaçınılmaz sonuçları vardır ve Kafka'nın sözde Napolyon Sendromu ani bir baş ağrısının ya da mest olmuş numarasının eşdeğerinden başka bir şey değildir.

dünyada ve mektuplarda Felice'i hâlâ "yeryüzündeki tek amacım" diye görür (13 Mayıs).

23 Mayıs 1913'te bu dünyalar sonunda çarpışır. Kafka Felice ile evlenmek istediğini onun babasına hâlâ yazmadığını çünkü önce, evlenememeleri anlamına gelen o gizemli sorun hakkında doktorun görüşünü alması gerektiğini bildirir (ruhsal ve bedensel durumunu birbirine karıştırmayı sürdürür çünkü onunla birlikte olmanın bir "mucize" eseri onu "iyileştirme" olasılığını yok saymak istemez). Felice'nin babasından kendisine bir doktor tavsiye etmesini isteyeceğini söyler.

Felice ne kadar çok olursa olsun akıl oyunlarına dayanabilir ama kendisinin mutlak güvencesi sayılan toplumsal kurallara Kafka'nın karşı çıkmasına boyun eğmez. Kafka'nın üzerindeki tek gücünü kullanarak ona yazmayı keser.

Kafka mektupsuz kalınca sanal dünyası olduğu gibi çöker. "Tanrı aşkına, bana neden yazmıyorsun? Bir haftadır tek sözcük bile yok. Bu gerçekten çok korkunç" (25 Mayıs, 1913). Her şeyin hep onun yüzünden bittiğini ima eder: "Sessiz kalarak benim bu dünyadaki tek mutluluk umudumu yok ediyorsun." Ama çekip gitmek yerine, onun kalesine son vurucu atışı yaparak *"içten olduğu sürece o yumuşak sesli çağrı"*yı duyar duymaz ona "ait" olacağını söyler.

Felice teslim olup yeniden yazar. Ama karşı koymuştur ve Kafka artık vakit kazanmayı sürdüremeyeceğini bilir. Verilen sözlerin bir *anlama geldiği* ve *insanları* ilgilendirdiği gerçek yaşam kapısını çalmaktadır. Eğer Felice'yi istiyorsa, ona *sahip olmak* zorundadır.

Şimdi Kafka'nın stratejisi değişir ve 16 Haziran 1913'te yapılan evlilik teklifiyle bitmek bilmeyen oyunun bir sonraki aşamasına geçilir.*

* *Prag Günlük Haberleri*'nin 15 Haziran 1913 tarihli (Kafka'nın evlilik teklifini göndermesinden bir gün önce) evlilik ilanlarına şöyle bir bakınca o yıl hakkında eşsiz bir fikir ediniriz. Beş evlilik firması hizmetlerini sunmaktadır. Günümüzün satılık araba ilanları benzeri kırk altı ilanın yedisinde kısaca "sipariş alınmaz" (*keine Vermittler*) denir. Yirmisinde sunulan ya da istenen drahoma miktarları vardır. Devlet memurluğunda çalışan (Kafka gibi) 33 yaşındaki (Kafka henüz otuza gelmemiştir) ama "Kuzey Bohemya'da büyük bir Alman taşra kentinde" yaşayan bir Hukuk Doktoru (Kafka gibi) "100.000 krondan az olmamak şartıyla" (günümüzdeki değeri 1,5 milyon dolar) drahoma isteyebiliyor. Bu, Felice ve ailesinin neden bu kadar çok şeye katlandıklarını merak etmekle insanin kuşkucu olmaktan çok gerçekçi olduğunu gösterir.

1913 Tarzında Evlilik Öncesi

Evlilik teklifinin kendisine pek de heyecanlı denemez. Felice'nin anne babasına yazmadan önce bir doktorun görüşüne gerek duyduğunu bir kez daha vurguladıktan sonra (ayrıca doktor görüşünün pek kesin sayılmayacağını da ekler) sözü şöyle sürdürür:

> Ama artık işi daha fazla uzatacak zaman kalmadı, en azından ben öyle hissediyorum ve bu yüzden soruyorum: Yukarıdaki kaçınılmaz talihsiz koşullar altında da olsa acaba benim eşim olmayı kabul eder misin? Bunu gerçekten ister misin?

Bunun ardından gelen sayfalarca ilavenin kimileri düpedüz uydurmadır. "Öğrendiğim ya da okuduğum, yaşadığım ya da duyduğum şeyleri, insanları ya da olayları bir türlü anımsayamam," diye yazar Kafka, oysa bunu diyen adam geçen yılki ilk karşılaşmalarından neredeyse tam iki ay sonra her şeyi tamamen anımsayan kişiydi. Kafka Felice'nin ileriye ve yükseğe götürülmeye hazır alçakgönüllü halini yeniden canlandırır (Felice onun kendisinden "daha ileri" olduğunu yazmıştır). Kafka evlilikte eşitliğe hiç de gerek olmadığını yazar ama insanların kendilerini "birbirine ait" hissetmelerinin ve bu yüzden "bireylerin özgürlüğünü en ufak biçimde bozmak" diye bir şey olmamasının yeteceğini söyler.*

Ertesi gün evlilik karşıtı görüşlerinin "madde madde" çürütülmesini, sonra da (Felice'yi tamamen başka bir yöne çekerek) ondan bir Berlin gazetesi göndermesini ister çünkü gazetede "Ateşçi" ile ilgili bir eleştiri yazısı olduğunu duymuştur.**

Bütün bunlara rağmen Felice onun evlilik teklifine evet demek için uzun düşünmek zorunda kalmaz. Olumlu yanıtını ertesi gün

* Kafka burada aynı (Prusya) devlet gücünün kişisel özgürlük ile ilişkisi konusunda kolaya kaçan fikirler üreten Hegel gibi gelir kulağa. Bu kolaycı fikirler Alman düşüncesini şeytanın etkisine sokarak onun şeytani yanını ortaya çıkarmıştır: Eğer insanlar "birbirlerine ait olmak zorundaysalar" (bunu akıllarıyla değil duygularıyla bilirler) "bireyin özgürlüğü" konusunda kaygılanmalarına gerek yoktur.

** Bu yankı uyandıran olumlu eleştiriyi o yıl daha önce *Yargı* ile aynı ciltte öyküsü basılan bir kimse yazmıştır.

postalamıştır. Ama eğer Kafka'nın sıkça sözünü ettiği "belirsizlik işkencesi"ni zavallı aklından çıkarmak için hızlı ve kesin bir evet haykırışına gereksinimi olduğunu düşünüyorsa, başına gelecek başka bir şey (ve eline geçecek birçok üzücü mektup) daha vardır.

İlk olarak Kafka onun kabul yanıtını gerçek bir evet gibi görmez. "Elimle ağzını kapattım ve şimdilik o sözcüğü gerçekten söylemiş değilsin, yalnızca boş avucuma konuştun" çünkü "her şeye madde madde yanıt verdiğini göremiyorum" (20 Haziran).

Kafka'nın bu dönemdeki mektuplarını okumak son derece zevksizdir. Bu mektupların ona hayran biyografi yazarlarınca, o kadar titiz olmayan birinin yapacağı gibi kusurlarını müstakbel eşinden saklamaya dayanamayan bir adamın pırıl pırıl dürüstlüğünden başka bir şey yansıtmadıklarının belirtilmesi de işe yaramaz.

1913 yazında Franz Kafka artık kur yapmıyordur: Görüşmelere geçmiştir.

1913'de evlilik sonuna kadar sürdürmek içindi. Bundan sonraki otuz kırk yılda böyle kaldı. Boşanma altmışlı yıllara kadar az rastlanan, zor ve pahalı bir toplumsal intihar biçimiydi denebilir. *Friends* gibi TV gösterilerinin tanıklık ettiği toplumsal döneme gelinceye kadar çok sayıda güldürü, dram ve cinayet öyküsünün temelinde evliliğin bozulmaması gerektiğine ilişkin varsayım bulunurdu. Bu senaryolarda kişiler *evlilikten* kurtulamazlar ve böylece *evlilikte* kimin üstün geleceğini görmek için birbirlerinin üzerinden sayı yaparlar (ya da evlilikten kurtulmak için birbirlerini öldürme planları bile yaparlar).

Kafka'nın Felice evet dedikten sonra yazdığı mektuplara bunun ışığında bakılmalıdır. Burada Felice'e çekilip gitmesi için bir çağrı yapılmaz. Tam tersine Haziran sonundaki, Temmuz ve Ağustos'taki mektuplar onun ağzından daha da kesin bir "evet" alabilmek -bir çeşit evlilik öncesi anlaşma (*yazılı olarak* tabii) alabilmek- için girişilen tuhaf ve acımasız bir çabadır.

Peki, ama Kafka ondan *neye* evet demesini ister? Bunun kısa yanıtı şudur: her şeye. Kafka boş bir evlilik çeki ister ve Felice'nin evet yanıtı cebinde olunca her şeyi daha da ileriye götürür.

Sözde tıbbi sorunlarını zaten anlatıp bitirmiştir. Şimdi de işinin hiç güvencede olmadığı ve onun hatalarını yakalamak isteyen mü-

dürlerinin gözlerinin sürekli üstünde olduğuna ilişkin utanmaz bir yalan uydurur (Haziran 22). Yoksul olacaklarını söyler (1913'te geliri, teftiş ettiği fabrikalarda çalışan sıradan bir işçininkinden 4,5 kat fazlaydı). Prag'ın (Yahudi olmayan Almanların bulunduğu) banliyölerinde yaşamak istediğini ileri sürer -oysa yaşamında bunun doğru olduğunu gösterir hiçbir ipucu yoktur). Felice'yi orada "feci yalnız" kalacağı konusunda uyarır- buna katlanabilecek midir? "Buna tamamen kesin bir yanıt almalıyım, Felice, bunu anlayacağından eminim, tamamen kesin bir yanıt" (21 Haziran).

Kendisinin çocuklarla oynamaktan nasıl nefret ettiğini bilmesini ister. Kız kardeşinin kendini bırakmasıyla "genç kız" bedeninin "şişmiş" bir anne görüntüsü kazanmasından hiç hoşlanmadığını vurgular. Felice'den Max'ın ya da başkasının söylediklerine kulak asmamasını söyler: "Sen yalnızca şimdi benim yazdıklarıma kulak ver, Felice, bir tek buna yanıt ver ama her şeyi yanıtlamalısın yalnızca soruları değil" (23 Haziran).

Evliliğe üst üste evet demek yetmez; Felice önlerindeki evlilik yaşamının bütün ayrıntılarına kesin ve açık bir *yazılı* evet yanıtı vermelidir. Yasaklar okunduğu zaman Felice'nin Kafka'ya karşı kullanacağı hiçbir şey kalmamalıdır.

Bu Felice'nin kazanabileceği bir oyun değildir. Felice belirli bir sorun (örneğin karşılaşacakları sözde yoksulluk) konusunda olumlu davranınca, Kafka bunun sayılamayacağını çünkü bu konuyu mutlaka iyi düşünmemiş olduğunu söyler (26 Haziran). Kafka'nın Felice'den açıkça istediği yazılarında sıkça değindiği Luther tarzında koşulsuz bir inanç belirtmesidir. Tamamen mantık dışı bir evet ister. Onun şöyle demesine gerek duyar, "Her şeye rağmen elimden başka bir şey gelmez. Ama sen yine de böyle diyemezsin ve demeyebilirsin" (27 Haziran).

Felice bunları da sineye çeker ve böylece Kafka meseleyi daha karanlık alanlara götürür. 6 Temmuz'da "karımın gitmesine izin vermeyeceğim bir kabare"ye gittim ve "genelde böyle yerlerden çok hoşlanırım" oysa "şarkı söyleyip dans eden bir zenci kadın" seyretmenin dışında orada onsuz "kendimi çok kötü hissettim" der. Ertesi gün insanlığından kuşkuya düşer ve Felice'ye şunu söyler, "Sen

bazı kafaların içinde nasıl bir edebiyat olduğunu bilemezsin, Felice." Ondan "benim söylemediklerimi de bir düşün!" diye istekte bulunur (10 Temmuz) ve onu uyarır, "İçimde senin bilmediğin bazı korkunç yanlarım daha var."

Kafka geçmişteki gece hayatını ve kilitli kitaplığını mı kasteder? Bunu asla bilemeyiz çünkü ne demek istediğini asla söylemez. Ama Felice'nin böyle üzerine gitmesi evlendikten sonra *her* istediğini yapmak için izin koparmaya çalışan bir damat adayını akla getirir.

Felice hâlâ kaçmaz. Bundan sonra 13 Temmuz'da Kafka Felice'nin anne babasına *yazmama* fikrini ileri sürer ama bir çift olarak en azından Noel'e kadar "böyle kalalım" der. 23 Mayıs'ta aynı şeyler yeniden başlar: Felice onun bütün isteklerine katlanır ama bazı şeyleri ertelemesine değil. Tek savunma aracına başvurur ve yine yazmayı keser.

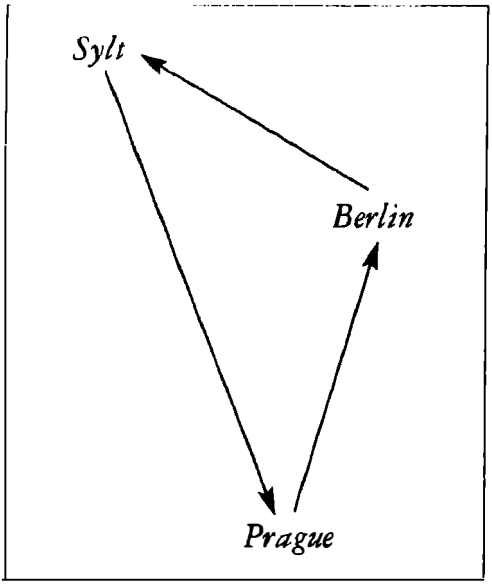
Ve bu yine işe yarar: Kafka anında şaşkın ve acı çeken âşığa dönüşür: "Ne olduğunu anlayamıyorum. Mektubum seni incitmiş olmalı, başka bir olasılık yok. Ama seni incittiyse, onu yanlış anlamış olmalısın... Felice, lütfen bana iyi ya da kötü bir iki söz yaz, bana daha fazla acı çektirme" (19 Temmuz). Felice ürkütücü sessizliğini korur ve 28 Temmuz'da Kafka yalvarır: "Yine mektup yok. Bana nasıl böyle işkence çektirebiliyorsun, Felice!"

Tuhaf Yolculuk Planları ve Gizemli Vaatler

Felice yine dayanamaz yazar. Ve teslim olur olmaz Kafka "sen istersen harika olacak" dediği bir fikir ortaya atar.

Kafka işini ileri sürerek Felice'nin ailesiyle birlikte Kuzey Denizi'ndeki Sylt adasında geçireceği tatile birkaç günlüğüne katılmayı reddeder ama (koşullarından vazgeçmemeye dikkat ederek) babasına yazabileceğini söyler, yani bu "on dört güne kadar anne babalarımızın gözünde resmen nişanlı oluruz" demektir. Bu baştan çıkarıcı planın koşulu "yeni fikirler"ine bağlıdır, "bak fikrimi dinle" der.

Kafka'nın harika yeni fikri şudur: *Kendisinin* Slyt'e gitmesi yerine Felice "Berlin'e dönerken" "birkaç saatliğine" Prag'a gelebilir.

Felice'in eve dönerken Kafka'yı birkaç saatliğine görmesi için Kafka'nın yaptığı plan.

Prag mı? Kuzey Denizi'nden *Berlin'e dönerken* mi? Avrupa haritasına şöyle bir bakmak Kafka'nın ya coğrafya bilmediğini ya da oynadığı duygusal oyuna kendini çok kaptırdığını akla getirir. Felice'nin onu birkaç saatliğine görmek için tam iki günü trende geçirmesinin iyi bir fikir olduğunu önermektedir.

Ertesi gün harika yeni fikri hâlâ Sylt yolundayken Kafka bunun ardından gayet acayip bir istekte bulunur. Ne olduğunu söylemeden Felice'den "sormadan ve tam olarak" bir şey yapmaya "ciddi biçimde" söz vermesini ister. Bunun kötü ya da olanaksız bir şey olmadığından emin olmasını söyler ama başka açıklama yapmaz. Gelecek Mayıs'a kadar evlenmeseler bile onu ziyaret etmek için Berlin'e geleceğini pek sanmadığını da bildirir.

Saçma yolculuk planları, gizli vaatler, imalı tehditler: Kafka neyin peşindedir acaba? Evet, Felice'yi uzun süre sessiz kalarak ona "işkence" etmekle suçladığını unutmayalım. Efsaneye değil mektuplara bakınca Kafka'nın denetimi elinde tutmak için bir dizi güç gösterisine

giriştiği görülür. 4 Ağustos'ta yolculuk planını hevesle yineler (o öldürücü "geri dönerken" sözcüklerini eklemeyi bir unutmaz).

Ayın altısında Kafka mantıklı bir kimsenin tahmin edeceği bir yanıt bulur. Ama şimdi sanki incinen taraf *oymuş*, "dünyanın en basit işi olan, üstelik o kadar da tatlı" bir buluşmayı ertelemek için bahaneler uyduran ise Felice'in ta kendisiymiş gibi davranır. Cendereyi hemen biraz daha sıkarak şimdi bir aylık izninin hepsini bir sanatoryumda geçirmesinin "kesinlikle gerekli" olduğunu söyler (nedenini söylemez).

Ertesi gün Felice'den yapması için söz aldığı şeyi açıklar. Onun bedenini denetlemek ister. Felice bilmeden Kafka'nın sevgili Müller egzersiz yöntemini (bunun bayanlar için henüz çıkmış bir biçimini) "her gün yavaş yavaş, düzenli, dikkatli ve iyice" uygulamaya söz vermiştir. Kafka aynı mektupta ev halkının vejetaryen olacağını varsaydığını söyler.

Beş gün sonra 6 Ağustos'ta aldığı mektubun (yolculuk planlarına "aptalca" diyen mektup) satırlarını Felice'ye alıntılar. Bunun "gerekli" olduğunu söyler. Avrupa'nın yarısına kadar geri dönerek bir tur atmayı reddederek Felice Kafka'nın ondan aldığı bütün "güvence"yi yok etmiştir. Bu yüzden en erken Noel'e kadar buluşamamaları da *onun* kabahatidir.

Gördünüz mü yazılı belgeler (özellikle bir avukatın elinde) ne kadar faydalı olabiliyor?

12 Ağustos'ta Felice'ye artık onun "ikna olmuş kararlılığını" hissedemediğini yazar ve ertesi gün aralarındaki her şeyin bitmiş olabileceğini yazmak için (üç aylık aradan sonra) günlüğünü yeniden eline alır.

Kafka'nın 14 Ağustos tarihli günlüğü aynı gün Felice'ye yazdığı mektupla birbirinin ardından okununca neredeyse ruhsal yönden hastalıklı gelir ve gerçekleri yansıtan bir belge olarak günlüğün kendisi hakkında aklımıza temel sorular getirir. Kafka günlüğünde onu sevdiğinden ve mektuplarına "karşı koyamamak"tan söz eder. Sonra cinsellikle ilgili en ünlü kasvetli betimlerinden birinin yapar: "birlikteliğin zevkine ceza olsun diye çiftleşmek." Bu sözler Kafka'nın birçok başka sözü gibi bağlam dışı alıntılanır. Aslında bu cinsellik

üzerine evrensel bir yorum değildir; kesinlikle Felice ile evlenince yaşayacakları cinselliği akla getirir.* Aynı gün en sonunda onun anne babasına mektup yazar ve ondan sonra Felice'ye insanın neredeyse nefesini kesen bir mektup uçurur.

Felice'nin onun el yazısına bakması için bir yazıbilimcisine başvurmasına çok kızdığı bellidir. Hiç tanımadığı biri, o en özel şeye, yani el yazısı yoluyla ruhunun kilitli kitaplığına gizlice bakmaya davet edilmiştir. O adam Kafka'nın "son derece tensel" olduğunu söylemeye nasıl cesaret eder! O "dünya zevklerinden vazgeçme konusunda yaratılışından gelen çok büyük bir yetenek" sahibidir ve bunu Felice'nin bilmesini ister. O "sanatsal ilgi" sahibi biri mi olmalıymış? *İlgi* mi! Kafka "benim her şeyim edebiyat, ben başka şey olamam" der. Artık neredeyse resmi bir mektup gibi kulağa gelen Almancasıyla nişanlısına olağanüstü imalı bir tehdit savurarak ve kuralları kabaca bozarak sözüne son verir:

> Senin yazıbilimcini eleştirerek izliyorum. *Yazın Yankısı*'nda son zamanlarda *İyi Düşünme* hakkında bir eleştiri çıktı. Çok hoş ama bunun dışında dikkate değer değil. Sözü edilebilecek tek bir bölümü var, "Kafka'nın bekârlık sanatı..." diyor. Ne dersin buna, Felice?
>
> Öbür noktalara da kısaca değinmek gerekirse, Müllerleşme konusunda ısrar ediyorum; kitap bugün sana gönderilecek; bunu sıkıcı bulacak olursan doğru yapmıyorsun demektir; kendini tam aynısını yapmaya zorlamalısın (*çok dikkatli aşamalardan geçerek, tabii!*) ve derhal elde edeceğin sonuçla bu egzersizleri sıkıcı bulmayacaksın demektir: [vejetaryen] yemek pişirmek konusunda hiç kaygılanma; uykuda konuşan kuzenine gelince, yüzüne yavaşça bir tülbent örtmelisin.
>
> Franz**

Kafka ayağını yere sağlam basar; ertesi gün günlüğüne şunları yazmasına şaşmamak gerekir:

* Aslında çekici bulmadığınız biriyle çiftleşmek.

** Kafka'nın Felice ile cinselliğini paylaşmanın bir ceza sayılacağına karar vermesinin hemen ertesi günü onun egzersiz yapması konusunda 'kesinlikle ısrar etmesi' dikkat çekicidir.

Durmadan artarak içimden gelen kararlılığım ve inancım evlilikte bana istediğim yeri sağlayabilir ve evliliği işim için yararlı bir gelişmeye dönüştürebilir.

Evliliğin "işim için yararlı bir gelişme" olması mı? Evet, Graham Green'in yazarlara özgü "yürekteki buz parçası" dediği şey iyi ve gerçekten yerinde gibi görünüyor. K.- efsanesinin babası, her zaman korumacı Brod bile Kafka'nın Felice ile evlenme girişiminin "gelinin kişiliğinden tamamen bağımsız, bireysel bir anlam taşımayan bir yaşam planı" olduğunu açıklamak zorunda kalmıştır.

Ama bu durum söz konusu kız açısından çok zordur.

Yaşasın Kral Kafka!

Dr. Franz Kafka yazmaya adanmış bir yaşam ister. Bunda gayet haklıdır. Ama bu yaşamda o istediğinde orada olacak bir kadın da bulunmasını ister; sabaha kadar oturup "Yargı" öyküsünü bitirdikten sonra şafakta dosdoğru odasına girdiği kız kardeşi Ottla'nın onun için orada bulunması gibi.

Evet yanıtından sonraki girişimleri Felice'yi, her şeyin merkezinde kendi yazarlığının -aşkın, cinselliğin, çocukların, rahatın değil, yalnızca yazarlığının- bulunacağı bir evliliği kesinlikle ve belgeleyerek kabul ettirme çabasıdır.

Daha sonra yürümeyen ilişkilerinde Felice'nin "kabahatini" tartışırken dediği gibi gerçekten ne istediğini hiçbir zaman ileri sürmemişti ama *o* bunu önerseydi "mutluluktan ne yapacağını bilemez"[4] hale gelirdi.

1913 yılı olması çok tuhaftır. Eğer Kafka erkeğin -özellikle işi söz konusuysa- istediğini elde etmesine yarayan bir evlilik istiyorsa, tamam, 1913'te evlilikler çoğunlukla zaten *böyleydi* (bundan uzun zaman sonra da böyle sürdü). Öyleyse milyonlarca başka erkeğin söz dinleyen eşleri varsa, Kafka da düpedüz neden bunu istemesin ki?

Kafka, kendi kahramanlarının birçoğu gibi, geleneksellik ve çağdaşlık arasında öldüresiye sıkışıp kalmıştır. Milyonlarca başka geleneksel erkek gibi olmak istemez; her şeyden önemlisi, *belirli bir* gele-

neksel erkek olmak istemez. Kendini yetiştirmiş eğitimsiz erkeklerin eğitimli ve duyarlı oğullarının birçoğu gibi Kafka babasını dünyada olmak isteyeceği en son insan gibi görür. Kendini tam bir yazar, bir sanatçı ve katıksız çağdaş gerçeğin arayıcısı gibi görür, yani Viktorya döneminde dükkân sahibi, para peşindeki ikiyüzlü babasının 180 derece tersidir. Temelde, gürültücü, kaba ve görgüsüz babasının sahip olduğu şeyin yeniden yaratılmış haline talihsizce itildiğini kendine (*özellikle* kendine) nasıl açıklar?

Çünkü bütün bunlardan çıkan sonucu aynıdır. Kafka'nın evlilik dileğine göre *kendi* yemek merakında ısrar eden *odur*. *Kendi* mobilya beğenisi, *kendi* keyfi ne zaman gelirse o zaman, *kendi* cinsel (ya da cinsel olmayan) ruh hali, *kendi* toplumsal yaşamı (öyle bir şey istiyorsa tabii), *kendi* Müllerleşmesi (eşi de görev gibi buna uyacaktır), gerek duyduğunda yalnız yürüyüşe çıkmak için *kendi arzusu* yeni ev düzeninin kurallarıdır. Ve Kafka bu durumu nasıl haklı gösterecektir? Nasıl mı, aynı babasının yaptığı gibi, kuşkusuz *kendi işini* öne sürerek.

Kafka "Felice'nin babasına "değişmez yazgı"sını yazarken, Thomas Mann'ın *Tristan* (1903) adlı kısa başyapıtında "kaçınılmaz bir uğraş"ın içinde olduğunu iddia eden harika sefil yazara olağanüstü benzediğini hiç fark etmez mi acaba? Anlaşıldığı kadarıyla hayır, oysa Kafka Mann'a son derece hayrandı ve bu öyküyü mutlaka okumuştu.* Herkesin kör noktaları vardır ve iş yazma hakkını savunmaya gelince her şeyi -kendiyle övünmeyi bile- bir yana bırakır.

Kafka'nın yazarlığı yeni ev düzeninin tartışılmaz dayanak noktası olacaktır, aynı Hermann Kafka'nın işinin eski ev düzeninin tartışılmaz dayanak noktası olduğu gibi. Bu bir *seçim* meselesi değildir kuşkusuz, yalnızca her şey böyle olmak *zorundadır*.**

Öyle olmak *zorunda mıdır*? Evet, olmak zorundadır! Kafkaların eski evinin et yiyen, dükkân işleten, iskambil oynayan reisi Kafka aşağı, yaşasın yeni evin ot yiyen, kitap yazan Müllerleşen reisi Kafka!

* Kafka yazarlığı için "unabanderliche Bestimmung" der, *Tristan*'ın gülünç doruk noktasında ise Detlev Spinell "unausweichlicher Beruf" dediği özelliğe değinir.
** 1913 yazında Kafka, Hegel'den bu yana ahlâksal açıdan belirsiz bir şey yapmayı tasarlayan her Alman'ın en sevdiği kavram olan "zorunluluk" konusuna değinip durur.

Ve buradaki giz böylece ortaya çıkar.

Felice oturacakları eve ağır, geleneksel eşyalar seçince Kafka'nın neden o kadar aşırı tepki gösterdiğini şimdi anlarız. Onun ölüm çanını duymasına neden olan şey yalnızca bir beğeni farkı değildi. Felice'nin seçimi Kafka'nın bilinçaltında oynadığı oyunu neredeyse ele vermişti. Onun evlenirken alacağı eşyalar anne babasınınkilerden tamamen farklı *olmalıydı*. Eşyalar modern ve son moda olmalıydı çünkü öbür türlü Hermann Kafka krallığı acınacak kadar açıkça yeniden yaratılmış olacaktı.*

Sarsılmaz Yargıya Dönüş

Felice ile ilk karşılaşmasından sonra Kafka'nın ne yazdığına bir kez daha bakalım. Gördüğü kadın

> masada oturmasına rağmen hizmetçiye benziyordu. Ve onun kim olduğunu hiç merak etmedim ama onun yanında kendimi ilk anda rahat hissettim. Boş olduğu açıkça belli kemikli bir yüz.

Blank sözcüğü Almanca'da tam manasıyla boş demektir. Kafka'nın o gece vardığı gizli "sarsılmaz yargı"nın bu olduğunu düşünebilirsiniz. Ona uygun kadın karşısında duruyordu (ona daha yakından bakınca ruhunun derinlerinde bunun böyle olduğunu anlamıştı). Kendi sınıfından ve dininden evlenilecek bir kadın, ama öylesine sıradan ki onu neredeyse hizmetçi sanırsınız. Hakkında daha fazlasını öğrenme arzusu uyandırmayan bir kadın. Boş bir kâğıt gibi üzerine yazılmayı bekleyen boş yüzlü bir kadın...

Hikâye kuşkusuz burada son bulmaz. Yılan sonradan öcünü almak için geri döner. Yazılı sözün hâkimi Kafka yüz yüze gelince Felice'nin açık sözlülüğüyle baş edemez. Mart 1914'te Berlin'deki bir hayvanat bahçesinde, Kafka'nın tekrar yaptığı evlilik teklifini redde-

* Olayın patlak vermesinden sonra *o* eşyaların bir daha ısrarla üzerinde durduğunda Kafka şu açıklamayı yapar: "Her evlilik yılına göre gelişip büyüyecek bir iş kuramadım. Bu işi yürütmeme yarayan düzeni ve huzuru sağlayacak bir yuvaya gerek duymuyorum." Zaten bu da neredeyse şu demektir: "Ben babam *değilim*!"

der ve ona değişmez "zorunluluk" durumundan geri adım attırır. Kafka değişmeye çalışacağına söz verir. 4 Nisan'da burukluk içinde anımsadığı gibi Felice'ye nasıl daha iyi bir koca olacağını göstermek için asbest fabrikasını bile öne sürecek kadar alçalır.

Kafka denetimi yeniden ele geçirmek için çırpınır, Felice'nin anne babasına mektup yazar (annesine de yazdırır).

Bu arada geri çekilirken durumunu ayarlar. 13 Mart'ta Felice'nin en iyi arkadaşı, daha genç ve güzel Grete Bloch ile yakında baş başa bir hafta sonu geçirmek için ayrıntılı plan yapar. 18 Mart'ta her şeyin ayarlandığını düşünür. Dört gün sonra, Felice ile aralarında her şeyin bittiğini açıkça söyler ve böylece yakında serbest kalacaktır. 18 Nisan'da kaliteli *Yeni Dergi*'nin *Değişim*'i kabul ettiğini ve kendisine "başka cazip teklifler" yaptığını Felice'ye değil Grete'ye haber verir. Haziran ortasında Grete'nin Prag'da çalışmaya gönderilmesi için düzmece "iş nedenleri" yaratmaya çalışır.*

Grete biraz geç de olsa Felice'ye sadık kalmayı seçer. Kafka yaklaşan felaketi son anda görür. 3 Temmuz 1914'te Grete'ye yazdığı mektupta kendisini ele vermemesi için açıkça yalvarır. Ama artık çok geçtir. Felice Kafka'nın Grete'ye gönderdiği mektupların değiştirilmiş halini görür. Mektupların en kahredici bölümleri (Grete tarafından makasla kesilerek) çıkarılmış olmasına rağmen, Felice buna dayanamaz... en azından şimdilik...

Bu hikâye Aralık 1917'ye kadar sürer ama bunu aktarmaya bütün bir kitap gerekir. K.- efsanesine bakan bizler şimdilik söylenecekleri söyledik. Bu çok bilinen ilişkide çekilen acılar Kafka'nın aşırı dürüstlüğünden ya da kendini acımasızca incelemesinden doğmaz ve Kafka'ya da acı çektiren olmaz.

Kafka'nın evlenmek istediği halde aslında hiç çekici bulmadığı bir kadınla ilişkileri (belki kaçınılmaz olarak) tedirgin ediciyse, acaba onunla yatmayı kesinlikle çok *istediği* bir kadınla girdiği *öbür* ünlü ilişkisi nasıldı?

Burada Milena sahneye girer.

* Grete'nin Kafka'dan bir çocuğu olduğu iddia edilmiştir, Max Brod da bir süre buna inanmış görünür. Alt'ın müthiş biyografisi bunun olanaksız olduğunu, Grete'nin olacakları bildiğinden Kafka'nın "masum" yalnız buluşma davetine uymadığını kesin bir dille belirtir.

VI
KAFKA VE MİLENA:

TAMAMEN CİNSELLİKLE İLGİLİ

Prager Tagblatt.
Morgen-Ausgabe.
Die Errichtung des tschechoslowakischen Staates.

29 Ekim, 1918 tarihli *Prag Günlük Haberleri*'nin yeni Çekoslovak Devletinin kuruluşunu duyuran manşeti. Kafka böylece Milena ile aynı uyruğa geçti.

Cinsellik Hakkında Yazmak

Kafka yayınlanmış yapıtlarında sıkça, tabuları yıkan acayip cinsellik çağrışımları uyandırır -örneğin, babaya ait kirli iç çamaşırı, elini kürk manşonuna gömmüş bir kadın, kız kardeşinin boynunu öpen erkek böcek görüntüsü, bir adamın kalçasındaki açık yara- ama yayınlanmış yapıtları asla gerçekten cinsellik içermez. "Taşra Doktoru" cinselliğe en yakın duran yapıtıdır ama burada bile şeytan ruhlu hizmetkârın hizmetçi kıza saldırması cinsellikten çok yamyamlık yansıtır, "Bir Akademi Raporu"nun primat kahramanı ise yarı evcil dişi bir şempanzeyle "maymun gibi zevk alıyorum" der, ama Kafka ancak bu kadar açık olabilir. Yayınlanmış yapıtlarındaki başka kişiler, hatta gece hayatında bir kız tavlama girişimini anlatan "Geri Çevrilmek" adlı kısa öyküsündekiler cinselliği hiçbir zaman açıkça *akıllarından* bile geçirmezler.

Kafka'nın yayınlanmamış yapıtları farklıdır. *Dava*'da Josef K. her hafta yaptığı gibi fahişesini ziyaret etmeyip erteler ve Fraulein Bürstner'in gelişini beklemeye koyulur. Bu kızın adı "Temizlikçi Bayan" anlamına gelir, ev sahibi saygın olmadığını ve "pis" olduğunu daha önce söylemiştir. K. onun "kendisine fazla karşı koymayacak basit bir daktilo kız" olduğunu düşünür ve sonunda susamış bir hayvan gibi boynunu öper. Daha sonra adliye binasında yerleri silen "genç kadın"a açıkça sahip olmak ister. Avukatın yanındaki

genç hemşire Leni Josef K.'yı resmen kendine çekerek halıya yatırır. *Şato*'da Frieda K. ile barın altındaki bira ve çöp birikintilerinin içinde yuvarlanır. Bütün bu sahnelere pislik ve/ya da fahişelik kokusu sinmiştir.

Kafka yazdığı sırada henüz hiç kimsenin açık cinsellik sahneleri yazarak yayınlamayışını buna neden gösterebiliriz. Bu hiç kuşkusuz doğrudur ama çalışma odasında yalnızken bile Kafka'nın bu gibi şeyler yazmakta zorlandığına ilişkin harika deliller var elimizde. *Şato*'yu "ben" diye yazmaya başlamıştı. Kitabın dünyaca ünlü giriş sahnelerinde böyle yazmak Kafka'ya uygun geldi. Artık ölümsüzleşen "K." Frieda ile yaşadığı (aslında bizim bildiğimizden biraz daha açık olan) cinsellik sahnesine gelince zorlandığı ortaya çıktı. Kafka sanki içinde kendisinin yer aldığı bir cinsellik sahnesini *yazamıyordu*.

Yaşamına gelince, kilitli pornosunu ve yirmili yaşlarının genelevlerini, tatlı Hansi Szokoll'u ve Torcaderolu Brünhülde'yi zaten biliyoruz. Temmuz 1920'de, Brod'un Kafka'ya yazdığı, Kafka'nın Milena'ya duyduğu büyük tutku "cinsellikten kurtuluş" anlamına geliyordu. Ocak 1922'de Brod, Kafka'nın bildiğimiz en son genelev ziyaretini (*Şato*'ya başlamadan birkaç gün önce) bildirmesinden "çok üzüntü" duyar ve Kafka'nın "cinsellik" işkencesi çektiğini söyler. Kafka'nın o sıralardaki günlükleri bunu doğrular: "Beni cinsellik yönetiyor, sabah akşam bana işkence çektiriyor," diye yazar. "Hemen, yakında ve istekle önüne çıkan bir fırsat" yakalamaya her an hazırdır ama kuşkusuz böyle şeyler kendiliğinden olmaz ve aslında kaçınılması gereken 'çirkin' şeyler olan bu " 'fırsatları' yaratmayı ve önüne çıkarmayı" her zaman bildiğini açıklar (18 Ocak, 1922).

Şimdi karşımıza çıkan soru şudur: nasıl olur da hem (gayet iyi bilinen) yazdıkları hem de yaşamındaki gerçekler cinsellik konusunda dünyevi olmayan bir Kafka efsanesine yol açar?

Milena'ya Bakmak

Mesele cinselliğe gelince K.- efsanesinin başlıca tanığı Milena'dır. Milena'yı herkes sever. Kafka'ya tapan hayranları onu (Felice'nin tersine) Büyük Bir Sanatçının Sevgilisi olmaya uygun genç/cinsel yönden çekici/derin biri olduğu için sever. Kimi eleştirmenler onu Nazi yönetiminde kendi siyasi inançları uğruna can veren bir eylemci olduğu için sever. Kimileri Modern Bir Kadın olduğu için. Kimileri Kafka'yı Çekçe'ye çeviren kişi olduğu için, kimileri ise Kafka'nın Çek kültürünü ne kadar sevdiğini gösterdiği için sever onu.

Ama şöyle ya da böyle onu herkes sever ve bu da Kafka hakkında söylediklerinin (Brod'un sonradan hepsini biyografilerinde yayınladığı Brod'a mektuplarının ve Kafka'nın ölümünden sonra gazetelere yazdığı kısa biyografinin) ilk anda göründüğü gibi ele alınmasına yol açmıştır. Brod sayesinde Milena, Kafka'nın "her şeyi öylesine açıkça gören, öylesine has ve öylesine uzlaşmaz olduğundan dünya zevklerinden uzak yaşamaya itilen" biri gibi kafamızda yer eden imgesinin kaynağıdır.[1]

Kafka'nın Milena'ya sırılsıklam âşık olduğuna kuşku yoktur ve insan bunun nedenini kolayca anlayabilir.

Milena gençti (Kafka otuz altısındayken o yirmi üç yaşındaydı), Çekti ve cinsel yönden çekiciydi. İlk genç kızlık yıllarında Prag kahvelerinde Werfel'in çevresine takılmıştı, bohem giysiler giyerdi, (çalıntı) uyuşturucuları denemiş, cinselliğini bilerek gösteriş için kullanmış ve üniversiteye gitmeden kürtaj olmak zorunda kalmıştı. Bu bakımdan Kafka'nın hep hoşlandığı "tatlı kızlar" gibiydi. Ama aynı zamanda her yönüyle orta sınıfın üst kesiminden geliyordu ve eğitimliydi. Arco sanat çevresinden Yahudi Ernst Pollock ile evlenmek isteyerek babasının emirlerine karşı çıkması yüzünden dokuz ay bir akıl hastanesine kapatılmıştı. Oysa Kafka ona rastladığında görünüşte saygın evli bir kadındı ve bir yazardı.

Bunun anlamı şuydu: Duruma göre Kafka'nın gözünde genç bir kızı andıran "küçük Milena" ya da deneyimli "Anne Milena" olabilirdi. Başka bir deyişle, bu bakire kız ile annenin kusursuz bir karışı-

mıydı, klasik cinsellik üçlemesi karışımını tamamlamak için bir tutam da gece hayatının fahişesi katılmıştı (Kafka onu düşünde ilk kez, yüzünü gülünç derecede aşırı pudralamış halde bir kahvede gördüğünü yazar).

Milena Kafka'ya onun kitabını Çekçe'ye çevirmesine izin vermesi için yakınlaştığında bu aşka son mührü bastı. Yazı yazmanın Kafka için neredeyse tam bir cinsel deneyim olduğunu (bazen öyle göründüğünü) anımsarsak Milena onun dikkatini çekmek için bundan daha iyisini yapamazdı.[2]

Felice ile olduğu gibi Milena'ya mektup yazmaya karar vermek Kafka'nın biraz zamanını alır. Bunun nedeni hiç kuşkusuz Kafka'nın Milena'ya rastladığı sırada Julie Wohryzeck ile henüz nişanlanmış olması, Milena'nın ise zaten evli olmasıydı. Ama mektup yazmaya başlayınca bin dereden su getirmeyi bırakır.

Kafka ilk mektubunda Milena'ya Moreno'da kaldığı sanatoryuma gelmesini ima eder. Haziran 1920'de (mektuplaşmaya başladıktan iki ay sonra) eğer kocasının yanından ayrılırsa (tabii Milena kendini iyi hissedene kadar ve doğal olarak onu hiç bağlamadan) kirasını ödemeyi teklif eder.*

Kafka kısa bir karşılaşmanın tam bir ilişkiye dönüştüğü sanal bir dünya yaratırken bir kez daha yazının büyüsünden yararlanmıştı. Ama bu sefer bir kadını *gerçekten* istemektedir. Ve kısacası, onu elde eder. 1920 yılının Haziran sonunda ve Temmuz başında onunla delicesine mutlu geçirdiği dört günden sonra talihsiz Julie'ye (uzun zamandır tasarladığı gibi) sadakatsizliğinden söz eder.

Viyana ormanlarında dünyalar Kafka'nın olur. Ama bu her şey öyle kolay olduğundan değildir: Milena Ocak ya da Şubat 1921'de Brod'a yazdığı ünlü mektupta şöyle diyordu, "soyununca beden fazlasıyla ortaya çıkar, Kafka bunun görüntüsüne dayanamıyor." Bu sorun çıkınca kriz anı geçene kadar "sanki nefes alamaz ya da ayaklarımız acır gibi" der Milena, birbirlerinin gözünün içine bakakalırlar.

1920 Temmuz ayı ortalarında hâlâ mutluluktan uçan Kafka Milena'nın kocasını bırakıp Prag'a geleceğinden emindi: "Ne olacaksa sen yanımdayken olsun" (14 Temmuz).

Kafka Mutludur Ama Henüz Tam Değil

Kafka yaşamının olağanüstü bir dönemindedir ve o zaman yazdığı mektupları okuyan her kimse duygulanmadan edemez. Burada söz konusu olan büyük olasılıkla ölümcül bir hastalığa yakalanmış bir adamdır; ömrünün ilk otuz dört yılını geçirdiği Prag (biriktirdiği paralarla birlikte) yok olup gittiği için şimdi ona yabancı gelen bir hayalet dünyada yaşamaktadır. Son üç yılda babasına yazıp gönder-

* On yıl önce Trocaderolu Germania'nın kirasını ödemeyi teklif ettiğinde onu bağladığından daha fazla bağlamadan. O zamanlar, teklifi yaparken "alaycı davranıyormuş gibi gülmüştü." Brod o zaman bunu "tuhaf bir ketumluk" gibi görmüştü.

mediği bir mektubun dışında bir şey yazmamıştır. Beş yılda boş yere iki kez nişanlanmıştır; resmen hâlâ nişanlıdır belki ama evliliği ertelemiştir ve yola tek başına devam etmektedir. Ve şimdi karşısına bu genç, çok arzu uyandıran, canlı ve son derece zeki kız çıkmıştır; onu bir Çek yazarına, yeni ülkesinin gerçek bir yurttaşına dönüştürmeyi ister ve bu konuda çok başarılı olduğu anlaşılmaktadır. Ve Kafka'yı -yalnızca mektuplarda değil ama gerçek yaşamda da, gerçek Viyana ormanlarında- sorunlu cinselliğine katlanacak kadar sever.

Max Brod'un Kafka'yı hiç bu kadar mutlu görmediğine ve de göremeyeceğine şaşmamak gerek. Oysa Kafka'nın Milena'ya karşı bütün içtenliğinden şimdi bile kuşku duyulur. Peter-André Alt'ın muhteşem kitabında bunun harika bir eğlenceli örneği vardır.

1 Ağustos 1920'de (Milena'ya yakında sahip olacağına güvendiği sırada) Kafka yeniden Viyana'ya gelemeyişine çeşitli bahaneler uydurarak ("daha önce nasıl aklıma gelmedi" dediği) yeni bir plan yapar. Bu plana göre ikisi, Kafka işten izin almadan Milena da Viyana'dan uzakta kuşku uyandıran bir gece geçirmeden Çek-Avusturya sınırındaki Gmünd kentinde her hafta sonu buluşabilirler. Milena üç mektup yazarak Prag-Viyana treninin ayrıntılı tarifesini gönderir. Bu planın daha önce Kafka'nın "aklına gelmemiş" olması hayret vericidir çünkü daha önce *aklına gelmiştir*; kesin olmak gerekirse, Mart 1913'te Grete Bloch'a da *aynı tarifeyi* göndererek Felice'nin haberi olmadan onunla bir hafta sonunda buluşmayı planlamıştır.

Milena bu kullanışlı buluşma tarifesinin verildiği ilk kız olmadığını kuşkusuz bilmiyordu. Aslında insan onun Kafka hakkında gerçekten çok az şey bildiğine ilişkin kuşku duyuyor.

> Yaşam Kafka için herkes için olduğundan tamamen farklıdır. Her şeyden çok para, borsa, döviz, daktilo ona gizemli gelir (bunlar gerçekten de öyledir, ama biz görmeyiz), bunlar onun gözünde acayip bilmecelerdir... O en basit şeyleri bile anlamaz... Ona göre dünya bütünüyle bir bilmecedir ve öyle kalacaktır. Başa çıkamadığı ve insanı duygulandıran bir saflıkla hayran olduğu bir şeydir çünkü dünya "ciddi"dir. Ona kocamın bana yılda yüz kere ihanet ettiğini, beni ve başka kadınları bir şekilde büyülediğini söylediğimde, çok hızlı daktilo yazabildiğine göre esaslı bir adam olan patronundan

söz ederken olduğu gibi yüzü aynı saygı ifadesiyle aydınlandı. O asla yalan söyleyemez...[3]

Buradaki adam yıllarca bir hukuk işinde yüksek mevkide çalışan kişidir.* Savaş tahvillerinden alacağı faizi hesaplayan adam. Evinde pornografi bulunduran, mahkemeye çıkan, ailesinden para saklayan, yetişkinlik yaşamı boyunca genelevlere giden, eleştiri yazılarının hepsini saklayan, amatör bir fahişenin kirasını ödeyen, ilk nişanlısını hayalinde (birden çok kez) aldatan ve ikincisini (bu gerçeği işine geldiği gibi unutmuş görünen Milena'nın kendisiyle) eylemde aldatan Kafka.

Milena'nın taşkın sevgi gösterilerinin altında Kafka'yı Dickens'in *Bleak House* (*Kasvetli Ev*) romanındaki "hep çocuk kalan" unutulmaz numarası Harold Skimpole gibi gördüğü anlaşılıyor.

Veremin Kafka'nın kişiliğini tamamen değiştirdiği ileri sürülebilir ama bu çok saçma olur. Kafka işine geldiği gibi her zaman bu dünyadan değilmiş gibi davranma eğilimindeydi. 1912'de asbest fabrikasındaki kadın işçilerin sefaletini anlatırken pisliği, gürültüyü ve neredeyse insanlıktan çıkmış kadınları hayretle betimlediği bölümde bu fabrikanın aslında *ona ait* olduğuna, bu durumdan herhangi bir biçimde kendisinin sorumlu olduğunda (ayrıca bir de buradan kâr etmek istemesine) ilişkin en ufak bir belirti yoktur. Felice için yaptığı masum görünen ama kabaca gülünç yolculuk planlarını daha önce gördük. 15 Ağustos 1913'te Felice'ye dediğine göre zavallı midesi bulanan (!) Hermann'ın korkularını dindirmek için onun parasal desteğine gerek duymayacaklarını söylemek gerekiyordu ama bunu Felice yapmalıydı çünkü "Ben paradan doğru dürüst anlamam" diyordu.

Kendini genç, duygulu, mutsuz ve sanatçı ruhlu Milena'ya sunarken gayet iyi bildiği biçimde kötülük dolu koca dünyaya gelmiş masum çocuğu oynuyordu besbelli.

* Ve 1912'de *Değişim*'i ve *Kayıp Adam*'ı yazmaya ara vererek çalıştığı kuruma uzun ve yorucu açıklamalarla dolu bir dilekçe yazıp maaş artışı isteyen adamdır; dilekçesi karşılaştırmalı maaşları gösteren matematiksel çizelgelerle doludur.

Kafka'nın kendi öyküleri ile notları oynadığı oyunun farkında olduğunu gösteriyor. "Yargı" George'nin "aslında her zaman masum bir çocuk" olduğunu ama "daha da aslında" şeytan gibi biri olduğunu *çünkü* çok fazla çocuk gibi kaldığını anlatır. Kafka 1914'te Felice'den ayrılırken (Grete Felice'ye Kafka'nın ihanet mektuplarını gösterince) özel yaşamında da kendini "bütün saflığıyla şeytanca" diye tanımlamıştı.

Başka bir deyişle, bir kimse yaşam konusunda *fazla* masum görünüyorsa, o geldiğinde kaşıklarımızın sayısını bilmemiz ve kızlarımızı odaya kapamamız gerektiğinin çok iyi farkındaydı.

Ama 9 Ağustos'ta Milena'ya yazdığı mektubun hiçbir masum yanı yoktur. Bu mektup belki de öbür mektupların hepsinden daha ünlüdür. Kafka ile ilgili her bir kitapta, sıkıntılı bir adamın karanlık iç dünyasını kendini kurtaracağını umduğu kadına anlatabilmek için giriştiği cesur çabayı yansıtan korkunç bir dürüstlük örneği gibi alıntılanır.

Küçücük Bir Şey

Birçok mektubun arasında bu en iyi bilenen mektupta Kafka Milena'ya cinselliği ilk kez tattığı geceyi ve Viyana ormanlarında onunla yaşadığı sorunlara bunun yol açtığını anlatır (Kafka'nın nefes kesen noktalamasını ve zaman kipinde yaptığı ufak bir hatayı olduğu gibi bıraktım):

> Otele gittiğimizde kadın biraz çirkin bir şey yaptı (şimdi söylemeye değmez), biraz pis bir şey söyledi (şimdi söylemeye değmez) ama onların anısı kaldı, o anda anladım bunu unutmayacağım* ve aynı zamanda biliyordum ya da inanıyordum, biliyordum ki bu çirkinlik ve pislik dış görünüşüyle hiçbir şeyle ilgili değildi, içten içe bunun-

* Ansızın gelecek zamana geçiş güven sarsıyor ve (Pasley'in Eleştirili Baskısı'nda korunduğu gibi) *Şato*'nun ilk paragrafında ansızın geniş zamana geçilmesini akla getiriyor: "K. tahta köprünün üzerinde uzun zaman durdu. Bu köprü ana yoldan eve *gider*..." (italik benim). Kafka burada mektupta olduğu gibi durumun *gerçekliğini* iyice belirtmek için bundan yararlanır.

la ilgili olmalıydı ve bu çirkinlik ile pislik (onun küçücük bir hareketi ve küçücük bir sözü bana verilen küçücük bir işaretti) beni delicesine bu otele çeken şeyin ta kendisiydi, yoksa ben ondan bütün gücümle kaçardım. Ve her zaman o zaman olduğu gibi kaldı. Bedenim, çoğunlukla yıllarca suskun kaldıktan sonra, biraz çirkinlik, biraz belirli bir çirkinlik, hafif tiksindirici, acı verici, pis bir şey için duyulan arzuya dayanamaz halde sarsılırdı, bunun en iyisinde bile benim için ondan bir şeyler vardı, biraz kötü bir koku, biraz asit, cehennemden bir parça.

Bu hikâye genellikle biyografik bir gerçek gibi ele alınır; Milena'ya tutkun ama her ne pahasına olursa olsun doğruya da tutkun bir adamın cesur itirafıdır.

Ama işin doğrusu tahmin edeceğiniz gibi çok farklıydı.

Açıkça Söylemek mi?

Her zaman olduğu gibi bağlam her şeydir. Kafka Milena'ya aşkından durup dururken büyük bir itirafta bulunmaz. 8–9 Ağustos 1920'deki minik mektup fırtınasıyla birlikte bunu da yazar. Bu tam da Milena onun için kocasını terk etmeyeceğini söyledikten ve kendisiyle yeniden buluşmaktan neden böyle "korku" duyduğunu sorduktan sonra olur.

Bütün o tumturaklı sözlerin altında ne olduğu bellidir. Kafka sıvışmıştır ve bunu bilir. Birlikte geçirdikleri harika dört günden sonra Milena (Brod'a yazdığı gibi) Viyana'ya gelip kendisini görmesi için Kafka'ya "telgraf çekmiş, telefon etmiş, mektup yazmış ve Tanrı aşkına yalvarmış" ama o gelmemişti. Cesaretle Milena'nın ona ait olmasını istemek yerine uygun bir buluşma planlamak üzere eskimiş tren tarifesinin tozunu silkip göndermiştir (Milena kocasının onu Kafka'yı "dövüp boğazlamak" ile tehdit ettiğini söylemişti, belki davranışının bununla bir ilgisi vardı). Şimdi de Milena Kafka'nın korkusuyla başa çıkamayacağını söylemektedir.

Kafka yaşamında ilk kez gerçekten (ve ciddi biçimde) reddedilmiştir. İlk kez gerçek bir kadını istemiş ve onu kazandığına gerçek-

ten inanmıştır -onun uğruna nişanlısından henüz ayrılmıştır- ama Milena iyice düşünmesi gerektiğini bildirmiştir. Ve bu kuşkuların kendi "cinsellik" korkusuyla ilgili olduğundan emindir.

(Milena kendisi de bunu doğrular: Daha sonra Brod'a yazdığına göre her şeyi mahvetmişti çünkü bedensel arzuları olan fazlasıyla dünyevi bir kadındı. Kocasını terk edip "dünya zevklerinden elini eteğini çekmiş" yaşamayı kabul edememişti. Kafka'yı ve yazdıklarını ne kadar severse sevsin ondan, mektup yazmaktan ve sanki nefes alamazmış ya da ayakları acırmış gibi gözlerinin içine bakmaktan daha fazlasını istemişti).

Kafka Milena'ya ünlü itirafını yazarken işte bu ruh hali içindedir. Kafka hiçbir erkeğin duymak istemediği biçimde reddedilmiştir. O da bütün insanlar gibi incinen bir insan olduğuna göre tepkisini yaşamına ilişkin nesnel bir açıklama gibi kabul etmeden önce belki buna daha yakından bakmamız iyi olur.

İki Büyük Patlama

"Babaya Mektup"ta (bir yıl önce yazılmıştı) Kafka, sıradan bir şey gibi genelevlerden söz ederek ergenlik yaşında onun kafasına bunun "pis" olduğunu ilk kez sokan babasını suçluyordu. Şimdi de "Milena'ya [hâlâ evlidir] mektup"ta "biraz belirli bir çirkinlik" saplantısının nedenini bir kızla geçirdiği ilk gecede arıyordu.

Başka bir deyişle, cinselliğin pis olduğu duygusuna kapılmasına yol açan elmayı nasıl yediğini anlatan iki farklı öykü vardı. Masumiyetini yitirişiyle ilgili bu öykülerin ikisi birden doğru olamaz. Yaşamınızın aralarında yıllar bulunan *iki* büyük ruhsal patlamasını bir tutamazsınız ve her ikisini de azımsamadan aynı soruna neden gösteremezsiniz.

Kafka sözde ruhsal geçmişini tamamen anlattığı kişiye göre ayarlıyormuş gibi görünüyor. Milena'ya ne ileri sürmüş olsa da cinsel zevklerin bir gecede oluşmadığını ve "biraz belirli" bir küçük kabahate bağlı olmadığını biliriz. Grete Bloch'a, kızın kürk etolünün görüntüsünün kendisini rahatsız ettiğini ve aynı aksesuarı kız kardeş-

lerinin dolabında görünce de çoğunlukla sıkıntı duyduğunu söylemişti. Eylül 1907'de Hedwig Weiler'e şöyle yazar, "kürk ürkmüş bir kızı fazlasıyla gizler ve yalnızca kendisi çok fazla hayranlık uyandırır ve de acı verir." Bıçaklanmaya ya da dilimlenmeye ilişkin feci mazoşist imgeleri o kadar iyi bilinir ki burada yeniden alıntılamaya pek gerek kalmaz. 1911 (30 Kasım) tarihli günlüklerinde ortaya çıkan bundan daha dehşet verici hayallerinde vejetaryen Kafka et yenen ve makattan ceza verilen bir sefahat âleminde kendi kurallarını yıkmayı düşünür:

> Füme pirzola etinin uzun parçalarını ısırmadan ağzıma tıkıyorum ve sonra aşağıda arkamdan dışarıya çekiyorum midemi ve bağırsaklarımı parçalarcasına.

Ne kadar gem vurulmamış bir fahişe ile olursa olsun birlikte geçirilen bir gecenin bütün bunları doğurduğunu sanmıyorum; ayrıca daha, sımsıkı bağlanmış önlük iplerine olan saplantısı da var.[4]

Ama Kafka'nın 9 Ağustos 1920'deki ünlü itirafı otobiyografik bir *gerçek* değil de sizce başka nedir acaba?

Bunu anlayabilmek için yalnızca alıntılanan bölüm yerine bu hikâyenin bütününe bakmalıyız.

Pornografik Melodram[5]

İlk gecemi anımsıyorum. O zaman Zeltnergasse'de oturuyorduk ve karşımızda bir şekerci dükkanı vardı, kapı ağzında her zaman bir tezgâhtar kız dururdu, üst kattaki odada dolaşıp duruyordum, yirmi yaşımı biraz geçmiştim, devlet sınavına girmek için odaya tıka basa doldurduğum saçma sapan şeylerle uğraşmayı bir an bırakmadan bir aşağı bir yukarı geziniyordum. Yazdı, yılın o zamanı, çok sıcaktı. Dilimde korkunç Roma hukuku ikide birde pencerenin önünde duruyordum, en sonunda işaretlerle anlaşarak bir buluşma ayarladık. Onu saat 8'de alacaktım ama o akşam aşağıya indiğimde orada zaten başka bir adam vardı, neyse bu pek bir şeyi değiştirmedi, ben bütün dünyadan korkuyordum, o yüzden o adamdan da kork-

tum, adam orada olamasaydı bile ben *yine* ondan korkardım. Kız adamın koluna girmesine rağmen bana takip etmemi işaret etti. Ve böylece Schützeninsel'e [park] geldik ve orada bira içtik, ben masadaydım, sonra çıktık, onları izliyordum, yavaşça kızın apartmanına geldik, et pazarının oralarda bir yere, adam orada veda etti, kız aceleyle eve girdi, o yeniden çıkıp yanıma gelene kadar bekledim ve Kleinseite'de [nehrin karşı yakasında] bir otele gittik. Bunların hepsi sinir bozucu, heyecanlı ve çirkindi, otelden önce bile ve otelde farklı bir şey yoktu. Ve sabaha karşı, hâlâ sıcaktı ve güzeldi, eve Charles Köprüsü'nün üzerinden geçip döndük, kesinlikle mutluydum, ama bu mutluluk bedenimin sonsuz yaygarasından biraz kurtulmamdan geliyordu, her şeyden önemlisi mutluluk bütün bunların *daha da çirkin* ve *daha da pis* olmamasından geliyordu. Kızla ondan sonra bir kez daha beraber oldum, sanırım iki gece sonraydı, her şey ilk seferki gibi iyiydi, ama ondan hemen sonra sayfiyeye gittim, bir kızla biraz kırıştırdım, ve Prag'a döndüğümde tezgâhtar kızı görmeye bile dayanamıyordum, ona tek kelime söylemedim, kız (benim açımdan) benim baş düşmanımdı oysa iyi huylu, samimi bir kızdı, bana anlamadan bakıyordu. Düşmanlığımın tek nedeninin bu olduğunu söyleyemem (çünkü kesinlikle öyle değildi), otele gittiğimizde kadın biraz çirkin bir şey yaptı (şimdi söylemeye değmez), biraz pis bir şey söyledi (şimdi söylemeye değmez) ama onların anısı kaldı, o anda anladım bunu unutmayacağım ve aynı zamanda biliyordum ya da inanıyordum, biliyordum ki bu çirkinlik ve pislik dış görünüşüyle hiçbir şeyle ilgili değildi, içten içe bununla ilgili olmalıydı ve bu çirkinlik ile pislik (onun küçücük bir hareketi ve küçücük bir sözü bana verilen küçücük bir işaretti) beni delicesine bu otele çeken şeyin ta kendisiydi, yoksa ben ondan bütün gücümle kaçardım.
Ve her zaman o zaman olduğu gibi kaldı. Bedenim, çoğunlukla yıllarca suskun kaldıktan sonra, biraz çirkin, biraz belirgin bir çirkinlik, hafif tiksindirici, acı verici, pis bir şey için duyulan arzuya dayanamaz halde sarsılırdı, bunun en iyisinde bile benim için ondan bir şeyler vardı, biraz kötü bir koku, biraz asit, cehennemden bir parça.

Sıcak bir akşam, gelecekteki mesleği için ders çalışan sıkılmış genç adam, yukarıdaki orta sınıf penceresinden aşağıdaki tezgâhtar kıza bakmak için verilen aralar, o sır, gizli aşk randevusunun sessiz

işaret dili; kuşkusuz bunlar on dokuzuncu yüzyıl sonundan kalma bir dizi erotik imgedir.

Bunlar neredeyse Schintzler'in adı kötüye çıkmış, harika ve çoğu zaman yasaklanmış *Reigen* (*Halka Şeklinde Yapılan Dans*) adlı oyunundan alınma bir sahneydi; Kafka bu oyunu kesinlikle biliyordu ve (Schnitzler'in çoğu yapıtının tersine) beğeniyordu.

Kafka'nın bu mektubu kime yazdığı düşünülecek olursa kızın, arkasından Kafka'ya işaret ettiği kocasına benzer adam tipi buraya çok uygun görünüyor. "Biraz" sözcüğünün tekrarı kulağa kesinlikle saplantılı gelir. Aslında hepsi nesnel bir anıdan çok pornografik bir yazı gibi gelmeye başlar. Ne de olsa günümüzün pornografik yazını aynı Kafka'nın zamanındaki gibi *pis, edepsiz, biraz/ küçücük, yaramaz* benzeri ne anlattığı tam bilinmeyen özel sözcüklerle doludur (Joyce'un Leopold Bloom'u *yaramaz* ve *diri* sözcüklerinden elinde olmadan heyecanlanır).

Ve Kafka'nın sözde feci ilk cinsel deneyim hikâyesinde *eksik* olan bir şey vardır. Kendi cennetlerini ve cehennemlerini anlatan *bütün* pornografi yazarlarında *olmayan* şeydir bu.[6] Kızların da her zaman (neden olduğu bilinmese de) en az erkekler kadar âlem yapmaya istekli oldukları "pornografik cennet"e gereken yalandır. Yeniden bakın: Kafka bir şekilde aralarında geçen *para ödeme hareketinden* hiç söz etmez. Başka bir deyişle, Kafka'nın hikâyesinin asıl temel konusu -her şeyinden anlaşıldığı gibi ilk cinsellik deneyiminin paralı oluşu- anlatıcı tarafından gizlendiği gibi o günün dillindeki *tatlı kızlar* ve *ayrı odalar* gibi deyişler gayet iyi bilinen bu gibi şeylerin üzerine özenle bir perde çeker.

Ama Kafka'nın 9 Ağustos'taki itirafları bu hikâyeden ibaret değildir. Kafka aynı mektubun (daha az alıntılanan) başka bir bölümünde Milena'ya Merano'daki otelde "sabah akşam" oda hizmetçisini baştan çıkarma planları yaptığını söyler. Daha sonra bulduğu "kollarıma atılan istekli kız" dediği kızın söylediklerini "kendi dilime tercüme etmek zorunda kaldım" der. Kafka'nın bunları *gerçek anlamıyla* kitaplarının çevirmeni olan ve o aynı otele gelmeye neşeli bir havada davet ettiği ve kocasından ayrılırsa kirasını ödemeyi teklif ettiği bir kıza yazdığını unutmayın.

Bunların hepsi doğru muydu? Gerçekten oda hizmetçisini baştan çıkarmayı "sabah akşam" planlamış mıydı? Gerçekten (Alman olmayan) bir başka "istekli" kız bulmuş muydu?

Eğer bu doğruysa, Kafka 1920'de (hasta ve Julie ile nişanlı olmasına ve Milena'ya tutkuyla yazmasına rağmen) hizmetçi sınıfından kızları baştan çıkarmadan duramıyordu demektir. Eğer bütün bunları uyduruyorsa, duygusal bir kampanya çerçevesinde kendisiyle ilgili bu şaşırtıcı "doğruları" uydurabiliyor demektir.

Muhteşem bir gerçek itiraf mı yoksa hınçla anlatılan bir öykünün gayet olağanüstü bir örneği mi? Her iki açıdan da bu hikâye Milena'nın sonradan oluşturulmasına büyük katkıda bulunduğu resme zar zor uyar; Kafka'yı bu dünyaya göre fazla duyarlı ve dürüst gösteren resme.

Tertemiz Lekesiz Bir Yürek

Kafka'nın olağanüstü "Zürau Aforizmaları"ndan biri kadına *bakışın* iyi bir şey olduğunu ama bundan doğan *cinselliğin* kötü olduğunu ima eder: "Ve böylece İyilik bizi Kötülüğe sürüklemiştir, kadına bakmak bizi onun yatağına sürüklemiştir." Bu deyiş Kafka'nın iki yıl önce Viyana ormanlarında panik içinde Milena'nın gözüne bakmasından önce söylenmiştir ve ıstıraplı cinselliğinin izlediği düz çizgiyi akla getirir.

Mesele Milena'nın çıplak genç bedenini görünce Kafka'nın neden ıstırap duyduğudur. Ne de olsa on iki yıl önce tatlı Hansi'nin erkek çocuğunu andıran bedenine bakarken ya da iri yarı ve büyük göğüslü bir sarışınla Trocadero'daki *özel odada* zevk duymakta pek zorlanmışa benzemiyordu.

Bunun temelinde yine geçen zaman vardır çünkü Kafka'nın cinsel ıstırabının en ilginç ve açıklayıcı yanı *geçmişidir*.

Gerçek şudur ki Brod'a yazdığı ilk mektuplarda böyle bir ıstırabın hiç sözü geçmez. Kafka sonradan neye karar verdiyse (ve kendini inandırdıysa, Milena'ya ve bir bakımdan da babasına ne yazdıysa) cinsellikten iğrenmesi ve suçluluk duyması -daha önce gördüğü-

müz gibi- *Ametist* okuru kentli bir bekâr olarak sıkça Trocadero'ya gittiği havai günlerinin bir parçası değildir.

Başka bir deyişle, Kafka'nın ünlü cinsel kaygıları doğuştan gelmez ya da küçük yaşta babası tarafından verilmemiştir ya da eğlence için bir geceliğine birlikte olduğu kızın unutamadığı pis sözcüklerinden saplantı haline de gelmemiştir. Bu, Kafka yaşlandıkça *ortaya çıkmış* bir durumdur; artık ya gençliğindeki (o zamanlar kentli bir genç adama çok uygun görülen) cinsel zevklerinden vazgeçmek ya da ortaya çıkacak sonuçları (yalnız bir yaşlı adam olarak cinselliği para karşılığında yaşamayı) göze alacaktı.

Artık orta yaşlı bir adam olan Kafka gençliğinde genelevlerde, fahişelerle, eğlence için birlikte olunan kızlarla, görsel pornoyla ve okunacak sıra dışı malzemelerle oluşturduğu "pis" cinsel zevklerini kabul etmekte zorlanıyordu. Oysa en sonunda (Felice ya da Julie'ye benzemeksizin) gerçekten delice arzuladığı, entelektüel yönden eşiti, onu sevdiği anlaşılan ve kendisinin en önem verdiği şeyi, yazdıklarını anlayıp seven bir kadınla birlikteydi.

Bu yazın tarihinin tam anlamıyla trajik anlarından biridir; büyük bir film yönetmenin kolaylıkla seyircileri ayağa fırlayıp "Hadi *söyle* ona! Ona *güven*!" diye haykıracak duruma getirebileceği bir andır. İnsanların yeni bir yaşam sağlayacak can alıcı şeyi bir türlü *söylemedikleri* o müthiş harika Çehov sahnelerindeki gibi bir an.

Ve Kafka o mektupta Milena'ya gerçekten yapmaktan hoşlandığı şeyleri anlatmaya *çalışır* ama sonuna kadar gitmeye cesaret edemez. *Şato*'da Frieda ile sevişirken "ben" diye yazamadığı gibi şimdi de gerçekten yapmaktan hoşlandığı şeyleri Milena'ya söyleyemez. Ancak *bir hikâye* ile ima eder.

O gece (iddia ettiğine göre) olan ve şimdi -nasıl oluysa olmuş- cinselliğine hükmeden o biraz pis şey *nedir*? Bilemeyiz ve bilmemiz de gerekmez. Önemli olan, neyse ne, Kafka bunu düzgün bir kıza resmen *söyleyemez*. Şu eski pornografik melodramdan bir türlü kurtulamaz: Bir kız ya eğlence için gece kulüplerinde gezen (ve bir erkeğin pis yönünü ortaya çıkaran) Hansi gibidir ya da evli, yazından anlayan, orta sınıftan (bir erkeğin temiz yönüyle temiz şeyler yapan) Milena gibi, ikisi asla birlikte olmaz. "Ben pisim Milena, her şeyimle pisim, işte bu yüzden temizliği haykırıyorum" (20 Ağustos, 1920).

Kafka dünyanın böyle olmasını istemez. Ama elinden tutan birisi olmayınca bunun ötesine geçemez. Kafka'nın can alıcı hamleyi Milena'nın yapmasına, (bırakın söylemeyi) yazmaya bile pek cesaret edemediği ama söylemeye çalıştığı şeyi daha açıklamadan *önce* bunun bir zararı olmadığını söylemesine gereksinimi vardır. Ne yaparsa yapsın kabul edeceğinden *önceden* emin olmak ister.

Yarattığı taşralı adam gibi Kafka da birisi yaptığının doğru olduğunu söylemeden onu göze alamaz, bu da zaten bir şeyi göze alamamak demektir. Bir film kahramanının kız arkadaşına "Evet! Önce bana hiçbir şey olmayacağını söylersen sana her şeyi anlatmayı göze alırım," dediğini düşünün. Bu çok saçma olur, ancak (tamamen değişimle ilgili) bir dramda değil de (tamamen durağanlıkla ilgili) bir komedide görülebilir. Kafka'nın harika imgelerinden bir başkasında dile getirdiği gibi merdivene çıkarsan, evet, düşebilirsin ama çıkmazsan, bil bakalım ne olur? Kendini yine yerde bulursun, hem de belki değil kesinlikle. Daha sonra acı bir biçimde pişmanlık duymasına rağmen Milena gerçek hayatta (anlayışla karşılanacağı gibi) evliliğini tamamen tehlikeye atıp Viyana'ya giden trene atlamadan önce Kafka'ya gerek duyduğu açık duygusallık çekini vermeye hazır değildi. Bu mektuptan kısa süre sonra buluştular ama hafta sonu kaçamaklarının iyi geçmediği bellidir. Bundan sonraki mektuplarda "yalanlar" dile getirilirdi ve bundan sonra da sevgili olarak buluşmadılar. Kafka yine yalnız kaldı, Milena ise pişmanlıktan ve suçluluktan dünyaya kendisini ne kadar saf, temiz ve duyarlı bir dâhinin sevmiş olduğunu söylemeye itildi.

Kafka'nın bu ilişkinin sonunu getiren düşünce biçimi erkek imgeleminde yaygındır. Arzulanan kötü kıza karşı sevdiğiniz iyi kızın hikâyesi kurmaca yazının en sık yararlanılan çekici güçlerinden biridir, romanda ya da filmde, Hollywood'da ya da Bollywood'da olabilir. Brod da *Ametist*'e yazdığı hafif porno öyküsünde aynı temayı gülünç yönden işlemişti: Adamın biri durumu o kadar iyi idare eder ki yuvarlak hatlı bir dilberle sevişirken aynı anda gerçek kız arkadaşıyla telefonda konuşur.

Saf olmadığınızı, pis olduğunuzu söylemek sizin derin olduğunuzu göstermez. Aslında, (nefsi köreltmeyi ve tövbeyi gerektiren)

samimi dinsel inançtan sıyrılınca ruhun bu görüntüsü açıkça söylemek gerekirse banaldir. James Joyce da Leopold Bloom'a aynı kolay modern dövünmenin gülünç modern bir biçimini uygulatır. Sakat Gerty MacDowell ile tek taraflı olarak hayalinde yaşattığı birleşmenin ardından ıslanan gömleğini düzelten Bloom için şöyle der: "Nasıl da hayvan gibi davranmıştı. Yine mi aynı şey? İyi kalpli tertemiz bir ruh ona seslenmiş, o ise iğrenç biri olduğundan nasıl karşılık vermişti?"

Evet, Kafka cinsel zevkleri konusunda rahat değildi ama kendini kötü kızlarla iyilerle olduğundan daha rahat hissetmek (sonra da bunun yüzünden kendini kötü hissetmek) azizlik belirtisiyse, başlarına konacak halkayı sırada bekleyen bir sürü erkek vardır.

VII
EFSANE NEDEN SON BULMALI

Yirminci Yüzyılın En Ünlü Öyküsü

K.- efsanesi saçma olsa da bunun ne *anlamı vardır*?

Kafka'nın en ünlü imgesine, yani onun böceğine bakarsak anlarız, tabii böcek *gerçekten* Kafka'nınsa.

Bunu öğrenmek için Prag'dan ayrılıp Weimar'a, 1912 yazında Kafka'nın gencecik Gretchen karşısında Faust rolünü oynadığı yere gideceğiz. Kafka burada Alman yazınının en büyük kişisinin tasarladığı açık hava tiyatrosundan iki kez söz ettiğinde, olanaksız derecede harika bir açık hava tiyatrosu hayaliyle sona eren *Amerika*'nın taslaklarıyla uğraşıyordu.

Goethe'nin Böceği ya da Kafka Araştırmalarının Dayanılmaz Körlüğü

Değişim'in *böceğe dönüşen bir adamın öyküsü* olduğunu (öyküyü hiç okumamış ve okumayacak milyonlarca insan da dâhil) herkes bilir. Bu öykü gayet açık biçimde yirminci yüzyıl yazınının önemli kavramsal hayallerinin en ünlüsüdür.

Bu imge 18 Kasım 1912'de nereden geldiği anlaşılmadan habersiz, dünyada belirir; Kafka'nın bilinçaltının güneş görmemiş derinliklerinden ya Freud'un tanımına göre babasıyla arasındaki sonsuz çatışmadan, Yahudilere özgü kendinden nefret etme durumundan, Felice ile ilişkisinden ya da Yahudi Katliamı'nı gizemli biçimde önceden görmesinden doğar.

Aslında bunların hiç birinden doğmaz.

Kafka'nın en ünlü imgesi durup dururken ortaya çıkmaz ama Alman yazınının en baskın kişisi sayılan Johann Wolfgang von Goethe'nin yapıtlarından çıkar; Kafka (kendi koyduğu yazınsal ölçü işaretleri onun yanında ancak alçak gönüllü kalmasına rağmen) Goethe ile arasında "son derece yakın bir ilişki"[1] olduğunu düşünür.

Goethe'nin Kafka zamanında Alman yazınındaki yerini günümüzün İngiliz okuruna anlatmak zordur. Eğer Goethe'yi Almanya'nın Shakespeare, Dickens, Keats, Byron ve belki de Benjamin Franklin benzeri kişilerinin bir arada bulunduğu biri gibi düşünürseniz bir fikir edinebilirsiniz. Ve 1911'in sonundan itibaren 1912 yılı boyunca Kafka hep Goethe ile ilgileniyordu ve günlüklerinden anlaşıldığı gibi kafası tam anlamıyla onunla doluydu.

1911 yılının Noel gününde Kafka Alman yazınının Goethe'nin düzyazısına "sınırsız bağımlılık" içinde olduğunu yazar ve çok ünlü şu sonucu çıkarır:

"Goethe yapıtlarının ağır etkisiyle Alman dilinin gelişimini durduruyor olabilir." İki hafta sonra Kafka'nın şu inancını dile getirdiğini görürüz: "Bu hafta tamamen Goethe'nin etkisindeyim ve o etkinin gücünü tüketmiş olduğumdan hiçbir işe yaramıyorum". Ay sonunda Goethe ile ilgili kitapların ona "yoğun ve kesinlikle yararlanılamayan bir heyecan" verdiğini düşünür ve "Goethe'nin ürkütücü yaratılışı" üzerine bir deneme yazmayı tasarlar. 4 Şubat'ta Goethe ile ilgili kitapları "her yanımı saran ve beni yazmaktan alıkoyan bir coşku" ile okuduğunu söyler ama ertesi gün o kadar yorgundur ki Goethe'nin çok geniş bir biyografisini okumaktan bile vazgeçip onun yerine "Goethe'nin yakışıklı görüntüsü"ne bakar. Ayın sekizinde Goethe'nin şu sözlerini not düşer: "Bir şeyleri ortaya çıkarmaktan aldığım zevk sınırsız." On üçünde bir konuşma metni yazmaya hazırlanırken kaslarını harekete geçiren bir atlet gibi "bütün bedenimle seslerin iniş çıkışları boyunca koşar gibi Goethe'den satırlar okuyorum" der. Goethe'nin "Acıyla Teselli Bulmak") adlı yapıtının müzikalini gördükten sonra 17 Mart'ta günlüğüne bu yapıttan satırlar yazar.

1912 yazında Kafka Weimar'a tamamen Goethe amaçlı bir gezi yapar. Goethe ile ilgili kültür gezisinin programını her şeyiyle, kartpostalları ve diğer ayrıntılarıyla yerine getirir ama (daha önce gördüğümüz gibi) gerçek yaşamda bir baştan çıkarma macerasına girişerek kendini Goethe'nin evindeki genç ve masum Gretchen'e Faust rolünde tanıtır. Ondan sonra Jungborn Sanatoryumu'na gider ve orada artık yapıtı pek yakında yayınlanacak olan Kafka kendisini Hıristiyan yapmaya çalışan bir kadastro memuru ile "bir sürü insanı mutsuz eden mutsuz Goethe" konusunda tartışır ve Goethe'yi "sonsuz bir özgürlük ve hevesle güzel sözler konuşurken" hayal eder (14 Ağustos, 1912).

Felice'e ilk kez yazmadan önceki telaşlı dönemde Kafka bir gece Ottla'nın okuduğu ("içten duygularla seçilmiş") Goethe şiirlerini dinler, eski günlüklerine bakar ve Goethe'nin Faust hakkında yazdığı en çok alıntılanan satırlarından birini (büyük cüretle olumsuz hale sokup) kendi ruh halini anlatmak için kullanır (15 Ağustos, 1912).*

Şimdi, bu dönemde Goethe'nin Alman yazınındaki olağanüstü yerine, Kafka'nın 1912'de ona duyduğu özel ilgiye ve Kafka'nın "böcek öyküsü" üzerine yapılmış sayısız araştırmaya bakacak olursak *Değişim*'in temel imgesinin Goethe'nin yıllardır farkına varılmamış az bilinen bir yorumunda geçtiğini görmek epeyce şaşırtıcı olurdu, değil mi?

İşin doğrusu daha da olağandışıdır.

Beslenmek İsteyen Böcek

Kafka'nın (kitabının kahramanı olan) iri bir böceğe dönüştüğünü hayal eden adam imgesi öyle karanlıkta kalmış bir yapıttan değil ama Goethe'yi yazar yapan kitaptan çıkmadır. Yazın tarihinin ilk uluslararası çoksatarı olan bu roman bütün Avrupa'da öylesine bir intihar hareketine yol açmıştır ki yazar şu uyarıyı eklemek zorunda kalmıştır, "Erkek olun ve benim izimden gitmeyin" Genç Napol-

* Goethe'nin Faust hakkında söylediği gibi iyi bir kimse, en kötü zamanlarında bile "ileride her şeyin düzeleceğini bilir" (*"ist sich des rehten Weges wohl bewusst"*) Kafka ise "ileride neyin düzeleceğini bilmiyorum" der (*"des regen Weges bin ich mir auch nicht bewusst"*).

yon'un en sevdiği kitaptır ve on dokuzuncu yüzyılda (aralarında Kafka'nın da bulunduğu) her Alman öğrencinin derste okuduğu ve Kafka'nın da 1911'de yeniden okuduğu romandır.

Söz konusu kitap *Genç Werther'in Acıları*'dır. Bu öylesine uluslararası bir üne sahiptir ki Goethe kendisi bile ileride daha normal bir insan yaşamı için yaşayıp çalışmış olmasına rağmen *Times* gazetesi ölüm haberinde onu hâlâ "*Werther'in* yazarı" diye anmıştı.

Werther bir böceğe dönüştüğünü düşünür. Ve bunu kitabın kıyıda kalmış bir yerinde düşünmez. Bu hayalini mektup romanın *ilk* mektuplarından birinde anlatır. O yüzden aşağıdaki bölümün Kafka'nın zamanındaki *Almanca konuşan eğitimli her kimse* tarafından okunduğunu ve hiç değilse kuramsal olarak incelendiğini söylemek hiç de abartma sayılmaz:

> İnsan bir haziranböceğine [*Maienkafer*] dönüşüp bu hoş kokular denizinde yüzebilir, tamamen böyle beslenebilir [*Nahrung*].

Burada çarpıcı olan yalnızca Werther'in (yazının en ünlü intihar kahramanının) böceğe dönüşmeyi hayal etmesi değildir, bunu *neden* yaptığıdır. Gizemli ve dünyevi olmayan bir *besin* bulmak için dönüşmek ister. Goethe'nin kullandığı Almanca sözcük (*Nahrung*) Kafka'nın *Değişim*'deki sözcüklerinden en anlamlı olanıdır (ve daha sonraki "Açlık Sanatçısı" ve "Bir Köpeğin Soruşturmaları" adlı öykülerinin de temel sözcüğüdür.)

Kafka kitabın doruk noktasındaki olağanüstü etkileyici bir sahnede -bütün öyküde ilk kez- Gregor'un değişiminin belirli bir düzeyde *biraz* olumlu ve ruhu yüceltici bir yanı olabileceğini ileri sürer. Burada Gregor (son kez) kız kardeşinin çaldığı kemanı dinlemek için odasından dışarı süzülür:

> Müzik onu böyle duygulandırıyorsa, o bir hayvan olabilir miydi? O çok arzuladığı bilinmeyen besine giden yol kendine gösteriliyormuş gibi olur [*Nahrung*]*

* Bu Kafka olduğundan kahraman tamamen yanılsama içindedir ve hayali hemen çok rahatsız edici bir görüntüye dönüşür. Kız kardeşini korur ve konservatuara gönderir, kardeşi duygulanarak ağlar ve o "kardeşinin omuzlarına çıkarak boynundan öper" (hâlâ böcektir).

Werther ve Gregor her ikisi de zor yaşama işini bir yana kaldırmanın yolunu bulmayı ve (sırasıyla kokulardan ve müzikten) katıksız duyumsal bir biçimde *beslenmeyi* hayal ederler.

Neyle karşı karşıya bulunduğumuzu açıkça söyleyelim. Bu kültürel yönden, iki kuşaktan İngiliz araştırmacının James Joyce'nin *Ulysses*'in başında *Hamlet*'in başlangıcını alıntıladığını fark etmeyişiyle aynı şeydir. Bu düşünülemez. Böyle şey asla olmaz. *Ulysses*'i okuyanlar artık ister istemez bunu fark ederler *çünkü* okumalarının önünde engel oluşturan büyük bir Joyce efsanesi yoktur.

K.- efsanesinin insanlara -çok iyi eğitim görmüş Alman araştırmacılara bile- *Kafka'nın gerçekten neler yazdığını okuma olanağı tanımamasının* bundan daha sağlam delili olamaz.

İç Çamaşırıyla Bir Kral

Kafka'nın Felice'ya rastladığı kader gecesinde (Kafka'nın sonradan söylediği gibi) genç kadın onun hoşuna gitmeyen bir söz eder. Brod'un babası onlara Goethe'nin iç çamaşırıyla bir resmini göstereceğini söyleyince Felice gözde bir oyundan şu alıntıyı yapar: "İç çamaşırıyla bile hâlâ bir kral." Kafka bundan hiç hoşlanmaz, "neredeyse boğazımda bir baskı hissettim" der ve neden bu kadar etkilendiğini kendine sorması gerektiğini söyler.

Peki, Kafka neden bu kadar *etkilenmişti*? Evet, "Yargı" öyküsünün (daha sonra buna sıkça "Felice'nin" öyküsü der) unutulmaz temel imgesi nedir? İç çamaşırıyla ortada gezinen bunak gibi bir baba yine de "hâlâ bir devdir."

Biyografik eleştiriye esir olmaya o kadar alışkınızdır ki ("Ah, bakın, bir baba kişiliği, evet bu kesinlikle Hermann Kafka olmalı") herkes çok daha ilginç bir şeyi gözden kaçırır.

Kafka'nın ilk büyük öyküsü hiçbir zaman tam gelişememiş bir adamın beyhude başkaldırısını anlatır. Başkaldırı *yazma* eylemiyle yürütülür (arkadaşına mektup yazar) ve üzerindeki geceliğe ve kirli çamaşırlara rağmen hâlâ dev gibi duran, kendi üstünlüğüyle herkesi gölgeleyen korkunç bir kişiliğe karşıdır. Ve bu, Goethe hakkında "iç çamaşırıyla bile hâlâ bir kral" diyerek boğazında baskı hisset-

mesine neden olan kadına mektup yazmaya sonunda karar vermesinden *hemen* sonra yarattığı bir öyküde yer alır.

Kullanılan *dil* bile aynıdır: Almanca. Georg babası olacak *"Schreckbild"*e (ürkütücü görüntü) başını kaldırıp bakar. Aynı yıl Ocak'ta Kafka Goethe'nin *"schreckliche"* (ürkütücü) yaratılışı hakkında yazmak ister.

Eğer insanlar Kafka (çoğunlukla yaptığı gibi) *yazının* onun yaşamındaki en önemli şey olduğunu söylediğinde onun sözüne kulak verselerdi, hem *"Yargı"*nın hem de *Değişim*'in can noktasında Goethe'nin görkemli varlığını mutlaka görmezler miydi?

Kafka araştırmacılarının bu inanılmaz körlüğünün kabahatini Kafka'nın duygusal dünyası ve aile yaşamı konusunda toz pembe bir saplantı çılgınlığına dönüşmüş K.- efsanesinde aramak gerek. Biyografi saplantısı olan -hem de son derece seçici biyografilerle ilgilenen- birçok kuşaktan araştırmacının hiçbiri Kafka'nın yazdıklarında burunlarının dibinde duran büyük Goethe'yi *görmemiştir*.

Kafka'nın metinlerini K.- efsanesinin ve onun gizli ikizi, kuramcıların sonsuz karmaşıklık efsanesinin sisinde kaybolmadan doğrudan okumaya başlayabilsek kim bilir onlarla ilgili daha başka ne sırlar açığa çıkar.

Bence Kafka'nın yazdıklarının nasıl okunacağına ilişkin yepyeni bir kurama gerek var. Bu en eski kuramdır. Kafka'nın Felice, Milena, Hermann Kafka, günlükler, yapı-bozmacılık, yapısalcılık, postmodernizm ya da Yahudi Katliamı (özellikle bu konudaki incelemeler) hakkında hiçbir şey bilmeyen -talihli!- ilk okurlarının yararlandığı kuram.

Bu kuram kuşkusuz hiç kuram olmamasıdır. Kafka'nın özel biri olduğunu anlayan ilk okurlar onun yazdıklarını okuyarak okudular.

Biz Kafka'nın yazdıklarını böyle masum bir biçimde okuyamıyoruz. İnsan olmanın zor yanı (Âdem ile Havva'nın öğrendiği gibi) *öğrenilenleri unutamamamızdır*. Kafka hakkında ister istemez bir şeyler bildiğimize göre, önümüzdeki tek seçenek bunları doğru bilmektir.

Bu, okurlar önlerindeki sonuncu ve en büyük engele geldiklerinde iyice belli olur. Bu engel şudur: Kafka'nın bizi acayip dünyalara götürdüğü varsayımı.

Şimdi, bu konunun görünüşte inkâr edilmesi çok güçtür. Adamın biri hiç uğruna mı tutuklanmış? Bir köye varan bir adam geceyi geçirmek için köydeki şatodan izin almak zorunda mı kalmış? Adamın biri böceğe mi dönüşmüş?

Evet, böceği zaten tartıştık. Soylu geçmişe sahip bir yazınsal araç olduğu anlaşılıyor. Mesele *Dava* ya da *Şato*'ya gelince, bu kitaplar kapakta "İngiliz okurlar kendinizi sakının" yazan bir etiketle satılmalıdır.

Ama tabii ki yazın yazındır ve başka şey olamaz, değil mi? Bu kitap Dr. Kafka'nın yaşamını, aşklarını ve bunun gibi şeyleri bilmek zorunda olmadığımızı savundu hep, öyle değil mi?

Kesinlikle öyle. İnsan olarak Kafka hakkında bir şeyler bilmemiz gerektiğine tamamen karşıyım. Kafka'nın ilk okurları ve eleştirmenleri onunla ilgili hiçbir şey bilmiyorlardı ve şimdi bizim de bilmemize gerek yoktur. *Onlar* Kafka'nın yazdıklarını saf yazın olarak beğeniyorlardı ve biz de öyle yapabiliriz. Ama onlar Kafka *ile paylaşılan* bilgilere *sahiptiler*. O zamanın havasına. O günün ruhuna. Kafka ile aynı dünyada yaşıyorlardı. Biz yaşamıyoruz ve bu bizi onun yapıtlarını çok yanlış anlamaya götürebilir.

Başka bir deyişle, bazı temel şeyleri -*insan* olarak Kafka hakkında değil, onun *dünyası* hakkında b*azı şeyleri*- bilmeden *Dava*'yı okumaya başlamak olmaz. Bu, Shakepeare zamanında ayaktaki tiyatro seyircisinin hiç düşünmeden bildiği şeyi, yani tahtın meşru varisi prensin kral babası öldükten sonra amcası tahtı zorla ele geçirince her gün öldürülme korkusuyla yaşadığını bilmeden *Hamlet* izlemeye gitmeye benzer. Ya da Kızıl Ordu'yu ve onun yaptıklarını bilmeden *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*'ni okumaya, ya da 9/11 gününü hiç duymamış olarak *Extremely Loud and Incredibly Close*'yi (*Feci Gürültülü ve İnanılmaz Yakın*) almaya benzer.

Kuşkusuz, bu kitapları öylesine, yalnızca oluşturulmuş birer yapıt gibi okuyabilirsiniz. Her birinde olayı ele alışı ve yazıya döküşü açısından anlayabileceğiniz bölümler bulunabilir ama ne türden bir kitap okuduğunuzu fazla bilip bilmediğiniz ise başka meseledir.

Boşuna Tutuklanmak

Dava'nın ilk sayfasını açan her İngiliz okur acayip bir dünyanın içine itildiğini hisseder. Bir adam evinde tutuklanır, önce bir memur tarafından sorgulanır. Sonra her günkü işlerini yapmasına izin verilir ama yine de duruşmaya çıkmak zorundadır (başlangıçta, daha asıl mahkemenin tarihi bile belli olmadan ön duruşmalara çıkar) ve bütün bunlar suç belirlenmeden ya da suçlamada bulunulmadan olur. Acayip bir hayal dünyasında değil de başka neredeyiz?

Evet, bütün bu yukarıda sayılanlar Kafka'nın zamanında gayet normaldi ve hâlâ da öyledir. Garip ve tuhaf şeylerin bir arada bulunduğu Avrupa denen bu dünya böyledir.

Portekiz'deki kayıp kızın korkunç hikâyesi (bunu yazdığım sırada sürüyordu) İngiliz okurları bizimkinden çok farklı bir yasal dünyanın işleyişi konusunda bilinçlendirmiştir. Günümüzde herkesin bildiği şüpheli bir kişi Avrupa'da suçlama getirilmeden ya da hapse konmadan korkunç bir suçtan ötürü soruşturma altında tutulabilir. Bu çok normaldir çünkü bugün Avrupa'da aynı Kafka'nın zamanında olduğu gibi yasal düzen soruşturmaya dayalıdır (Birleşik Devletler'de, Birleşik Krallık'ta ve onun eski sömürgelerindeki gibi) mahkemede taraf olmaya değil.

İngiliz kuramına göre gerçek, yurttaşların karşıt fikirlerini ya kendi aralarında ya da isterlerse (ve parasını karşılayabilirlerse) uzman yardımıyla tartışmaları sonucunda ortaya çıkar. İleri sürülen fikirlerin doğruluğuna on iki dürüst sade vatandaş karar verir, devletin bundaki rolü ise kaybeden kişiye verilen cezanın yalnızca tarafsız hakemliğini yapmaktır.

Klasik Avrupa kuramı çok farklı fikirlere dayanır. Burada en yüksek yetkeye sahip devlet, gerçeği etkin ve tarafsız yoldan öğrenmek için memurlarını gönderir. Bir sorgu yargıcının görevi devletin izlemesi gereken bir olay olup olmadığına karar vermektir ve genelde Avrupa'nın her yerinde aynıdır. Bunu anlayabilmek için yargıcın kişileri soruşturma altına almaya ve (eğer gerekli görürse) suçlandırma yapılmadan ya da (eğer yapılacaksa) suçun ne olduğu saptanmadan önce günlerce, haftalarca ve aylarca hapsetmeye bile yetkisi vardır.

Alman yasalarına ilişkin günümüzde yazılmış bir girişte dendiği gibi:

> Yasal yönden masum insanların haklarının çiğnenmesi kaçınılmazdır... cezai bir kovuşturmada icra tedbirlerine maruz kalan kişiler çoğunlukla maddi yönden suçsuzdur. Polis ve devletin savunucuları her ciddi soruşturmayı izlemek zorundadır, bu da kaçınılmaz olarak, soruşturulan olayla hiçbir ilgisi olamayan insanların zan altında kalmasına yol açar.

(Avrupa yasasının bu yönü 1980'lerde İtalyan devleti tarafından çok iyi bir dava uğruna kötüye kullanıldı. Yaşayan tanık bulunmadığından Mafya babalarını mahkemeye getirtemeyen cesur yargıçlar Mafya rahat yaşayıp işlerini yürütmesin diye suçlandırma yapılmadan Mafya'nın işlerini kamunun gözü önünde sonu gelmez incelemelere tabi tuttular. Büyük Britanya'da ya da Birleşik Devletler'de bu pek yapılamazdı.)

Bugün Almanya'da bir kişi (daha hiçbir şeyle suçlanmadan, hatırladınız mı?) ön duruşmada (*Ermittlungssverfahren*) sorgulandıktan sonra suçlandırılabilir ve ara duruşmaya (*Zwischenverfahren*) getirilir ve kişiye açılan dava burada ayrıntılı incelenir. Ana duruşma (*Hauptverhandlung*) ancak bundan sonra başlar. Şöyle bir ilke vardır: "Ana duruşmaya çıkacak suçlular suçlu bulunma olasılığı suçsuz bulunmasından çok daha fazla olan kişilerdir."[2]

Bu hakiki çağdaş Alman kavramlarının ve terimlerinin bir romanda İngilizceye çevrildiğini düşünürseniz, gerçek çağdaş bir Avrupa yasa sisteminin bile İngilizlerin kulağına kolaylıkla acayip biçimde bireye karşı geleceğini anlarsınız (aynı Avrupalıların gözünde İngiliz sisteminin tamamen zengin bireylerden yana çarpıtılmış olması gibi).

O yüzden *Dava*'yı okumak için elimize aldığımızda Kafka'nın, birey-devlet ilişkisi konusunda temelde farklı bir kavrama sahip, bizimkine çok yabancı bir yasal sistemde yaşadığını (ve eğitildiğini) unutmamalıyız. Bizim acayip diye okuduklarımız aslında Kafka'nın dünyasının gerçeklerinden anlayacağımız gibi o kadar da acayip değildir.

Dava'nın başlarındaki başka bir noktada da buna dikkat etmemiz önemlidir. Kafka seçimlerin ve parlamentonun bulunduğu bir ülkede yaşıyordu ama görünenin altında burası bizim demokrasi dediğimiz şeye hiç benzemiyordu. Kayser Parlamentonun onayını almadan yasa çıkarma hakkına sahipti. Gücünü halkın onayından değil ama (daha önce söylendiği gibi) şu dört ordusundan alıyordu: Savaşa hazır silahlı ordu, oturan ordu (devlet gelirlerinin üçte birini yutan bürokrasi), diz çöken ordu (her zaman sadık Kilise) ve sinsice ilerleyen ordu (muhbirler ve casuslar).

Franz Josef barış zamanında da düzenli olarak, özellikle Prag'da halkının birbirleriyle savaşmaması için askeri yönetim uygulamak zorundaydı; bu Prag'da son kez 1913'de olmuştu. Devlet iktidarının duyargaları günlük yaşama uzanıyordu. Bütün halka açık toplantılarda olup bitenleri gözlemlemek ve kaydetmek için bir devlet memuru bulunurdu. İşe başvuran her kişiden istenen (Kafka'ya yaptıkları gibi) "İyi Hal Kâğıdı" getirmeleriydi (Kafka'nın yaptığı gibi). Suç kaydınız bulunmaması (İngilizcede "negative vetting", yani hakkında araştırmaya gerek olmaması, ç.n.) Habsburg İmparatorluğu'nda yeterli değildi. Yetkililerin sizi uygun gördüğüne ilişkin yazılı bir belgeniz olmak zorundaydı (İngilizcede "positive vetting", yani ulusal göreve atanacaklar hakkında yapılan araştırma, ç.n.).

Habsburg İmparatorluğu'na pembe gözlüklerle bakmaya eğilimliyiz. Yöresel ardıllarına, yani Faşizm'e, Nazizm'e ve Stalinizm'e kıyasla imparatorlukta her şeyin daha iyi görüneceğine kuşku yok. Ama hiç kimse o kötü günlerin geldiğini bilmiyordu ve bu imparatorluk kendisinin düşünen uyruklarınca "beceriksizlikle yumuşatılan bir zorbalık yönetimi" sayılırdı.

Kafka *Dava*'ya başladığında ve ilk kez sesli okuduğunda insanların aklında küçük bir mesele daha vardı. Kafka romana 11 Ağustos 1914'de başlamıştı. Başka bir deyişle tam Avusturya gidip Birinci Dünya Savaşı'nı başlatmıştı.

Kafka'nın ilk dinleyicileri Josef K.'nin tutuklanışını duyunca neden gülmüşlerdi? Halinden memnun bir adamın yerdeki muz kabuğuna doğru ilerlediğini görenler neden gülerse ondan. Josef K.'den

daha çok şey bildikleri için ve birazdan canı yanacak bir budala olduğu için gülmüşlerdi.

Josef K. tutuklanınca kendi kendine şöyle düşünür: "K. özgür bir ülkede yaşıyordu,[3] her şey huzurluydu, bütün yasalar sağlamdı." Kafka'nın ilk dinleyicilerinin gülmekten patlamalarına neden olan bölümlerden biri de kuşkusuz buydu. K.'nin ciddi bir yanılsama içinde olduğunu görmemiş olamazlar. Belki işe böcek olarak gitmeyi tasarlayan Gregory Samsa'dan daha ince bir yanılsama içindeydi ama yine de yanılsama içindeydi.

Josef K. acayip bir dünyanın içine itilen sıradan biri midir? Hayır. *Bu* dünyanın abartılı -ama yine de tanınır- benzerinde yanılsama içindeki bir kişiliktir. Ve ilk dinleyicileri Kafka'nın kendi ön adı ile kahramanının ön adının birleşmesinden Franz Josef'in doğduğunu gözden kaçırmış olamaz.

Bu bir hayal değildir, toplumsal kara mizahtır. Bu Kafka'nın öbür büyük romanına bakınca daha da açıkça görülür.

Arazi Ölçümü, 1922

Köyün kahvesine bir adam gelir ve orada kalmak için, tepedeki alçak şatosunda yaşayan yörenin Beyine çalışan memurlardan izin alması söylenir. Bir kez daha acayip bir hayal diyarına atılmış gibi oluruz. Köylülerin yaşamını karanlık yollardan mahvedebilen gizemli güçlerle ilgili batıl inançların dehşetinin ve bu güçlerden duyulan korkunun tam Kafkalık olduğunu mu düşünüyorsunuz?

İşte korkmuş köylülerin nasıl düşündüğünü gösteren bir örnek:

> En iyisi hiç soru sormamak çünkü sorular muhtarın kuşkusunu uyandırır... İnsan, adı yetkililerin kulağına hiç gitmeyecek gibi yaşamalı. Eğer adı kulaklarına giderse, bir yere yazarlar ve adamın başı sonra derde girer.

Evet, ama bu Kafka değil de *The Independent* gazetesinde alıntılanan günümüzün Honduraslı bir çiftçisi.[4] Ne gizem var ne hayal, günümüzde bile milyonlarca insan iktidar gücünden böyle etkilenir. Brod'un "Yargı" ile aynı antolojide yer alan "Makul Güç" (*Notwehr*)

adlı öyküsünde dediği gibi, "Köydeki herkesin hiç görmedikleri sert ama merhametli Bey'den korkması beklenirdi."*

Herkesin bildiği şeyi yeniden söyleyelim, Avrupa tarihinde yönetici sınıflar "şatolar"da yaşayıp hüküm sürmüşlerdir. Kitabın anlamına yol gösteren bu ipucunu görmezden gelmek deliliktir. Ve Kafka'nın şatosunun gerçek bir şatoya benzemeyişine aldanmamalıyız. Hakiki modern şatolar şato gibi olmak *zorunda* değildir. Prag Şatosu buna örnektir. Bunun daha da bariz bir örneği Dublin Şatosudur. Kafka'nın zamanında burası İngilizlerin İrlanda'daki yarı askeri yönetiminin can damarıydı. Leopold Bloom'un kentine gitmiş bütün ziyaretçilerin bildiği gibi bu şato resimli kitaplardaki "şatolar"a hiç benzemez. Ama *bir şatodur*, şato *denmiştir* ve şato *işlevi görmüştür*, yani modern bir güç ve denetim merkezidir.

Öyleyse Kafka şatosunun pek şatoya *benzemediğini* söylerken, onun şato olmadığını belirtmez, insanlar ona "şato" gibi saygı duydukları sürece görünüşü hiç önemli olmayan *gerçek* bir şato olduğunu kasteder.

Ve mesele kalma izni zorunluluğuna gelince: Bu İngilizlere çok acayip gelir. Britanya'da ya da Amerika'da bütün vatandaşların her taşınmalarından, hatta oda kiralamalarından birkaç gün sonra bunu yerel karakola ya da adliyeye bildirmelerini, bildirmezlerse yüklü bir para cezası vermelerini öngören yeni bir yasa çıkarmaya kalkışan bir hükümet ertesi gün düşer. Eğer yine de yasayı çıkarabilmişse, çok büyük gösterilerle yüz yüze kalır (ve bazı Amerikan eyaletlerinde silahlı isyan çıkacağından kuşku yoktur). Ama bırakın Kafka'nın zamanını, günümüzde de Almanya'da ve Avusturya'da işler gayet normal olarak böyle yürütülür.

O günlerde, Avusturya'nın kırsal bölgelerinde olduğu gibi İngiltere'nin kırsal bölgelerinde de yörenin yargıcı çoğunlukla yörenin toprak sahibiydi. 1914'te Galiçya'nın ormanlık bölgesinde beliren gizemli ve iyi giyimli bir yabancı olsaydınız, sadık kahveci gelişinizi en yakındaki kodamana haber verirdi.

* Bu öyküde *Dava*'dakileri anımsatan birçok başka imge vardır. Ama *yazar olarak* Kafka'nın Brod'dan etkilenmiş olabileceği fikri K.- efsanesine uymadığından hiç kimse bununla uğraşmaya zahmet etmemiştir.

Ve bir de oraya gelince "kadastrocu" olduğunuzu söylemişseniz ne olurdu?

Kafka 1922'de henüz Versaille'de çöken bir imparatorluğun karmaşasından haritası çıkarılan sözde yepyeni bir ulusun (pek hevesli olmasa da) vatandaşıydı. Harita çizilirken etnik incelikler baskın (ve sonradan talihsiz olan) bir tutumla görmezden gelinmiştir.

Bu Avrupa'nın birçok yerinde meydana geldi. Bohemya'daki Almanlar Çek olmak istemediler, birçok Romanyalı Macar olmak istedi ve benzeri. Böyle bir yerde ve zamanda romanınızın kahramanını, insanın temel kaynağı olan toprakların sınırlarını çizme işinde çalıştırmanız onu değişme ve yer değiştirme çağrışımlarıyla dolu bir kişilik yapar.

Gizemli bir kadastro memurunun 1920'de Ulster'de, 1996'da Bosna'da, günümüzde Irak'ta nasıl karşılanacağını bir düşünün. Orlando Figes'in belirttiği gibi Kafka'nın zamanında komşu Rusya'da reformcu hükümetin kadastro memurları köylülerce kovalanırdı ve hatta öldürülürdü. Galway Üniversitesi'nden bir arkeolog arkadaşım 1980'lerin başında İrlanda'nın iç bölgelerinde elinde bir yer ölçüm aletiyle görülünce çok yaşlı bekâr iki çiftçi kardeş tarafından ordu mühendisi diye kuşkuyla karşılanmıştır. Bunun nedeni Brian Friel'in harika romanı *Translations* (*Çeviriler*) adlı kitabında ölümsüzleşen 1840'ların İngiliz Ordusu'nun yaptığı büyük arazi ölçümlerinin halkın belleğindeki anısıdır.

Kadastro memurları, balıkların zıpladığı bir şelalede ya da orman içinde böğürtlenlerin yetiştiği bir açıklıkta hak iddia eden ilk kabileden bu yana insanın toplumsal yaşamının temel meselesinde, *burasının kime ait, kimin buraya ait* olduğuna karar verirler.

Habsburg İmparatorluğu'nun Hedefi

Bu noktada fazla ileri gitmemeliyiz. Muhbirlerle dolu Habsburg İmparatorluğu'nda bile tavan aralarında ve gizemli şatolarda asla içine giremeyeceğiniz *gerçek* mahkemeler yoktu, öyle değil mi? Kuşkusuz yoktu. Dickens'in zamanında Chancery Yüksek Mahkemesi'nde *gerçekten* sis olmadığı gibi.

Dickens *Kasvetli Ev*'de yasal tartışmaların sisini harika biçimde gerçek bir imgeye dönüştürür. Artık "sis gibi" değildir, gerçekten *sistir*. Kafka bu aynı tekniği daha ileriye götürür. Yaşamın (birçok insanın dediği gibi) bir davaya *benzediğini* söylemek yerine Kafka onu *tam anlamıyla* davaya dönüştürür ve kahramanını sisin içinden çıkarmayı reddeder.

Kasvetli Ev'i okumak *Dava*'yı okumaya kusursuz bir hazırlıktır; belki de bu şaşırtıcı değildir. Kafka *Dava*'yı yazarken arada sırada *Amerika*'nın üzerinde çalışmayı sürdürüyordu; daha sonra bu kitaba "Dickens'ın doğrudan taklidi" demişti. Yasa dünyasının romanını yazarken Dickens'in de böyle bir kitap yazdığını bilmemesinin pek olasılığı yoktur. Aslında, *Kasvetli Ev*'deki bazı imgeler *Dava*'dakilere çok benzer. Orada, mahkemenin kurbanlarına tuhaf biçimde çekici geldiğini, zafer ve doğruluk konusunda yapay iddialarda bulunduğunu görürsünüz. Mahkeme insanların saplantısıdır, masumları bir olayın içine çeker ve *her şeyin* yolunda gittiğini söyleyecek imkânsız bir yargıç hakkında delice hayaller sunar. Kafka'nın şatosundaki bürokrasi adil yönetimi ne kadar yansıtıyorsa onun davasının da eşitlik sağlamaktan o kadar uzak olduğunu kavrayabilmek o kadar zor gelir. Ama bunun nedeni Kafka'nın yapıtlarını bir çeşit dinsel varoluşçu efsaneler gibi görmemizdir. Şöyle bir silkinip onların toplumsal kara mizah örnekleri olduğunu görürsek her şey daha iyi anlaşılır.

Dickens'in *Kasvetli Ev*'de dediği gibi:

> İngiliz adaletinin önemli bir ilkesi kendisine çalışıyor olmasıdır... bu açıdan bakınca, tutarlı bir tasarı olduğu görülür.

Dava'yı ve *Şato*'yu okurken bu sözleri aklımızda tutmalıyız. Bu iki kitapta karşımıza çıkan harap ve çürümüş kurumlar kendilerini doğrulamaktan başka şey yapmazlar. Bunda o kadar anlaşılmayacak ne vardır? Habsburg İmparatorluğu'nun hedefi ve niyeti neydi? Habsburg İmparatorluğu'nu korumak ve yaşatmak, başka şey değil. Çağdaş anlamıyla, Microsoft Kuruluşu'nun hedefi ve niyeti nedir?

Bu kurumların yalnızca kendilerini yaşatmaktır. Bunlar kendilerini ayakta tutan insanları aldatmak için Dickens'in Chancery Mah-

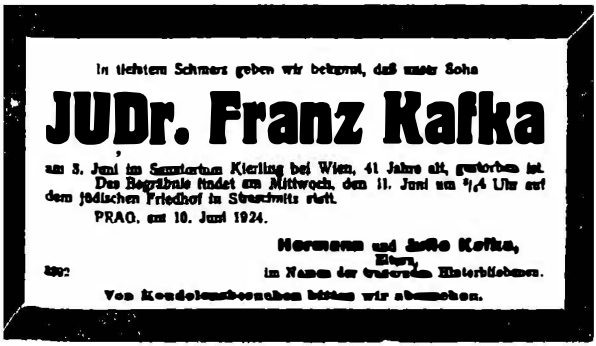
kemesi gibi kişisel çıkarlarını cüppelerin, uzun giysilerin ve hiyerarşilerin altına gizlerler. Buna karşı koymanın tek yolu -*Kasvetli Ev*'deki iyi insan John Jarndyce'nin gösterdiği gibi- oradan uzaklaşmaktır. Josef K.'ye bu açıkça söylenir: "Mahkeme senden bir şey istemez; gelirsen seni içeri alır gidersen bırakır." Ama *Kasvetli Ev*'deki Richard gibi bu büyük kurumun onun için her şeyi düzelteceğini düşünmekten kurtulamaz. Zavallı Miss Flite'nin doğrudan *Dava*'dan alınmışa benzer şu sözlerinde olduğu gibi: "Mahkemeye düzenli katılma şerefine sahibim. Belgelerimle. Yargıyı bekliyorum. Yakında. Yargı Günü'nde." (yani Kıyamet Günü, ç.n.)

Dava'nın Habsburg adaletine bir saldırı olduğunu ileri sürmüyorum. Kafka'nın sorgulaması bundan daha derine iner. Viktorya döneminin bir reformcusu olan Dickens'in kötü kurumların psikolojik etkilerini katı ama temelinde umutlu bir tutumla ele almasının yanında Freud ile Nietzsche'nin çok daha derin sorunlar yaşanan dönemindeki Kafka ise bize katıksız psikolojiyi gösterir, *bu gibi kurumların gelişmesini sağlayan* psikolojiyi.

Bu da bizi Kafka'nın ünlü kendi sorusuna getirir: O bir son mu yoksa bir başlangıç mıdır?

SONUÇ

BİR SON VE BİR BAŞLANGIÇ

In tiefstem Schmerz geben wir bekannt, daß unser Sohn

JUDr. Franz Kafka

am 3. Juni im Sanatorium Kierling bei Wien, 41 Jahre alt, gestorben ist.
Das Begräbnis findet am Mittwoch, den 11. Juni um ¾4 Uhr auf dem jüdischen Friedhof in Strashnitz statt.

PRAG, am 10. Juni 1924.

Hermann und Julie Kafka,
Eltern,
im Namen der trauernden Hinterbliebenen.

Von Kondolenzbesuchen bitten wir absehen.

Sonuna kadar Alman kalan bir Çek Yahudi'si.

Kafka'nın yapıtlarının yarattığı harikaları kapsamlı ele almaya başlamamızın bile bir yolu yoktur. Bu başka bir kitapta yapılmalıdır. Bu kitap ancak onun yapıtlarını *ele alma* yöntemini önerebilir; biyografik bilgi ya da soyut kuram gerektirmeyen bir yöntemdir bu.

Yapılacak en iyi şey, Kafka'nın yazdıklarına kusursuz bir giriş sağlayacak, yazarın çok sevdiği "Yargı" adlı küçük öyküyü okumaktır. Böylece, Kafka'nın babasını, Felice Bauer'i, Goethe'yi, Yahudi Katliamı'nı, Kafka'nın pornosunu, hepsini unutun. Kafka'nın bu öyküde gerçekten ne *yaptığına* bakın.

Yargı ya da Sherlock Holmes'in Çözemeyeceği bir Giz

Georg Bendemann nişanlanmak üzeredir. Hayatta ve dul kalan babasından devraldığı işte ilerlemektedir. Petersburg'da oturan ve yaşamında duygusal, mesleki ve toplumsal açıdan başarısızlığa uğramış bir arkadaşına mektup yazarak nişanlılığını anlatır. Buradaki her şey, betimlemeler ve ruh hali, tamamen gerçekçidir ta ki nişanlısıyla aralarında arkadaşı hakkında geçen şu konuşmayı duyana kadar: "Eğer böyle arkadaşların varsa, Georg, sen hiç nişanlanmamalıydın." Georg mektubu bitirince bunu anlatmak için -belli bir nedeni olmadan aylardır ilk kez- babasının odasına gider.

Birden gerçekçi kabuk kırılıp açılır ve saf duygular dışarı akar.

Babası onu "annemiz"i kaybetmenin üzüntüsünü duymamakla, iş meselelerini kendisinden saklamakla ve kuşku uyandırıcı "hoş olmayan şeyler" ile suçlar. Sonra da aslında Petersburg'da bir arkadaşı filan olmadığını ileri sürer.

Bu gerçekle ilgili bir konudur. Ya Georg'un Petersburg'da bir arkadaşı vardır ya da yoktur. Öykülerin normal akışında yazarın sonunda yanıtı açıklayacağını umarız; yazar belki de bunu, bütün iyi dedektif öykülerinde olduğu gibi bize "tabii ya" dedirtecek akıllıca bir yön değişikliğiyle yapar.

Kafka burada ne yaptığını gayet iyi bilir. Bizim pek ihtimal vermeyeceğimiz bir kaynaktan öğrendiği en modern ve gözde yazın tekniklerinden birini kullanarak bizi öykünün içine çeker. Ama 5 Ocak 1912 tarihli günlüğünde, kafası Goethe ile doluyken "Yargı"yı yazdığı aynı yılda, bu konudaki kendi sözleri şöyledir:

> Ciddi bir hastalığın belirtisi olabilecek feci baş ağrıları çeken Löwy* aşağıda sokakta beni bekliyordu, elini umutsuzca alnına bastırmış, bir evin duvarına dayanmıştı. Onu işaret ederek, koltuktan pencereye eğilen Weltsch'e** gösterdim. Bana öyle geliyordu ki hayatında ilk kez penceremden aşağıya, sokakta beni yakından ilgilendiren bir olaya bunu hafife alarak bakıyordum.

Bu bölüm nadiren alıntılanır çünkü Kafka'nın son derece gözde bir roman kahramanı olan bir dedektifin gözlem yönteminden bilerek yararlanması K.- efsanesine uymaz. Ama unutmayın ki 1912'de Dedektif Romanı bugün olduğu gibi toplu pazarlama ürünü gözde bir dev yazın türü değildi. Ve gerçekten de dinsellik sonrası dünyamıza en uygun türdür çünkü Dedektif Romanı'nda kötülük Tanrı tarafından değil de insan aklıyla açığa çıkarılıp cezalandırılır, her şey yoluna konur. Tanrısız da Adalet sağlanabilir, Darwin sonrasındaki bir dünya için bundan daha güven verici başka hangi mesaj olabilir ki?

* Bu sırada Kafka'nın koruduğu beş parasız gezgin bir Alman Yahudi'si oyuncudur.

** *Kendini Savunma* adlı Siyonist derginin ilerideki yazı işleri müdürüdür. 1919'da Kafka'nın harika öyküsü "İmparator'un Mesajı"nın ilk yayınlanışını ayarlayan kişidir.

Kafka "Yargı"da (tam bir dedektif öyküsü tarzında başlayan *Dava*'da yaptığı gibi) bu yeni türü tersyüz ederek sonradan oluşacak şu en temel tezini öne sürer: bütün bu akla dayanan eksiksiz gözlemler *yine de gerçeği yansıtmaz.*

Georg "her şeyi tam bir bütünlük içinde gözlemlemek" için yaptığı plana uymaya çalışır ama bu Sherlock Holmes tarzındaki akılcılık yaşamımızın asıl güç kaynağı olan psikolojiye çarpıp geri gelir. Georg'un babası bir an için arkadaşının var olmadığını, bir sonra ise onun var olduğunu ve aslında kendisi için George hakkında casusluk yaptığını iddia eder. Mantık pencereden uçup gider.

Ve gerçekten de öyledir. Bütün mesele budur. "Yargı"da bulunmayan gizem budur. Mantıken neyin "doğru" olup olmadığı önemsizdir. Georg'un babası "haklı" değildir, o yalnızca bir irade savaşı kazanır (kolunu kıpırdatmadan).

Bunun karmaşık bir yanı yoktur. Hepimiz bunu her günkü yaşamımızdan biliriz. Bir toplantının amacından saptırıldığı, bir aile kavgasının kazanıldığı, toplumsal bir karara varıldığı anları anımsayın. Bunlar nasıl oldu? Birinin fikrini akılcı yönden savunup, iyi ve kötü yanlarını belirtmesi ve kendi düşüncelerinin *mantıken doğru* olduğuna herkesi inandırmasıyla mı? Yoksa birinin olaya el koyup, bütün gece tartışmaya hazır olup, oyuncaklarını banyodan atma tehdidi savurarak herkesi kendi istediğini yapmaya *duygusal yönden ikna etmesiyle mi?* Yüzde doksan dokuz ikincisindeki gibi oldu. Kafamızı karıştıran, kendi *yaşamımızdan* bildiğimiz şeylerin bir öyküde karşımıza çıkmasıdır.

Kafka, sonradan birçok kez kullanacağı basit, cesurca ve mahvedici gizli silahını ilk kez "Yargı"da işte böyle geliştirir. Bu silah bir Sherlock Holmes öyküsünün tamamen aynısı gibi görünen ve kulağa gelen nitelikli yazınsal eşdeğeridir, aradaki tek fark Holmes'in bütün çıkarsamalarının kesinlikle hiçbir yere varmamasıdır. Kafka okurlarının ve eleştirmenlerinin nerdeyse bir yüzyıldır kafasını karıştırdığı gibi yan çizerek işimizi bitirir. Öykülerinin hepsinde yazın niteliği hissedilir ama bu öyküler yazından *beklediğimizi* bize vermeyi kesinlikle reddeder.

İlk Yunan trajedi oyuncusu oynadığı kişiliğin tamamen mahvolduğu anda ağzını açıp vahşi bir çığlık atmak yerine şiir okuduğundan beri öykülerimizin ya *mutlu bitmesini* ya da neden mutlu *bitmedikleri* hakkında ahlâk yönünden yol göstermelerini umarız (böylece kahraman başka bir seçim yapsaydı öykü mutlu *bitebilirdi*).

Biz *avutulmayı* umarız ve bunu o kadar güçlü umarız ki *ummak* artık pek de doğru sözcük sayılmaz. Bu daha çok bir talep gibidir. Çoğu yazar (ve neredeyse bütün filmler) buna boyun eğer. Kafka bunu düpedüz reddeder. Burada herhangi bir kurtuluş söz konusu değildir. Georg Bendemann hak ettiğini bulmaz. Ne bulduysa onu bulur.

Kafka'nın kişilerinin duygularını bu kadar yakından anlamamızı sağlayan şey şudur: Onlar da -biz okurlar gibi- ahlâk ve akıl sayesinde dönen, *hak ettiklerimiz* ile *bulduklarımız* arasında bağlantı sağlayan bir dünyada yaşadıklarını *düşünürler*.

Gizemli bir bürokrasiye ulaşabileceklerini (K.) ya da mahkemelerin adil olabileceğini (Josef K.) ya da bir tartışmanın gerçeklere seslenilerek kazanılabileceğini (Georg Bendemann) ya da kalıtımla geçen bir hastalığın tedavi edileceğini (taşra doktoru) ya da yasanın kapılarının herkese açık olacağını (taşralı adam) ya da İmparator'un mesajı gönderildiği için ellerine geçeceğini ya da Vaat Edilmiş Topraklarda vaatlerin gerçekleşeceğini (Karl Rossmann) umarlar.

Hepsi talihsizce ve kara mizah konusu olacak biçimde yanlış yaparlar. Bunun en açık örneği *Değişim*'deki Gregor Samsa'dır. O şimdi kendi yapabilecekleri konusunda feci yanılsama içindedir ve biz bunu biliriz. Acele ederse bir sonraki treni yakalamayı bırakın bir yana *bir daha asla işe gidemeyeceğini* biliriz. Ama onun böcek olarak trenle işe gitme olasılığı Josef K.'nin Mahkemede "adalet"i bulma ya da K.'nin Şato'ya girme olasılığından daha fazla değildir çünkü hiç biri için en ufak olasılık yoktur.

Kafka'nın öykülerini böylesine unutulmaz yapan şey şudur: *İstediğimiz* dünya ile *içinde bulunduğumuz* dünya arasındaki asıl uçurum elektriğin, arabaların ve telefonların olduğu bir çağda da, Eski Ahidin Eyüp Kitabı'nda olduğu kadar derindir.

Son mu Yoksa Başlangıç mı?

Don Kişot ile başladığından beri büyük düzyazı öykülerimiz hep kafamızdaki haritası çıkarılabilen akılcı dünyalar ile psikolojimizi belirleyen dünyalar arasındaki tahterevalliden söz etmektedir. Peter Ackroyd'un müthiş Dickens biyografisi Kafka'nın bu masalın neresinde yer aldığına ve bulunduğu yerden bize haklı olarak neden o kadar büyük göründüğüne ilişkin ipucu verir.

> On dokuzuncu yüzyılın Rus romancılarında maddesel ile tinsel öğeler bir bakımdan iç içedir; on dokuzuncu yüzyılın Fransız romancılarında ise hiçbir aşkın öğe bulunmayan maddi dünyanın dehası vardır: Bu dünyanın olduğu gibi kalması harikadır. Ama Charles Dickens'in yapıtlarında gerçek ile gerçek dışı, belirli ile hayali, dünyevi ile aşkın huzursuz bir ilişki içinde bir arada bulunur.

Kafka'nın kökleri sıkıca on dokuzuncu yüzyıla bağlıdır, tabii yazar yirminci yüzyılda da yaşamıştır ama kendini orada rahat hisseden bir adamın yaşadığı gibi değil. Yirminci yüzyıl onda (ve daha birçok kişide) huzursuzlukla karışık bir merak duygusu uyandırmıştır. Kafka bu yeni dünyayla ilgili gözlemlerine Ackroyd'un yukarıda sözünü ettiği üç büyük geleneği katmıştır. Stendhal ile Flaubert'in gerçekçiliğine hayrandır, Dostoyevski'nin aşırı ruhsal durumları işleyişine bir şeyler borçlu olmasından günümüzde kimsenin kuşkusu yoktur, ilk başlarda Dickens ile kurduğu bağ (gördüğümüz gibi) "doğrudan taklit"e dayanır.

Basit bir örnekle gösterileceği gibi Kafka romanı bir sonraki aşamasına götürmüştür.

Kasvetli Ev'deki Richard davasıyla ilgili hiçbir şeyi kaçırmamak için sonunda, bir işe yaramayan ve dalavereci avukatı Vholes'in fiilen üst katında oturmaya başlar. Dickens Richard'ı yine de gerçek bir durumda gösterir ve bunu avukatına olan psikolojik bağımlılığının *simgesi* olarak kullanır. *Dava*'da sefil durumdaki Block aynı nedenden dolayı *resmen* avukatıyla (olanaksız bir halde) bir arada yaşar.

Kafka simgesel yapıları çok yüksekten aşıp geçmiştir. Psikolojik gerçek *tek* gerçek olmuştur. Dickens'in *Kasvetli Ev*'deki mahkemesi insanlara neredeyse aşkın görünecek kadar büyük (ve anlatılamaz) maddi zaferler vaat ederek psikolojik felaketler getirir ama bütün bunların gerisinde yine de tehlikeye atılacak büyük paralar vardır. Kafka'nın mahkemesi insanları asla baştan çıkarmak zorunda kalmadan aynı psikolojik felç durumuna sokar: Onlar kendileri baştan çıkarlar çünkü mahkeme onların kesin yanıtlara duyduğu psikolojik gereksinimin bir imgesinden başka şey değildir.

Kafka'nın olayları anlatış biçimi de her şeyi bir sonraki mantıklı aşamaya getirir. Dickens *Kasvetli Ev*'de kişiliklerini istediği yere getirmek için rastlantıdan o kadar çok yararlanır ki kurduğu düzenler "gerçekçi" hikâyeyi neredeyse bozar. Kafka bunu gözünü kırpmadan doğrudan yapar: *Bütün* istediği psikolojik yüzleşmelerdir ve kimin neyi bilip bilmediğine aldırmaz. Josef K. katedrale gittiğinde Papaz oradadır çünkü Kafka ona söyletecekleri için onun orada bulunmasını ister.

Kafka böylece romanı Dickens'den ve Dostoyevski'den bir adım ileriye götürür. "Gerçek dışı"nın "gerçek", psikolojik durumların ayrıntılarıyla gösterilebilen gerçekler karşısındaki egemenliğini son sınırına kadar zorlar. Ama *Şato*'da tehlikeli ölçüde yakına gelmekle birlikte bu sınırı asla aşmaz. En büyük yapıtı olan *Dava* yanlış anlaşılmasına imkân olmayan gerçek bir yer havası uyandırır. Öyküye böylesine sonsuz bir üstünlük kazandıran beklenmedik öğe budur.*

Kafka psikoloji ile gerçeklik arasındaki gerilimle Brecht'in tiyatrodaki inanılırlık ve inanmazlıkla oynadığı gibi oynar ve her ikisi de bunu kullandıkları dilin niteliği sayesinde yapar. Brecht, kaynağının belli olmadığına gerçekten inanabileceğiniz bir "halk şiiri" yazabilen tek edebiyatçı olduğu gibi Kafka da yüzeysel ve kaba kaçmayan bir "efsane" yazabilen tek edebiyatçıdır. Ünlü "yabancılaştırma etki"si

* Çoğu araştırmacı (öykünün kalan parçalarına bakarak) Kafka'nın önce *Dava*'yı tamamen gerçekçi bir tarzda tasarladığı konusunda aynı fikirdedir. Ama öykünün bu hali hiç ortaya çıkmamıştır. Ama yine de *Dava*'ya *Şato*'da olmayan bir kök salmışlık duygusu katmaya yetecek kadar etki bırakmıştır.

işe yarar çünkü Brecht kendini buna kaptırabilir. Elinin altındaki dili istediği gibi kullanarak onun kişilerine inanmamayı sürdürmemizi sağlar. Bu teknik başka herhangi bir yazarın elinde tiyatronun intiharı demektir. Bin dokuz yüz altmışların ve yetmişlerin bütün bir kuşak oyun yazarı bir adama mahsus kapıdan geçeyim derken yeteneklerini paramparça ettiler. Aynı biçimde Kafka da bir hayal dünyasını alıp her türlü iletişimin ötesindeki bütünüyle kişisel âlemlere kaymadan o kadar ileriye götürebilir.

Kafka'nın en ünlü yazınsal öncellerinden (ve tabii ki Sherlock Holmes'den) öğrendiği gözlemlerinin nefes kesen doğruluğu ve kesinliği bizi her seferinde yanıltır. Tamamen simgesel, ağırlıksız bir yerde yitip gittiğimizi sandığımızda, Kafka bizi tanıdık görünümlerini ve düşüncelerini hemen (ve minnetle) fark ettiğimiz bir dünyaya geri götürür. Kafka'nın yapıtlarına o unutulmaz havayı veren de budur: Düşlerin anlatılmaz dolambaçlarının bir yerinde akılcı bir çizgi izlemeyi gerektiren bir yol vardır.

Kafka romanı katıksız tinsel âlemin içine olabildiğince sokar. Kafka'nın dışında bu yol onun bütün sıradan taklitçilerinde görüldüğü gibi yalnızca kişisel hayallerin denetlenemeyen çırpınışlarına uzanır.

Acaba Kafka bu dengeyi nasıl kurar? Bu çok basittir (aynı Olimpik denge aletinde bir dizi kusursuz hareket yapmak gibidir). Başka hiçbir yazar -uzun yıllar boyunca bilinçli olarak kitap okumak, düşünmek ve çalışmak sayesinde- yazınsal öyküleme usullerine sıkıca bilerek bağlı kalıp aynı zamanda kendi kişisel hayallerinin çağrısına bu kadar çok kulak vermemiştir. Sonunda (1912 sonbaharında olduğu gibi) bütün gücünü kullanmaya hazır hale gelmiştir. Billie Wilder'in sözlerini yeniden ifade edecek olursak Esin Perisi en nihayet geldiğinde Franz Kafka'yı her zaman olması gereken yerde, çalışma masasında bulacağını biliyordu...

Yaşamınızı Harcamadan Önce Neden Kafka Okumalısınız

Kafka şu ünlü sözleri söylemiştir: "Ben bir başlangıç ya da bir sonum." Kafka'nın yarı yarıya haklı olduğu görülür: teknik yönden o bir sondu: hiç kimse onun yolundan daha öteye gidemez. Ama tema açısından bir başlangıçtır. Kafka'nın büyük teması -bu gerçekten *onun* büyük temasıdır çünkü Nietzscheci bir soydan gelmesine rağmen bu temayı yazında hiç kimse dile getirmemişti- çağdaş dünyamızın bitip tükenmez ruhsal gerilimidir.

Kafka modernliğin ve liberalizmin ne kadar *bitkin düşürücü*, bireyciliğimizin ne kadar anlamsız olabileceğini bilir. Onun yapıtları Eski Adetlerin baştan çıkarıcı imgeleriyle, babalarla, mahkemelerle, şatolarla, imparatorlarla, zamansız Kanunlarla doludur. Kafka'nın düzyazısı bu baştan çıkarıcılığı kutsallaştırır. "Çin Seddi" öyküsünde birlik içindeki insanların şanını anlatırken düzyazısı şiire çok benzer bir hal alır. *Dava*'da yasal tartışmaların umutsuzluğundan ve Josef K.'nın yanılsama içindeki yalnız modern ruhunun üzerinde o kadar uzun süre durulduktan sonra ölmek üzere olan adamın Kanuna Giden Kapıdan sızan ışığı görüşünü anlatırken coşan Kafka'nın dili günışığı duygusu verir.*

Kafka kaderin, bizleri sonsuza dek süreceği varsayılan değerlerin kucağına geri götürecek bir oyununun derin ve karanlık çekiciliğinin farkındadır. Kartalların ve borazanların, kesinliklerin ve efsanelerin, *ait olmanın* sorgulanmayan ve sorgulamayan sıcaklığının özlemini çektiğimizi bilir. Hepimiz, papazın korodaki oğlanın başını neden okşadığı, yöneticilerimizin yasal ya da yasalarımızın adil olup olmadığı konusunda kaygılanmaya yer olmayan daha basit bir dünyayı arzuladığımızı kolaylıkla görebiliriz. "Ceza Sömürgesi"ndeki liberal, akılcı "bilim yolcusu" gayet iyi bilir ki burada bir şeyler yo-

* Kafka'nın Almancasının olağanüstü gücü görünenin altında yatan şu duygudan gelir: Karşımızda kendini sürekli denetleyen gizli bir şair, her an kendini bırakıp İncil'in ya da Goethe'nin (ya da belki Stefan George'nin) diliyle yazmaya başlayabilecek tam bir çağdaş adam vardır. Bu durum doğası gereği açıklanmak bir yana kesinlikle kanıtlanamaz.

lunda gitmemektedir ama eyleme geçmenin getireceği sorumluluktan korkar ve zaten kendisine düşen Beyaz Liberalin Görevinden kaçar. Ve o bile elinde olmadan "eski günlerin gücü"nü hisseder.

Kafka'nın yapıtları çağdaş laik insanın her türlü bitkinliğiyle ve her şeyden kaçıp kurtulma isteğiyle yüklüdür. Kafka bizleri yanılsama içindeki kahramanlarının ardından o kadar uzaklara götürür ki onların yanılsamalarını kabullenmekten başka yapacak şeyimiz kalmaz. Biz de kendimizi Kanuna Giden Yolun kuralını, Mutlak Teslimiyeti, Şatoya girişi, Babanın onayını, İmparatorun Haberini öğrenmeyi arzular halde buluruz...

Ama Kafka dünyayı ona kanmayacak kadar açıkça görür. Sözde ölümsüz güçlerin- doğumundan otuz beş yaşına kadar yasalara saygılı bir uyruğu olduğu içi boş Habsburg imparatorunun gücünün- aslında yalanlara, yanılsamalara ve bizim korkumuza dayandığını bilir. Hepsi Dostoyevski'nin Yüce Sorgucusunun küçük bürokratik örnekleridir: Yüce sözler söyler sonsuz iddialarda bulunurlar ama ödünç cüppeler giyerler, kirli çamaşırları görünür, porno malzemeleri açıkça ortalarda durur ve adaleti canlandıran halka açık törenleri çürüyüp kokuşmuş cinayet ayinlerine dönmüştür.

Tanrı ölüp gömüldüğüne göre (Kafka Nietzsche'nin bu en önemli imgesini *Dava*'nın katedral sahnesinde açıkça kullanır) artık her şey bir tek şey içindir: Dünyevi iktidar.

İnsanların kendilerini (ve başkalarını), dinlenmesi engellenmiş cep telefonlarında bütün ihtişamıyla betimlenen cennet çeşmelerinin hayallerine kaptırdıkları bir çağda Kafka'nın eski alışkanlıklarından vazgeçemeyen modern insanların başına gelenleri anlatan kara mizah öyküleri için bundan daha uygun bir zaman olamaz. O hepimizin böyle arzuları olduğunu herkesten iyi bilir ama hayatınızı ziyan etmenin bir yolunun kendinizi bunlara kaptırmak olduğunu da bilir.

Azizlere mahsus, öyle mi? Hayır, Kafka bundan çok daha ilginçti. Biz bu yüzden hâlâ onun kitaplarını okuyoruz. Ve de her zaman okuyacağız. Ve bu yüzden her zamankinden çok şimdi okumalıyız.

NOTLAR

1. Bir Zamanlar Her Şey Nasıldı

1. *Günlük*, 1 Ekim 1911
2. Brod, s. 137 ve *Günlük*, 3 Kasım 1915. Kafka'nın doğulu Yahudileri "Afrikalı" ya da "Asyalı" gibi görmesi -oysa onlar hiç de öyle değillerdi, hepsi trenlerle Avrupa'nın Hıristiyan bölgelerinden gelmişlerdi- o zamanlar çok yaygın bir görüştü. Bu görüş Yahudi Katliamı'nın psikolojik çıkış noktalarından birini oluşturacaktı. Ama sonradan göreceğimiz gibi "olacaktı" sözünü ya da bu düşünceyi herhangi bir cümlede kullanmak tehlikelidir.
3. Yıllığı tam da bu sıralarda okuyordu. Bakınız Alt, 443.
4. Anthony Northey ailenin fabrikası konusundaki ayrıntılı araştırmasında kahramanımızı (Aziz Gibi Bir Dâhiye uygun biçimde) yalnızca düşüncede bir asbest üreticisi saymak yanıltıcıydı çünkü o "bu girişimi başlatan önde gelen kişilerden biriydi".
5. *Günlük*, 2 Ekim 1911 ve Felice'ye mektup, 18 Kasım 1912.
6. En eski, tarihsiz günlüklerinden biri, Mayıs ve Kasım 1909 arasında bir tarihte yazılmış ve 19 Aralık 1913 tarihli günlük.
7. Else Lasker-Schüler. Felice'ye mektuba bakınız, 12 Şubat 1913 ve Stach, 213,
8. Brod'u anımsar.
9. Olayların bu yorumunu bana özel bir mektupta, kahramanımızın en büyük biyografi yazarı Berlinli Profesör Peter-André Alt verme nezaketini göstermiştir.

II. Kilitli Kitaplığın İçi

1. Sir Malcolm Pasley *The Transformations*'ı (*Dönüşümler*) tercih eder. Gülünç yanını görmek için *The Change*'e de (*Değişiklik*) bakabiliriz.
2. *The Observer*, 17 Mayıs, 1998.
3. Alt, 138.
4. Bakınız Alt, 241.

III. Efsane Doğuyor

1. Max Brod'un bu romana verdiği ve herkes tarafından bilinen adı kullandım. Kafka kendisi *Der Verschollene* diyordu, bunu çevirmek çok zordur. *Yok Olan Adam* biraz beceriksizce duruyor ama doğru. *Batıya Giden Adam* ya da *Gitmiş Adam* nasıl?

2. Alt, 184.
3. Bakınız Alt, 297.
4. Kötü geçmişinde ne yapmışsa yapmıştır ama Autschwitz'i Kızıl Ordu kapattı. Rusların nasıl karşılandığını unutan varsa Primo Levi'nin anlattıklarını okumalıdır.
5. Eli Wisel 1998'de BBC adına onunla röportaj yaptığımda bana söylemişti.
6. Örneğin İrlanda nüfus sayımı sonuçları Gaelic dilini akıcı kullandığını gösteren bir sınavdan geçen bir kimse tarafından bozulabilir. Bu insanlar bunun doğru olmasını *diler*, böylece politik savaş kazanılmış olacaktır.
7. Dora Diamant, Alt'ta alıntılanmış, 679.

IV. Efsanenin Aşamaları

1. Simon Schama son zamanlarda başka bir çağdaş efsane kahramanı olan Van Gogh ile ilgili gerçekleri ortaya çıkarmıştır.
2. Ritchie Robertson, Peter-André Alt'ın *Der Ewige Sohn* adlı yapıtının eleştirisi (Zeitschrift für Germatistik 2/2006).

V. Kafka ve Felice: Cinsellikle Hiç İlgisi Yok

1. Alt, 287; Robertson, *Brief Introduction*, 14 (*Kısa Giriş*).
2. Örneğin, 11 Kasım ve 14 Kasım 1911.
3. Alt, 82.
4. Tarihi belirsiz mektup, Ekim/Kasım 1914.

VI. Kafka ve Milena: Tamamen Cinsellikle İlgili

1. Milena'dan Brod'a, Ağustos 1920.
2. 24 Kasım 1912'de Felice'ye yazdığına göre, "iğrenç öykü" *Değişim*'i yazarak "kendini özgür" kılması -böylece, kendini onun için gelecekte "daha saf ve ona layık" yapması- "en şehvetli iş"tir.
3. Milena'dan Brod'a, Ağustos 1920.
4. Bakınız Alt, 184.
5. Bu terim Elizabeth Boa'ya aittir.
6. Angela Carter'a ait olan bu görüş *The Sadeian Woman*'da yer alır (*Sade'nin Kadınları*).

VII. Efsane Neden Son Bulmalı

1. Ritchie Robertson, *Kafka: Judaism, Literature and Politics*, 25 (*Kafka: Yahudilerin Dinsel İnanç ve İlkeleri, Yazın ve Politika*).
2. Hans-Heiner Künhe, *Straf-Prozesslehre*, Heidelberg 1988, 2-3.
3. Almanca *Rechtsstraas* sözcüğü aynı anlama gelmez. İngilizce'de bu anlama gelen bir sözcük yoktur. *Anayasa devleti* buna en yakın açıklamadır ama bunu hiç kimse kullanmaz ve hiç kimsenin kullanmayacağı çeviri bir sözcük tanımı gereği yanlıştır.
4. *The Independent* (Londra), 29 Ekim, 1990.

OKUNACAK BAŞKA KAYNAKLAR

Bu göründüğünden daha kolaydır çünkü "dünyanın herhangi bir yerinde basılan Kafka ile ilgili okunmaya değer üç dört kitaptan fazlası yoktur" (Reiner Stach).

İngiliz dilinde en çok bilinen biyografileri 1980'lerde Ronald Hayman ve Ernst Pawel yazmıştır. Hayman'ın biyografisi ağır ilerler, biyografik olayları sıralamanın dışına pek çıkmaz ve abartılı övgüyü hiç elden bırakmaz. Pawel çok daha iyidir: Tarihsel ortam konusunda mükemmeldir ama Yahudi Katliamı hakkında her iki sayfada bir yaptığı "bir şeyden haberleri yoktu" tarzında felaket muştalayan yorumları bu mükemmelliği (epeyce) bozar. Nicholas Murray'in son zamanlarda çıkardığı biyografi iyi yazılmamıştır ve açık söylemek gerekirse bu konuda pek bir katkısı yoktur.

Bu günlerde Almanya'da çıkacak en son yapıt her şeyi değiştirir. Reiner Stach'ın *Kafka: The Decisive Years* (*Kafka: Belirleyici Yıllar*) adlı yapıtı çok geniş bir üçlemenin ilk cildidir. Bu kitap başlıca biyografi yerine geçerdi ama Peter André-Alt'ın benzersiz, dev, ödüllü kitabı *Der ewige Sohn* cesur yaratıcılığı ve derin araştırmacılığı açısından onu geride bırakır. Stach adil ama acımasız bir dünyada Wimbledon'da Federer ile aynı yıllarda oynama talihsizliğine uğrayan harika tenisçiye benzetilebilir. Ama yayıncılık dünyasında bu böyle olmaz çünkü Stach İngilizce'ye çevrildiği için Alt karşısında paha biçilmez bir üstünlüğe sahiptir.

İngilizcede Ritchie Robertson'un *Kafka: A Very Brief Introduction* (*Kafka: Çok Kısa Bir Giriş*) adlı biyografisinin rakibi yoktur. Çok kolay bulunur, rahat taşınır ve sayfa düzeni çok şıktır. Aynı zamanda fiyatı da çok uygun olan bu küçük kitap, bilgilerle ve özel terimlerle insanı yormayan bir dizi çarpıcı konferans gibidir ve insanı en yakın kitaplığa koşup bu konuda daha çok şey okumaya heveslendirir. Bu işe başlamanın en iyi yeri kitabın kusursuz kaynakçasıdır ve Robertson'un *Kafka: Judaism, Literature and Politics* adlı yapıtı bir sonra okunacak en iyi kitaptır.

Bunun dışında Google'dan Kafka'nın adıyla Robertson'u ve Sir Malcolm Pasley'i yazıp aradığınızda karşınıza çıkanların hepsi okunmaya değerdir.

Bazı temel malzemelere gelince Klaus Wagenbach'ın dayanılmaz güzellikte resimli kitapları çoksatar olmayı hak eden yapıtlardır ve Jürgen Born'un Kafka'nın kendi zamanında aldığı eleştiriler hakkındaki çalışması kesinlikle okunmalıdır.

Bundan daha fazlasına gereksiniminiz olmaz çünkü katı bir gerçek ama bunların dışında kaçıracağınız pek bir şey de yoktur.

Dizin

Ackroyd, Peter, 148, 231
Almanya, 28-9, 31-2, 38, 49, 51-2, 58, 67-8, 77, 92, 101, 103, 106, 108-9, 122-3, 125-6, 138, 155, 172, 210, 217, 220
Alman-Bohemya, 104-5, 107, 113, 115
Alt, Peter-André, 69, 93, 155, 194, 237-239
Ametist dergisi, 45, 72-74, 76-7, 80-1, 91, 93, 203-4, 239
Arcadia yıllığı, 50, 59
Avusturya, 25-29, 31-2, 35, 38, 49, 84, 95, 101, 104-109, 112, 123, 126, 194, 218, 220

Bauer Felice (Kafka, F., nişanlısı), 21, 45-6, 50, 67, 94, 105, 121-2, 127, 131, 139, 142, 150, 153, 155, 157, 163-186, 191-2, 194-196, 203, 209, 211, 213-4, 227, 237
Bayan Şahin, 89, 90
Berlin Eşcinseller Müzesi, 69
Beyaz Sayfalar dergisi, 49-50
Birinci Dünya Savaşı, 83, 102, 108, 111, 115, 123, 147, 150, 163, 218
Blei, Franz, 47-8, 50-1, 55, 57, 66, 72-74, 77, 81, 126
Bloch, Grete (Felice'nin en yakın arkadaşı), 157, 186, 194, 196, 198
Bodleian Kitaplığı, Oxford Üniversitesi, 70
Bohemya gazetesi, 33, 50
Bonaparte, Napoleon, 17, 27, 38, 55-6, 174, 211
Brecht, Bertolt, 149, 232-3
Brod, Max (Kafka'nın en yakın arkadaşı), 47, 50, 55, 58-9, 61, 70-72, 76, 81-83, 89, 91-93, 97, 107, 115, 121, 124-129, 142, 161, 164-166, 168-9, 171, 173, 183, 186, 190-1, 193-4, 197-8, 202, 204, 213, 219-220, 237-8

Café Corso, 92, 159
Chaplin, Charlie, 87, 100
Cervantes, Miguel de, 16
Chekhov, Anton, 16, 203
Conrad, Joseph, 15, 21

Çek Ulusal Tiyatrosu, 106

Dışavurumcu Kuşak, 131, 143
Dickens, Charles, 15-6, 20, 134-5, 148, 195, 210, 221-223, 231-2
Dostoyevski, Fyodor, 15, 134-5, 231-2, 235
Dr. Küçük Karga, 87, 89-90

Eduardova, Yevgenya (dansçı), 96-100
Ehrenstein, Albert, 58, 126

Faust (Goethe), 98, 161, 209, 211
Fischer , Samuel, 49
Flaubert, Gustave, 15-6, 43, 135, 231

Fletcher, Horace, 35
Fontane Ödülü, 50-53, 55-56, 59-60, 66,.70, 72, 83, 117, 120, 124
Frankenstein sanatoryumu, 85, 103
Freud, Sigmund, 28, 32, 96, 209, 223

Gelibolu, 25, 29
George, Stefan, 69, 234
Goethe, Johann Wolfgang von, 16, 28, 32, 98, 102, 110, 112, 135, 161, 209-214, 227-8, 234

Habsburg İmparatorluğu, 26, 47, 91, 99, 103, 105, 110, 113, 116, 218, 221-2, 235
Hegel, Georg Wilhelm Friederich, 32, 176, 184
Hesse, Herman, 126
Hesse, Otto, 136
Hitler, Adolf, 95, 100-103, 109-110, 125, 144, 148
Holmes, Sherlock, 20, 227, 229, 233

Jacob, Heinrich Eduard, 59
James, Henry, 170
Josef, Franz, 26, 28, 104, 110, 218-9
Joyce, James, 15, 20-1, 201, 205, 213
Jungborn Sanatoryumu, 39, 53, 161, 211

Kafka, Bruno, 33, 50, 84, 107
Kafka, Hermann, 77, 132, 138, 142, 144-148, 168, 184-5, 195, 213-4
Kayser Savaşı, 122
Keats, 16, 72, 210
Kızıl Ordu, 100, 102, 123, 215, 238
Kleist, Heinrich von, 32, 124, 135
Klimt, Gustav, 81, 90, 92

Meyer, G.H., 52-57, 60
Milena, bakınız Pollack, Milena
Mirbeau, Octave, 81
Mitteleuropa, 123
Müller, J.P., 35, 133, 181-2, 184
Mann, Thomas, 36, 184
Murray, Nicholas, 101, 239
Mussolini, Benito, 106, 144

Nietzsche, 20, 93, 97-8, 132-3, 143, 148, 223, 234-5

Opal dergisi, 45, 72-74, 76-7, 81, 93

Pasley, Malcolm, 67-8, 94, 237, 240
Pawel, Ernst, 73, 112, 239
Penthouse, 73-4
Petersburg Balesi, 98
Poe, Edgar Allan, 18
Pollack, Ernst, 191
Pollack, Milena, 106, 108, 109, 125, 127, 135, 139, 144, 146-7, 150, 186-7, 190-198, 201-204, 214, 238
Prag, 15, 17-19, 25-6, 29, 31-2, 34, 44, 48, 52, 53, 59, 61, 81, 84, 89-92, 98-9, 102-106, 108, 110-115, 120, 122-124, 126, 134, 136, 138, 148, 152, 159-161, 163, 178-180, 186, 191, 193-4, 200, 209, 218, 220
Prag Yazar Çevresi, 83
Prag Günlük Haberleri, 25-6, 31, 33, 92, 113, 117, 120, 153, 175, 187
Proust, Marcel, 15-6

Reifenstahl, Leni, 100
Reuss, Roland, 128
Rilke, Rainer Maria, 48, 121, 126, 137
Robertson, Ritchie, 20, 155, 238-240
Rockefeller, J.P., 35

Sacher-Masoch (Baron), 81, 93-4
Shakespeare, William, 15-6, 67, 210
Stach, Reiner, 49, 57, 105, 129, 168, 237, 239
Stalin, Joseph, 28, 101-2
Steiner, Marianne, 67
Steiner, Rudolf, 34
Stendhal (Beyle, Maria-Henri), 15, 231

Sternheim, Carl (oyun yazarı), 48, 51-2, 55-57, 59, 126
Szokoll, Hansi, 89, 92-95, 190, 202-3

Tagliamento Savaşı, 107
Toulouse-Lautrec, Henri de, 90
Trocadero, 82, 92, 159, 190, 193, 202-3

Uluslararası Siyonist Kongresi (1913), 111
Ulysses (Joyce), 20, 213

Viyana İmparatorluk Operası, 107
Volksgenossen (halkın yoldaşları), 34, 109

Wagenbach, Klaus, 17, 70-1, 240
Wannsee Konferansı, 101
Weiler, Hedwig, 199
Weiss, Ernst, 59
Werferl, Franz, 39, 120, 126, 135, 161, 165, 191
Wilhelm (Kayser), 28-9, 33
Wohryzeck, Julie, 127, 139, 145, 164, 192
Wolff, Kurt, 48-53, 55-56, 120-1, 124-5, 161

Yeni dergi, 49, 125, 136, 186
Yeni Özgür Basın, 57

JAMES HAWES

hayatınızı mahvetmeden önce neden KAFKA okumalısınız

Kitaplarını okusun okumasın, herkes Kafka'yı tanır. Fotoğraflarındaki o düşünceli yüzde devlet dairelerinin yoğun sıkıntısı, kâbus gibi yaşanan dönüşümler, Holokost'un habercisi esrarengiz bir ifade vardır. Yaşadığı dönemde dehası şimdiki kadar anlaşılamamış bu adam, tarihin eşsiz karakterlerinden biridir.

Bütün varsayımlara, söylenenlere karşılık Franz Kafka kızları, genelevleri ve pornoyu severdi. Prag'ın Almanca konuşulan seçkin sınıfına sadakatle bağlıydı, hatta eserleri daha o zaman edebiyat çevrelerinde kabul görüyordu.

Hayatınızı Mahvetmeden Önce Neden Kafka Okumalısınız, onun yalnız, değeri bilinmemiş, cinsellikten korkan biri olduğu hurafelerini çürüten, Franz Kafka'nın gerçek kimliğini bütün çıplaklığıyla gözler önüne seren, başarılı bir çalışma.

James Hawes, tarihin önemli bir yanlışını düzeltirken mütevazı bir öneride de bulunuyor: Hayatınızı carcur etmeden önce Kafka okuyunuz!

16

ISBN 978-975-570-450-0

SEL